

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยแผนงานวิจัย เรื่อง
การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
Development of Buddhist Innovation Areas Learning

โดย

รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู้
ผศ.ดร.บุญเชิด ขำนิศาสตร์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. 2564

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 800764012

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยแผนงานวิจัย เรื่อง
การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

โดย

รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปุ้และคณะ
ผศ.ดร.บุญเชิด ชำนิศาสตร์

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. 2564

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 800764012

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Development of Buddhist Innovation Areas Learning

By Development of Buddhist Innovation Areas Learning

By

Assoc. Prof. Dr. Somsak Boonpoo
Asst. Prof. Dr. Booncherd Chumnisart

Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University
B.E. 2021

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University
MCU RS RS 800764012

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	: การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
ผู้วิจัย	: รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู้ ผศ.ดร.บุญเชิด ชำนิศาสตร์
หน่วยงาน	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ	: 2564
ทุนอุดหนุนการวิจัย	: กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

บทคัดย่อ

แผนการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการทางการศึกษา 2) เพื่อพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 3) เพื่อพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 4) เพื่อสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 5) เพื่อขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 6) เพื่อบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ดำเนินการวิจัยคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาข้อมูลจาก (Documentary Research) แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ควบคู่กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการภาคสนาม (Action Research) มุ่งเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิจากชุมชน รวบรวมข้อมูลจากสัมภาษณ์กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มตัวแทนชุมชน ประชาชนชาวบ้าน นักวิชาการ กลุ่มผู้บริหารโรงเรียน และครู จำนวน 50 รูป/คน สอบถามผู้บริหาร ครู และนักเรียน จำนวน 351 คน

ผลการวิจัยพบว่า

1. การศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการทางการศึกษา ช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของการศึกษาผู้เรียนและชุมชน และพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาเพื่อเพิ่มความยืดหยุ่นคล่องตัวในการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของผู้เรียน รวมถึงการพัฒนาเพิ่มอิสระในการบริหารจัดการของสถานศึกษาในพื้นที่ ผ่านกระบวนการสร้างกลไกความร่วมมือในการจัดการศึกษาระดับจังหวัด ระดับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการทางการศึกษา MCU Model อันเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันผ่านกิจกรรมวิถีพุทธ 4 กิจกรรม เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมแนวความคิดสร้างสรรค์ด้านการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้วิถีพุทธคือ “กิน อยู่ ดู ฟังเป็น” แนววิถีพุทธ

2. การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ณ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ มีชื่อเสียงและเกียรติคุณทางด้านจัดการศึกษาและการบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ มีหลักสูตรการจัดการศึกษามีเนื้อหาสาระครอบคลุมวิชาการด้านพระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ ผ่าน 4 กิจกรรม

3. การพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ กระบวนการเรียนการสอน และการเรียนรู้วิถีพุทธ มีการบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ผ่าน 4 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน 2) กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐาน 3) กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ สำหรับเยาวชน 4) กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธตามแผนงานกิจกรรม

4. การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนรู้จากกิจกรรมการพัฒนาทั้ง 4 ด้านคือ 1) เครือข่ายด้านสังคม ได้ฝึกฝนมารยาทไทย การอยู่ร่วมกัน การปฏิบัติตนต่อผู้อื่น 2) เครือข่ายด้านใจ การฝึกฝนจิตใจ ให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน สอนให้กตัญญู กตเวทต่อผู้มีพระคุณ 3) เครือข่ายด้านสติปัญญา สอนให้รู้จักพิจารณาว่า อะไรคือสิ่งที่มีประโยชน์ต่อตนเองและประโยชน์ต่อสังคมได้ 4) เครือข่ายด้านร่างกาย พัฒนากล้ามเนื้อด้วยกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

5. การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ควรมีการขับเคลื่อนทั้งในเชิงนโยบาย เชิงพื้นที่ การขับเคลื่อนการจัดกิจกรรม และการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี การพัฒนาการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธในสถานศึกษานั้น มีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของสภาพปัจจุบัน และให้เข้ากับการกระบวนการการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและสามารถนำไปใช้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสถานศึกษากับยุคปัจจุบัน และพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ควรมีรูปแบบการเรียนการสอนนั้น ควรดำเนินการให้มีการเข้าถึงง่ายจากทุกกลุ่มบุคคล โดยมีการวางแผนในการจัดการเรียนการสอน ดำเนินการตามแผน และจัดให้มีการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้

6. การบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เชื่อมโยงพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้หลักศรัทธากับปัญญาผ่าน 4 กิจกรรมทั้ง 6 โรงเรียนเพื่อให้เกิดการประพุดติปฏิบัติตนให้มีทักษะในการดำเนินชีวิต เก่ง ดี มีสุข และสามารถนำหลักธรรมคำสอนที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

Research Title : Development of Buddhist Innovation Areas Learning

Research : Assoc. Prof. Dr. Somsak Boonpoo and Author

Department : Science Research and Innovation Promotion Fund

Fiscal Year : B.E. 2564 / C.E.2021

Research Support : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The Research plan “Development of innovative learning spaces in the Buddhist way” has the objectives 1) to study guidelines for developing educational innovation spaces 2) to develop a model for innovative learning spaces in the Buddhist way 3) to develop knowledge of innovative learning spaces in the Buddhist way. Buddhism 4) To create a network of innovation areas for learning in the Buddhist way. 5) To drive innovation areas for learning in the Buddhist way. 6) To integrate innovation areas for learning in the Buddhist way. Conduct qualitative research (Qualitative Research) and study information from (Documentary Research) secondary sources. Along with field action research (Action Research), the focus is on participatory action research from primary data sources from the community. Data were collected from interviews with groups of monks. community leader group Community representative group folk philosopher Academics from the group of school administrators and teachers, totaling 50 photos/person, questioned 351 administrators, teachers, and students.

The research results found that

1. Study of guidelines for developing educational innovation areas Helps achieve the results of education, students and the community. and develop educational management to increase flexibility and agility in educational management to meet the diverse needs of learners. Including the development of increasing autonomy in the management of educational institutions in the area. Through the process of creating a mechanism for cooperation in education management at the provincial level. Mahachulalongkornrajavidyalaya University level It is a guideline for developing the MCU Model educational innovation space that is appropriate for the current situation through 4 Buddhist activities. It is an activity that promotes creative ideas in learning that are consistent with learning in the Buddhist way, namely "Eat, Live, Watch, Listen" concept. Buddhist way

2. Development of the innovative Buddhist learning space model at the Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Lam Sai Subdistrict, Wang Noi District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. There is integration and application of Buddhist principles with modern science. Has a reputation and honor in providing education and academic services in Buddhism both domestically and abroad. There is an educational curriculum with content covering Buddhism, both theoretical and practical. Apply the philosophy of sufficiency economy to the principles of Buddhist economics through 4 activities.

3. Development of knowledge in innovative areas of learning in the Buddhist way The process of teaching and learning the Buddhist way There is integration and application of Buddhist principles with modern science through 4 activities: 1) Sufficiency Buddhist activities, efficient use of water, and sustainable agriculture. 2) Buddhist learning activities using precepts, meditation, and wisdom. Base 3) Activity of walking on foot, advancing towards merit for youth. 4) Activity of transferring knowledge of the Buddhist way according to the activity plan.

4. Creating a network of innovative areas for learning the Buddhist way It occurs from organizing learning from development activities in all 4 areas: 1) social networks Practiced Thai manners living together Behavior towards others 2) Mental network training of mind Be humble. Teach to be grateful to benefactors. 3) Intellectual network Teach how to consider What is something that is beneficial to oneself and society? 4) Physical network Develop muscles with Buddhist learning activities.

5. Driving the innovation space for learning the Buddhist way Driving the innovation space for learning the Buddhist way There should be a drive in terms of policy, space, and activity organizing. and driven by technology The development of driving innovative areas for learning the Buddhist way in educational institutions is It has developed and changed according to the current situation. and to match the learning process that is effective and can be used to exchange knowledge with educational institutions and the present era and an innovative area for learning the Buddhist way There should be such a teaching format. It should be easily accessible to all groups of people. There is a plan for organizing teaching and learning. Carry out the plan and provide measurement and evaluation of learning management

6. Integration of innovative areas for learning the Buddhist way Connecting innovative areas for learning the Buddhist way By using the principles of faith and wisdom through 4 activities in all 6 schools in order to have the skills to lead a smart,

good, happy life and be able to apply the principles and teachings received in daily life.

กิตติกรรมประกาศ

แผนการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” สำเร็จลุล่วงได้ ด้วยความอนุเคราะห์สนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้อนุมัติทุนอุดหนุนงบประมาณการวิจัย และสร้างผลงานทางวิชาการ เพื่อนำผลงานวิจัยนั้นไปใช้พัฒนาสังคมประเทศไทย ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับงานวิจัยเล่มนี้

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำวิจัยทุกท่านที่ได้ที่ได้เมตตาให้ความช่วยเหลือสนับสนุน และให้กำลังใจมาโดยตลอด

รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปุ
ผศ.ดร.บุญเชิด ชำนิศาสตร์
ธันวาคม 2564

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	3
1.3 ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	6
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา.....	8
2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ.....	31
2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ.....	33
2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ.....	85
2.5 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ.....	93
2.6 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ.....	95
2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	105
2.8 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	108
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	109
3.1 รูปแบบการวิจัย.....	109
3.2 พื้นที่การวิจัย	110
3.3 ประชากร กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	111
3.4 เครื่องมือการวิจัย.....	113
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	114
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	115
3.7 สรุปกระบวนการวิจัย.....	115
บทที่ 4 ผลการศึกษา.....	117

4.1	แนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา.....	117
4.2	การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ.....	124
4.3	การพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ.....	129
4.4	การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ.....	155
4.5	การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ.....	157
4.6	การบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ.....	166
บทที่ 5	สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	168
5.1	สรุปผลวิจัย.....	168
5.2	อภิปรายผล.....	175
5.3	ข้อเสนอแนะ.....	181
	บรรณานุกรม.....	183
	ภาคผนวก.....	187

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1.1	ประชากร	5
2.1	เป้าหมายการพัฒนา	17
2.2	แนวทางและแผนการดำเนินงาน	19
2.3	จำนวนโรงเรียนนำร่อง	24

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า	
2.1	พื้นที่พัฒนานวัตกรรม	13
2.2	แผนพัฒนาและแผนการดำเนินงาน	21
2.3	กลไกการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา	25
2.4	กระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนา 3 ขั้นตอน	38
2.5	ตัวกรองความคิด	54
2.6	ขั้นตอนและประตู	54
2.7	การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์	55
2.8	การพัฒนานวัตกรรมกระบวนการ	55
2.9	แสดงกระบวนการพัฒนาในระดับปฏิบัติการ	95
2.10	ทฤษฎีบูรณาการ (Integral Theory) ของ เคน วิลเบอร์	100
2.11	กรอบแนวคิดการวิจัย	109
3.1	กระบวนการวิจัย	116
4.1	แนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา	123
4.2	สร้างมูลค่าเพิ่มจากน้ำเสีย	130
4.3	วางระบบสูบน้ำด้วยพลังงานแสงอาทิตย์	132
4.4	ผลผลิตส่วนที่หนึ่งจากการนำน้ำเสียที่บำบัดแล้วมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตร	133
4.5	อบรมกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ผ่านโครงการอบรมคุณจริยธรรม	137
4.6	นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเข้าร่วมกิจกรรม	145
4.7	นิสิตเข้าร่วมกิจกรรมฝึกการเจริญปัญญา	147
4.8	คณบดีคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ประธานเปิดโครงการอบรม	149
4.9	นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ร่วมกิจกรรมและร่วมแสดงกิจกรรม	151
4.10	กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียง	160
4.11	กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ	160
4.12	กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ	161

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

องค์ความรู้ในพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเป็นสถานที่เรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับนักเรียน นักศึกษา ประชาชนเพื่อส่งเสริมคนไทยให้มีแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมเกี่ยวกับวิถีพุทธ เช่น ผู้สูงอายุมีการดูแล ส่งเสริมสุขภาพที่มาปฏิบัติธรรม มีกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย และสถานตรวจสุขภาพ ตลอดถึงการดูแลสุขภาพกาย สุขภาพจิต ซึ่งสอดคล้องกับ กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีนโยบายเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาการจัดการการศึกษาขั้นพื้นฐานอันเป็นรากฐานของการพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพ มีความใฝ่รู้ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการสื่อสาร สามารถอยู่และทำงานร่วมกับผู้อื่นซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายได้ มีความเท่าทันโลก มีทักษะในการประกอบอาชีพตามความถนัดของผู้เรียนแต่ละคน และให้รัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ร่วมกันพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ ลดความเหลื่อมล้ำในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างแท้จริง จึงได้จัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิรูปการบริหารและการจัดการการศึกษาขั้นเพื่อสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมการศึกษา เพื่อเป็นการนำร่องในการกระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษานำร่อง ให้เกิดการพัฒนาคูณภาพและประสิทธิภาพ ลดความเหลื่อมล้ำ รวมทั้งมีการขยายผลนวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนและวิธีการปฏิบัติที่ดีไปใช้ในสถานศึกษาอื่น

เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2562 ราชกิจจานุเบกษาได้เผยแพร่ พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ถัดจากประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป เป็นระยะเวลา 7 ปี มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รักษาการ โดยให้การขยายเวลาบังคับใช้พระราชบัญญัตินี้ ให้การกระทำโดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา และให้กระทำได้เพียงครั้งหนึ่งไม่เกิดเจ็ดปี มีจำนวน 51 มาตรา ใน 5 หมวด ประกอบด้วย หมวด 1 การจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา หมวด 2 คณะกรรมการนโยบายพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา หมวด 3 การบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา หมวด 4 สถานศึกษานำร่อง หมวด 5 การประเมินผล โดย“นวัตกรรมการศึกษา” หมายความว่า แนวคิด วิธีการ กระบวนการ สื่อการเรียนการสอน หรือการบริหารจัดการในรูปแบบใหม่ ซึ่งได้มีการทดลองและพัฒนาจนเป็นที่น่าเชื่อถือว่าสามารถส่งเสริม การเรียนรู้ของผู้เรียนและการจัดการศึกษา และให้หมายความรวมถึงการนำสิ่งดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ ในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาด้วย¹

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมเป็นหน่วยงานของรัฐที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการส่งเสริม สนับสนุน และกำกับการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์การวิจัยและการสร้างสรรค์นวัตกรรม เพื่อให้การพัฒนาประเทศเท่าทันการเปลี่ยนแปลงโลก โดยมีวิสัยทัศน์ เป็นองค์กรนำเพื่อขับเคลื่อนการ

---

¹ พระราชบัญญัติ พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562, เล่ม 136 ตอนที่ 56 ก, หน้า 102, http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2562/A/056/T_0102.PDF [ออนไลน์วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๓]

อุดมศึกษาไทย วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ไปสู่มาตรฐานในระดับสากล และเพิ่มอันดับความสามารถการแข่งขันในระดับนานาชาติอย่างยั่งยืน ภายใน ปี พ.ศ. 2580 โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมได้มีพันธกิจที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม คือ การวิจัยและพัฒนาเป็นการวิจัยและค้นคว้า เพื่อสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอน เน้นการพัฒนาองค์ความรู้ในพระไตรปิฎก โดยวิธีสหวิทยาการแล้วนำองค์ความรู้ที่ค้นพบมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหา ศีลธรรม และจริยธรรมของสังคม รวมทั้งพัฒนาคุณภาพงานวิชาการด้านพระพุทธศาสนาโดยความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงทั้งภายในประเทศและต่างประเทศเพื่อพัฒนาคุณภาพนักวิจัยและงานวิจัยให้มีคุณภาพและความเป็นสากลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคม ตามปณิธานการจัดตั้งมหาวิทยาลัย ด้วยการปรับปรุงกิจกรรมต่างๆ ให้ประสานสอดคล้อง เอื้อต่อการส่งเสริม สนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ สร้างความรู้ความเข้าใจหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรมแก่ประชาชน โดยการจัดประชุม สัมมนาและฝึกอบรม เพื่อพัฒนาพระสงฆ์และบุคลากรทางศาสนา ให้มีศักยภาพในการธำรงรักษา เผยแพร่หลักคำสอน และเป็นแกนหลักในการพัฒนาจิตใจในวงกว้าง

การศึกษาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธจากการศึกษาพบว่ามีหลากหลายนวัตกรรม เช่นองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ กระบวนการเรียนการสอน กระบวนการเรียนรู้ เศรษฐศาสตร์วิถีพุทธ การฝึกสติภาวนา วัฒนธรรม/มารยาท ประจำท้องถิ่น นวัตกรรมเด่นประจำโรงเรียน ความคิดสร้างสรรค์เชิงบวก กิน อยู่ ดู ฟังเป็นแนววิถีพุทธ จึงสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัยดังกล่าว และเป็นการผสมผสานระหว่างนวัตกรรมการเรียนรู้และวิถีพุทธศาสนาซึ่งเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่มีความสอดคล้องกับพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น การดำเนินชีวิตตลอดถึงการเรียนรู้ทางด้านวิถีพุทธของคนในสังคมได้เลือนหายไปซึ่งจะเห็นได้จากปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นมากมาย เช่น ขาดความตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณี ศิลปะอันดีงามของชาติที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ภาพสะท้อนดังกล่าวของเยาวชนและสังคมไทยจึงควรสร้างความตระหนักและนวัตกรรมให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้วัฒนธรรมวิถีพุทธหลากหลายนวัตกรรมที่สำคัญที่ขาดหายไปเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเหล่านี้ให้สังคมกลับมาสนใจพื้นฐานพัฒนาจิตใจตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันให้มีความสุข มั่นคง ยั่งยืนตลอดไป

จากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่กำลังขับเคลื่อนพัฒนาคน สถานศึกษาให้เรียนรู้ในภาวะเศรษฐกิจที่มีผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 ทั่วโลกและในประเทศไทยได้รับผลกระทบที่ส่งผลกระทบต่อสถานศึกษา

คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่ทำการวิจัยศึกษาชุดการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา พัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ พัฒนางค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ สร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ และการบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการ

เรียนรู้วิถีพุทธเพื่อส่งเสริมสถานศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมวิถีพุทธที่สอดคล้องกับแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ยั่งยืนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์การศึกษาชุดการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธมีวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนี้

- 1.2.1 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา
- 1.2.2 เพื่อพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
- 1.2.3 เพื่อพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
- 1.2.4 เพื่อสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
- 1.2.5 เพื่อขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
- 1.2.6 เพื่อบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

1.3 ปัญหาการวิจัย

- 1.3.1 แนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษามีพื้นที่ที่ต้องศึกษาอย่างไรบ้าง
- 1.3.2 การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธทำได้อย่างไร
- 1.3.3 องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธประกอบไปด้วยอะไรบ้าง
- 1.3.4 การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธมีสถานที่ใดที่เหมาะสมที่สามารถขยายเครือข่ายได้
- 1.3.5 การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธพื้นที่ใดที่สามารถขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธที่ดีได้
- 1.3.6 การบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเชื่อมโยงการดำเนินชีวิตการเรียนรู้ของสถานศึกษาได้อย่างไร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาศึกษาชุดพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเรื่องนี้ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องศึกษาดังนี้ 1) กระบวนการเรียนการสอนวิถีพุทธ 2) กระบวนการเรียนรู้วิถีพุทธ 3) เศรษฐศาสตร์วิถีพุทธ 4) การฝึกสติภาวนาวิถีพุทธ 5) วัฒนธรรม/มารยาทชาวพุทธ 6) นวัตกรรมเด่นประจำพื้นที่ 7) นวัตกรรมความคิดสร้างสรรค์วิถีพุทธ

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

สำหรับการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม เวทีแสดงความคิดเห็นและเวทีชุมชนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พื้นที่ศึกษานวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยมีรายละเอียดคือ

1. พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้

- 1) ภาคเหนือ ได้แก่ โรงเรียนชานาพุทธเศรษฐศาสตร์ จังหวัดเชียงราย

2)ภาคกลาง ได้แก่ 1) โรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี 2) โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร ๓) โรงเรียนวัดสุทธิวาราม กรุงเทพมหานคร

3) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1) วิทยาลัยจุลณีศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ

2. พื้นที่สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. พื้นที่เครือข่ายนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

สถานศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและปริมณฑล จำนวน 6 แห่ง

- 1) โรงเรียนวัดบางกระดี กรุงเทพมหานคร
- 2) โรงเรียนพระอินทร์ศึกษา (กลุ่มสกุลอุทิศ) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 3) โรงเรียนสามโก้วิทยาคม จังหวัดอ่างทอง
- 4) โรงเรียนชุมชนวัดบางขัน จังหวัดปทุมธานี
- 5) โรงเรียนวัดจันทร์ (ผาดไสวประชาอุทิศ) จังหวัดนนทบุรี
- 6) โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี

4. พื้นที่การขับเคลื่อนนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธสถานศึกษา

โรงเรียนเครือข่าย จำนวน 6 แห่ง

- 1) โรงเรียนวัดบางกระดี กรุงเทพมหานคร
- 2) โรงเรียนพระอินทร์ศึกษา (กลุ่มสกุลอุทิศ) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 3) โรงเรียนสามโก้วิทยาคม จังหวัดอ่างทอง
- 4) โรงเรียนชุมชนวัดบางขัน จังหวัดปทุมธานี
- 5) โรงเรียนวัดจันทร์ (ผาดไสวประชาอุทิศ) จังหวัดนนทบุรี
- 6) โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี

1.4.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรศึกษาเป็นกลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่ โดยกำหนดเกณฑ์ คือ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษา และเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่ กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่สำคัญ โดยกำหนดเกณฑ์ คือ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษา และเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่ กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1. พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้

1) กลุ่มพระสงฆ์	จำนวน	10	รูป
2) กลุ่มผู้นำชุมชน	จำนวน	10	คน
3) กลุ่มตัวแทนชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน/นักวิชาการ	จำนวน	10	คน
4) กลุ่มผู้บริหารโรงเรียน และครู	จำนวน	20	คน

รวม 50 รูป/คน

2. พื้นที่สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

ประชากรศึกษาเป็นกลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ (กลุ่ม บวร) โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่สำคัญ โดยกำหนดเกณฑ์ คือเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษาและเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่ กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1) ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

ตารางที่ 1.1 ประชากร

ที่	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
1	ผู้บริหาร	11 รูป/คน
2	คณาจารย์	64 รูป/คน
3	เจ้าหน้าที่	19 รูป/คน
4	นิสิต	316 รูป/คน
	รวม	400 รูป/คน

2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ จำนวน 400 รูป/คน

3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ (กลุ่ม บวร) จำนวน 13 รูป/คน

3. พื้นที่เครือข่ายนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

1) ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนโรงเรียนในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดปริมณฑล

ที่	โรงเรียน	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
1	โรงเรียนวัดบางกระดี กรุงเทพมหานคร	940	78
2	โรงเรียนพระอินทร์ศึกษา (กลุ่มสกุละอุทิศ) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	761	63
3	โรงเรียนสามโก้วิทยา จังหัดอ่างทอง	563	47
4	โรงเรียนชุมชนวัดบางขัน จังหวัดปทุมธานี	1450	121
5	โรงเรียนวัดจันทร (ผาดไสวประชาอุทิศ) จังหวัดนนทบุรี	270	23
6	โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี	231	19
	รวม	4,215	351

2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนโรงเรียนในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดปริมณฑล จำนวน 351 คน

3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ (กลุ่ม บวร) จำนวน 30 รูป/คน

4. พื้นที่การขับเคลื่อนเครือข่ายนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

1) ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนพื้นที่เครือข่ายนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

ที่	โรงเรียน	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
1	โรงเรียนวัดบางกระบือ กรุงเทพมหานคร	940	78
2	โรงเรียนพระอินทร์ศึกษา (กลุ่มสกุลอุทิศ) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	761	63
3	โรงเรียนสามโก้วิทยาคม จังหวัดอ่างทอง	563	47
4	โรงเรียนชุมชนวัดบางขัน จังหวัดปทุมธานี	1450	121
5	โรงเรียนวัดจันทร์ (ผาดไสวประชาอุทิศ) จังหวัดนนทบุรี	270	23
6	โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี	231	19
	รวม	4,215	351

2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนพื้นที่เครือข่ายนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จำนวน 351 คน

3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ (กลุ่ม บวร) จำนวน 30 รูป/คน

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

นวัตกรรมพื้นที่การเรียนรู้วิถีพุทธ หมายถึง กระบวนการเรียนการสอนและการเรียนรู้วิถีพุทธ การเรียนรู้วิถีพุทธเพียง เดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ การถ่ายทอดองค์ความรู้ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การพัฒนาองค์ความรู้ หมายถึง การดำเนินการศึกษาและจัดการความรู้ในชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้วิธีการบูรณาการองค์ความรู้ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แล้วนำเสนอเป็นรูปแบบแสดงขั้นตอนของการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ

พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ หมายถึง หมายถึง สถานที่ทดลองการศึกษาวิจัยทางด้านนวัตกรรมที่ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างอิสระและจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน สังคม และประเทศชาติ พร้อมพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามเป้าหมายการศึกษาที่กำหนดไว้

การเรียนรู้วิถีพุทธเพียง หมายถึง การออกแบบการเรียนรู้บนฐานพุทธธรรมใช้กรอบแนวคิดการออกแบบตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยใช้ไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐาน เป็นแกนกลางฐานในการคิดเชื่อมโยงสู่กิจกรรมองค์ความรู้การใช้น้ำอย่างคุ้มค่า วิถีเกษตรยั่งยืน ระบบการเกษตรที่เน้นการเรียนรู้ ความยั่งยืนทางความคิดและสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ โดยเน้นการปรับปรุงบำรุงดิน เคารพต่อ ศักยภาพทางธรรมชาติของ พืช สัตว์ และนิเวศและพัฒนาองค์ความรู้กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ ด้วยการเจริญสติภาวนา

เดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ หมายถึง การพัฒนาจิตใจ การให้ทาน รักษาศีล เจริญสติภาวนาและการเดินจงกรม เกิดเป็นบุญกุศล แต่ข้อสำคัญอยู่ที่จิตใจ แต่เมื่อต้องการให้จิตใจผ่องใส

หรือด้วยจิตใจ ที่มีความเลื่อมใสตั้งใจไปด้วยศรัทธา จิตใจของเราก็ตั้งงามด้วย ความสงบ มีความสดชื่น เบิกบานผ่องใส มีความอึดใจ ตอนนี้ จะเดินเท้า ก้าวไปในบุญทุกอียาบส

การถ่ายทอดองค์ความรู้ หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างการออกแบบกิจกรรมเชื่อมโยง ถึงวิถีชีวิตความเป็นจริง ความรู้ ทักษะคตและพฤติกรรม จะมีลักษณะ เป็นไปในเชิงสร้างสรรค์เส้นตรง ถ่ายทอดความรู้ผ่านกิจกรรมส่งแก่นิสิต นักศึกษา และนักเรียน จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ซึ่ง การถ่ายทอดกิจกรรมวิถีพุทธนั้น จะสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับรูปแบบการถ่ายทอดและระยะเวลา ความรู้นั้น ก็จะมีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมตามที่อยู่จัดคาดหวังไว้

แนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา หมายถึง การศึกษานวัตกรรมใน สถานศึกษาที่กำหนดลักษณะเด่นที่เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้แต่ละพื้นที่

รูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ หมายถึง คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ หมายถึง พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอน้อยและปริมณฑล จำนวน 6 แห่ง ได้แก่ 1) โรงเรียนวัดบางกระดี กรุงเทพมหานคร 2) โรงเรียนพระอินทร์ศึกษา (กลุ่มสกุลอุทิศ) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) โรงเรียนสามแก้ววิทยาคม จังหวัดอ่างทอง 4) โรงเรียนชุมชนวัดบางชัน จังหวัดปทุมธานี 5) โรงเรียน วัดจันท์ (ผาดไสวประชาอุทิศ) จังหวัดนนทบุรี และ 6) โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี

การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ หมายถึง พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถี พุทธในการขับเคลื่อนในโรงเรียนเครือข่ายระดับมัธยมศึกษาพื้นที่ศึกษา ในอำเภอน้อยและ ปริมณฑล จำนวน 6 แห่ง ได้แก่ 1) โรงเรียนวัดบางกระดี กรุงเทพมหานคร 2) โรงเรียนพระอินทร์ ศึกษา (กลุ่มสกุลอุทิศ) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) โรงเรียนสามแก้ววิทยาคม จังหวัดอ่างทอง 4) โรงเรียนชุมชนวัดบางชัน จังหวัดปทุมธานี 5) โรงเรียนวัดจันท์ (ผาดไสวประชาอุทิศ) นนทบุรี และ 6) โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี

การบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ หมายถึง การเชื่อมโยงพื้นที่นวัตกรรมการ เรียนรู้วิถีพุทธตามหลักพุทธศาสนา

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ

- 1.7.1 ได้แนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา
- 1.7.2 ได้รูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
- 1.7.3 ได้องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
- 1.7.4 ได้เครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
- 1.7.5 ได้การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
- 1.7.6 สามารถบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปฏิบัติการ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา 2) เพื่อพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 3) เพื่อพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 4) เพื่อสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 5) เพื่อขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 6) เพื่อบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

- 2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา
- 2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
- 2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
- 2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
- 2.5 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
- 2.6 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

2.1.1 ความเป็นมาของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

เมื่อการศึกษาคือรากฐานสำคัญของการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ อันจะส่งผลสำคัญต่อการ พัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า ดังนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 261 กำหนดให้ มีคณะกรรมการที่มีความเป็นอิสระเพื่อดำเนินการศึกษา และ จัดทำข้อเสนอแนะและร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการปฏิรูป การศึกษาซึ่งปัจจุบันคือ “คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา”¹

“คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา” ได้ดำเนินการจัดทำแผนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา จำนวน 7 ประเด็นการปฏิรูปการศึกษาซึ่งหนึ่งในประเด็นที่สำคัญในการปฏิรูปการศึกษาคือ ประเด็นที่ 6 การปรับ โครงสร้างของหน่วยงานในระบบการศึกษา เพื่อบรรลุเป้าหมายในการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนได้กำหนดให้มี “พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา”

“คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา” ได้ดำเนินการจัดทำแผนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา จำนวน 7 ประเด็นการปฏิรูปการศึกษาซึ่งหนึ่งในประเด็นที่สำคัญในการ

---

¹สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, เอกสารวิชาการ: พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (Education Sandbox), สำนักวิชาการกลุ่มงานบริการวิชาการ 3 สำนักวิชาการ, (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2562), หน้า 1.

ปฏิรูปการศึกษาคือ ประเด็นที่ 6 การปรับโครงสร้างของหน่วยงานในระบบการศึกษา เพื่อบรรลุเป้าหมาย ในการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน ได้กำหนดให้มี “พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา” ขึ้น โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ เหมาะสมสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชุมชนและพื้นที่และมี การเรียนรู้และขยายผลของนวัตกรรมที่ได้จากพื้นที่ นวัตกรรม การศึกษาสู่การจัดการศึกษาในพื้นที่อื่น ๆ²

จากการศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่การศึกษาสามารถสรุปความได้ว่า พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา คือ การจัดการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งในการจัดการศึกษาให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพใน แต่ละพื้นที่อื่นจะนำไปสู่การยกระดับการจัดการศึกษาของประเทศอันเป็นรากฐานสำคัญของ การพัฒนา คนไทยให้มีคุณภาพต่อไป

1. ความหมายของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (Education Sandbox)

พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา คือ พื้นที่การศึกษาที่ได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่สำหรับ การทดลอง นวัตกรรมการศึกษา โดยให้อำนาจแก่สถานศึกษาในการบริหารงานได้อย่างอิสระและจัด การศึกษาให้ สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและ สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มี คุณภาพตามเป้าหมายการศึกษาที่กำหนดไว้ โดยมีหน่วยงานส่วนกลางให้ การสนับสนุนทั้งในด้านทรัพยากร และกลไกการหนุนเสริมแก่โรงเรียนในพื้นที่อย่างเหมาะสมผ่านการ มีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กับการจัดการศึกษาของพื้นที่ โดยมีหลักการสำคัญ³ดังนี้

1. กระจายอำนาจให้โรงเรียนและเขตพื้นที่การศึกษาต่าง ๆ มีอิสระในการบริหารจัดการ หลักสูตร บุคลากร และการจัดการเรียนการสอนได้เอง ให้โรงเรียนและพื้นที่สร้างหลักสูตรที่เหมาะสม กับท้องถิ่นได้ โดยยังสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางที่สำคัญ

2. เป็นพื้นที่สำหรับทดลองนวัตกรรมการศึกษาแบบใหม่ตามแนวทางการจัดทำพื้นที่ นวัตกรรม การศึกษา ดังนี้

- 2.1 ใช้หลักสูตรสร้างทักษะศตวรรษที่ 21 ตามบริบทพื้นที่
- 2.2 จัดทำสื่อการสอนรูปแบบใหม่
- 2.3 สร้างภาคีร่วมพัฒนาบุคลากรในพื้นที่
- 2.4 การสอบและการประเมินผลต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนา
- 2.5 การบริหารจัดการช่วยลดภาระโรงเรียน

2.เป้าหมายของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

เป้าหมายของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา มีดังนี้⁴

²คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา, พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา, อ้างใน สำนักงาน เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, (2562), หน้า 1.

³สมพงษ์ จิตระดับ สุอังคะวาทิน และชุติมา ชุมพงค์, พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา, อ้างใน สำนักงาน เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, (2561), หน้า 2.

⁴ อ้างแล้ว. (หมายถึง เรื่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา, หน้า 2-4)

1. เพิ่มผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้ของนักเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ เจตคติ ทักษะสำคัญ และความรู้ รวมทั้งขยายผลสู่นักเรียนทั่วประเทศในอนาคต
2. ลดความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพการศึกษา โดยยกระดับผลการเรียนรู้ของนักเรียนกลุ่มผลการเรียนอ่อน และยากจน
3. พัฒนานวัตกรรมการบริหารการศึกษาระดับจังหวัด ขยายผลนวัตกรรมการศึกษา ทั้งเชิงนโยบาย การจัดการเรียนรู้ และการบริหารในสถานศึกษาไปสู่นโยบายการศึกษาในระดับชาติและพื้นที่อื่น อาทิ ด้าน หลักสูตร ตำรา สื่อการเรียนรู้ การทดสอบ การประเมินสถานศึกษา บุคลากร การเงิน รวมทั้งความสอดคล้องของ การบริหารงานด้านต่าง ๆ
4. ร่วมมือกับภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน และประชาสังคมในการจัดการศึกษา การพัฒนา และการขยายผลนวัตกรรมการศึกษา

พื้นที่นวัตกรรมศึกษานำร่อง

พื้นที่นวัตกรรมศึกษานำร่อง คือ พื้นที่พิเศษด้านการศึกษาที่เอื้อให้คนในพื้นที่ทุกภาคส่วนรวมพลัง ร่วมจัดการศึกษา สร้างนวัตกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ตอบโจทย์คุณภาพการศึกษาของผู้เรียนและพื้นที่เป็นพื้นที่เรียนรู้ร่วมกันและสร้างองค์ความรู้เพื่อการขยายผลสู่การเปลี่ยนแปลงซึ่งปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมศึกษานำร่องจำนวน 6 พื้นที่ใน 6 ภูมิภาค ดังนี้

1. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) มีนวัตกรรมการศึกษาที่สำคัญ เช่น

- 1.1. การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Based Learning หรือ PBL) และ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community หรือ PLC)
- 1.2 นวัตกรรมจิตศึกษา
- 1.2 การเรียนการสอนตามแนวคิด (Montessori)
- 1.3 โครงการเพาะพันธุ์ปัญญา
- 1.4 โครงการ (Project Approach) ระดับปฐมวัย
- 1.5 การเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัยเป็นฐาน (Research Based Learning: RBL)
- 1.6 ห้องเรียนหุ่นยนต์

2. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดระยอง (ภาคตะวันออก) โดยมีนวัตกรรมการศึกษาที่สำคัญ เช่น

- 2.1 การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน
- 2.2 การจัดตั้งสถาบันการสอนและการเรียนรู้จังหวัดระยอง (Rayong Teaching and learning Academy)
- 2.3 โครงการผลิตนักเรียนทุนครูศึกษาจังหวัดระยอง
- 2.4 หลักสูตรระยอง หรือ Rayong MARCO

3. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดสตูล (ภาคใต้) มีนวัตกรรมที่สำคัญ เช่น

- 3.1 การจัดการเรียนรู้ด้วยโครงงานฐานวิจัย (research based learning: RBL)
- 3.2 การเรียนรู้แก่ครูสามเสาที่ประกอบด้วย ครูโรงเรียน ครูชุมชนครูผู้ปกครอง

- 3.3 การเรียนรู้ภูมิสังคม
- 3.4 การเรียนรู้ฐานสมรรถนะ
- 3.5 หลักสูตรแกนกลาง
- 3.6 หลักสูตร Geo Park (อุทยานธรณี)

4. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ (ภาคเหนือ) มีนวัตกรรมการศึกษาที่สำคัญ เช่น

- 4.1 แนวทางการสอนภาษาไทยโดยใช้ภาษาแม่เป็นฐานสำหรับเด็กกลุ่มชาติพันธุ์ (ทวิ/พหุภาษา)
- 4.2 นวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนแบบ Montessori
- 4.3 การจัดการศึกษากลุ่มโรงเรียนบนพื้นที่สูงและถิ่นทุรกันดาร อ่างขางโมเดล (Angkhang Model)
- 4.4 สะเต็มศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพเชิงพาณิชย์
- 4.5 การบริหารจัดการการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม (Narong Model: Nurse Adjustment Relax Organization Normal และ Goal) สำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ

5. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดกาญจนบุรี (ภาคกลาง) มีนวัตกรรมการศึกษาที่สำคัญ เช่น

- 5.1 การส่งเสริมทักษะอาชีพ
- 5.2 การจัดการเรียนรู้แบบพหุศึกษา

6. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนใต้ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส มีนวัตกรรมการศึกษาที่สำคัญ เช่น

- 6.1 Active Learning
- 6.2 การจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน
- 6.3 Lesson Study & Open Approach

3. การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

เป็นที่ทราบกันดีว่า ประเทศไทยจำเป็นต้องพัฒนา คุณภาพการศึกษาอย่างเร่งด่วนให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในศตวรรษที่ 21 ทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ได้พยายามอย่างเต็มที่ในการดำเนินการและส่งเสริม สนับสนุนให้มีการพัฒนา ในองค์ประกอบต่าง ๆ ของระบบ การศึกษาไทย แต่การปฏิรูปการศึกษาไทยที่ผ่านมา มีอุปสรรคอยู่มาก ในการขับเคลื่อนนโยบายเพื่อพัฒนา คุณภาพการศึกษาทั้งแบบบนลงล่าง (top-down) และ แบบล่างขึ้นบน (bottom-up) ที่จะมุ่งไปสู่องค์ ประกอบของระบบการศึกษาเช่นเดียวกับประเทศ ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษา นั่นคือ มีวิสัยทัศน์ และภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง มีการตั้งมาตรฐานระดับสูง มีความมุ่งมั่น ตั้งใจ ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา การได้มาและการคงไว้ซึ่งครูและผู้บริหารโรงเรียน ที่มีคุณภาพ ความร่วมมือในการทำงานของทุกภาคส่วน ที่สอดคล้องกัน การบริหาร และการจัดการที่ดีและมีความรับผิดชอบ การสร้างแรง จูงใจในการเรียนแก่นักเรียน และการมุ่ง เน้นพัฒนาเพื่ออนาคตในระดับโลก ขณะเดียวกัน มี โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา

ขั้นพื้นฐาน และต่างสังกัดอีกจำนวนมาก ที่สามารถจัดการเรียนรู้ ตามปรัชญาแนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญสอดคล้องกับศักยภาพ ความถนัด ความสนใจ ของผู้เรียน และบริบทชุมชนสังคมที่โรงเรียนตั้งอยู่ โรงเรียนเหล่านี้ใช้รูปแบบ เทคนิค วิธีการ กระบวนการ บริหารจัดการ และจัดการเรียนรู้ หรือ “นวัตกรรมการศึกษา” จึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของผู้เรียนมีพัฒนาการที่ดีขึ้น โดยเฉพาะความรู้ที่สำคัญจำเป็นที่ ผู้เรียนทุกคนต้องมีตามหลักสูตร ยังหมายรวมถึงทักษะ สมรรถนะและเจตคติด้วย แต่ก็พบว่านวัตกรรมการศึกษา ที่โรงเรียนเหล่านี้ใช้อยู่ ไม่สามารถขยายผลไปยัง โรงเรียนอื่น ๆ ได้ หรือขยายผลได้ในวงแคบและอยู่ในวงจำกัดมาก⁵

จากสมภาวการณ์ของการ พัฒนาคูณภาพการศึกษาดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการโดยสภาการศึกษา ในคราวประชุมสภาการศึกษา ครั้งที่ 2/2561 เมื่อวันที่ 9 พ.ค.2561 ได้มีมติเห็นชอบในหลักการให้ดำเนิน การเรื่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา และเห็นว่า การปฏิรูปการศึกษา จะต้องเน้นการมีส่วนร่วมแท้จริงจาก ทุกภาคส่วน และต้องมีการสนับสนุน การคิดค้นพัฒนาและขยายผล นวัตกรรมการศึกษา ทั้งนวัตกรรม เชิงนโยบาย นวัตกรรมการเรียนการสอน และการบริหารจัดการสถานศึกษา เพื่อเพิ่มคุณภาพผู้เรียนในทุกมิติ ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ขยายผลนวัตกรรมการศึกษาสู่การพัฒนาทั้งประเทศ โดยจะเริ่มดำเนิน การพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาใน 2 พื้นที่ คือ จังหวัดระยองและศรีสะเกษ ตามที่ ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ ประธาน สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา ประเทศไทย (TDRI) และผู้แทนภาคี เพื่อการศึกษาไทย (Thailand Education Partnership: TEP) เป็นผู้นำเสนอ นอกจากนั้น สภาการศึกษา ได้มีมติให้สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐานพิจารณาดำเนินการเรื่องพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษา เป็นโครงการตามนโยบาย กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ของ กระทรวงศึกษาธิการยุทธศาสตร์ชาติ และนำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อความ ยั่งยืนด้วย ขณะเดียวกัน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูป การศึกษา และภาคีเพื่อการศึกษาไทย ได้ผลักดันร่างพระราชบัญญัติพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษา เข้าสู่ คณะรัฐมนตรี คณะกรรมการกฤษฎีกา และสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ควบคู่ ไปกับการขับเคลื่อนพื้นที่ นวัตกรรม การศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังภาพที่ 2.1

⁵สำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา, หลักการและแนวคิดการพัฒนา พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดชายแดนภาคใต้, (บริษัท ไอเดียเนชั่น มีเดีย โซลูชั่น, 2562), หน้า 32.

ภาพที่ 2.1 พื้นที่พัฒนาวัดกรรมการศึกษา

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งและดำเนินงานพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษามี 4 ประการ คือ

1. คิดค้นและ พัฒนานวัตกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ เพื่อยกระดับ ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนรวมทั้งเพื่อดำเนินการใหม่การขยายผล ไปใช้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอื่น
2. ลด ความเหลื่อมล้ำในการศึกษา
3. กระจายอำนาจและให้ อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษานำร่อง ในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเพื่อเพิ่มความคล่องตัวใน การบริหารและการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและ ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และ
4. สร้างและพัฒนากลไกในการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และ ภาคประชาสังคมในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา นวัตกรรมการศึกษาในส่วนนี้ หมายถึง แนวคิด วิธีการ กระบวนการ สื่อการเรียนการสอนหรือการบริหารจัดการ ในรูปแบบใหม่ ซึ่งได้มีการทดลองและพัฒนาจนเป็นที่น่าเชื่อถือว่า สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนและการจัดการศึกษา และหมายความรวมถึง การนำสิ่งดังกล่าว มาประยุกต์ใช้ในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาด้วยการดำเนินโครงการส่งเสริมพัฒนานวัตกรรมการศึกษา ในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจะ ครอบคลุมนวัตกรรม การศึกษา 2 ประเภท คือ⁶

1. นวัตกรรมเชิงนโยบาย เป็นนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุง นโยบาย กฎระเบียบ เพื่อให้ หน่วยงานทางการศึกษาและ สถานศึกษานำร่องในพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษาบริหาร และ จัดการศึกษาได้อย่าง คล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

⁶สำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา, หลักการและแนวคิดการพัฒนา พื้นที่นวัตกรรม การศึกษา จังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 36.

2. นวัตกรรมการเรียนการสอนและการบริหารจัดการใน สถานศึกษา เป็นนวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนา คุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งจะเกี่ยวกับหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการ โดยสถานศึกษา สามารถเลือกสรรนวัตกรรมการเรียนการสอน และการ บริหารจัดการที่ผ่านการพิสูจน์มาแล้วทั้งในและต่างประเทศ ว่าสามารถสร้างคุณภาพผู้เรียนและโรงเรียนได้จริงมาใช้พัฒนาต่อยอดได้

หลังจากที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐานรับเรื่องพื้นที่นวัตกรรม การศึกษามาพิจารณา ดำเนินการเป็นโครงการตาม นโยบาย ได้วิเคราะห์หลักการและ เหตุผลของการ จัดตั้งพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษาที่มุ่งหมายให้ เป็นพื้นที่ปฏิรูประบบการบริหาร จัดการ การจัดการ เรียนการสอน และการสนับสนุนการสร้าง นวัตกรรมการศึกษาของประเทศ มุ่งพัฒนาเด็กและเยาวชน คนไทย ให้มีคุณภาพ โดยการมีส่วนร่วม ของทุกภาคส่วน เน้นการเพิ่ม ประสิทธิภาพในการกระจาย อำนาจ ที่ควบคุมความรับผิดชอบไปยังพื้นที่ เพิ่มความเป็นอิสระและความ คล่องตัวในการบริหาร จัดการของ หน่วยงานทางการศึกษาและสถาน ศึกษาในาร่องในพื้นที่นวัตกรรม การศึกษา รวมทั้งการ ขยายผลนวัตกรรมการศึกษาและวิธีปฏิบัติที่ดีสู่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษา ในพื้นที่อื่น ทั่วประเทศ จึงมอบหมายให้สำนักพัฒนา นวัตกรรมจัดการศึกษาขับเคลื่อนการดำเนินงานพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษาจากนั้นเป็นต้นมา

ผลลัพธ์จากพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

ผลลัพธ์ที่คาดหวังในการดำเนินงานพื้นที่นวัตกรรมศึกษามี 3 ประการ คือ⁷

1. ผู้เรียน มีทักษะศตวรรษที่ 21 และได้รับการการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อโจทย์ชีวิต ในอนาคต
2. โรงเรียนมีประสิทธิภาพสูงในการนำนวัตกรรมการศึกษาไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถลดความเหลื่อมล้ำ ทางการศึกษาและเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ซึ่งหมายถึงพัฒนาการของ ผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ สมรรถนะ ทักษะ และเจตคติ ครูมีอิสระในการจัดการเรียนการสอน ลด ภาระงานนอกเหนือจากงานสอนมากขึ้น ผู้บริหารสถานศึกษามีความคล่องตัวในการบริหารจัดการ เพิ่มมากขึ้นครูและผู้บริหารได้รับการเพิ่มขีดความสามารถเชิงวิชาการ และ
3. ประเทศมีการปฏิรูปการศึกษาที่ได้ผล ซึ่งได้มาจากข้อค้นพบและหลักฐานยืนยันจาก ผลการวิจัย

ผลการสนับสนุนการดำเนินงานพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาของผู้เกี่ยวข้องภาคนโยบายทั้ง รัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการ คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา ภาคประชาสังคม ภาคปฏิบัติในพื้นที่ ได้แก่ คณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา หน่วยงานทางการศึกษา ในพื้นที่ได้เกิดรูปแบบ ของการดำเนินงานที่ชัดเจนขึ้นมีพื้นที่นำร่อง สถานศึกษานำร่องและที่สำคัญได้มีการตราพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ.2562 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2562 เป็นต้นไป เป็นเวลา 7 ปี ต่ออายุไม่เกินเจ็ดปี เป็นหลักประกันให้เกิดเสถียรภาพเชิงนโยบาย สู่ การปฏิบัติในการทำงานต่อพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาของผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ ไม่เพียงสร้าง ความ มั่นใจในการดำเนินงานพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาตามระยะเวลาที่พระราชบัญญัติฉบับนี้ กำหนดไว้

⁷สำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา, หลักการและแนวคิดการพัฒนา พื้นที่นวัตกรรม การศึกษา จังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 38-39.

เท่านั้นหากแต่ยังถือว่าเป็นกฎหมายหลักและเครื่องมือสำคัญในการปรับปรุงระเบียบ ข้อกฎหมายที่เป็นอุปสรรคในการปฏิรูปการศึกษา และเอื้อให้หน่วยงานการศึกษา สาการศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ดำเนินการนำร่อง สร้างสรรค์นวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นพื้นที่นำรูปแบบการจัดการศึกษาหรือการบริหารระบบการศึกษาที่มีหลักฐานทางวิชาการว่าได้ผลดี มาดำเนินการปฏิบัติเพื่อเรียนรู้ประสิทธิภาพและประสิทธิผล รวมทั้งเรียนรู้ปัญหาและอุปสรรค ที่อาจจะเกิดขึ้น ก่อนขยายผลไปทั่วประเทศ สมกับการเป็นสนามปฏิบัติการเพื่อสร้างนวัตกรรม การศึกษาเป็นพื้นที่พิเศษด้านการศึกษาที่เอื้อให้คนในพื้นที่ทุกภาคส่วนร่วมพลังจัดการศึกษาสร้างนวัตกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ เพื่อตอบโจทยคุณภาพผู้เรียนและบริบทพื้นที่ ซึ่งถือว่า พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเป็นความหวังครั้งใหม่ของการปฏิรูปการศึกษาไทยอย่างแท้จริง

พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา: พื้นที่จังหวัดปฏิบัติการที่โรงเรียน เปลี่ยนปัญหาเป็นปัญญาและความเจริญงอกงามของชีวิตผู้เรียน

อัมพร พิณะสา รองเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในงาน All for Rayong Education 2019 พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดระยอง ในวันที่ 27 สิงหาคม 2562 ณ โรงแรมโกลเด้นซิตี จังหวัดระยอง ซึ่งรองเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ให้แนวคิดเพื่อการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาไว้อย่างน่าสนใจ 6 ประเด็นสำคัญ ดังนี้⁸

1. เป้าหมายการจัดการศึกษา การแสวงหานวัตกรรมต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการ ก็มุ่งหวังและต้องการคนดี คนเก่ง มีงานทำ และมีความสุข ซึ่งเป็นเครื่องมือในการสร้างคนให้มีคุณภาพ คำว่าการศึกษา ไม่ใช่เพียงได้ใบประกาศนียบัตร หรือปริญญาบัตร หรือระดับการศึกษา แต่การศึกษาต้องสร้างคุณค่าและความเจริญงอกงามของชีวิตให้ขึ้นมากกว่าเดิม โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสร้างคนเพื่อให้คนสร้างชาติ

2. กระบวนการเรียนรู้ในการศึกษา เพื่อสร้างคนต้องเริ่มต้นที่ครอบครัว

3. สังคมคาดหวังให้โรงเรียน หล่อหลอมคนดีมีชีวิตคุณภาพ

4. การจัดการศึกษาของพื้นที่ ต้องคิดเอง ทำเอง ไม่ One-size-fits-all

5. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ต้องแก้ปัญหา และพัฒนาจากสิ่งที่มีให้ดีขึ้น

6. ปลดล็อกโรงเรียนด้วยการมีส่วนร่วม ของทุกภาคส่วน และเป็นหน้าที่หลัก ของคณะกรรมการขับเคลื่อน

พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จะสำเร็จได้ ด้วยการร่วมคิดร่วมทำ เพื่อสร้างคนดี คนเก่ง และมีความสุข ตรงตามความต้องการ ของผู้ปกครองและชุมชน ภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่ ทั้งครูคนเดิมงบประมาณที่มีอยู่เดิม แต่สิ่งที่ต้องเปลี่ยนคือ เปลี่ยนความคิด “แค่เปลี่ยนความคิดชีวิตยังเปลี่ยนหากเปลี่ยนการกระทำจะมีผลต่อชีวิตเรามากเพียงใด” อย่างไรก็ตามเมื่อลงมือทำในสิ่งใหม่ที่ไม่คุ้นเคย มักจะเกิด ความรู้สึกขัดแย้งหรืออยากจะหนีปัญหานั้น ๆ หากเรา เปลี่ยนความคิด มองเห็นว่าปัญหา คือบ่อเกิดของปัญญา คราวนี้เมื่อประสบกับปัญหาก็จะคิดว่า เมื่อเจอกับปัญหามาก ก็ได้ใช้ปัญญามาก “การที่บุคคลได้ใช้ปัญญาจึงถือเป็นการศึกษาที่แท้จริง”

⁸อัมพร พิณะสา, พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา: พื้นที่จังหวัดปฏิบัติการที่โรงเรียน เปลี่ยนปัญหาเป็นปัญญาและความเจริญงอกงามของชีวิตผู้เรียน, อ้างใน สำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา, หน้า 41-42.

พื้นที่นวัตกรรมการกาจังหวัดระยอง มีการดำเนินการกันเองมาก่อนที่ยังไม่มีพระราชบัญญัติ พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ.2562 เมื่อมี พ.ร.บ. แล โรงเรียนามารถนำสิ่งที่เป็นอุปสรรคปัญหาในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน เข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ใช้ “ปลดล็อก” ได้ เช่น ไม่ต้องการทำโครงการที่ผลเสียต่อการเรียนของนักเรียน ก็สามารถเสนอ ขอยกเลิกได้ หรือมีโครงการใหม่เข้ามาต้องให้ผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการขับเคลื่อน เพื่อให้การอนุญาตทำรับโครงการที่ตรงตามความต้องการของโรงเรียน หรือไม่เป็นภาระอุปสรรค ก็ามารถรับเข้ามาดำเนินการในโรงเรียนนำร่องได้ หากต้องการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา แนวใหม่ก็ต้องปรับตารางเรียน/ตารางสอนแบบใหม่ก็สามารถทำได้ แต่ต้องปรับเปลี่ยนเวลาเรียน/การเปิดเทอม ปิดเทอม แบบใหม่ แก้ไขปัญหาเด็กและผู้ปกครองในพื้นที่ ทั้งนี้ การปรับเปลี่ยนต่างๆ ต้องอยู่บนพื้นฐาน การมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง อาทิ โรงเรียนบ้านน้ำกร่อย ตั้งอยู่ไกลเขา มีช้าง เน้นพลังงานสะอาด จัดหลักสูตรและการเรียนการสอน เป็นหน่วยการเรียนรู้ ใช้ครูในชุมชน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง มาช่วยสอน จะเห็นได้ว่า โรงเรียนจะต้องเปิดกว้าง เปิดรับภาคีทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โรงเรียนจะต้องระบุปัญหา สาเหตุและวิธีการแก้ ซึ่งวิธีการแก้ปัญหาเหล่านี้คือ “นวัตกรรม”

4. แนวทางการดำเนินงานพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา

1. ความเป็นมา

กระทรวงศึกษาธิการได้มีนโยบายเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอันเป็นรากฐานของการพัฒนา คนไทยให้มีคุณภาพ มีความใฝ่รู้ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการสื่อสาร สามารถอยู่และร่วมทำงานกับผู้อื่นซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายได้ มีความเท่าทันโลก มีทักษะในการประกอบอาชีพตามความถนัดของผู้เรียนแต่ละคนและให้รัฐ องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ร่วมกันพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ ลดความเหลื่อมล้ำในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างแท้จริง จึงได้ ประกาศจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2561 ให้เป็นพื้นที่ปฏิรูปการบริหารและการจัดการศึกษาขึ้น เพื่อสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมการศึกษา เพื่อเป็นการนำร่องในการกระจายอำนาจ และให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เกิดการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพ ลดความเหลื่อมล้ำ รวมทั้งมีการขยายผลนวัตกรรมการศึกษา และวิธีการปฏิบัติที่ดีไปใช้ในสถานศึกษาอื่น พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส⁹

2. เป้าหมาย การพัฒนา และกลไกในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

ศูนย์ประสานงานและบริการจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้จัดประชุมขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อวันที่ 6-7 กุมภาพันธ์ 2562 ณ โรงแรมซี.เอ. ปัตตานี จังหวัดปัตตานี ได้ระดมความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีผู้เข้าร่วมประชุม ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาของ

⁹สำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา, หลักการและแนวคิดการพัฒนา พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 39.

ภาครัฐและเอกชน รวมทั้งภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งได้วิเคราะห์ผลการระดมความคิดจากผู้เกี่ยวข้องและคณะทำงานของจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ในประเด็น 4 ประเด็น ได้แก่

1. เป้าหมาย ที่ต้องการและมุ่งให้เกิดขึ้นในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา
3. ระบบกลไกในการประสานความร่วมมือ ในการจัดการศึกษาร่วมกัน
3. รูปแบบ วิธีการ และนวัตกรรมเด่นที่มีอยู่ในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา
4. แนวทางและแผนการดำเนินงานที่สามารถดำเนินการโดยไม่ต้องรอ ทั้งนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมให้ความสำคัญกับการลดความเหลื่อมล้ำในการพัฒนาผู้เรียนทั้งในระบบและนอกระบบไปพร้อม ๆ กัน รมทั้งในการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรม โดยศูนย์ประสานงานการศึกษาจังหวัด ในฐานะหน่วยงานกลางในการขับเคลื่อนควรมีแผนการดำเนินงานและสื่อสู่โรงเรียน อย่างชัดเจนด้วยผลการวิเคราะห์จากผลการระดมความคิด ดังนี้¹⁰

4.1 เป้าหมายที่ต้องการและมุ่งหวังให้เกิดขึ้นในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

ตารางที่ 2.1 เป้าหมายการพัฒนา

	ปัตตานี	ยะลา	นราธิวาส
ด้านนักเรียน			
1. มีคุณธรรม จริยธรรม เคารพในความแตกต่าง			/
2. นักเรียนมีทักษะ 3R 8C มีคุณลักษณะตามทักษะในศตวรรษที่ 21	/		/
3. มีทักษะด้านอาชีพติดตัวเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ		/	/
4. มีจิตสำนึกรักบ้านเกิด		/	/
5. เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข		/	/
6. มีทักษะด้านภาษา		/	/
7. มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น อ่านออก เขียนได้		/	/
8. มีความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาและนำมาใช้ในชีวิตรประจำวันได้		/	

¹⁰สำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา, หลักการและแนวทางการพัฒนา พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 49.

	ปัตตานี	ยะลา	นราธิวาส
ด้านโรงเรียน			
1. มีสภาพแวดล้อมเอื้อต่อการเรียนรู้	/	/	/
2. เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้และการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ		/	/
3. เป็นห้องเรียนคุณภาพ			/
4. มีบุคลากรที่มีคุณภาพ			/
5. มีห้องปฏิบัติการที่เอื้อต่อการเรียนรู้	/		
6. เป็นที่ยอมรับของชุมชนและได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครองและชุมชน	/		
7. เป็นโรงเรียนคุณภาพที่ยั่งยืนทุกมิติ		/	
ด้านระบบการบริหารจัดการ			
1. ทิศทางและโครงสร้างเวลาเรียนยืดหยุ่น และสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น			/
2. มีอิสระในการบริหารงานวิชาการ งบประมาณ บุคคล และบริหารทั่วไป			/
3. เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน	/	/	
4. บริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน	/		
5. มีแผนกลยุทธ์ที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียน	/		
6. ใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (เครือข่ายผู้ปกครอง)	/		

4.2 ระบบกลไกในการพัฒนาในการประสานความร่วมมือในการจัดการศึกษาร่วมกัน

	ปัตตานี	ยะลา	นราธิวาส
1. สร้างการรับรู้			/
2. ร่วมกันวางแผน กำหนดบทบาทในการดำเนินงาน			/
3. กำหนดแนวทางการปฏิบัติ			/
4. ขับเคลื่อนการดำเนินงาน			/
5. มีรูปแบบการนิเทศ ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน	/		/
6. รายงานและขยายผลในรูปแบบเครือข่าย / คู่พัฒนา			/
7. สร้างภาคีเครือข่ายสถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐและชุมชน	/		/
8. มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษาในชุมชนและต่างพื้นที่	/		
9. วิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา รูปแบบการแก้ปัญหา	/		/
10. ทหารูปแบบการแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่	/		/
11. ดำเนินการแก้ปัญหาอย่างแท้จริงและต่อเนื่อง	/		/
12. รายงานผลการดำเนินงาน	/		/
13. ออกแบบระบบดิจิทัลในการบริหารจัดการ		/	
14. ประสานความร่วมมือจากวิทยากรในท้องถิ่น		/	
15. ใช้โรงเรียนเป็นฐาน มีภาคีเครือข่าย ร่วมพัฒนา		/	

4.3 รูปแบบ วิธีการ และนวัตกรรมเด่นที่มีอยู่ในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

	ปัตตานี	ยะลา	นราธิวาส
1. การพัฒนา Literacy			/
2. ศาสตร์พระราชา			/
3. Open Approach	/		/
4. การจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning	/		/
5. การจัดการเรียนการสอนแบบ Project-Based Learning	/		/
6. โครงการงาน/โครงการคุณธรรม			/
7. ชุดฝึกเสริมทักษะการอ่านเขียน			/
8. Professional Learning Community (PLC) ในสถานศึกษา	/		
9. Lesson Study	/		
10. การสร้างศูนย์การเรียนรู้ในโรงเรียน		/	
11. การสร้างเครือข่ายนวัตกรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ		/	
12. ริสอร์ทการศึกษา พัฒนาแหล่งเรียนรู้		/	
13. การจัดทำคู่มือด้านต่าง ๆ ในรูปแบบออนไลน์		/	
14. การสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของเครือข่าย		/	

4.4 แนวทางและแผนการดำเนินงานที่สามารถดำเนินการโดยไม่ต้องรอ ตารางที่ 2.2 แนวทางและแผนการดำเนินงาน

แผนการดำเนินงาน	ผู้รับผิดชอบ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ปฏิทินการดำเนินงาน	จังหวัด		
				ปัตตานี	ยะลา	นราธิวาส
1. จัดอบรม PLC, Active Learning, Project-based Learning, Lesson Study, Open Approach และจัด PLC แลกเปลี่ยนเรียนรู้	สพท., อปท., สข., ศธจ., สศศ., สถานศึกษา	ครูได้พัฒนาตนเองให้มีทักษะการสอน	ช่วงปิดเทอม	/		/
2. ดำเนินการ Lesson Study, Open Approach และ PLC ในสถานศึกษา	สถานศึกษา	ครูได้พัฒนาต่อเนื่องตามบริบทจริง และสถานศึกษาเป็นที่ยอมรับของชุมชน	ช่วงเปิดเทอม	/		
3. จัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning, Project-based Learning	สถานศึกษา	นักเรียนได้พัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21	ช่วงเปิดเทอม	/		

แผนการดำเนินงาน	ผู้รับผิดชอบ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ปฏิทินการดำเนินงาน	จังหวัด		
				ปัตตานี	ยะลา	นราธิวาส
4. นิเทศ ติดตาม ประเมินผล	สพท., อปท., สช., ศอจ., สถานศึกษา, สศศ.	สถานศึกษาได้รับการช่วยเหลือ สนับสนุน ตามเป้าหมาย	ช่วงเปิดเทอม	/		/
5. จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างขวัญกำลังใจ สะท้อนผล และพัฒนาปรับปรุง	ศบป.จชต., สพท., อปท., สช., ศอจ., สถานศึกษา, สศศ.	ครูและบุคลากร ได้เรียนรู้ร่วมกัน และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน	กันยายน – ตุลาคม	/		/
6. จัดทำคู่มือออนไลน์เกี่ยวกับ ความรู้ความเข้าใจและแนวทางในการพัฒนาคุณภาพ ผู้เรียน	บุคลากร ทุกเครือข่าย ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีความรู้ความเข้าใจในแนวทางพัฒนาคุณภาพ ผู้เรียน	ตลอดปี การศึกษา		/	
7. สร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของเครือข่าย	บุคลากร ทุกเครือข่าย ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	บุคลากรทุกคนรู้ เข้าใจ และร่วม สร้างนวัตกรรม การศึกษาได้	ตลอดปี การศึกษา		/	

3. ความก้าวหน้าของการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาระดับพื้นฐานได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ สรุปผลการดำเนินงานและเตรียมการก่อนประกาศใช้พระราชบัญญัติ พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาระหว่างวันที่ 20-22 กุมภาพันธ์ 2562 ณ โรงแรมบียอนด์ สวีท กรุงเทพมหานคร โดยได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิ และคณะทำงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในพื้นที่นวัตกรรม การศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (จ.ปัตตานี จ.ยะลา และ จ.นราธิวาส) มาร่วมสะท้อนภาพและสรุปผลการขับเคลื่อน พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้¹¹

3.1 บูรณาการหน่วยงานการศึกษาตอวัตถุประสงค์พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

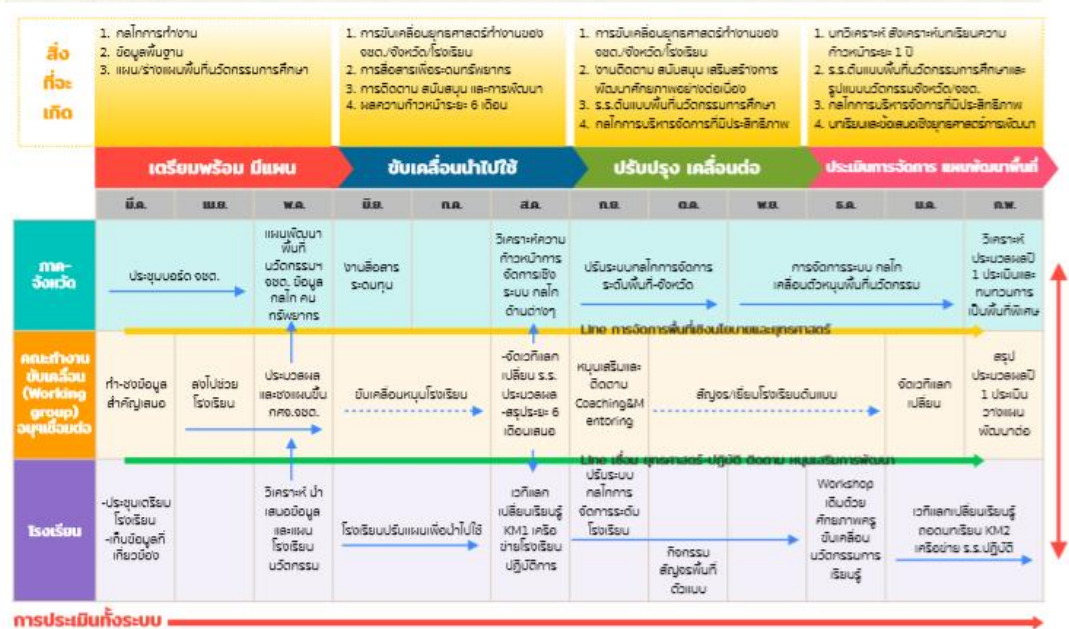
มีการบูรณาการร่วมกันหน่วยงานการศึกษา (พป./พม./ช./อปท./ตชด.) ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) โดยมีศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปบ.จชต.) เป็นฝ่ายประสานงานและอำนวยการในการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้

3.2 มีแผนพัฒนาและแผนการดำเนินงาน ระยะสั้น-ยาว-กลาง

มีการเตรียมการจัดทำแผนการดำเนินงานในระยะต่าง ๆ ซึ่งในขณะนี้ไม่มีแผนการดำเนินงานระยะสั้น ในการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา และ

¹¹สำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา, หลักการและแนวคิดการพัฒนา พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 52.

นราธิวาส) โดยมีเป้าหมาย ยกระดับคุณภาพ “การอ่าน และทักษะอาชีพบนฐานวัฒนธรรมและทรัพยากรท้องถิ่น” ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 แผนพัฒนาและแผนการดำเนินงาน

3.3 ดำเนินการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์

1. ศูนย์ประสานงานและบริการการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปบ.จชต.) ดำเนินการประชุม คณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ สพฐ. 161/2561 เรื่อง การแต่งตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้

2. สำนักงานศึกษาแต่จังหวัด (ปัตตานี ยะลาและนราธิวาส) ดำเนินการเสนอ/สรรหา เพื่อแต่งตั้งคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาในระดับจังหวัด (ปัตตานี ยะลาและนราธิวาส) ต่อคณะอนุกรรมการบริหารราชการเชิงยุทธศาสตร์ในการบรรจุเข้าสู่วาระการประชุมคณะกรรมการศึกษาจังหวัด เพื่อเสนอต่อผู้ว่าราชการจังหวัดลงนามประกาศแต่งตั้งคณะอนุกรรมการบริหารและขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมระดับจังหวัด

3. โรงเรียนนำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาดำเนินการ ขอความเห็นชอบต่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อการขออนุมัติต่อคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (คณะทำงานฯ ได้ดำเนินการออกแบบฟอร์มร่วมกัน)

4. ศึกษาธิการจังหวัดแต่ละจังหวัด (ปัตตานี ยะลาและนราธิวาส) เสนอรายชื่อโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาที่เข้าสู่วาระการประชุมคณะอนุกรรมการบริหารราชการเชิงยุทธศาสตร์เพื่อนำเข้าสู่วาระการประชุมคณะกรรมการศึกษาธิการจังหวัดและประกาศเป็นโรงเรียนนำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

5. ศึกษาธิการจังหวัดแต่ละจังหวัด (ปัตตานี ยะลาและนราธิวาส) ชี้แจงแนวทางในการดำเนินการแก่โรงเรียนนาร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

6. ศึกษาธิการจังหวัดแต่ละจังหวัด (ปัตตานี ยะลาและนราธิวาส) และโรงเรียนนาร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาที่ร่วมจัดทำแผนการขับเคลื่อนของแต่ละจังหวัด (มีนาคม-พฤษภาคม 2562) การสร้างกลไกในการขับเคลื่อน ทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรอื่น ๆ ตลอดจนการสื่อสารเพื่อระดมทรัพยากร ทางการศึกษาด้านต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้อง

7. ศึกษาธิการจังหวัดแต่ละจังหวัด (ปัตตานี ยะลาและนราธิวาส) และโรงเรียนนาร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาวิเคราะห์ความก้าวหน้าของกลไกในการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ในระยะ 6 เดือน ของการดำเนินการ นำผลการดำเนินการมาถอดบทเรียนเพื่อปรับแผนการดำเนินงานเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง

8. คณะอนุกรรมการบริหารและขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการระดับจังหวัด จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สรุปผลการดำเนินการในระยะ 6 เดือน และรายงานการสังเคราะห์บทเรียน ความก้าวหน้า 1 ปี จากการ สรุปผลการดำเนินงานในรอบปี เพื่อวางแผนการทบทวนและประเมินผลการดำเนินการ ตลอดจนวางแผน การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา และให้ข้อเสนอแนะเชิงยุทธศาสตร์ในการพัฒนาต่อไป

3.4 การเชื่อมยุทธศาสตร์ การปฏิบัติ ติดตาม และสนับสนุนการพัฒนา

1. โรงเรียนจัดทำข้อมูลพื้นฐาน เพื่อเตรียมการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ต้นทุน เป้าหมายการพัฒนา เป็นต้น โดยสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเป็นฝ่ายประสานการจัดเก็บข้อมูลตามเครื่องมือการจัดเก็บข้อมูล เพื่อนำมาวางแผนการพัฒนาต่อไป ในช่วงระยะเวลา 3 เดือน (มีนาคม-พฤษภาคม 2562)

2. โรงเรียนนาร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาได้รับการหนุนเสริมการพัฒนา Coaching & Mentoring จากการสังเคราะห์เยี่ยมชมของคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาระดับจังหวัด (ปัตตานี ยะลาและนราธิวาส) ในแต่ละพื้นที่

3. โรงเรียนนาร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระดับจังหวัดและถอดบทเรียนร่วมกัน (ช่วงระยะที่ 1 เดือน มีนาคม)

4. โรงเรียนนาร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ปรับกลไกการดำเนินการ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมสังเคราะห์พื้นที่ต้นแบบ เพื่อนำมาสู่การเติมเต็มศักยภาพครูในการขับเคลื่อนนวัตกรรมการเรียนรู้

6. โรงเรียนนาร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดบทเรียนเครือข่ายโรงเรียนปฏิบัติการ (ช่วงระยะที่ 2 เดือนมกราคม)

6. การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) ได้สังเคราะห์และเกิดตัวแบบโรงเรียนนวัตกรรมการศึกษาต้นแบบพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

3.5 ระบบงบประมาณ

1. การบริหารงบประมาณการจัดการศึกษาของพื้นที่เสี่ยงหรือพื้นที่พิเศษจัดสรรบนฐานการวิเคราะห์ การคำนวณแตกต่าง หรือมีลักษณะเฉพาะกับคามจำเป็น ในการพัฒนา ซึ่งกองทุนเพื่อความ

เสมอภาค ทางการศึกษา มีงานวิจัยฐานข้อมูลคำนวณ ต้นทุนเด็กกลุ่มเสี่ยงอัตราต่อรายหัวจึงสามารถ
ใช้ประโยชน์จากงานวิจัยนี้ได้

2. การบริหารงบประมาณ ควรจัดสรรงบประมาณให้กับหน่วยงานในพื้นที่โดยตรง
3. การจัดสรรงบประมาณ ปี 2562 ให้มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับกิจกรรม โดยสอดคล้องกับปริมาณงานและปริมาณกลุ่มเป้าหมายของแต่ละจังหวัด
4. การบริหารงบประมาณในพื้นที่พิเศษ ควรมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับบริบท และปริมาณงาน
5. การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) ควรเร่งสื่อสารเพื่อระดมทรัพยากรทางการศึกษาในการขับเคลื่อน

3.6 ระบบการประเมินผลการทำงาน

การติดตาม สนับสนุน และพัฒนาศักยภาพครูให้มีความสอดคล้องกับเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการ โดยกำหนดระยะเวลาการกำกับติดตามหรือตรวจเยี่ยมความก้าวหน้าของการขับเคลื่อน คือ ระยะ 3 เดือน และระยะ 6 เดือน และระหว่างนั้นมีการถอดบทเรียนของกิจกรรม ต่าง ๆ เพื่อปรับเปลี่ยนแผนการขับเคลื่อน พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) สู่กระบวนการสังเคราะห์บทเรียนความก้าวหน้าในระยะ 1 ปีต่อไป¹²

3.7 ข้อมูล baseline ของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้

ต้นทุนนวัตกรรมที่มีอยู่ในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา และ นราธิวาส) มีความโดดเด่นในเรื่องพฤติกรรม สำหรับโรงเรียนนอกร่องในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีจำนวน 79 โรงเรียน จำแนกเป็นโรงเรียนนอกร่องในจังหวัดปัตตานี จำนวน 26 โรงเรียน จังหวัดยะลา จำนวน 30 โรงเรียน และจังหวัดนราธิวาส จำนวน 23 โรงเรียน ในจำนวนนี้มีโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 60 โรงเรียน และสังกัดอื่น จำนวน 19 โรงเรียน และมีศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปบ.จชต.) เป็นศูนย์ประสานการดำเนินงาน หรือฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังตารางที่ 2.1

¹²สำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา, หลักการและแนวทางการพัฒนา พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 55.

ตารางที่ 2.3 จำนวนโรงเรียนนาร่อง

จำนวนโรงเรียนนาร่องในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้										
จังหวัด	สหจ.					สังกัดอื่น				รวมทั้งสิ้น
	สหป. เขต 1	สหป. เขต 2	สหป. เขต 3	สหม. เขต 15	รวม	สข.	อปท.	ศษค.	รวม	
ปัตตานี	7	6	3	1	17	7	2	-	9	26
ยะลา	9	6	13	-	28	2	-	-	2	30
นราธิวาส	5	5	4	1	15	4	3	1	8	23
					รวม 60				รวม 19	79

ศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปบ.จชต.) ได้จัดทำฐานข้อมูลพื้นฐาน ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพของพื้นที่ โดยการจข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียน ซึ่งได้ออกแบบบันทึกการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานใน 10 ประเด็นดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานโรงเรียน
2. ข้อมูลนักเรียนและข้อมูลบุคลากร
3. เป้าหมาย การพัฒนาโรงเรียน
4. ข้อมูลผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
5. นวัตกรรมที่นำมาใช้ในโรงเรียน
6. โครงการที่โรงเรียนเข้าร่วมดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน
7. สื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอน
8. ข้อมูลผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอน (NT/O-NET/I-NET /RT (Reading Test)
9. ความต้องการการสนับสนุนในการพัฒนาสถานศึกษาและบุคลากร
10. ผลงาน/ ความสำเร็จของโรงเรียน

3.8 กลไกการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้

ภาพที่ 2.3 กลไกการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

ผลการระดมความคิดของคณะทำงานได้วางกลไกในการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไว้ 6 กลไก ดังนี้¹³

1. กลไกการจัดการเชิงพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. ทิศทางการทำงานและแผนการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) งานข้อมูลสำคัญ ระบบหรือการจัดการด้านข้อมูล

¹³สำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา, หลักการและแนวคิดการพัฒนา พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดชายแดนภาคใต้, หน้า 57.

ระดับโรงเรียน พื้นที่และจังหวัด ฯลฯ และ 2) แผนที่การทำงานระดับพื้นที่ปฏิบัติการ และระดับสถานศึกษานำร่อง ฯลฯ

3. กลไกการพัฒนาคน ครู และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

4. กลไกการจัดการทรัพยากร งบประมาณ และการระดมทุนหรือทรัพยากรอื่น ๆ ที่จำเป็นและเหมาะสม

5. เครือข่ายการทำงานเชิงบูรณาการทั้งระดับนโยบายและปฏิบัติการ

6. คณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้

ผลการประชุมคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ครั้งที่ 1/ 2562 เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2562 ณ ห้องประชุมพญาธานี ศาลากลางจังหวัดปัตตานี ได้เห็นชอบให้มีการดำเนินการตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ สพฐ. 161/2562 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ลงวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2562 รับผิดชอบในภาพรวมของพื้นที่ จังหวัดชายแดนภาคใต้ (จ.ปัตตานี จ.ยะลา และ จ.นราธิวาส) มีศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปบ.จชต.) เป็นฝ่ายประสานงานและเลขานุการ ส่วนการขับเคลื่อนในระดับจังหวัด ให้แต่งตั้ง เป็นคณะอนุกรรมการบริหารและขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดซึ่งประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธานอนุกรรมการ

ส่วนงานราชการ ทั้งภาคอุตสาหกรรมและแรงงาน (ภาคอุตสาหกรรมจังหวัด/แรงงานจังหวัด/หอการค้าจังหวัด เป็นต้น) ภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัด/เทศบาล เป็นต้น) ภาคหน่วยงานทางการศึกษา (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา/สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา/สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย/สำนักงานการศึกษาเอกชน/ อาชีวศึกษา/ วิทยาลัยชุมชน/มหาวิทยาลัย เป็นต้น) ภาคประชาสังคม และศาสนา หรือผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่ เป็นอนุกรรมการศึกษาจังหวัดแต่ละจังหวัดเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ

ทั้งนี้ ได้มอบหมายให้สำนักงานศึกษาจังหวัดจัดทำ (ร่าง) คำสั่งแต่งตั้งคณะอนุกรรมการบริหาร และขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาของจังหวัด โดยกำหนดกรอบอำนาจหน้าที่ให้สอดคล้องกับคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ สพฐ. 161/256 และมาตรา 20 ตามพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ.2562 เพื่อเสนอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีในฐานะประธานคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ลงนามแต่งตั้ง ทั้งนี้ ขอให้แจ้งคณะกรรมการศึกษาธิการจังหวัดทราบด้วย ดังนั้น โครงสร้างการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นดังแผนภาพข้างต้น และถือเป็นกลไก สำคัญในการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จตามเจตนารมณ์ของ พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ต่อไป

5.พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ.2562

พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ.2562 ปัจจุบันได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 มีผลบังคับใช้ เมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2562 เนื่องจากต้องพัฒนาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอันเป็นรากฐานสำคัญของ การพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพ มีความใฝ่รู้ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการสื่อสาร สามารถอยู่และทำงานร่วมกับผู้อื่นซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายได้ มีความรู้เท่าทันโลก และมีทักษะในการประกอบอาชีพ

ตามความถนัด ของผู้เรียนแต่ละคน และให้รัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ร่วมกันพัฒนา คุณภาพและประสิทธิภาพและลดความเหลื่อมล้ำในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้อย่างแท้จริง ดังนั้นจึงกำหนดให้ มีพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิรูปการบริหาร และการจัดการการศึกษาขึ้นเพื่อสนับสนุนการสร้าง นวัตกรรมการศึกษาอันเป็นการนำร่องในการ กระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและ สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เกิดการพัฒนา คุณภาพและประสิทธิภาพและลดความเหลื่อมล้ำ รวมทั้งมีการขยายผล นวัตกรรมจัดการเรียน การสอนและวิธีการปฏิบัติที่ดีไปใช้ในสถานศึกษาอื่น พระราชบัญญัติฉบับนี้มีสาระสำคัญ ในประเด็น ต่าง ๆ ดังนี้¹⁴

1. ระยะเวลาใช้บังคับเจ็ดปี

เนื่องจากพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 มีขึ้นเพื่อให้เกิดพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษา สำหรับทดลอง การบริหารจัดการศึกษาจึงต้องกำหนดระยะเวลาการทดลองให้ ชัดเจน ดังนั้น พระราชบัญญัตินี้จึงมีผลใช้บังคับเป็นระยะเวลาเจ็ดปีและสามารถขยายระยะเวลา ออกไปได้อีกหนึ่งครั้ง แต่ไม่เกินเจ็ดปี โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา (มาตรา 2)¹⁵

2. การจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

2.1 การจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมศึกษามีวัตถุประสงค์ ดังนี้¹⁶

- 1) คิดค้นและพัฒนา นวัตกรรมการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ ทาง การศึกษาของผู้เรียน รวมทั้งเพื่อดำเนินการให้มีการขยายผลไปใช้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอื่น
- 2) ลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา
- 3) กระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษานำร่องใน พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเพื่อเพิ่มความคล่องตัวในการบริหารและการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและ ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
- 4) สร้างและพัฒนากลไกในการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครอง ส่วน ท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (มาตรา 5 วรรคหนึ่ง)

3. การกำหนดพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

คณะรัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการนโยบายมีอำนาจก าหนดให้จังหวัดใด เป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา การดำเนินการตามวรรคหนึ่ง ให้ คณะกรรมการนโยบายพิจารณาความเหมาะสมของการเป็นพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษาโดยคำนึงถึง ความพร้อม ตลอดจนการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง และโอกาสที่จะประสบ ความสำเร็จอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย โดยอย่างน้อยจะต้องคำนึงถึงผลการดำเนินการที่ผ่านมาของพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษา อื่นที่มีการจัดตั้งอยู่ก่อนแล้ว การพิจารณาว่าจังหวัดใดมีความพร้อมเป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

¹⁴ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติ พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562, ให้ไว้ ณ วันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2562, หน้า 102.

¹⁵ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติ พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562, หน้า 102.

¹⁶ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติ พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562, หน้า 103.

ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการนโยบายประกาศกำหนด ตามความ (มาตรา 6)¹⁷

4. การขอเป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

จังหวัดใดประสงค์จะเป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ให้คณะผู้เสนอโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการศึกษาธิการจังหวัดเสนอต่อคณะกรรมการนโยบายเพื่อดำเนินการขอจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ซึ่งคณะผู้เสนอจะต้องแสดงให้เห็นถึงความมีส่วนร่วมและความพร้อมของจังหวัดในการเป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พร้อมทั้งดำเนินการตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการนโยบายกำหนด ตามความ (มาตรา 7 และมาตรา 8)

5. คณะกรรมการนโยบายพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

กำหนดให้มีคณะกรรมการนโยบายพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรี หรือรองนายกรัฐมนตรีซึ่งนายกรัฐมนตรีมอบหมายเป็นประธานกรรมการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นรองประธานกรรมการ กรรมการโดยตำแหน่งเจ็ดคน ได้แก่ ปลัดกระทรวงการคลัง ปลัดกระทรวงดิจิทัล เพื่อเศรษฐกิจและสังคม ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปลัดกระทรวง ศึกษาธิการ ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ และประธานที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย และกรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง จำนวนไม่เกินแปดคน และให้เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐานเป็นกรรมการและเลขานุการ (มาตรา 10) มีหน้าที่กำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ของประเทศ ในการดำเนินการส่งเสริมให้มีพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ให้คำแนะนำในการกำหนดและยุบเลิกพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา กำกับดูแล การดำเนินการของคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ตลอดจนกำหนดหลักเกณฑ์ และกฎหมายลำดับรองต่าง ๆ เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ (มาตรา 10 และมาตรา 10)

6. การบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

ในการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ตามความในมาตรา 19 และมาตรา 20 ในแต่ละพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาให้มีคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา คณะหนึ่ง จำนวนไม่เกินยี่สิบเอ็ดคน ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานกรรมการ และกรรมการอื่นซึ่งอย่างน้อยต้องประกอบด้วย กรรมการโดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญด้านการผลิตและพัฒนาครู ผู้แทนองค์กรเอกชน และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ โดยให้ศึกษาธิการจังหวัดเป็นกรรมการและเลขานุการ มีหน้าที่ในการกำหนดยุทธศาสตร์ และแผนการดำเนินงาน เพื่อขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา นำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานไปปรับใช้กับการจัดการศึกษาในสถานศึกษานอกร่องให้เหมาะสมกับพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพและ ศักยภาพของครูและบุคลากรทางการศึกษาของสถานศึกษานอกร่องอย่างต่อเนื่อง จัดให้มีการออกแบบ การทดสอบผู้เรียน

¹⁷ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติ พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562, หน้า 104.

เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา และจัดให้มีการประเมินผล การจัดการศึกษาของสถานศึกษานำร่อง¹⁸

7. สถานศึกษานำร่อง

หมวด 4 สถานศึกษานำร่อง ตามความ มาตรา 27 สถานศึกษาชั้นพื้นฐานในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาแห่งใดประสงค์จะเป็นสถานศึกษานำร่อง ให้ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. สถานศึกษาชั้นพื้นฐานในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้ขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษาชั้นพื้นฐานและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
2. สถานศึกษาชั้นพื้นฐานในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษาชั้นพื้นฐานและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นต้นสังกัด
3. สถานศึกษาชั้นพื้นฐานของเอกชน ให้ขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการบริหารสถานศึกษา และกลุ่มส่งเสริมการศึกษาเอกชนในสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดหรือสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัด แล้วแต่กรณี เมื่อได้ดำเนินการตามวรรคหนึ่งแล้ว ให้ขออนุมัติต่อคณะกรรมการขับเคลื่อน ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการขับเคลื่อนกำหนด

8. การประเมินผล

ตามความใน มาตรา 40 มาตรา 41 และมาตรา 42 กำหนดให้มีการประเมินผลการดำเนินงานและการบริหารจัดการพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ทุกสามปีโดยคณะผู้ประเมินอิสระซึ่งคณะกรรมการนโยบายพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาแต่งตั้งเป็นผู้ทำการ ประเมินแล้วรายงานผลการประเมินพร้อมข้อเสนอแนะต่อคณะกรรมการนโยบายพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเพื่อ พิจารณา หากปรากฏผลการประเมินว่าพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาใดไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ ให้คณะกรรมการนโยบายพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อยุบเลิกพื้นที่นวัตกรรมการศึกษานั้นตามเงื่อนไขและเงื่อนไขที่กำหนด ในการนี้ให้กำหนดมาตรการคุ้มครองสิทธิของนักเรียนและครู และบุคลากรทางการศึกษาเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบจากการยุบเลิกด้วย ในกรณีที่ผลการประเมินปรากฏว่าการดำเนินงานและการบริหารจัดการพื้นที่นวัตกรรมการศึกษามีผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ ของการเป็นพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษา ให้คณะกรรมการนโยบายพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาดำเนินการเพื่อให้มีการขยายผลสัมฤทธิ์ ดังกล่าวไปใช้กับการจัดการศึกษาของสถานศึกษาชั้นพื้นฐานอื่นต่อไป¹⁹

ในวาระเริ่มแรกกำหนดให้คณะกรรมการนโยบายพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ประกอบด้วยกรรมการโดยตำแหน่งและให้ทำการประชุมภายในหกสิบวันนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ (มาตรา 43) นอกจากนี้กำหนดให้พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาที่ได้มีการจัดตั้งอยู่ก่อนแล้วตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาตามพระราชบัญญัตินี้ต่อไป (มาตรา 44) รวมทั้งให้สถานศึกษานำร่องตาม ประกาศกระทรวงศึกษาธิการดังกล่าว เป็นสถานศึกษานำร่องตามพระราชบัญญัตินี้

¹⁸ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติ พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562, หน้า 100.

¹⁹ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติ พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562, หน้า 113.

ประโยชน์ของพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ.2562

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ให้ความเห็นของประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับจากพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ.2562 ดังนี้²⁰

1. การมีกลไกในการบริหารจัดการพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เพื่อให้สามารถทดลองจัดการศึกษา ที่มีอิสระในด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน ตลอดจนการบริหารจัดการสถานศึกษาที่มีความคล่องตัว อันส่งผลให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอนและพัฒนาผู้เรียนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาได้อย่างเต็มที่ และเพื่อให้มีการคิดค้นและพัฒนานวัตกรรมด้านการศึกษา การเรียนรู้ รวมทั้ง ขยายผลไปใช้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานแห่งอื่น

2. เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา กระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและ สถานศึกษา ตลอดจนเพื่อให้การสร้างและพัฒนากิจการศึกษาร่วมกันระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เป็นไปโดยเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหา ในแต่ละพื้นที่นำไปสู่การยกระดับการจัดการศึกษาของประเทศอันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคนไทยให้ มีคุณภาพต่อไป

จากการศึกษาพื้นที่นวัตกรรมสามารถสรุปได้ว่าพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (Education Sandbox) คือ พื้นที่การศึกษาที่ได้รับการประกาศให้เป็น พื้นที่สำหรับการทดลองนวัตกรรมการศึกษา โดยให้อำนาจแก่สถานศึกษาในการบริหารงานได้อย่างอิสระและ จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและสามารถ พัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามเป้าหมายการศึกษาที่กำหนดไว้ โดยมีหน่วยงานส่วนกลางให้การสนับสนุน ทั้งในด้านทรัพยากรและกลไกการหนุนเสริมแก่โรงเรียนในพื้นที่อย่างเหมาะสมผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของพื้นที่ โดยมีเป้าหมาย

1. เพิ่มผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้ของนักเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ เจตคติ ทักษะสำคัญ และความรู้ รวมทั้งขยายผลสู่นักเรียนทั่วประเทศในอนาคต

2. ลดความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพการศึกษา โดยยกระดับผลการเรียนรู้ของนักเรียนกลุ่มผลการเรียนอ่อน และยากจน

3. พัฒนานวัตกรรมการบริหารการศึกษาระดับจังหวัด ขยายผลนวัตกรรมการศึกษา ทั้งเชิงนโยบาย การจัดการเรียนรู้ และการบริหารในสถานศึกษาไปสู่นโยบายการศึกษาในระดับชาติและพื้นที่อื่น อาทิ ด้านหลักสูตร ตำรา สื่อการเรียนรู้ การทดสอบ การประเมินสถานศึกษา บุคลากรการเงิน รวมทั้งความสอดคล้อง ของการบริหารงานด้านต่าง ๆ

4. ร่วมมือกับภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน และประชาสังคมในการจัดการศึกษา การพัฒนา และการขยายผลนวัตกรรมการศึกษา

พื้นที่นวัตกรรมที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมศึกษานำร่องจำนวน 6 พื้นที่ใน 6 ภูมิภาค ประกอบด้วย

1. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

²⁰สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, อ้างใน สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, เอกสารวิชาการ: พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (Education Sandbox), สำนักวิชาการกลุ่มงานบริการวิชาการ 3 สำนักวิชาการ, (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2562), หน้า 7.

2. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดระยอง (ภาคตะวันออก)
3. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดสตูล (ภาคใต้)
4. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ (ภาคเหนือ)
5. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดกาญจนบุรี (ภาคกลาง)
6. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดชายแดนใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส)

ดังนั้น พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเป็นการจัดการศึกษารูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โดยการจัดการศึกษาให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพในแต่ละพื้นที่ มีอิสระในด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการสถานศึกษาที่มีความคล่องตัว ตลอดจนการสร้างและพัฒนาการจัด การศึกษาร่วมกันระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษาเป็นไปโดยเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาในแต่ละพื้นที่อันจะนำไปสู่การยกระดับ การจัดการศึกษาของประเทศอันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพต่อไป

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

2.2.1 คณะครุศาสตร์ มจร²¹

ประวัติคณะครุศาสตร์

คณะครุศาสตร์ เปิดดำเนินการเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ.2504 เป็นต้นมา นับเป็น คณะที่ 2 ต่อจากคณะพุทธศาสตร์ ในระยะแรกจัดการศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ภาควิชา คือ ภาควิชา การศึกษา ภาควิชาจิตวิทยา ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ ภาควิชาคณิตศาสตร์และ วิทยาศาสตร์ ต่อมา พ.ศ.2526 ได้ปรับปรุงโดยแบ่งเป็น 3 ภาควิชา คือ ภาควิชาบริหารการ ศึกษา ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอนสังคมศึกษา ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน ปัจจุบันคณะครุศาสตร์แบ่งการบริหารงาน ออกเป็น สำนักงานคณบดี ภาควิชาจิตวิทยา การศึกษาและการแนะแนว ภาควิชาบริหารการศึกษ ภาควิชาหลักสูตรและการสอน โรงเรียน บาลีเตรียมอุดมศึกษา โรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา และมีกลุ่มงานหรือโครงการพิเศษ

วัตถุประสงค์

1. ให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร บุคคลทั่วไปหรือผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางการศึกษาเพื่อเพิ่มพูนวิทยฐานะและความรู้ความสามารถในวิชาการอันจะนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และพัฒนาสังคมในวิชาชีพครู อันมีคุณธรรม จริยธรรมที่ถูกต้อง
2. ผลิตบุคลากรทางการศึกษาให้มีปฏิบัตินำเลื่อมใสใฝ่รู้ใฝ่คิดเป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญาและสอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ
3. ส่งเสริม และเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการแก่วัด ชุมชน และสังคม
4. นำวิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ในวิชาชีพครูทั้งด้านบริหาร บริการ และการวิจัย

²¹ คณะครุศาสตร์ มจร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [https://www.mcu.ac.th/pages/facultyofeducation-page\[4 พฤศจิกายน 2563\]](https://www.mcu.ac.th/pages/facultyofeducation-page[4 พฤศจิกายน 2563]).

จุดมุ่งหมาย

1. บัณฑิตที่มีความรู้จริงและรอบรู้ในศาสตร์ด้านหลักสูตรและการสอนตามแนวทางพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์การสอนอื่นๆ
2. เป็นแหล่งการเรียนรู้และความเป็นเลิศเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนาด้านหลักสูตรและการสอนทางพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่
3. สร้างความเข้มแข็งและเป็นผู้นำทางวิชาชีพครูตามวิถีพุทธอย่างยั่งยืน
4. พัฒนาบัณฑิตให้มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส ใฝ่รู้ใฝ่คิด เป็นผู้นำจิตใจและปัญญา มีความสามารถในการแก้ปัญหา รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล มี ศักยภาพในการพัฒนาตนเองให้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรมอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา และมีความเสียสละเพื่อส่วนรวม
5. ตระหนักคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมและประเพณี พื้นฟู สืบสาน ส่งเสริม และธำรงรักษาเอกลักษณ์ และภูมิปัญญาไทย

หลักสูตรที่เปิดสอน

ด้านการจัดการศึกษา ได้เปิดหลักสูตรระดับปริญญาตรี 4 สาขาวิชา (หลักสูตร 5 ปี) ได้แก่

1. สาขาวิชาการสอนพระพุทธศาสนาและจิตวิทยาแนะแนว
2. สาขาวิชาสังคมศึกษา
3. สาขาวิชาการสอนภาษาไทย
4. สาขาวิชาภาษาอังกฤษ

ระดับประกาศนียบัตร 2 สาขา คือ ประกาศนียบัตรวิชาการเทศนา (ป.ทศ.) และประกาศนียบัตรการสอนศีลธรรมในโรงเรียน (ป.สศ.)

หลักสูตรประกาศนียบัตร วิชาชีพรู้ ระดับปริญญาโท 3 สาขา คือ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา และสาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว

ระดับปริญญาเอก 1 สาขา คือ สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ทำเนียบคณบดีคณะครุศาสตร์

1. พระมหาจำลอง ฐิริปัญญา (สารพัตนิก) วัดอนงคาราม พ.ศ.2513-2521 (ปัจจุบัน ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.จำลอง สารพัตนิก)

2. พระมหากนกพันธุ์ องค์กรโน (นงนุช) วัดมหาธาตุฯ พ.ศ.2522-2523

3. พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ (เชิดสูงเนิน) วัดมหาพฤฒาราม พ.ศ.2523-2523 (ปัจจุบัน พระสุธีรญาณ,รศ.ดร. รองอธิการบดีวิทยาเขตนครราชสีมา)

4. พระมหากิตติ อดตาโก วัดมหาธาตุฯ พ.ศ.2523-2524 5. พระประสิทธิ์สุตตคุณ (สวัสต์ อตุลโชโต) วัดสระเกศ พ.ศ.2524-2530

(ปัจจุบัน พระเทพพุทธิมงคล วัดพุทธาราม เนเธอร์แลนด์)

5. พระครูศรีธรรมปฏิภาณ (สมภพ ปุญญาโคโม) วัดอรุณฯ พ.ศ.2530-2533

6. พระครูวินัยธรรมสุเมธ ธีรธมฺโม วัดมหาธาตุฯ พ.ศ.2533-2536

7. พระมหาขุนทอง สุวณณเมโธ วัดสามพระยา พ.ศ. 2536-2540 และ พ.ศ.2541-2552 (ปัจจุบันเป็น พระสุวรรณเมธาภรณ์ รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา)

8. พระครูปลัดมาตุต วรรณกิจ, ผศ.ดร. วัดราชโอรสาราม พ.ศ.2540-2551 และ พ.ศ. 2553 – 2557
9. พระครูโสภณพุทธิศาสตร์, ผศ.ดร. วัดปทุมคงคา พ.ศ.2557-2561
10. พระราชสุตาภรณ์, รศ.ดร. วัดชัยพฤกษ์มาลาาราชวรวิหาร พ.ศ.2561-ปัจจุบัน

2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

2.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาองค์ความรู้

1) ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

ราชบัณฑิตสถาน ได้ให้ความหมายของการพัฒนาคือ ความเจริญ ทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น²²

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี เป็น การกระทำให้ดีขึ้น เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า²³

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ได้ให้ความหมายของการพัฒนาได้แก่ การที่คนในชุมชนและสังคมมีส่วนร่วมได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้และความสามารถของตนเอง ได้ร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตน ชุมชนและสังคมให้ดีขึ้น²⁴

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของการพัฒนามาจากคำบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุและสิ่งแวดล้อมต่างๆ²⁵ ซึ่งท่านได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ในหนังสือเรื่อง “ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน” ว่า การพัฒนาพึงถูก นำมาใช้ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่มนุษย์รู้จักพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองมาตั้งแต่มนุษย์เริ่มมี ขึ้นในโลก จะเห็นได้จากวิวัฒนาการในด้านต่างๆ ที่ดีขึ้นเป็นลำดับ ดังเช่นเครื่องมือเครื่องใช้สิ่งก่อสร้าง ภาพวาดและเอกสารที่ปรากฏอยู่ และตกทอดมาถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสอนของ ศาสนาและแนวความคิดของนักปราชญ์โบราณชาวกรีก โรมัน อาหรับ จีน อินเดีย คำว่า “การพัฒนา” เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกโดยนักเศรษฐศาสตร์ซึ่งนำมาใช้เรียกวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในยุโรปตะวันตก ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 18 และได้รับความนิยมนำไป

จนกระทั่งองค์การสหประชาชาตินำไปใช้ในการพัฒนาประเทศที่เป็นสมาชิกอีกด้วย ปัจจุบันการพัฒนาจึงถูกนำไปใช้แพร่หลายทั่วทุกประเทศในโลก และมีความหมายแตกต่างกันออกไป แต่อาจสรุปได้ว่า การพัฒนา เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งในด้านคุณภาพ

²²ราชบัณฑิตสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานามีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, 2546), หน้า 779.

²³ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ไทยอนุเคราะห์ไทย, 2536), หน้า 2.

²⁴สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมไทย : แนวทางวิจัยและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์, 2535), หน้า 197.

²⁵พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527), หน้า 16 – 18.

ปริมาณและสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการและการดำเนินงานโดยมนุษย์ให้ประโยชน์แก่มนุษย์ ไม่ใช่เป็น การเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติการพัฒนาที่มีความหมายและเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคำอื่นๆ อยู่หลายคำ คือ การเปลี่ยนแปลง วิวัฒนาการ การปฏิรูป การปฏิวัติความเจริญเติบโต ความก้าวหน้า การค้นพบ การประดิษฐ์นวัตกรรม และความทันสมัย เป็นต้น 13 โดยมีความหมายของการพัฒนาองค์การไว้ในหนังสือเรื่อง “การพัฒนาองค์การ” ว่า การพัฒนาองค์การ (Organization Development) หรือที่เรียกว่า O.D. เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการแก้ปัญหาในองค์การที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาองค์การเป็นการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้เจริญก้าวหน้า หรือดีขึ้นกว่าเดิมเพื่อให้ องค์การมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลโดยการสร้างปัจจัยต่างๆ เพื่อสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาให้ สอดคล้องตามเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ขององค์การและได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนา องค์การไว้ดีกว่า ควรมุ่งเพื่อพัฒนาการทำงานเป็นทีมให้มีประสิทธิภาพ เนื่องจากวัตถุประสงค์ของ กลุ่มย่อยและกระบวนการ หรือวิธีการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มย่อยนั้น หากมี ความขัดแย้งกันระหว่างกลุ่ม หรือขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ขององค์การเอง จะเป็นหนทางสู่ความ ล้มเหลวขององค์การโดยส่วนรวมได้ ดังนั้นการพัฒนาองค์การจึงควรมุ่งความสนใจไปที่การ วางเป้าหมาย และการวางแผนในการสร้างวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีระบบ

สรุปความหมายการพัฒนา คือ ความเจริญ ทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การกระทำให้ดีขึ้น เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า การที่คนในชุมชนและสังคมมี ส่วนรวมได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรม ได้ร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตน ชุมชนและสังคมให้ดีขึ้น กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งในด้านคุณภาพ ปริมาณและสิ่งแวดล้อม ด้วย การวางแผนโครงการและการดำเนินงานโดยมนุษย์ให้ประโยชน์แก่มนุษย์ และการมีส่วนร่วมของผู้นำ การเปลี่ยนแปลงต้องเข้ามามีบทบาทและหน้าที่ เป็นการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้เจริญก้าวหน้า

2. กระบวนการพัฒนา

การพัฒนา มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกัน ดังนั้นกระบวนการในการพัฒนา จะต้องมีการเตรียมการอย่างดี การพัฒนาจะต้องระมัดระวังไม่ให้เกิดผลเสียต่อสภาพข้างเคียงหรือ ระวังมิให้เกิดปัญหาตามมา ดังนั้นกระบวนการพัฒนาจะต้องคำนึงถึง 2 ประการ ดังนี้

ก. การมีแผนงานที่ดี หมายถึง การมีการเตรียมการอย่างรัดกุมเป็นขั้นตอน แผนงาน แต่ละขั้นตอนสามารถตรวจสอบประเมินได้ มีจุดมุ่งหมายวิธีการดำเนินงานชัดเจนและสามารถที่จะรู้ ถึงผลลัพธ์ที่วางแผนสำหรับการพัฒนาให้รัดกุมครอบคลุม เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและ ปัญหาระยะยาวได้ในขณะเกิดขึ้นจากการดำเนินการตามแผนงานได้อย่างค่อนข้างแน่นอน เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ข. วิธีการดำเนินงานที่ดี หมายถึง การกำหนดขั้นตอนในการลงมือปฏิบัติและวิธีการ ปฏิบัติงานไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะจะต้องกำหนดให้บุคลากรหรือประชาชนในสังคมนั้นๆ ได้เข้ามามี บทบาทร่วมในการพัฒนาให้มากที่สุด

การพัฒนาเป็นกระบวนการที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยมีการวางแผนและมีวิธีการที่ดี ซึ่งการพัฒนาหรือแก้ปัญหาหนึ่งจะเริ่มจากการรับรู้ว่ามีปัญหาอะไร หากทางเลือกในการแก้ปัญหาโดยใช้ วิธีการ “คิดเป็น” แล้วตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ปัญหา เมื่อตัดสินใจได้ลงมือปฏิบัติ

กิจกรรม มีการปรับปรุงการดำเนินงานเป็นระยะๆ และเมื่อปฏิบัติตามขั้นตอนที่วางไว้ มีการประเมินผลว่าสิ่งที่ได้กระทำลงไปนั้น เป็นที่น่าพอใจหรือไม่ ถ้าพอใจก็จะเข้าสู่สภาพที่น่าพอใจหรือไม่ ถ้าพอใจก็จะเข้าสู่สภาพที่น่าพอใจหรือเกิดการพัฒนาแต่ถ้าไม่พอใจก็ต้องเริ่มขั้นตอนที่ 1 ใหม่โดยที่ผู้บริหารควรให้บุคลากรหรือประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกขั้นตอน

ในอดีตที่ผ่านมา การพัฒนาเป็นเรื่องของหน่วยงานราชการ เป็นเรื่องของรัฐจะเป็นผู้ดำเนินการ แต่ปัจจุบันแนวคิดนี้ได้เปลี่ยนไป และได้ใช้แนวความคิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม กล่าวคือ ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนอันจะนำไปสู่การพัฒนาแบบยั่งยืนต่อไป²⁶

ไมเคิล โททาโร (Michael Todaro) ได้กล่าวว่า กระบวนการพัฒนามีหลายมุมมองและหลายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม ทศนคติ ของประชาชนและสถาบันต่างๆ ในระดับชาติ การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การลดสถานะความไม่เสมอภาค และการขจัดความยากจนให้หมดสิ้นไปโดยมีการสร้างระบบคุณค่าหลัก 3 ประการ คือ

- 1) การพัฒนาชีวิตให้ยั่งยืน สามารถตอบสนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน
- 2) การพัฒนาระบบคุณค่าในตนเอง
- 3) การมีเสถียรภาพในการเลือก หมายถึง การมีสิทธิที่จะเลือก²⁷

ผู้วิจัย ขอสรุป กระบวนการพัฒนาว่า มีการวางแผนเตรียมการอย่างเป็นระบบรัดกุมเป็นขั้นตอนสามารถตรวจสอบผลได้ และควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาให้มากที่สุด

3. กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา (New Development Paradigm)²⁸

กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา (New Development Paradigm) หมายถึง “กระบวนความคิดและการปฏิบัติที่ทุกฝ่ายเข้ามาเรียนรู้ร่วมกันโดยการทำงานด้วยกันใช้ความพยายามร่วมกันและไม่มาเป็นปรปักษ์ต่อกัน”

วิธีการส่งเสริมให้คนมีความรักกันและมีความรู้ร่วมกัน มีการค้นคว้าวิจัยจนได้เครื่องมือที่เรียกว่า (AIC) ซึ่งเป็นวิธีการและเทคนิคในการเอาคนที่ทำงานร่วมกันทั้งหมดในระบบเข้ามาประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ซึ่งจะดำเนินการใน 3 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 คือ A : Appreciation

ชั้นที่ 2 คือ I : Influence

ชั้นที่ 3 คือ C : Control

ชั้นที่ 1 คือ A : Appreciation

²⁶ กระบวนการพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/soc2/so31-2_1.htm, [12 ส.ค. 2558].

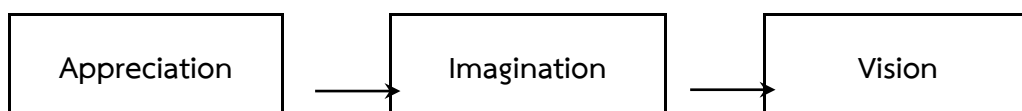
²⁷ ไมเคิล โททาโร, กระบวนการพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <Http://www.L3NR.ORG/POS TS/373216>, [12 ส.ค. 2558].

²⁸ กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.slideshare.net/valrom/ss-27120265> [12 ธ.ค. 2558].

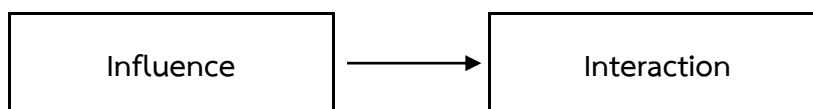
“การทำให้ทุกคนเกิดการยอมรับและชื่นชมคนอื่นโดยไม่รู้สึกรู้สีกหรือแสดงการต่อต้านหรือวิพากษ์วิจารณ์”

ในกระบวนการขั้นนี้ ทุกคนจะมีโอกาสแสดงออกอย่างทัดเทียมกันด้วยภาพ ข้อเขียน และคำพูด ว่าเขาเห็นสถานการณ์ในปัจจุบันเป็นอย่างไร และเขาอยากเห็นความสำเร็จในอนาคตเป็นอย่างไร ซึ่งจะทำให้ทุกคนมีโอกาสใช้ข้อเท็จจริง เหตุผลและความรู้สึก ตลอดจนการแสดงออกในลักษณะต่างๆ ตามข้อเท็จจริง เมื่อทุกคนได้แสดงออกโดยได้รับการยอมรับจากคนอื่นๆ จะทำให้คนมีความรู้สึกที่ดีมีความสุข มีความอบอุ่นและเกิด “พลังร่วม” ขึ้นในระหว่างคนที่มาประชุมด้วยกัน ในช่วงของการแสดงออกว่าแต่ละคนอยากเห็นความสำเร็จในอนาคตเป็นอย่างไร เป็นการใช้จินตนาการที่ไม่ถูกจำกัดด้วยปัจจัยและสถานการณ์ต่างๆ ในปัจจุบัน จึงทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ การมองการณ์ไกล การมองภาพกว้างและการคิดสิ่งแปลกใหม่ได้ดีกว่าการคิดจากสภาพปัญหาหรือข้อขัดข้องที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน นั่นคือ การใช้ “จินตนาการ” (Imagination) ซึ่งจะมีพลังมากขึ้น กลายเป็น “วิสัยทัศน์ร่วม” (Shared Vision) หรือ “อุดมการณ์ร่วม” (Shared Ideal) ซึ่งได้แก่ “สิ่งที่มุ่งมาดปรารถนาพร้อมกันหรือเป้าหมาย” นั่นเอง

ขั้นที่ 2 คือ I : Influence คือ การใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่แต่ละคนมีอยู่มาช่วยกันกำหนดวิธีการสำคัญหรือยุทธศาสตร์ (Strategy) ที่จะทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมของกลุ่มได้อย่างดีที่สุดในขั้นนี้ทุกคนมีโอกาสทัดเทียมกันที่จะให้ข้อคิดเห็นว่า วิธีการสำคัญที่จะทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมนั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง

เมื่อทุกคนแสดงความคิดเห็นแล้วจะนำ “วิธีการ” ที่เสนอแนะทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ แยกแยะ และพิจารณาร่วมกันจนกระทั่งได้ “วิธีการสำคัญ” ที่กลุ่มเห็นพ้องต้องกันว่า จะนำไปสู่ความสำเร็จตามที่กลุ่มต้องการ ซึ่งในการพิจารณาเลือกวิธีการสำคัญนั้น สมาชิกกลุ่มจะมี “ปฏิสัมพันธ์” (Influence หรือ Interaction) ซึ่งกันและกันสูง รวมถึงการถกเถียงโต้แย้งกันด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ได้วิธีการที่กลุ่มเห็นร่วมกันว่าดีที่สุดในเชิงการถกเถียงโต้แย้งในระดับวิธีการดังกล่าว มี “เป้าหมาย” หรือ “อุดมการณ์” ร่วมกัน ฉะนั้น กลุ่มยังมีแนวโน้มที่จะรักษาความสามัคคีไว้ได้โดยไม่มีขากัน

ขั้นที่ 3 คือ C : Control คือ การนำ “วิธีการสำคัญ” มากำหนดเป็น “แผนปฏิบัติการ” (Action Plan) อย่างละเอียดว่า ทำอะไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร มีกำหนดเวลาอย่างไร ใครรับผิดชอบเป็นหลัก ใครต้องให้ความร่วมมือ จะต้องใช้งบประมาณค่าใช้จ่ายเท่าไร จากแหล่งใด จะมี

รายได้จากการดำเนินงานดังกล่าวหรือไม่ ถ้ามีประมาณเท่าไร และรายละเอียดอื่นๆ ตามที่เห็นว่าควรระบุไว้

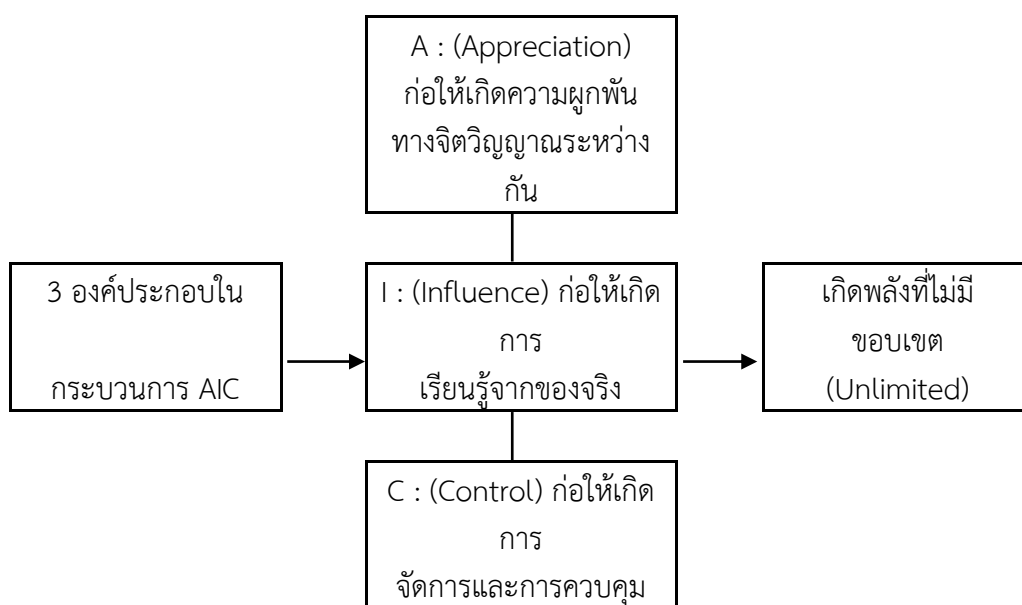
ในขั้นนี้ สมาชิกกลุ่มแต่ละคนจะเลือกเองว่า สมัครงจะเป็นผู้รับผิดชอบหลักในเรื่องใด จะเป็นผู้ให้ความร่วมมือในเรื่องใด จะเป็นผู้ร่วมคิดแผนปฏิบัติการข้อใดเป็นการกำหนด “ข้อผูกพัน” (Commitment) ให้ตนเองเพื่อ “ควบคุม” (Control) ให้เกิดการกระทำอันจะนำไปสู่การบรรลุผลที่เป็นเป้าหมายหรืออุดมการณ์ร่วมกันของกลุ่มในที่สุด

นอกจากการเข้ารับผิดชอบหรือไม่ ความร่วมมือตาม “แผนปฏิบัติการ” ที่กลุ่มร่วมกันกำหนดขึ้นแล้วสมาชิกกลุ่มในแต่ละคนยังอาจกำหนด “ข้อผูกพันเฉพาะตัว” (Personal Commitment) ได้อีกด้วย เพื่อเป็นการใช้พลังในส่วนของตัวเองแต่ละคนให้เกิดผลในทางสร้างสรรค์มากที่สุด

กระบวนการ AIC จะสร้างพลังสร้างสรรค์ขึ้น เมื่อฝ่ายต่างๆ เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันด้วยความรักความเมตตา ตัว A (Appreciation) คือ ธรรมะอย่างสูง ได้แก่ ความรักและความเมตตาคนอื่น ต้องรับฟัง อุดหนุน และยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ซึ่งตรงกับหลักของพระพุทธศาสนา ฉะนั้น “A” ทำให้เกิดพลังความดีเข้ามา อาจเรียกว่าเป็น “การพัฒนาทางจิตวิญญาณ” (Spiritual Development) พอคนที่เข้ามาร่วมกิจกรรมมีความรักความเมตตาต่อกัน ก็จะมีการเรียนรู้ร่วมกันจากการทำงานด้วยกัน ที่เรียกว่า “Interactive learning through action” จึงให้การพัฒนาประสบความสำเร็จ เพราะทำให้เกิด “การเรียนรู้” ที่แท้จริง ซึ่งมีพลังมาก ปกติแล้วคนมักจะเรียนรู้กันยาก

เพราะฉะนั้น “การพัฒนา” ต้องการ “การเรียนรู้” อย่างมากของทุกฝ่าย นั่นคือ ต้องมี “I” (Influence) ได้แก่ การเรียนรู้ร่วมกันให้เกิดพลัง และต้องมี “C” (Control) ซึ่งได้แก่ “การจัดการ” (Management) และ “แผนปฏิบัติการ” (Action Plan) ที่กำหนดว่าใครจะทำอะไร อย่างไร เมื่อใด มีค่าใช้จ่ายเท่าไร จะได้เงินจากไหน ถ้าไม่พอจะทำอย่างไร เป็นต้น ดังแสดงในภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.4 กระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนา 3 ขั้นตอน²⁹

การที่จะผลักดันกระบวนการทัศน์ใหม่ในด้านการพัฒนาให้มีบทบาทในทางปฏิบัตินั้น จะต้องใช้กระบวนการให้ทุกฝ่ายเข้ามาร่วมกันทำงานและเรียนรู้ร่วมกันด้วยความรัก ทุกฝ่ายในที่นี้ หมายถึง เบญจภาคี คือ

1. ชุมชน ได้แก่ องค์กรประชาชน สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา อาสาสมัคร และประชาชนทั่วไป
2. รัฐ ได้แก่ รัฐบาล และหน่วยงานของทางราชการ
3. นักวิชาการ ได้แก่ สถาบันการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ชำนาญการ ต่างๆ
4. องค์กรเอกชน ได้แก่ มูลนิธิ สมาคม องค์กรสาธารณประโยชน์ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรการกุศล สื่อมวลชน ตลอดจนชมรม และกลุ่มต่างๆ
5. องค์กรธุรกิจ ได้แก่ บริษัท ห้างร้าน และนักธุรกิจ

สรุปได้ว่า กระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนกำหนดทิศทางที่ดีไว้ล่วงหน้าและการพัฒนานั้นมิได้หมายถึงการเพิ่มรายได้ของประชาชนเท่านั้นแต่ยังหมายถึงไปถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วยซึ่งหากได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้แล้วจะส่งผลดีต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

²⁹ภาพกระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.slideshare.net/valrom/55-27120265> [12 ธ.ค. 2558].

4. การพัฒนาตามแนวของพระพุทธศาสนา

ในการพัฒนาตามแนวของพระพุทธศาสนา **กรมการศาสนา** ได้กล่าวถึงการพัฒนาทั้งส่วนของสังคมและตัวมนุษย์แต่จะเน้นที่การพัฒนาคน เพราะเมื่อคนพัฒนาแล้วทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน สังคม และเป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลของการพัฒนาอย่างแท้จริง เป้าหมายของการพัฒนา คือ การปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจอันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับการพัฒนา³⁰

พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต) ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่าในทางพุทธศาสนา การพัฒนามาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่าเจริญ แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือการพัฒนาคน เรียกว่าภาวนากับการพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่นวัตถุสิ่งแวดลอมต่างๆ เรียกว่า “พัฒนา” หรือ วัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการเพิ่มพูนขยายทำให้มากหรือทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุและได้เสนอข้อคิดไว้ว่าคำว่าพัฒนาหรือ คำว่าเจริญนั้น ไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้นเพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวนั้น แต่มีความหมายว่าตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญพระเกศา คือตัดผม มีความหมายว่ารัก เช่น นุสยาโลภวทมน แปลว่าอย่าเป็นคนรกโลกอีกด้วย ดังนั้นการพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริงๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิมถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลงไม่ใช่เป็นการพัฒนาแต่เป็นหายนะซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนา³¹

กรมการศาสนา ได้ให้แนวคิดในการพัฒนาไว้ว่า สำหรับแนวพัฒนาในฉบับปัจจุบัน เป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) รัฐบาลได้มุ่งเน้นให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยกำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสมพร้อมทั้งเสริมรากฐานของต่างๆ ให้เข้มแข็งควบคู่กันไปกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่มั่นคงและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม³²

ปรีชา กันธิยะ ได้กล่าวว่า การอุปถัมภ์บำรุงด้านการบูรณะซ่อมแซมศาสนสถาน ซึ่งเป็นสถานที่ที่ศาสนิกต้องใช้ในการประกอบศาสนกิจ เมื่อเกิดการชำรุดทรุดโทรมขาดความสวยงาม ต้องบูรณะซ่อมแซม นอกจากนั้นศาสนสถานที่เกี่ยวข้องยังมีความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนและของประเทศ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นที่แสดงถึงความเป็นมา การตั้งถิ่นฐานและการดำเนินชีวิตของชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ ศาสนิกชนจึงได้พยายามรังสรรค์ศาสนสถานให้วิจิตรเท่าที่จะสามารถทำได้ ดังนั้นศาสนสถานหลายแห่งจึงมีคุณค่าทางศิลปกรรม³³

³⁰กรมการศาสนา, **พุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2553), หน้า 15.

³¹พระราชวรมณี, (ประยูร ปยุตโต), **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2530). หน้า 16 - 18.

³²กรมการศาสนา, **แผนปฏิบัติการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2556**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2556), หน้า 1.

³³ปรีชา กันธิยะ, **การพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมประชาชน ประจำปี 2550 นำมิติศาสนาสู่วิถีชีวิตที่มั่นคงยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2550), หน้า 2.

ผู้วิจัย ขอสรุปการพัฒนาตามแนวของพระพุทธศาสนาว่าในทางพุทธศาสนาการพัฒนาแบ่งออกเป็น 2 คือการพัฒนาคนเรียกว่าภาวนา การพัฒนาสิ่งอื่นๆ เรียกว่า พัฒนา (เจริญ) การพัฒนาคนทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจถือว่าเป็นการพัฒนาอย่างแท้จริง ส่วนการพัฒนาศาสนสถานก็สำคัญเหมือนกันแต่รองลงมา เมื่อเกิดการชำรุดทรุดโทรม ควรได้รับการอุปถัมภ์บำรุงด้านการบูรณะซ่อมแซม

5. การพัฒนาวัด

วัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของพระพุทธศาสนาการพัฒนาวัดในที่นี้หมายถึงการพัฒนาสถานที่ การพัฒนาบุคลากรของวัด การพัฒนากิจกรรมโครงการพัฒนาเจ้าอาวาสต้องพัฒนาวัดให้เป็นที่ยอมรับของชุมชนมีบุคลากรที่มีภาพลักษณ์ดีมีการบริหารจัดการวัดโดยประสานสามัคคีและการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งมีนักวิชาการ หน่วยงาน และบุคคลสำคัญได้กล่าวถึงการพัฒนาวัดไว้ ดังนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของคำว่า “การพัฒนา” ไว้ว่า การพัฒนา คือ การทำความเจริญการเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางดีและ ได้ให้ความหมายของคำว่าวัด ไว้ว่า “วัด” สถานที่ทางศาสนาโดยปกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของสงฆ์หรือนักบวช เป็นต้น เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกัน คือ การพัฒนาวัดก็จะได้ความหมายว่าการทำสถานที่ทางศาสนาให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงสถานที่ทางศาสนาในทางเจริญขึ้นและไปในทางที่ดีขึ้น³⁴

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาวัดไว้ว่า การดูแลรักษาและการปรับปรุงวัดให้อยู่ในสภาพที่สะอาด สว่าง สงบ ตามแนวทางพระพุทธศาสนา หากแต่กาลนี้ต้องอาศัยศักยภาพของวัดและบุคลากรภายในวัด รวมถึงศรัทธาความเลื่อมใสของสาธุชน จึงจะทำให้การพัฒนาวัดบรรลุวัตถุประสงค์³⁵

“สะอาด” นั้น โดยเป้าหมายหลัก หมายถึง วัดเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ ผู้มีความสะอาดทั้งกาย วาจา และใจ ดำรงอยู่ในศีลาจารวัตรอันงดงามและเป็นสถานที่ให้อุบาสกอุบาสิกาได้ฝึกฝนตนเองสะอาดกาย วาจา และใจ ตามรอยพระสงฆ์ แต่ถ้าหากกล่าวโดยรูปธรรม คำว่า สะอาดในที่นี้ หมายถึง การดูแลและการจัดการวัดที่ดีไม่สกปรกรกรุงรัง จัดเสนาสนะเป็นระเบียบเป็นที่เกิดศรัทธาปสาทะแก่ผู้มาพบเห็นไม่สร้างความขุ่นข้องใจแก่ผู้มาเยือน

“สว่าง” หมายถึง วัดเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ผู้สว่างด้วยคุณธรรม คือ สมาธิ หรือ สมถวิปัสสนา และเปิดโอกาสให้สาธุชนได้มีโอกาสมาศึกษาธรรมและฝึกปฏิบัติให้เกิดความสว่างในใจด้วยพุทธธรรมตามรอยพระสงฆ์ ในส่วนรูปธรรม ได้แก่ การจัดวัดที่ดูโปร่ง สบายตา ไม่รกทึบ หรือมีความสลับซับซ้อน เน้นความเรียบง่ายและประโยชน์ใช้สอยสูงสุด

³⁴ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, หน้า 758 - 827.

³⁵สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปณฺโญ), วัดพัฒนา 50, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธ ศาสนาแห่งชาติ, 2550), หน้า 26 - 28.

“สงบ” หมายถึง วัดที่เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์มีกาย วาจา และใจอันสงบ สำรวมด้วยศีลสงบ อยู่ด้วยสมาธิและปัญญา เป็นสถานที่ให้สาธุชนได้รับความสงบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ในส่วนรูปธรรม วัดเป็นสถานที่ที่สงบจากอบายมุข ไม่มีเสียงอึกทักครึกโครม อยู่แวดล้อมด้วยธรรมชาติ

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาวัดเพื่อวัตถุประสงค์ด้านการท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาอย่างรอบครอบ เพราะความผูกพันของคนไทยที่มีต่อวัดนั้นมีความลึกซึ้ง การพัฒนาวัดจึงควรมีรูปแบบแตกต่างไปจากการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่นๆ เพราะความเลื่อมใสศรัทธาเป็นเรื่องของจิตใจ การพัฒนาวัดจึงต้องคำนึงถึงในแง่ของการอนุรักษ์ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมรวมทั้งคำนึงถึงกิจกรรมต่อเนื่องต่อลักษณะทางกายภาพของวัด เช่น การจัดให้มีสถานที่จอดรถที่ไม่รบกวนสถานที่ปฏิบัติธรรมหรือประกอบกิจกรรมทางศาสนา มีการแบ่งแยกเขตสังฆาวาส พุทธาวาส กับสถานที่สำหรับนักท่องเที่ยว³⁶

พระเทพปริยัติสุธี ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดว่า เป็นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องเพิ่มเติมภายในวัดรวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานกิจการพระศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพสมบูรณ์เพื่อสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งอารยธรรมอันเจริญรุ่งเรืองมีศาสนวัตถุศาสนสถานอันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม บุคลากรทางศาสนามีความประพฤติดีเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนและสังคมทั้งสามารถแนะนำให้ประชาชนในสังคมพ้นจากความลุ่มหลงฟุ้งเฟ้อและดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุข มีการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างหลากหลายทั้งในด้านศาสนพิธี การให้การศึกษา การเผยแผ่ศาสนาธรรมและการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง³⁷

สมาน จิตภิมย์รัตน์ ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนาวัดว่า การพัฒนาวัดควรดำเนินการเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. การพัฒนาศาสนสถานและศาสนวัตถุ มีรายละเอียด ดังนี้

1) การพัฒนาและปรับปรุงศาสนสถานเช่นโบสถ์ วิหาร กุฏิ ฯลฯ ให้สวยงามประหยัด เรียบง่ายสอดคล้องต่อศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชาติและท้องถิ่นปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดให้มีความสะอาดร่มรื่น จัดทำแผนผังวัดเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ที่เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมในชุมชน

2) ปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดให้มีความสะอาดร่มรื่น เช่น การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ต้นไม้ เพื่อให้ความร่มรื่น มีบ่อน้ำ สระน้ำ ทางเดินเท้า ท่อระบายน้ำ ฯลฯ การจัดทำแผนผังภายในวัดเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

2. การพัฒนาบุคลากร มีขั้นตอน ดังนี้

1) ปรับปรุงระบบการรับบุคคลเข้ามาบวช เพื่อให้ได้ผู้มีคุณภาพและมุ่งหวังจะใช้ชีวิตที่ดีงามเป็นประโยชน์ในบรรพพุทธานุศาสนารวมทั้งมีกระบวนการคัดเลือกพระสังฆาธิการที่เหมาะสม โดย

³⁶ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, “วัดกับการท่องเที่ยว”, *จุลสารการท่องเที่ยว*, ฉบับปีที่ 11 เล่มที่ 3 (กรกฎาคม – กันยายน 2535), หน้า 47 – 48.

³⁷พระเทพปริยัติสุธี (อาทร อินทปญโญ), *การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 45.

คำนึงถึงความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ คุณวุฒิและวัยวุฒิอันเหมาะสมรวมทั้งสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

2) พัฒนาความรู้ของพระสังฆาธิการให้ถูกต้องทันสมัยทั้งทางโลกและทางธรรม สามารถนำวิทยาการแผนใหม่มาใช้จัดการหรือบริหารกิจการในวัด หรือในองค์กรการปกครองให้มีประสิทธิภาพและสามารถเป็นผู้นำของชุมชนได้

3) พัฒนาความรู้ของบุคลากรทางศาสนา คือ พระภิกษุ สามเณร ชี อุบาสก อุบาสิกา และศิษย์วัด ให้รอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบและประกอบศาสนกิจอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม จัดผู้แสวงประโยชน์และไม่ประสงค์ออกจากสถาบันพระพุทธศาสนา ส่งเสริมให้พระภิกษุสามารถอบรมสั่งสอน และชี้แนะสิ่งที่ดีงามแก่สังคมได้

3. การพัฒนาการจัดกิจกรรมภายในวัด มีขั้นตอน ดังนี้

1) ปรับปรุงแบบการประกอบศาสนพิธีให้มีความเข้าใจที่ถูกต้อง สามารถประกอบศาสนพิธีได้ตรงตามพุทธบัญญัติ ประหยัด เรียบง่ายและเป็นประโยชน์ ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมเสีย สรุ่ยสร้อย หรือไม่เหมาะสม

2) จัดการศึกษาให้แก่พระภิกษุ ให้เรียนรู้หลักธรรม คำสั่งสอน สามารถปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง เป็นแบบอย่างแก่สังคมและเผยแพร่หลักธรรมดังกล่าวแก่ประชาชนได้ มีการจัดวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาที่ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์ในการเรียนรู้และศึกษาหลักธรรมทางศาสนา รวมทั้งความรู้อื่นอันเป็นประโยชน์

3) พัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความหลากหลาย สามารถเลือกใช้ความรู้จากหลักธรรมพื้นฐานมาเป็นหลักในการเผยแผ่ โดยสามารถดำเนินการได้อย่างแพร่หลาย มีการใช้สื่อต่างๆ รวมทั้งใช้นวัตกรรมใหม่ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้วัดเป็นที่พึ่งพิงของประชาชน โดยเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ในด้านต่างๆ เช่น การศึกษาสงเคราะห์สำหรับผู้ยากไร้ การฝึกอาชีพ การจัดแหล่งสาธิตความรู้ สวนสมุนไพร การเปิดโอกาสให้ชุมชนใช้วัดเป็นศูนย์รวมของกิจกรรม จัดลานกีฬาที่เหมาะสมตลอดจนใช้เป็นสถานที่ประชุมและประกอบกิจกรรมต่างๆ อันตอบสนองความต้องการของสังคม ทั้งนี้เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนอย่างแท้จริง³⁸

พระธรรมปริยัติเวที ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาวัด 5 ประการด้วยกัน ดังนี้

1. พัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกรักแก่ชุมชนในท้องถิ่นว่าวัดเป็นของตนเองมีความรู้สึกรักหวงแหน รักและช่วยกันดูแลรักษา

2. สร้างสภาพวัดให้มีความหมาย 5 ประการดังที่กล่าวข้างต้นคือ เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน เป็นสถานที่ชาวบ้านนั้นได้เข้ามาหาความสงบทางกายและใจ เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน

3. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นวัดต้องสะอาดร่มรื่นมีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชนมีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่มีความต้องการเข้าวัดเพื่อ

³⁸สมาน จิตภิมยร์, “วัดพัฒนา 41”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541), หน้า 14 -

บำเพ็ญกุศลศึกษาพระธรรมวินัยและหลักพระพุทธศาสนาประชาชนจะได้เห็นคุณค่าและเข้าวัดมากขึ้น

4. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นวัดควรเป็นแกนนำของประชาชนในท้องถิ่นในการติดต่อกับหน่วยงานอื่นๆ การจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพซึ่งควรใช้วัดเป็นศูนย์กลาง

5. ให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่าวัดกับชุมชนนั้นๆ เป็นหน่วยเดียวกันให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน³⁹

ผู้วิจัย ขอสรุปการพัฒนาวัดว่า วัดมีความสำคัญต่อคนไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณกาล จนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบันการพัฒนาวัดในปัจจุบันก็ต้องพุดรวมถึงตัวบทบาทของวัดและพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้นำที่ทำหน้าที่ปกครองวัดในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส แต่ก่อนจะเห็นได้ว่าวัดนั้นมีบทบาทต่อสังคมแทบทุกด้านแต่ในปัจจุบันนี้ บทบาทของวัดเริ่มจะจางหายและหมดไป เพราะสังคมของเราไปรับเอาความเจริญสมัยใหม่แบบตะวันตกมาเป็นวิถีชีวิต การพัฒนาวัด คือ การดูแลรักษาและการปรับปรุงวัดให้เจริญขึ้น หรือเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นนั้น เจ้าอาวาสและบุคลากรของวัดต้องได้รับการศึกษาอบรม จึงจะสามารถบริหารจัดการให้วัดมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด จัดให้ดูโปร่งสบายตา ไม่รกทึบ และเป็นสถานที่สงบไม่มีเสียงอึกทักกรึกโครม เป็นที่เกิดความศรัทธาเลื่อมใสของสาธุชน จึงจะทำให้การพัฒนาวัดบรรลุวัตถุประสงค์

ดังนั้นในงานวิจัยนี้การพัฒนาวัด หมายถึง การปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัด จนกระทั่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางจิตใจของประชาชนและเป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาวัดให้มีความสะอาดสว่าง สงบ ร่มรื่นจัดทำแผนผังวัดเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่

2) แนวคิดเกี่ยวกับองค์ความรู้

องค์ความรู้ (body of knowledge) หมายถึงความรู้ที่อยู่ในศาสตร์ใดแกความคิดรวบยอด หลักการวิธีการ ที่อยู่ในตำรา อยู่ในห้องสมุด ซึ่งอยู่ภายนอกตัวบุคคล ที่สั่งสมกันมาเพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้โครงสร้างความรู้ (representations of knowledge) หมายถึงความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลนั้นๆ ซึ่งไม่ได้ลอกเลียนมาจากองค์ความรู้แต่ผู้เรียนต้องสร้าง (construct) ขึ้นมาด้วยตนเอง เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่เพื่อพัฒนาโครงสร้างความรู้ต่อไปก็สามารถสร้างผลงานเป็นองค์ความรู้ให้คนอื่นค้นคว้าได้

องค์ความรู้ หมายถึง ความรู้ในการทำบางสิ่งบางอย่าง (know how หรือ how to) ที่นำไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ที่กิจกรรมอื่นๆ ไม่สามารถกระทำได้ (ศรีนัย ชูเกียรติ. 2541: 14)

องค์ความรู้ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งอาจเกิดจากการถ่ายทอดจากประสบการณ์หรือจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยความรู้เกิดขึ้นผู้รับสามารถนำไปใช้ได้

³⁹พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสสธมโม), “วัดพัฒนา” 50, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550), หน้า 83 – 88.

โดยตรง หรือสามารถ นำมาปรับใช้ได้เพื่อให้เหมาะกับสถานการณ์หรืองานที่กระทำอยู่ (<http://www.ago.go.th>)

ลักษณะสำคัญขององค์ความรู้กับองค์กร

- 1) มีลักษณะเป็นนามธรรมมากกว่ารูปธรรม
- 2) มักเกิดขึ้นกับเฉพาะบุคคลมักจะติดบุคคลไปมากกว่าจะตกอยู่ที่องค์กร
- 3) ถือได้ว่าเป็นสินทรัพย์อย่างหนึ่งที่ทรงคุณค่าขององค์กรช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับองค์กรทั้ง

ในระยะสั้นและระยะยาว

แหล่งกำเนิดขององค์ความรู้

- 1) ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบุคคลอื่น
- 2) ความรู้เกิดจากประสบการณ์การทำงาน
- 3) ความรู้ที่ได้จากการวิจัยทดลอง
- 4) ความรู้จากการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ
- 5) ความรู้ที่มีปรากฏอยู่ในแหล่งความรู้ภายนอกองค์กรและองค์กรได้นำมาใช้

ประเภทขององค์ความรู้

แบ่งได้ เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) องค์ความรู้ที่สามารถอธิบายได้เป็นองค์ความรู้ซึ่งทำความเข้าใจได้จากการฟัง การอธิบาย การอ่าน และนำไปใช้ปฏิบัติ โดยจัดไว้อย่างมีแบบแผนมีโครงสร้างและอธิบายกระบวนการวิธีขั้นตอนที่สามารถนำไปใช้ได้

2) องค์ความรู้ที่ไม่สามารถอธิบายได้หรืออธิบายได้ยาก เป็นองค์ความรู้ที่อธิบายได้ยากหรือในบางครั้งไม่สามารถอธิบายว่าเกิดความรู้ เหล่านั้นได้อย่างไร ไม่มีแบบแผน โครงสร้างแน่ชัด มักเกิดขึ้นกับตัวบุคคล ผลของการถ่ายทอดขึ้นอยู่กับผู้ถ่ายทอดและผู้รับเป็นสำคัญ⁴⁰

2.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรม

1. ความหมายของนวัตกรรม

ความหมายของนวัตกรรมได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของนวัตกรรมไว้มากมาย โดยผู้เขียนขอเสนอรายละเอียด ดังนี้

นวัตกรรม หรือ นวัตกรรม ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 แปลว่า “การก่อสร้าง” วงการศึกษานำคำนี้มาใช้ในความหมายของ “การทำขึ้นใหม่” หรือ “สิ่งที่ทำขึ้นใหม่” ซึ่งได้แก่ แนวคิด แนวทาง ระบบ รูปแบบ วิธีการ กระบวนการสื่อและเทคโนโลยีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ซึ่งได้รับการคิดค้นและจัดทำขึ้นใหม่ เพื่อช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ทางการศึกษา

เนื่องจากสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเป็นธรรมดาธรรมชาติการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในจุดใดจุดหนึ่งย่อมมีผลกระทบต่อจุดอื่นๆ ที่เชื่อมโยงกัน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในจุดใดจุดหนึ่งย่อมมีผลกระทบต่อจุดอื่นๆ ที่เชื่อมโยงกัน การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ย่อมส่งผลต่อการศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การศึกษาจึงจำเป็นต้องปฏิรูปปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพของปัญหาและความต้องการ มนุษย์จำเป็นต้องค้น

⁴⁰ วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, <https://th.wikipedia.org/> [ออนไลน์วันที่ 1 พฤศจิกายน 2563]

รณเสาะแสวงหาแนวคิด แนวทาง และวิธีการใหม่ๆ เพื่อช่วยให้สภาพปัญหานั้นหมดไป และทำให้เกิดสภาพที่ต้องการขึ้น ศักยภาพ ของมนุษย์นั้นดูเหมือนจะไม่มีที่สิ้นสุดสิ่งใหม่ๆ ความคิดใหม่ๆ จึงเกิดขึ้นตลอดเวลา

นวัตกรรมเป็นสิ่งใหม่ที่ทำขึ้น ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของความคิดหรือการกระทำหรือสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ นวัตกรรมด้านการเรียนการสอนจึงอาจมีลักษณะเป็นแนวคิดหรือการกระทำหรือสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ นวัตกรรมด้านการเรียนการสอนจึงอาจมีลักษณะเป็นแนวคิดหรือวิธีการ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน อย่างไรก็ตาม “ความใหม่” มิใช่เป็นคุณสมบัติประการเดียวของนวัตกรรม ถ้าเป็นเช่นนั้น ของทุกอย่างที่เข้ามาใหม่ๆ ก็จะเป็นนวัตกรรมทั้งสิ้น นวัตกรรมไม่ว่าจะเป็นด้านใดจำเป็นตมามีคุณสมบัติที่สำคัญ⁴¹ ดังนี้

1. เป็นสิ่งใหม่ ซึ่งมีความหมายในหลายลักษณะด้วยกัน ได้แก่

1.1. เป็นสิ่งใหม่ทั้งหมดหรือใหม่เพียงบางส่วน

1.2. เป็นสิ่งใหม่ที่ยังไม่เคยมีการนำมาใช้ในที่นั้นกล่าวคือ เป็นสิ่งใหม่ในบริบทหนึ่ง แต่อาจเป็นของเก่าในอีกบริบทหนึ่ง ได้แก่ การนำสิ่งที่ใช้หรือปฏิบัติกันในสังคมหนึ่งมาปรับใช้ในอีกสังคมหนึ่ง นับเป็นนวัตกรรมในสังคมนั้น

1.3. เป็นสิ่งใหม่ในช่วงเวลาหนึ่ง แต่อาจเป็นของเก่าในช่วงเวลาหนึ่ง แต่อาจเป็นของเก่าในอีกช่วงเวลาหนึ่ง เช่น อาจเป็นสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้ว แต่ไม่ได้ผล เนื่องจากขาดปัจจัยสนับสนุน ต่อมาเมื่อปัจจัยและสถานการณ์อำนวย จึงนำมาเผยแพร่และทดลองใช้ใหม่ ถือว่าเป็นนวัตกรรมได้

2. เป็นสิ่งใหม่ที่กำลังอยู่ในกระบวนการพิสูจน์ทดสอบว่าจะใช้ได้ผลมากน้อยเพียงใดในบริบทนั้น

3. เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับนำไปใช้แต่ยังไม่เป็นส่วนหนึ่งของระบบงานปกติหากการยอมรับนำไปใช้นั้น ได้กลายเป็นการใช้อย่างเป็นทางการเป็นปกติในระบบงานของที่นั้นแล้ว ก็ไม่ถือว่าเป็นนวัตกรรมอีกต่อไป

4. เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับนำไปใช้บ้างแล้ว แต่ยังไม่แพร่หลาย คือยังไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง

นวัตกรรม คือ การทำสิ่งต่างๆ ด้วยวิธีใหม่ๆ และยังคงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิด การผลิต กระบวนการ หรือองค์กร ไม่ว่าจะการเปลี่ยนนั้นจะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติ การเปลี่ยนอย่างถอนรากถอนโคน หรือการพัฒนาต่อยอด ทั้งนี้ มักมีการแยกแยะความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างการประดิษฐ์คิดค้น ความคิดริเริ่ม และนวัตกรรม อันหมายถึงความคิดริเริ่มที่นำมาประยุกต์ใช้อย่างสัมฤทธิ์ผล และในหลายสาขา เชื่อกันว่าการที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเป็นนวัตกรรมได้นั้น จะต้องมีความแปลกใหม่อย่างเห็นได้ชัด และไม่เป็นแค่เพียงการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ เป็นต้นว่า ในด้านศิลปะ เศรษฐศาสตร์ เศรษฐกิจ และนโยบายของรัฐ ในเชิงเศรษฐศาสตร์นั้น การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเพิ่มมูลค่า มูลค่าของลูกค้า หรือมูลค่าของผู้ผลิต เป้าหมายของนวัตกรรมคือการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกเพื่อทำให้สิ่งต่างๆ เกิดเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น นวัตกรรมก่อให้เกิดได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น และเป็นที่มาสำคัญของความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจตลอดถึงด้านการศึกษา

⁴¹ราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิริวัฒนา อินเตอร์พรีน, 2556), หน้า 610.

นวัตกรรมเป็นตัวแปรที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงองค์กรด้านต่างๆ ในเชิงธุรกิจ ได้แก่ ความอยู่รอด การเจริญเติบโต การสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน การสร้างโอกาสทางธุรกิจใหม่และสมรรถนะหลัก ซึ่งนวัตกรรมไม่ใช่แค่การพัฒนาสินค้าใหม่เท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับการลดต้นทุนการแสวงหาแนวทางการตอบสนองความต้องการของตลาด การยกระดับคุณภาพชีวิตและการสร้างคุณภาพเพิ่ม คำว่า “นวัตกรรม” มาจากภาษาบาลีสันสกฤต คือ นว (ใหม่)+อตุต (ตัวเอง)+กรม (การกระทำ) จึงสามารถแปลได้ว่า การกระทำที่ใหม่ของตนเอง หรือ การกระทำของตนเองที่ใหม่ ในด้านการศึกษา มีนักการศึกษาหลายท่านให้ความหมายของคำว่านวัตกรรม ไว้ดังนี้

ทิตินา แคมมณี กล่าวว่า นวัตกรรมหรือนวัตกรรม วงการศึกษา นำคำนี้มาใช้ในความหมายของ “การทำให้ใหม่” หรือ “สิ่งที่ทำให้ใหม่” ซึ่งได้แก่ แนวคิด แนวทาง ระบบ รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ สื่อและเทคนิคต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาซึ่งได้รับการคิดค้นและจัดทำขึ้นใหม่ เพื่อช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ทางการศึกษาเมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า “นวัตกรรม” “นวัตกรรม” หรือ “Innovation” ที่นักการศึกษาทั้งของไทยและต่างประเทศหลายท่านได้ให้ความหมายและอธิบายเอาไว้ว่า อาจสรุปได้ว่า นวัตกรรม คือ สิ่งที่ทำให้เกิดผลในเชิงบวกเมื่อปฏิบัติ สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม เกิดประสิทธิภาพสูงกว่าเดิม สามารถช่วยลดภาระด้านแรงงานและเวลาได้เป็นอย่างดี ไม่ว่านวัตกรรมนั้นจะปรากฏออกมาในรูปแบบความคิด การกระทำ หรือวัตถุก็ตาม ส่วน “นวัตกรรมการศึกษา” คือ รูปแบบ แนวคิด กระบวนการ หรือสื่อใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา สอดคล้องกับหลักสูตร และสามารถแก้ปัญหาหรือพัฒนาความสามารถของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ⁴²

สุคนธ์ สิ้นธพานนท์ กล่าวว่า นวัตกรรมทางการศึกษา คือ สิ่งใหม่ๆ ที่สร้างขึ้นมาเพื่อช่วยแก้ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหรือพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่แนวคิด รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ สื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อนำเอาความคิดหรือวิธีปฏิบัติทางการศึกษาใหม่ๆ มาใช้กับการศึกษา⁴³

Rogers กล่าวว่า สรุปได้ว่านวัตกรรม คือ ความคิด การกระทำ หรือวัตถุใหม่ๆ ที่รับรู้ว่าเป็นสิ่งใหม่ อาจารย์รู้ด้วยตัวบุคคลแต่ละคนหรือหน่วยอื่นๆ ของการยอมรับในสังคม นอกจากนี้ Rogers ยังอธิบายถึงการพิจารณาว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นนวัตกรรม จะขึ้นอยู่กับความรู้ของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคลว่าเป็นสิ่งใหม่สำหรับเขา ฉะนั้นนวัตกรรมของสังคมใดสังคมหนึ่งอาจไม่ใช่นวัตกรรมของสังคมอื่นก็ได้ ดังนั้นความใหม่ของนวัตกรรมมี 3 ลักษณะ⁴⁴ได้แก่

1. สิ่งใหม่ที่ไม่มีใครทำมาก่อน
2. สิ่งใหม่ที่เคยทำมาแล้วและถูกลืมเลิกไป และถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่เพราะเหมาะสม
3. สิ่งใหม่ที่พัฒนามาจากของเก่าที่มีอยู่เดิม

⁴²ทิตินา แคมมณี, ศาสตร์การสอน:องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, หน้า 481.

⁴³สุคนธ์ สิ้นธพานนท์, นวัตกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพของเยาวชน, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: 9119 เทคนิคพรีนติ้ง, 2553), หน้า 16.

⁴⁴Rogers, E. M. (2003), Diffusion of Innovations. New York: Free Press. Retrieved, [online], source: from books.google.co.th: <https://books.google.co.th/books>. P 12. [25 October 2017]

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของคำว่า นวัตกรรม (innovation) คือ สิ่งใหม่ที่เกิด จากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม และหมายรวมถึงสิ่งที่ เกิดขึ้นจากความสามารถในการใช้ความรู้ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะ และประสบการณ์ทางเทคโนโลยี หรือ การจัดการมาพัฒนาให้เกิดผลิตภัณฑ์ หรือกระบวนการผลิต หรือบริการใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ตลอดจนการปรับปรุงเทคโนโลยีการแพร่กระจายเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์ และการ ผูกอบรวมที่นำมาใช้เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและก่อให้เกิดประโยชน์สาธารณะในรูปแบบของการเกิดธุรกิจการลงทุน ผู้ประกอบการ หรือตลาดใหม่หรือรายได้แหล่งใหม่ รวมทั้งการจ้างงานใหม่นวัตกรรมจึง เป็นกระบวนการที่เกิดจากการนำ ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ มาผนวก กับความสามารถในการบริหารจัดการ เพื่อสร้างให้เกิดเป็นธุรกิจ นวัตกรรมหรือธุรกิจใหม่ อันจะนำไปสู่การลงทุนใหม่ที่ส่งผลต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ⁴⁵

เศรษฐชัย ชัยสนิท ได้ให้ความหมายของคำว่า นวัตกรรม (Innovation) หมายถึง การทำสิ่งต่างๆ ด้วยวิธีการใหม่ๆ และยังอาจหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิด การผลิต กระบวนการ หรือ องค์กร ไม่ว่าจะการเปลี่ยนนั้นจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาต่อยอด การเปลี่ยนแปลง การประยุกต์ หรือ กระบวนการ และในหลายสาขา เชื่อกัน ตรงกันว่า การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเป็นนวัตกรรมได้นั้น จะต้องมีความ ใหม่อย่างเห็นได้ชัด และความใหม่นั้น จะต้องเพิ่มมูลค่าสิ่งต่าง ๆ ได้อีกด้วย โดยเป้าหมายของนวัตกรรมคือ การเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก เพื่อให้สิ่งต่างๆเกิดเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น นวัตกรรมก่อให้เกิดผลผลิตเพิ่มขึ้น และเป็นที่มาสำคัญ ของความมั่นคงเศรษฐกิจและสังคมของชาติ

ไชยยศ เรืองสุวรรณ ได้ให้ความหมาย นวัตกรรม ไว้ว่าหมายถึง วิธีการปฏิบัติใหม่ๆ ที่ แปรไปจากเดิมโดยอาจจะได้มาจากการคิดค้นพบวิธีการใหม่ๆ ขึ้นมาหรือมีการปรับปรุงของเก่าให้เหมาะสมและสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ได้รับการทดลอง พัฒนาจนเป็นที่เชื่อถือได้แล้วว่าได้ผลดีในทางปฏิบัติ ทำให้ระบบก้าวไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้น

จรูญ วงศ์สายัณห์ ได้กล่าวถึงความหมายของ นวัตกรรม ไว้ว่าแม้ในภาษาอังกฤษเอง ความหมายก็ต่างกันเป็น 2 ระดับ โดยทั่วไป นวัตกรรม หมายถึง ความพยายามใด ๆ จะเป็นผลสำเร็จหรือไม่ มากน้อยเพียงใดก็ตามที่เป็นไปเพื่อจะนำสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิธีการที่ทำอยู่เดิมแล้ว กับอีกระดับหนึ่งซึ่งวงการวิทยาศาสตร์แห่งพฤติกรรม ได้พยายามศึกษาถึงที่มา ลักษณะ กรรมวิธี และผลกระทบที่มีอยู่ต่อกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง คำว่า นวัตกรรม มักจะหมายถึง สิ่งที่ได้นำความเปลี่ยนแปลงใหม่เข้ามาใช้ได้ผลสำเร็จและแผ่กว้างออกไป จนกลายเป็นการปฏิบัติอย่างธรรมดาสามัญ

Everette M. Rogers ได้ให้ความหมายของคำว่า นวัตกรรม (Innovation) ว่า นวัตกรรม คือ ความคิดการกระทำ หรือสิ่งใหม่ ซึ่งถูกรับรู้ว่าเป็นสิ่งใหม่ ๆ ด้วยตัวบุคคลแต่ละคนหรือหน่วยอื่น ๆ ของ การยอมรับในสังคม (Innovation is a new idea, practice or object, that is perceived as new by the individual or other unit of adoption)⁴⁶

Thomas Hughes ให้ความหมายของนวัตกรรม (innovation) ไว้ว่าเป็นการนำวิธีการใหม่ๆ มาปฏิบัติหลังจากได้ผ่านการทดลองหรือได้รับการพัฒนามาเป็นขั้น ๆ แล้วโดยเริ่มมาตั้งแต่

⁴⁵ สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, <http://www.nia.or.th> [ออนไลน์วันที่ 20 ตุลาคม 2561]

⁴⁶ นวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยีทางการศึกษา (ออนไลน์) สืบค้นเมื่อ 7/05/2560 จาก http://manmanza.blogspot.com/2013_06_01_archive.html

1. คิดค้น (invention)
2. การพัฒนา (development) หรือโครงการทดลองปฏิบัติก่อน (pilot project)
3. นำไปปฏิบัติจริง (implement)

โดย สรุปแล้ว นวัตกรรม หมายถึง ความคิดและกระบวนการใหม่ ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อนหรือการพัฒนาที่ดัดแปลงจากของเดิมให้ดีขึ้นและเมื่อนำมาใช้ก็ทำให้งานมีประสิทธิภาพมากขึ้น⁴⁷

มอร์ตัน (Morton, J.A.) ให้ความหมาย นวัตกรรม ว่าเป็นการทำให้ใหม่ขึ้นอีกครั้ง (Renewal) ซึ่งหมายถึง การปรับปรุงสิ่งเก่าและพัฒนาศักยภาพของบุคลากร ตลอดจนหน่วยงานหรือองค์กรนั้นๆ นวัตกรรม ไม่ใช่การจัดหรือล้มล้างสิ่งเก่าให้หมดไป แต่เป็นการ ปรับปรุงเสริมแต่งและพัฒนา⁴⁸

สรุปได้ว่านวัตกรรมเป็นการคิดค้นหรือทำสิ่งใหม่ๆ โดยมาจากความคิดหรือกระบวนการต่างๆ ที่ได้พัฒนาดัดแปลงจากของเดิมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยนวัตกรรมเป็นสิ่งที่พัฒนามาเพื่ออำนวยความสะดวกและให้เป็นประโยชน์สูงสุดในเรื่องนั้นๆ เช่น นวัตกรรมการเรียนการสอนเป็นการคิดค้นหรือนำสิ่งที่พัฒนาการเรียนการสอนมาอำนวยความสะดวกให้เกิดประโยชน์สูงสุดในด้านการจัดการเรียนการสอน

2. ลักษณะของนวัตกรรม

ลักษณะของนวัตกรรมเป็นลักษณะที่บ่งบอกว่านวัตกรรมนั้นๆ ใช้ในเรื่องใดหรือศาสตร์ใดโดยลักษณะของนวัตกรรมคือจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง ด้านการเรียนการสอนก็เช่นเดียวกับด้านอื่นๆ ที่ต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอการเรียนการสอนเริ่มจากครูเป็นศูนย์กลาง หรือเน้นที่ตัวครูและการสอนของครู (teaching) ต่อมาจึงได้ขยายขอบเขตไปถึงการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยการใช้การศึกษาแก่ผู้เรียนเริ่มคำนึงถึงการเรียนรู้ของผู้เรียนและการสอนของครูควบคู่กันไป จึงทำให้เกิดคำว่า การเรียนการสอน (instruction) ขึ้น เมื่อแนวคิดนี้เริ่มได้รับการยอมรับ นวัตกรรมต่างๆ ก็เกิดขึ้นตามมาจำนวนมาก เพื่อช่วยให้แนวคิดนั้นสามารถนำไปปฏิบัติจริงได้นวัตกรรมที่นำมาเผยแพร่ในขณะนั้น บางนวัตกรรมได้รับการยอมรับอย่างรวดเร็ว บางนวัตกรรมใช้เวลานานหลายปีกว่าจะได้รับการยอมรับและบางนวัตกรรมไม่ได้รับการยอมรับอย่างรวดเร็ว บางนวัตกรรมใช้เวลานานหลายปีกว่าจะได้รับการยอมรับและบางนวัตกรรมไม่ได้รับการยอมรับเลยก็มี นอกจากนี้มีบางนวัตกรรมไม่ได้รับความนิยมนั้น ก็จะค่อยๆ สูญหายไป การที่นวัตกรรมใดๆ ก็ตามจะได้รับความสนใจและยอมรับนำไปใช้อย่างกว้างขวางเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นกับคุณสมบัติหรือลักษณะของนวัตกรรมนั้นรวมทั้งรูปแบบหรือลักษณะของการเผยแพร่ที่นวัตกรรมนั้นๆ นวัตกรรมที่มักได้รับความสนใจและยอมรับนำไปใช้อย่างกว้างขวาง โดยทั่วไปมีลักษณะ⁴⁹ ดังนี้

⁴⁷ นวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยีทางการศึกษา (ออนไลน์) สืบค้นเมื่อ 6/05/2560 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/401951>

⁴⁸ นวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยีทางการศึกษา (ออนไลน์) สืบค้นเมื่อ 6/05/2560 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/401951>

⁴⁹ ทิศนา ขัมมณี, ศาสตราจารย์การศึกษาระดับปริญญาโทเพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ 14, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554), หน้า 418.

1. เป็นนวัตกรรมที่ไม่ซับซ้อนและยากจนเกินไป ความง่ายของนวัตกรรมมีอิทธิพลอย่างมากต่อการยอมรับนำไปใช้ หากนวัตกรรมนั้นมีลักษณะที่ผู้ใช้เข้าใจได้ง่าย ใช้ได้สะดวก การยอมรับนำไปใช้ก็มักเกิดขึ้นได้ง่าย ไม่ต้องใช้เวลาในการเผยแพร่มากนัก

2. เป็นนวัตกรรมที่ไม่เสียค่าใช้จ่ายจนเกินไป นวัตกรรมที่จำเป็นต้องใช้วัสดุ อุปกรณ์และการบำรุงรักษาที่มีค่าใช้จ่ายสูงย่อมได้รับการยอมรับและนำไปใช้น้อยกว่านวัตกรรมที่มีค่าใช้จ่ายถูกกว่า เนื่องจากผู้ใช้จำนวนมากมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ แม้จะมีความต้องการใช้ แต่ขาดงบประมาณ ก็ไม่สามารถใช้ได้

3. เป็นนวัตกรรมที่สำเร็จรูป นวัตกรรมที่อำนวยความสะดวกในการใช้ มักได้รับการยอมรับและนำไปใช้มากกว่านวัตกรรมที่ผู้ใช้จะต้องนำไปจัดทำเพิ่มเติมซึ่งผู้ใช้จะต้องใช้เวลาจัดเตรียมเพิ่มขึ้น

4. เป็นนวัตกรรมที่ไม่กระทบกระเทือนต่อบริบทเดิมมากนัก นวัตกรรมที่มีผลกระทบต่อบริบทเดิมมาก จำเป็นต้องปรับหรือเปลี่ยนแปลงบริบทเดิมมาก การนำไปใช้ย่อมยากกว่านวัตกรรมที่ไม่มีผลกระทบต่อบริบทเดิมมากนัก

5. เป็นนวัตกรรมที่มีคนเกี่ยวข้องไม่มากนัก นวัตกรรมใดที่ต้องอาศัยคนหลายกลุ่มเข้ามาช่วยเหลือเกี่ยวข้องด้วย ทำให้ผู้ใช้ต้องประสานงานหลายฝ่าย การใช้ที่ขึ้นกับคนหลายฝ่ายย่อมทำให้เกิดความไม่สะดวกในการใช้ จึงทำให้การยอมรับหรือการใช้นวัตกรรมนั้นยากขึ้น

6. เป็นนวัตกรรมที่ให้ผลชัดเจน นวัตกรรมที่ส่งผลเป็นรูปธรรมเห็นได้ชัดเจน มักได้รับการยอมรับสูงกว่านวัตกรรมที่ให้ผลไม่ชัดเจน

สรุป นวัตกรรมมีลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ไม่ซับซ้อน ไม่มีค่าใช้จ่ายแพง เป็นสิ่งที่สำเร็จรูปไม่กระทบกระเทือนบริบทเดิมที่มีมาก่อน ไม่ต้องใช้คนในการช่วยนวัตกรรมมากและสิ่งสำคัญจะต้องมีผลที่ชัดเจน

3. ประเภทของนวัตกรรมทางการเรียนการสอน

ปัจจุบันนี้มีบุคลากรทางวงการศึกษาต่างก็ผลิตนวัตกรรมทางการเรียนการสอนออกมาจำนวนมากขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาของการจัดการเรียนการสอนของแต่ละท้องถิ่น หรือเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้แก่ผู้เรียน ทั้งนี้มักใช้เกณฑ์มาตรฐานของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) เป็นบรรทัดฐานที่กำหนดเป้าหมายว่าต้องจัดทำนวัตกรรมเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะตามเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการศึกษาถ้าผู้เรียนโรงเรียนใดมีลักษณะหรือคุณภาพไม่ถึงเกณฑ์ก็จะหาแนวทาง วิธีการที่จะสร้างนวัตกรรมมาใช้เพื่อเป็นเครื่องหรือปัจจัยที่จะทำให้คุณภาพของผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมาย พิชิต ฤทธิ์จรูญ ได้กล่าวถึงนวัตกรรมทางการเรียนการสอนว่านวัตกรรมที่ผลิตออกมาทางการเรียนการสอน⁵⁰มีจำนวนมากแต่สามารถจำแนกประเภทได้ดังนี้

1) นวัตกรรมประเภทผลิตภัณฑ์หรือสิ่งประดิษฐ์

นวัตกรรมประเภทนี้มีลักษณะเป็นสื่อที่ช่วยในการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีความเข้าใจกระจ่างชัดเจนในเรื่องที่เรียน หรือทำให้ผู้เรียนได้มีการพัฒนาการเรียนรู้ในทักษะด้านต่างๆได้

⁵⁰ พิชิต ฤทธิ์จรูญ. หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร : เฮาส์ออฟเคอริสมิส., 2550.

เรื้อรังขึ้น นวัตกรรมประเภทนี้ ได้แก่ ชุดการเรียน ชุดการสอน ชุดการเรียนการสอน แบบฝึกทักษะ ชุดการฝึก ชุดฝึกทักษะการเรียนรู้ บทเรียนสำเร็จรูปแบบสื่อผสม บทเรียนโปรแกรม เกม การ์ตูน นิทาน เอกสารประกอบการเรียนรู้ เอกสารประกอบการเรียนการสอน เอกสารประกอบการสอน ฯลฯ

2) นวัตกรรมประเภทรูปแบบ เทคนิค และ วิธีการสอน

นวัตกรรมประเภทนี้เป็นการใช้วิธีการสอนหรือเทคนิคการสอนในรูปแบบต่างๆที่นักการศึกษาได้คิดค้นเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อให้แก่ผู้เรียนทั้งในด้านการความรู้ ทักษะกระบวนการ และเจตคติ ซึ่งมีวิธีการสอนและเทคนิคการสอนจำนวนมาก ได้แก่ วิธีการสอนคิดวิธีการสอนโดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ CIPPA MODEL วัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT วิธีสอนตามแนวพุทธวิธี วิธีสอนแบบบูรณาการ วิธีสอนโครงการ วิธีสอนโดยการตั้งคำถาม Constructivism ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีนวัตกรรมประเภทเสริมสร้างคุณลักษณะของผู้เรียน ด้านจิตพิสัย ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ⁵¹ สรุปว่าการพัฒนาจิตพิสัยในการเรียนการสอนที่จำเป็น ได้แก่ ความมีวินัย ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความมีน้ำใจ การบริโภคด้วยปัญญาในวิถีไทย กล่าวสรุปได้ว่านวัตกรรมทางด้านการเรียนการสอนนั้นสามารถจัดเป็น 2 ประเภทคือ นวัตกรรมประเภทผลิตภัณฑ์หรือสิ่งประดิษฐ์และนวัตกรรมประเภทรูปแบบ เทคนิค และวิธีการสอน ซึ่งรวมทั้งการพัฒนาจิตพิสัยในการเรียนการสอนด้วย

3) การพัฒนานวัตกรรมด้านการเรียนการสอน

ทิตินา แคมมณี ได้ให้หลักการในการพัฒนานวัตกรรมด้านการเรียนการสอน⁵²ไว้พอสรุป ดังนี้

1. การระบุปัญหา (Problem) ความคิดในการพัฒนานวัตกรรมนั้น ส่วนใหญ่จะเริ่มจากการมองเห็นปัญหา และต้องการแก้ไขปัญหานั้นให้ประสบผลสำเร็จอย่างมีคุณภาพ
2. การกำหนดจุดมุ่งหมาย (Objective) เมื่อกำหนดปัญหาแล้วก็กำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อจัดทำหรือพัฒนานวัตกรรมให้มีคุณสมบัติ หรือลักษณะตรงตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้
3. การศึกษาข้อจำกัดต่างๆ (Onstraints) ผู้พัฒนาทางด้านการเรียนการสอนต้องศึกษาข้อมูลของปัญหาและข้อจำกัดที่จะใช้นวัตกรรมนั้น เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ได้จริง
4. การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม (Innovation) ผู้จัดทำหรือพัฒนานวัตกรรมจะต้องมีความรู้ประสบการณ์ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ซึ่งอาจนำของเก่ามาปรับปรุง ดัดแปลง เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและทำให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น หรืออาจคิดค้นขึ้นมาใหม่ทั้งหมด นวัตกรรมด้านการเรียนการสอนมีรูปแบบแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะปัญหาหรือวัตถุประสงค์ของนวัตกรรมนั้น เช่น อาจมีลักษณะเป็นแนวความคิด หลักการ แนวทาง ระบบ รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เทคนิค หรือ สิ่งประดิษฐ์ และเทคโนโลยี เป็นต้น

⁵¹ กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทยจำกัด, 2551.

⁵² ทิตินา แคมมณี. รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

5. การทดลองใช้ (Experimentation) เมื่อคิดค้นหรือผลิตนวัตกรรมด้านการเรียนการสอนแล้วต้องทดลองใช้นวัตกรรม ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อเป็นการประเมินผลและปรับปรุงแก้ไขผลการทดลองจะทำให้ได้ข้อมูลมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาวัตกรรรมต่อไป ถ้าหากมีการทดลองใช้นวัตกรรมหลายครั้งก็ย่อมมีการมั่นใจในประสิทธิภาพของนวัตกรรมนั้น

6. การเผยแพร่ (Dissemination) เมื่อมั่นใจว่านวัตกรรมที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพแล้วก็สามารถนำไปเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จัก

สำลี ทองธิว ได้กล่าวถึงรูปแบบการเผยแพร่นวัตกรรมที่นิยมกันมี 4 รูปแบบ⁵³คือ

1. การเผยแพร่ที่อิงการใช้อำนาจสนับสนุนจากเบื้องสูง (Authority Innovation-Decision Model) เป็นการเผยแพร่โดยการชักจูงให้ผู้มีอำนาจในระดับสูงเห็นความสำคัญในการใช้นวัตกรรมนั้น และตัดสินใจสั่งการไปยังผู้ใช้ซึ่งอยู่ในระดับล่างให้ใช้นวัตกรรมนั้น

2. การเผยแพร่แบบใช้มนุษย์สัมพันธ์ (Human Interaction Model) เป็นการเผยแพร่โดยการชักจูงบุคคลที่จะใช้หรือเกี่ยวข้องกับวัตกรรรมนั้นโดยการให้ความรู้ความเข้าใจและให้ความช่วยเหลือในการทดลองใช้

3. การเผยแพร่การใช้วัตกรรรม (User Participaiton Model) เป็นการเผยแพร่ถึงตัวผู้ใช้นวัตกรรมโดยตรงคือครู

4. การเผยแพร่แบบผสม (Eclectic Process of Change Model) เป็นการเผยแพร่วัตกรรรมผ่านตัวกลาง ซึ่งเป็นหน้าที่เชื่อมระหว่างกลุ่มผู้ต้องการเผยแพร่นวัตกรรมทางการเรียนการสอนกับกลุ่มผู้ต้องการใช้นวัตกรรม ตัวกลางเผยแพร่นวัตกรรมอาจใช้วิธีการเผยแพร่ทั้ง 3 วิธีดังกล่าวผสมผสานกัน

เมื่อนวัตกรรมด้านการเรียนการสอน ได้เผยแพร่ไปยังกลุ่มเป้าหมายต่างๆ พอสมควรก็จะสามารถพิสูจน์ได้ว่า นวัตกรรมด้านการเรียนการสอนนั้นเป็นที่ยอมรับกันในระดับใด หากได้รับการยอมรับถึงในระดับการนำไปใช้อย่างแพร่หลายในระบบงานปกติต่อไปก็จะเปลี่ยนจากสภาพจากนวัตกรรมเป็นวิธีการปฏิบัติโดยทั่วไป นับได้ว่านวัตกรรมด้านการเรียนการสอนนั้นประสบความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ นวัตกรรมบางอย่างได้รับการยอมรับและนำไปใช้เพียงระยะหนึ่ง แต่นวัตกรรมบางอย่างได้รับการยอมรับนำไปใช้แต่ไม่แพร่หลายก็เลิกใช้ นวัตกรรมบางอย่างไม่ได้รับการยอมรับนำไปใช้เลย ซึ่งคงต้องมีการเริ่มต้นใหม่ตั้งแต่ขั้นแรกเป็นต้นไป นวัตกรรมบางอย่างก็ตายไปไม่มีการนำไปใช้เลย ดังนั้นผู้ผลิตนวัตกรรมควรตรวจสอบข้อมูล ความสำคัญ ความจำเป็นของนวัตกรรมชนิดต่างๆก่อนที่จะตัดสินใจผลิต

ในการผลิตนวัตกรรมทางการเรียนการสอนแต่ละชนิดนั้น ผู้ผลิตจะต้องมีเป้าหมายในการจัดทำ ศึกษาข้อมูลในการผลิต วิธีการผลิต การนำไปใช้ ตลอดจนทั้งความคุ้มค่าต่อการใช้ประโยชน์ทางการเรียนการสอน และเมื่อผลิตแล้วควรได้นำไปทดลองใช้นาผลการทดลองมาปรับปรุงและพัฒนาเพื่อประสิทธิภาพของนวัตกรรม

4. ความสำคัญของนวัตกรรม

⁵³ สำลี ทองธิว. การเผยแพร่นวัตกรรมทางการศึกษาสำหรับผู้บริหารและครูยุคปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

นวัตกรรมมีความสำคัญต่อการศึกษาหลายประการในโลกยุคโลกาภิวัตน์โลกมีการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความก้าวหน้าทั้งด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศ การศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงจากระบบการศึกษาที่มีอยู่เดิม เพื่อให้ทันสมัยต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งเพื่อแก้ไขปัญหาทางด้านศึกษาบางอย่างที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพเช่นเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษาก็จำเป็นต้องมีการศึกษาเกี่ยวกับนวัตกรรมการศึกษาที่จะนำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาทางการศึกษาในบางเรื่อง เช่น การพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัย การผลิตและพัฒนาสื่อใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อตอบสนองการเรียนรู้ของมนุษย์ให้เพิ่มมากขึ้นด้วยระยะเวลาที่สั้นลง การใช้นวัตกรรมมาประยุกต์ในระบบการบริหารจัดการด้านการศึกษาก็มีส่วนช่วยให้การใช้ทรัพยากรการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง⁵⁴

5. องค์ประกอบนวัตกรรม

นวัตกรรมเริ่มจากการก่อเกิดความคิดใหม่ และการการรับรู้ถึงโอกาสโดยก่อนอื่นคนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับสิ่งใหม่ แล้วเมื่อรับรู้แล้วก็ต้องประเมินความคิดแล้วก็จะไปสู่การพัฒนาความ และผ่านเส้นทางอันยากลำบากไปสู่การนำพาความคิดนั้นไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ สอดคล้องกับนักการศึกษาที่ได้กล่าวถึงองค์ประกอบนวัตกรรมมากมายโดยผู้เขียนขอ ยกตัวอย่าง ได้แก่

อัจฉรา จันทรฉาย กล่าวถึง องค์ประกอบนวัตกรรมมีอยู่ 3 ประการ⁵⁵คือ

1. ความใหม่ (Newness) สิ่งที่จะได้รับการยอมรับว่า มีคุณลักษณะเป็นนวัตกรรมได้นั้นจะต้องมีก็คือ ความใหม่ หมายถึง เป็นสิ่งใหม่ที่ถูกพัฒนาขึ้น ซึ่งอาจจะมีลักษณะเป็นตัวผลิตภัณฑ์ บริการ หรือกระบวนการ โดยจะเป็นการปรับปรุงจากของเดิมหรือพัฒนาขึ้นใหม่เลยก็ได้

2. การใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ (Knowledge and Creativity Idea) คือ สิ่งที่จะถือเป็นนวัตกรรมได้นั้นจะต้องเกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานของการพัฒนาให้เกิดขึ้นใหม่ ไม่ใช่เกิดจากการลอกเลียนแบบการทำซ้ำ

3. ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ (Economic Benefits) และสังคม (Social) ก็คือ การให้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ หรือการสร้างความสำเร็จในเชิงพาณิชย์ กล่าวคือ นวัตกรรม จะต้องสามารถทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นได้จากการพัฒนาสิ่งใหม่นั้นๆ ซึ่งผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นสามารถวัดได้เป็นตัวเงินโดยตรง และในเชิงสังคมเป็นการสร้างคุณค่า ซึ่งไม่สามารถวัดเป็นตัวเงินได้

สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์และคณะ (2553) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบที่เป็นมิติสำคัญของนวัตกรรม มีอยู่ 3 ประการ คือ

1. ความใหม่ (Newness) หมายถึง เป็นสิ่งใหม่ที่ถูกพัฒนาขึ้น ซึ่งอาจเป็นตัวผลิตภัณฑ์ บริการ หรือกระบวนการ โดยจะเป็นการปรับปรุงจากของเดิมหรือพัฒนาขึ้นใหม่เลยก็ได้

⁵⁴ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิวรรณ จันทรเทพย์, ความสำคัญของนวัตกรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://pc1554144053.blogspot.com/> ทฤษฎีนวัตกรรม [21 ตุลาคม 2560].

⁵⁵อัจฉรา จันทรฉาย, “นวัตกรรม: ความหมาย ประเภท และความสำคัญต่อการเป็นผู้ประกอบการ”, (2553, ตุลาคม-ธันวาคม) วารสารบริหารธุรกิจ, 33): 54.

(Utterback,1971,1994,2004 ; Tushman and Nadler,1986;freeman & Soete,1997;Betje,1998;Herkma,2003;Schilling,2008)

2. ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ (Economic Benefits) หรือการสร้างความสำเร็จในเชิงพาณิชย์ กล่าวคือ นวัตกรรม จะต้องสามารถทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นได้จากการพัฒนาสิ่งใหม่นั้นๆซึ่งผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นอาจจะวัดได้เป็นตัวเงินโดยตรง หรือไม่เป็นตัวเงินโดยตรงก็ได้ (Utterback,1971,1994.2004;Drucker,1985,1993;Damanpour,1987;Smits,2002;DTI 2004)

3. การใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์(Knowledge and Creativity Idea) สิ่งที่จะเป็นนวัตกรรมได้นั้นต้องเกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานของการพัฒนาให้เกิดซ้ำใหม่ ไม่ใช่เกิดจากการลอกเลียนแบบ การทำซ้ำ เป็นต้น (Evan,1966; Drucker,1985,1993; Rogers,1995; Perez-Bustamante,1999; Smits,2002; Herkema,2003; Lemon and Sahota,2003; DTI,2004; Schilling,2008)

สรุปได้ว่าองค์ประกอบของ นวัตกรรมเป็นสิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้ และความคิดสร้างสรรค์ ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม

6. กระบวนการนวัตกรรม

กระบวนการสร้างนวัตกรรมให้เกิดขึ้นมี 5 ขั้นตอน⁵⁶

1. การค้นหาความคิดใหม่: Idea Generation

แหล่งที่มาของความคิดที่เป็นนวัตกรรม

1. ความรู้ใหม่
2. การใช้ประโยชน์จากความคิดของลูกค้า
3. การเรียนรู้จากกลุ่มผู้ใช้ที่มีหัวก้าวหน้า
4. การออกแบบที่เข้าถึงใจคน
5. ฝ่ายวิจัยและพัฒนา
6. นวัตกรรมจากภายนอกองค์กร

2. การรับรู้ถึงโอกาส: Opportunity Recognition

“สิ่งที่สำคัญก็คือ เราต้องฉลาดพอที่จะรับรู้ว่าจะสิ่งนั้นจะเป็นการค้นพบที่ยิ่งใหญ่เมื่อเราเห็นมันอยู่ตรงหน้า” (Norman Augustine)⁵⁷

- 2.1 นวัตกรรมสร้างอรรถประโยชน์มากที่สุดในด้านใดได้บ้าง
- 2.2 อรรถประโยชน์นั้นมากกว่าหรือน้อยกว่าเทคโนโลยีของผู้อื่นเพียงใด
- 2.3 อรรถประโยชน์ใดมีความสำคัญมากที่สุด
- 2.4 สามารถปรับเปลี่ยนแนวคิดเพื่อสร้างนวัตกรรมที่เป็นอรรถประโยชน์สูงสุด

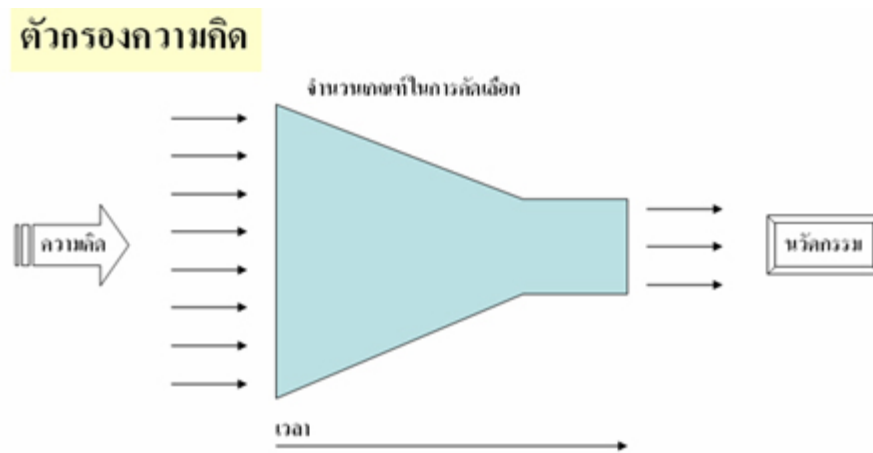
3. การประเมินความคิด: Idea Evaluation

- 3.1 ความเหมาะสมของนวัตกรรมกับกลยุทธ์ขององค์กร

⁵⁶ นวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยีสารสนเทศการศึกษา,[ออนไลน์], แหล่งที่มา:[https://www.google.co.th/search?dcr.\[21 ตุลาคม 2560\]](https://www.google.co.th/search?dcr.[21 ตุลาคม 2560]).

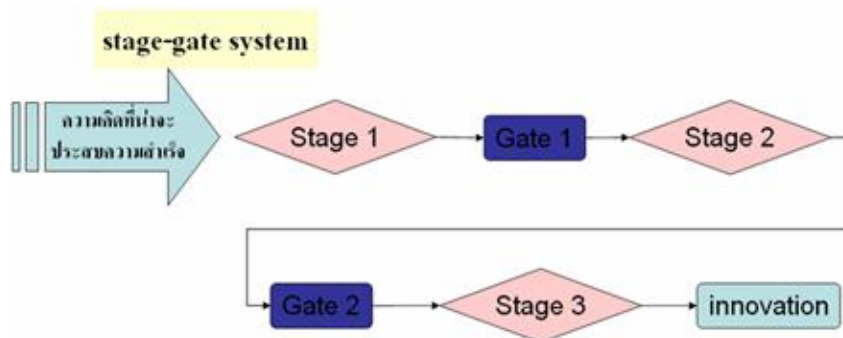
⁵⁷ เรื่องเดียวกัน,[ออนไลน์], แหล่งที่มา:[https://www.google.co.th/search?dcr.\[21 ตุลาคม 2560\]](https://www.google.co.th/search?dcr.[21 ตุลาคม 2560]).

- 3.2 ความสามารถด้านเทคนิคขององค์กรในการสร้างนวัตกรรม
- 3.3 ความสามารถทางด้านธุรกิจที่ส่งผลให้นวัตกรรมประสบความสำเร็จ
- 4. การพัฒนานวัตกรรม: Development
- 4.1 ตัวกรองความคิด ดังภาพที่ 1.1

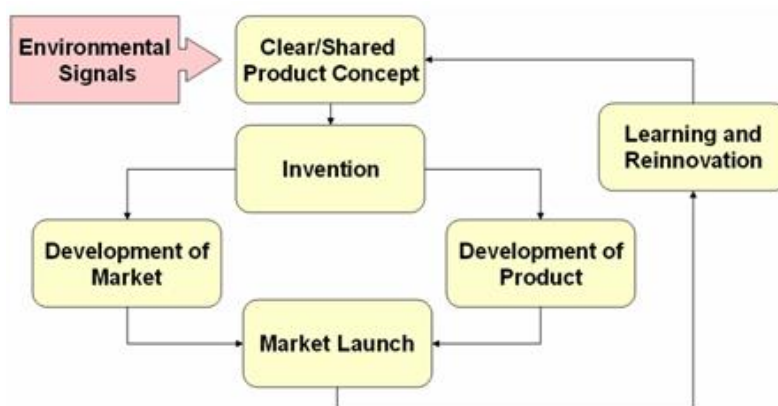
ภาพที่ 2.5 ตัวกรองความคิด

- 4.2 ระบบแบบ “ขั้นตอนและประตู (stage-gate system) ดังแผนภาพที่ 1.2

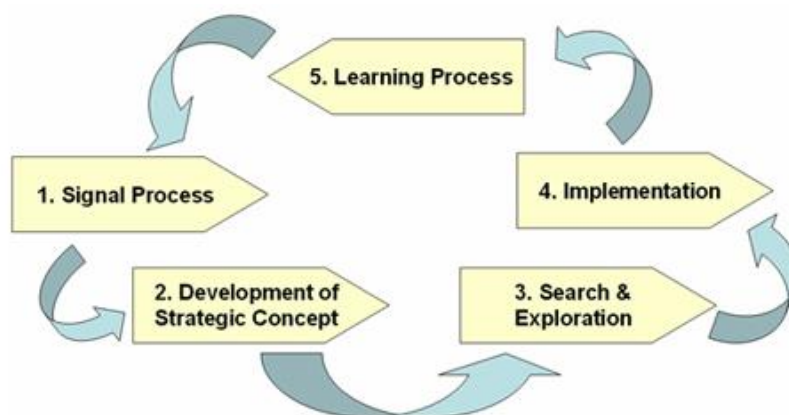
ภาพที่ 2.6 ขั้นตอนและประตู

- 4.3 การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (Product Innovation) ดังภาพที่ 1.3

ภาพที่ 2.7 การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์

4.4 การพัฒนานวัตกรรมกระบวนการ (Process Innovation) ดังแผนภาพที่ 1.4

ภาพที่ 2.8 การพัฒนานวัตกรรมกระบวนการ

5. การนำนวัตกรรมเข้าสู่ตลาด: Commercialization

5.1 การวิเคราะห์จุดคุ้มทุน (breakeven analysis)

5.2 การวิเคราะห์กระแสเงินสดคิดลด (Discounted cash flow analysis)

สรุปได้ว่ากระบวนการของนวัตกรรม ประกอบด้วย การค้นหาความคิดใหม่ การรับรู้ถึงโอกาส การประเมินความคิด การพัฒนานวัตกรรม และการนำนวัตกรรม เข้าสู่ตลาดหรือการจัดการศึกษาโดยกระบวนการของนวัตกรรมจะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้

7. ประโยชน์ของนวัตกรรมทางการศึกษา

การนำนวัตกรรมทางการศึกษาไปใช้จัดการเรียนการสอน นอกจากจะส่งผลให้ผู้เรียนได้พัฒนาการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ของรายวิชาแล้ว ยังมีประโยชน์⁵⁸ดังนี้

1) ประโยชน์สำหรับผู้เรียน

⁵⁸เรื่องเดียวกัน,[ออนไลน์], แหล่งที่มา:[https://www.google.co.th/search?dcr.\[21 ตุลาคม 2560\]](https://www.google.co.th/search?dcr.[21 ตุลาคม 2560]).

1. ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้เร็วขึ้น
2. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนเป็นรูปธรรม
3. ช่วยให้บรรยากาศการเรียนรู้ สนุกสนาน
4. ช่วยให้บทเรียนน่าสนใจ
5. ช่วยลดเวลาในการสอน
6. ช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย

2) ประโยชน์สำหรับผู้สอน⁵⁹

1. ทำให้ประสิทธิภาพของการสอนสูงขึ้น
2. ผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมได้หลากหลาย
3. ทำให้ผู้สอนมีเวลามากขึ้น จึงใช้เวลาที่เหลือในการเตรียมการสอนได้เต็มที่
4. ทำให้กระบวนการสอนง่ายขึ้น
5. ลดเวลาในการสอนน้อยลง
6. สามารถเพิ่มเนื้อหาและจุดมุ่งหมายในการสอนมากขึ้น
7. ผู้สอนลดเวลาสอนในชั้นเรียนเพราะบทบาทส่วนหนึ่งผู้เรียนทำเอง
8. ผู้สอนสามารถแก้ปัญหาความไม่ถนัดของตนเองได้
9. ผู้สอนสามารถสอนผู้เรียนได้เนื้อหาที่กว้างและลึกซึ้งกว่าเดิม
10. ง่ายในการประเมิน เพราะการใช้เทคโนโลยี มุ่งให้ผู้เรียนประเมินตนเองด้วย

สรุปได้ว่าประโยชน์ของนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา คือ สามารถเปิดโอกาสของการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง ทำให้ลดช่องว่างทางการศึกษาให้น้อยลง สามารถสร้างผู้เรียนที่มีประสิทธิภาพมากกว่าเดิม ทำให้การจัดการและการบริหารเป็นระบบมากขึ้น ทำให้ลดการใช้งบประมาณและสามารถใช้งบประมาณที่มีอยู่ให้คุ้มค่า และสามารถแก้ปัญหาทางการศึกษาได้หลายประการ

8. ทฤษฎีเกี่ยวกับนวัตกรรม

นวัตกรรม เป็นความคิดหรือการกระทำใหม่ๆ ซึ่งนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญในแต่ละวงการจะมีการคิดและทำสิ่งใหม่อยู่เสมอ ดังนั้น นวัตกรรมจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ได้เรื่อยๆ สิ่งใดที่คิดและทำมานานแล้วก็ถือว่าหมดความเป็นนวัตกรรมไป โดยจะมีสิ่งใหม่มาแทน ในวงการศึกษปัจจุบันมีสิ่งที่เรียกว่า นวัตกรรมทางการศึกษา หรือ นวัตกรรมการเรียนการสอน อยู่เป็นจำนวนมาก บางอย่างเกิดขึ้นใหม่ บางอย่างมีการใช้มาหลายสิบปีแล้ว แต่ก็ยังคงถือว่าเป็นนวัตกรรม เนื่องจากนวัตกรรมเหล่านั้นยังไม่แพร่หลายเป็นที่รู้จักทั่วไปในวงการการศึกษา และเพื่อสอดคล้องกับหลักทฤษฎีเกี่ยวกับนวัตกรรมต่อไปนี้

1) ทฤษฎีนวัตกรรมห่วงโซ่ความสัมพันธ์

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน,[ออนไลน์], แหล่งที่มา:[https://www.google.co.th/search?dcr.\[21 ตุลาคม 2560\]](https://www.google.co.th/search?dcr.[21 ตุลาคม 2560]).

แนวคิดทฤษฎีนี้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการของผู้เรียนผู้สอนและความรู้ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมไม่ได้มีลักษณะตรงไปตรงมา แต่มีกลไกซับซ้อนตั้งแต่การออกแบบทางการสอน การผลิตสื่อการเรียนการสอน การพัฒนาเทคโนโลยี ดังนั้นนวัตกรรมที่ประสบความสำเร็จต้องอาศัยข้อมูลนวัตกรรม⁶⁰

2) ทฤษฎีนวัตกรรมแนวเครือข่ายเทคโนโลยี

การพัฒนาแนวความคิดเรื่องนวัตกรรมภายใต้ชื่อ “ระบบสังคม” ทฤษฎีนี้ อธิบายว่าองค์กร กลุ่ม หรือสถาบันฯ มีบทบาทในการสร้างสรรค์นวัตกรรม ควรจะมีการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ความเข้มแข็งเกิดจากการเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสถาบันภายนอก มีการถ่ายทอดข้อมูลทางนวัตกรรม มีการเชื่อมโยงทางเทคนิค เชื่อมโยงทางการตลาดและเครือข่ายข้อมูลนวัตกรรม นวัตกรรมเกิดจากการผสมผสานระหว่างทุนที่จับต้องได้กับทุนที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งช่วยให้องค์กรมีขีดความสามารถในการดูดซับข้อมูลทางนวัตกรรมให้เพิ่มสูงขึ้น ทฤษฎีนี้มีชื่อว่า “ทฤษฎีนวัตกรรมแนวเครือข่ายเทคโนโลยี (the technology network theory of innovation)” แนวคิดดังกล่าวนี้ถูกรวบรวมโดย Bruce Lundvall ในปลายทศวรรษ ช่วงระหว่าง คศ.1980 – 1990 ซึ่งในทศวรรษที่ 1990 นักวิชาการกลุ่มนี้ได้สร้างทฤษฎีขึ้นมาใหม่ขึ้นมา ทฤษฎีนี้อาจเรียกว่า ระบบของนวัตกรรม (systems of innovation) เพื่อใช้อธิบายการเชื่อมโยงทางเทคโนโลยีและการจัดการนวัตกรรม นักวิชาการกลุ่มนี้ตั้งสมมติฐานว่า องค์กรนวัตกรรมจะเชื่อมโยงเข้ากับหน่วยงานต่างๆ หลากหลายผ่านเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะต่างๆ และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทฤษฎีนี้เน้นความสำคัญของที่มาของข้อมูลดังกล่าวว่ามาจากภายนอกองค์กร คือมาจากลูกค้า ซัพพลายเออร์ ที่ปรึกษา ห้องปฏิบัติการ หน่วยงานภาครัฐ มหาวิทยาลัย ผู้ศึกษาจะแยกคำออกเป็น 2 ส่วน คือ คำว่าเครือข่าย (Network) และคำว่าเทคโนโลยี (technology)⁶¹

เครือข่าย (Network) ถ้าเราพิจารณาจะสามารถแบ่งออกเป็น ตาข่าย (Net) ที่โยงใยถึงกันและพร้อมที่จะ “Work” เมื่อต้องการใช้งาน เครือข่าย คือ การเชื่อมโยงร้อยรัดเอาความพยายามและการดำเนินงานของฝ่ายต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปฏิบัติการกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันโดยที่แต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติการกิจหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์ และปรัชญาของตนเอง การเชื่อมโยงนี้อาจเป็นรูปของการรวมตัวกันแบบหลวมๆ เฉพาะกิจตามความจำเป็น หรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน ซึ่ง รศ.ดร.ประดิษฐ์ เถลิงรังสฤษดิ์ (2553) ได้สรุปไว้คือ

1. การเชื่อมโยง (Connection)
2. ความร่วมมือ (Cooperation)
3. การติดต่อสื่อสาร (Communication)
4. การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (Lend a hand)
5. การสานสร้างสัมพันธ์ (Relationship)

⁶⁰นภดล เหลืองภิรมย์, **ทฤษฎีนวัตกรรม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://wordpress.com> [3 พฤศจิกายน 2560].

⁶¹ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ, **เครือข่ายการเรียนรู้: สารานุกรมวิชาชีพครู**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/supoldee/kherux-khay-kar-reiyn-ru>. [25 พฤศจิกายน 2557].

6. การเสริมความเข้มแข็ง (Empowerment or Enrichment)

กิจกรรมสำคัญที่สุดที่เครือข่ายทุกเครือข่ายทำร่วมกัน คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารประสบการณ์ แล้วพัฒนาไปสู่การวางแผนร่วมกัน ดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน ทำให้ด้านหนึ่งหลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อน อีกด้านหนึ่งทำให้กิจกรรมนั้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะเป็นการประสานพลัง (synergy) เป็นการใช้ทรัพยากร ใช้พลังงาน อย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการณรงค์เรื่องต่างๆถ้าทำเป็นเครือข่ายจะได้ผลมากกว่า

เทคโนโลยี หมายถึง การนำความรู้ทางธรรมชาติวิทยาและต่อเนื่องมาถึงวิทยาศาสตร์ มาเป็นวิธีการปฏิบัติและประยุกต์ใช้เพื่อช่วยในการทำงานหรือแก้ปัญหาต่าง ๆ อันก่อให้เกิดวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักร แม้กระทั่งองค์ความรู้นามธรรมเช่น ระบบหรือกระบวนการต่าง ๆ เพื่อให้การดำรงชีวิตของมนุษย์ง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น⁶²

1. เป็นพื้นฐานปัจจัยจำเป็นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์
2. เป็นปัจจัยหลักที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนา
3. เป็นเรื่องราวของมนุษย์ และธรรมชาติ

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้มีบทบาทสำคัญเพิ่มขึ้นจนสามารถสร้าง นวัตกรรม (Innovation) ซึ่งก็คือ การเรียนรู้ การผลิตและ การใช้ประโยชน์จาก ความคิดสร้างสรรค์ ให้กลายเป็นสิ่งใหม่ ให้เกิดผลทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรม จนเกิดการยอมรับกันเป็นวงกว้างกลายเป็นเทคโนโลยีทำให้สังคมโลกจากเรียบง่าย กลายเป็นสังคมที่มีการดำรงชีวิตที่สลับซับซ้อนมากขึ้น ก่อให้เกิดกระแสแห่งความไร้พรมแดน หรือ กระแสโลกาภิวัตน์ ที่เข้ามาสู่ทุกประเทศอย่างรวดเร็ว จากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ อันเป็นการผสมผสาน 4 ศาสตร์ เข้าด้วยกันได้แก่ อิเล็คทรอนิกส์ โทรคมนาคม และข่าวสาร (Electronics , Computer ,Telecommunication and Information หรือเรียกย่อๆ ว่า ECTI) ทำให้สังคมโลกสามารถสื่อสารกันได้ทุกแห่งทั่วโลกรวดเร็ว สามารถรับรู้ข่าวสาร ความเคลื่อนไหว ต่าง ๆ ได้พร้อมกัน สามารถบริหารจัดการและตัดสินใจได้ทุกขณะเวลา การลงทุนค้าขาย และธุรกรรม การเงินที่ได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นเทคโนโลยีกำลังทำโลกใบนี้ “เล็กลง” ทุกขณะ เป็นทฤษฎีเทคโนโลยี ซึ่งอธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น เกิดจากปัจจัยทางเทคโนโลยีที่มีชื่อ เสี่ยงมาก คือ ทฤษฎี ของ William F. Ogburn ทฤษฎีนี้มี ฐานคติ (Assumption) อยู่ 3 ประการ คือ ประการแรก การประดิษฐ์สิ่งใหม่ขึ้นมาจะเพิ่มความสลับซับซ้อนของวัฒนธรรม ชีวิตของมนุษย์ก็สับสนขึ้นตามเนื้อหาของวัฒนธรรมนั้น ประการที่ 2 การประดิษฐ์สิ่งใหม่จะเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ เทคนิคใหม่ๆ จะทำให้การผลิตเพิ่มขึ้น การวิภาคสินค้าและบริการก็กระจายออกไปในสังคมมากขึ้น ประการที่ 3 โครงสร้างทางสังคมจะมีการปรับตัวให้เป็นระบบการผลิต การวิภาค และการบริโภค การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นผลจากกระบวนการปรับตัวนี้เอง ออกเบอร์น ยังอธิบายว่า วัฒนธรรมนั้น มีอยู่ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ วัฒนธรรมทางวัตถุและไม่ใช้วัตถุ การเปลี่ยนแปลงมักจะเกิดขึ้นทางวัตถุก่อน ซึ่งต่อมาทางไม่ใช้วัตถุจะต้องปรับให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุจึงเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านไม่ใช้วัตถุ และวัฒนธรรมด้านไม่ใช้

⁶²ปรากฏการ เกิดมีสุข, เทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.phojae.skn.go.th/Knowledge/pakarn.pdf>. [25 พฤศจิกายน 2560].

วัตถุดิบพยายาม ปรับตัวให้ทันกัน ด้วยเหตุนี้ การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่อันเกิดการใช้เทคโนโลยีจึงเป็นเหตุให้สังคมเปลี่ยนแปลงไป⁶³

ดังนั้น ทฤษฎีนวัตกรรมเครือข่ายเทคโนโลยี (the technology network theory of innovation) คือ ความสามารถในการกระจายสื่อสารโดยใช้การติดต่อสื่อสารโดยตรงหรือใกล้เคียงกัน จากคนหนึ่งไปยังอีกคนจำนวนมากหรือสื่อสารได้พร้อมกันในหลายสถานที่ ซึ่งมีความแตกต่างกัน สามารถใช้ได้หลากหลายวิธีในการศึกษาทั้งอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันอย่างรวดเร็วและทุกรูปแบบอย่างที่ได้กล่าวไว้ว่า ทฤษฎีนี้เน้นความสำคัญของที่มาของข้อมูลดังกล่าวว่ามาจากภายนอกองค์กร คือมาจากลูกค้า ซัพพลายเออร์ ที่ปรึกษา ห้องปฏิบัติการ หน่วยงานภาครัฐ มหาวิทยาลัย

ตัวอย่างเช่น เทคโนโลยี เครือข่าย บน"ระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ หรือระบบเน็ตเวิร์ก คือกลุ่มของคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ต่างๆ ที่ถูกนำมาเชื่อมต่อกันเพื่อให้ผู้ใช้ในเครือข่ายสามารถติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูล และใช้อุปกรณ์ต่างๆ ในเครือข่ายร่วมกันได้" เครือข่ายนั้นมีหลายขนาด ตั้งแต่ขนาดเล็กที่เชื่อมต่อกันด้วยคอมพิวเตอร์เพียงสองสามเครื่อง เพื่อใช้งานในบ้านหรือในบริษัทเล็กๆ ไปจนถึงเครือข่ายขนาดใหญ่ที่เชื่อมต่อกันทั่วโลก ผ่านอุปกรณ์การสื่อสารที่นับวันยังมีหลายรูปแบบ มีการแลกเปลี่ยนการทำงาน เช่น ระบบกลุ่มเมฆ Cloud computing เป็นต้น และอีกช่องทางของเครือข่ายเทคโนโลยี คือ เทคโนโลยีของเครือข่ายโทรศัพท์มือถือ ซึ่งในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา ได้มีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว รวมถึงการเกิดขึ้นและเติบโตของอุปกรณ์ดีไวซ์ชนิดใหม่ๆ ไม่ว่าจะ เป็นโทรศัพท์มือถือสมาร์ทโฟนและแท็บเล็ต ซึ่งวิวัฒนาการเช่นนี้ได้กระตุ้นให้เกิดการใช้งานเพื่อประโยชน์ที่หลากหลายมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ส่งผลให้ปริมาณการใช้งานบนเครือข่ายเติบโตมากขึ้นตามไปด้วย นั่นก็เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมเครือข่ายที่ทุกสิ่งทุกอย่างสามารถเชื่อมต่อถึงกันได้ ดังนั้น เทคโนโลยีการสื่อสารบนเครือข่ายโทรศัพท์มือถือที่มีใช้อยู่ทั่วไปในปัจจุบัน จะยังคงได้รับการพัฒนาต่อไป เพื่อปรับปรุงคุณภาพ ประสิทธิภาพ และความสามารถของระบบให้มีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น ควบคู่ไปกับการพัฒนาเทคโนโลยีเสริมเพื่อใช้ในกรณีเฉพาะ ซึ่งการใช้งานร่วมกันอย่างราบรื่นระหว่างเทคโนโลยีเสริมและเทคโนโลยีหลักอย่าง 3G และ 4G จะทำให้ผู้บริโภคได้รับประโยชน์จากการใช้งานและบริการรูปแบบใหม่ๆ มากยิ่งขึ้น วิวัฒนาการของเทคโนโลยีลักษณะดังกล่าว ถือว่าเป็นต้นแบบของยุค 5G ซึ่งประกอบไปด้วยการใช้เทคโนโลยีสัญญาณวิทยุหลายประเภทรวมกันอย่างเป็นระบบ ก็จะทำให้สังคมเครือข่ายเกิดขึ้นได้จริงภายในปี 2563

โดยเทคโนโลยีหลักในอนาคตยังคงเป็น LTE, HSPA และ Wi-Fi ซึ่งล้วนจะได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยกันทั้งหมด แม้กระทั่ง GSM ซึ่งยังคงมีความสำคัญในหลายพื้นที่ทั่วโลก ดังนั้น ยุค 5G ในอนาคต ไม่ใช่การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่เพื่อทดแทนของเก่า แต่จะเป็นวิวัฒนาการของเทคโนโลยีเดิมร่วมกับการใช้ RATs (Radio Access Technology) ใหม่ๆ เพื่อเสริมสมรรถนะของระบบโดยรวมเพื่อใช้งานเฉพาะด้านเท่านั้น ทำให้เกิด ความท้าทายใหม่ของโลกเครือข่าย กล่าวคือ ผู้ใช้โมบายล์บรอดแบนด์ในอนาคต จะสามารถเชื่อมต่อสู่โลกอินเทอร์เน็ตผ่านเครือข่ายไร้สายได้อย่าง

⁶³ปรีดา ยิงสุทธสาพร, (2556),Innovation System สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ สถาบันเศรษฐกิจสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://www.nia.or.th/innolinks/page.php?issue=\[25 พฤศจิกายน 2557\]](http://www.nia.or.th/innolinks/page.php?issue=[25 พฤศจิกายน 2557]).

ไร้ขีดจำกัด หมายถึงการเชื่อมต่อและได้รับบริการตามต้องการในทันที โดยไม่ต้องใช้เวลานานหรือติดปัญหาในการเชื่อมต่อ ไม่ว่าจะเป็นผู้ใช้งานทั่วไปหรือภาคธุรกิจ นอกจากนั้นแล้ว อุปกรณ์ลูกข่ายและบริการใหม่ที่หลากหลายเพื่อเชื่อมต่อสิ่งต่างๆ จะปรากฏขึ้นให้เห็นในอนาคต ไม่ว่าจะเป็ นสัญญาณจราจร ยานพาหนะ อุปกรณ์ทางการแพทย์ ถึงขยะ ระบบการส่งไฟฟ้า และอื่นๆ อีกมากมายที่ได้รับประโยชน์จากการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีทั้งต่อบุคคล ธุรกิจ และสังคมโดยรวม ระบบ 5G จะต้องสามารถให้บริการที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพสูง เพื่อการใช้งานที่หลากหลายดังกล่าว

จากการประมาณการด้วยวิธีที่แตกต่างกัน สามารถสรุปได้ว่า ในช่วงหลังจากปี 2563 เครือข่ายโทรศัพท์มือถือจะต้องรองรับปริมาณการใช้งานที่มากกว่า 1,000 เท่า เมื่อเทียบกับปัจจุบัน ซึ่งทุกวันนี้ อุปกรณ์ที่สามารถเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตผ่านเครือข่ายโทรศัพท์มือถือมีจำนวนมากถึง 5 พันล้านเครื่อง โดยส่วนใหญ่เป็นอุปกรณ์แบบพกพาหรืออุปกรณ์เพื่อการใช้โมบายล์บรอดแบนด์ผ่านคอมพิวเตอร์และแท็บเล็ตในอนาคตมีการคาดการณ์ว่าอุปกรณ์ที่ใช้เพื่อสื่อสารระหว่างมนุษย์เป็นหลักจะมีจำนวนน้อยกว่าอุปกรณ์เพื่อการสื่อสารระหว่างเครื่องจักรสิ่งของ 10-100 เท่า ไม่ว่าจะเป็ นกล้องวงจรปิด อุปกรณ์สำหรับ Smart City, Smart Home และ Smart Grid รวมทั้งเซ็นเซอร์ประเภทต่างๆ เป็นต้น ซึ่งเน้นย้ำถึงความเข้มแข็งเกิดจากการเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสถาบันภายนอก มีการถ่ายทอดข้อมูลทางนวัตกรรม มีการเชื่อมโยงทางเทคนิค เชื่อมโยงทางการตลาดและเครือข่ายข้อมูลนวัตกรรม อันเกิดจากทฤษฎีแนวคิดของนวัตกรรมทางด้านเครือข่ายเทคโนโลยีนี้เอง

3) ทฤษฎีนวัตกรรมแนวเครือข่ายทางสังคม

การศึกษาเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมนั้นมักจะอยู่ในรูปของการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม (Social Network Analysis) โดยมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่าย (Network Theory) ซึ่งมีขอบเขตที่กว้างขวางมาก ในที่นี้จะถึงกล่าวเฉพาะทฤษฎีเครือข่ายภายใต้มุมมองของสาขาวิชาด้านสังคมศาสตร์เท่านั้น

เครือข่าย หมายถึง ชุดหรือกลุ่มของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดง (Actor) หรือตัวเชื่อมต่อ (Node) เครือข่ายที่เล็กที่สุดจึงประกอบด้วยตัวแสดง 2 ตัวที่มีความสัมพันธ์กัน โดยทั่วไปตัวแสดงจะเชื่อมต่อกันเป็นเครือข่ายต้องมีความเป็นไปได้ในเชิงพื้นที่โดยตัวแสดงที่อยู่ “ติดกัน” มีแนวโน้มจะเชื่อมต่อกันมากกว่าตัวแสดงที่อยู่ห่างไกลออกไป นอกจากนี้ตัวแสดงที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันก็มักจะเชื่อมต่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยที่มีปฏิสัมพันธ์กัน เครือข่ายจึงมีลักษณะเป็นโครงสร้างโดยมีลักษณะเด่น⁶⁴ดังนี้

1. มีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาซึ่งกันและกัน (Interdependence)
2. การต่อเชื่อมระหว่างหน่วยเป็นช่องทางในแลกเปลี่ยนทรัพยากร
3. โครงสร้างของเครือข่ายเป็นทั้งโอกาสและอุปสรรคต่อการกระทำของปัจเจกที่

เป็นสมาชิกของเครือข่าย

⁶⁴อลงกรณ์ คูตระกูล, “นวัตกรรมสังคม: กรณีศึกษาโครงการของท้องถิ่นในเขตภาคเหนือของประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2553), หน้า 29.

การมีเครือข่ายทางสังคมมากทำให้ชุมชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและความรู้ใหม่ๆ ได้มากขึ้นซึ่งจะเป็นผลดีต่อการสร้างนวัตกรรมในแง่ของการมีปัจจัยนำเข้าที่ดี นอกจากนี้เครือข่ายสังคมที่หนาแน่นยังช่วยในการผลักดันให้การสร้างนวัตกรรมเกิดเป็นรูปธรรมได้ง่ายขึ้นเพราะสามารถเข้าถึงทรัพยากรและการสนับสนุนด้านอื่นๆที่จำเป็นได้มากขึ้น

แนวคิด ทฤษฎี ของนวัตกรรมมี 4 ทฤษฎี คือ

๑. ทฤษฎี Schumpeter's theory of innovation Schumpeter

เป็นคําคิดคํานวัตกรรมต่างๆ ก็คือ การทำลายสิ่งสร้างสรรค์ ซึ่งมีการคิดสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาเพื่อที่จะทำลายสิ่งที่มีอยู่เดิม โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างกำไรเพิ่มขึ้นให้กับองค์กร การสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันด้วยกลยุทธ์นวัตกรรม

ประเภทของนวัตกรรม -ของ Schumpeter ได้แบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ

1. การเปลี่ยนแปลงในผลิตภัณฑ์หรือบริการขององค์กร
2. การเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตหรือกระบวนการนำนวัตกรรมสู่ตลาด
3. การเปลี่ยนตำแหน่งนวัตกรรมสินค้าที่เคยออกสู่ตลาดมาแล้ว ให้มีการรับรู้สิ่งใหม่
4. การเปลี่ยนแปลงกระบวนการที่ค้นนวัตกรรมองค์กรให้มีการเปลี่ยนความคิดใหม่

2. ทฤษฎี แบบผ่าเหล่าผ่ากอ

เป็นทฤษฎีของศาสตราจารย์ เคลย์ตัน คริสเตนเซน ที่บอกว่าทฤษฎี แบบผ่าเหล่าผ่ากอเป็นนวัตกรรมเทคโนโลยีสินค้าหรือบริการ ที่สามารถที่จะล้มล้างเทคโนโลยี สินค้าหรือบริการที่มีอยู่เดิมมาเปลี่ยนแปลงให้ใหม่ขึ้น แบ่งได้ 2 ประเภท คือ

1. การเปลี่ยนแปลงตลาด
2. การนำเสนอเทคโนโลยีใหม่

3. ทฤษฎีหุบเหวแห่งการดับของนวัตกรรม

การยอมรับนวัตกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมโดยนวัตกรรมใดที่สังคมมีความต้องการ และเกิดประโยชน์เชิงพาณิชย์ สังคมนั้นๆก็จะมี การยอมรับนวัตกรรมตัวนี้ แต่ถ้านวัตกรรมใดที่สังคมต้องการน้อยและมีปัญหาเกิดขึ้นนวัตกรรมตัวนี้ก็จะถูกดับไป

4. ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม

เกิดจากการผ่านกระบวนการใช้เทคโนโลยีที่ปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้ประดิษฐ์และผู้ใช้ในสังคม กลับไปกลับมาหลายครั้งจนเกิดการยอมรับในสังคม กลุ่มคนในสังคมที่ยอมรับการแพร่กระจายทางเทคโนโลยีมีด้วยกัน 5 ประเภทคือ

1. คนกลุ่มแรกในสังคม เป็นทั้งผู้ประดิษฐ์คิดค้นแล้วยังเป็นผู้ใช้งานที่มีความรู้ด้านเทคโนโลยี และชอบติดตามเทคโนโลยีอยู่เสมอ
2. กลุ่มชอบลองอะไรใหม่ๆ และค่อนข้างมีฐานะ เป็นนักวิชาการหรือคนดังในสังคม
3. กลุ่มนี้จะตัดสินใจได้ต้องคิดหลายรอบแต่ต้องใช้งานได้ง่าย และมีประโยชน์ของนวัตกรรม
4. กลุ่มที่มีการใช้เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมอาจจะเริ่มตกรุ่นไปแล้ว และมีความจำเป็นที่จะใช้งานจริงๆ
5. กลุ่มใช้เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมเมื่อตกรุ่นไปแล้ว และเป็นกลุ่มสุดท้ายในสังคม

สถานะในการแพร่กระจายของเทคโนโลยีในสังคมมี 3 สถานะคือ

สถานะที่ 1 เป็นช่วงเวลาของการประดิษฐ์คิดค้นจนพบความสำเร็จ

สถานะที่ 2 เป็นช่วงเวลาที่ยังคงได้รับรู้ถึงเทคโนโลยีในสังคม

สถานะที่ 3 เป็นช่วงเวลาที่ยังคงมีประสิทธิภาพในการทำงานสูงสุดและไม่สามารถพัฒนาต่อไปได้อีก

หลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมทางการศึกษา ประกอบด้วยทฤษฎีการเรียนรู้ที่นำมาใช้ในการศึกษา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น อาจสรุปได้ดังนี้

1. กลุ่มพฤติกรรมนิยม คือ พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า และแสดงพฤติกรรมเหล่านั้นออกมา

2. กลุ่มปัญญานิยม คือ เรียนรู้เป็นกระบวนการของจิตที่ต้องมีการรับรู้จากการกระทำ และตีความ สามารถให้เหตุผลจนเกิดเป็นความรู้

3. ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่ม คอนสตรัคติวิสต์ เป็นการอาศัยประสบการณ์เดิม ทางปัญญาที่มีอยู่เดิม

4. ทฤษฎีการสื่อสาร คือกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างบุคคล โดยใช้สัญลักษณ์ สัญญาณ หรือพฤติกรรมที่เข้าใจกัน

5. ทฤษฎีระบบ จัดเป็นสาขาวิชาที่เกิดขึ้นช่วงปลายศตวรรษที่ 20 โดยอาศัยทฤษฎีหลายสาขาวิชา โดยนำแนวคิดแต่ละวิชามาประยุกต์รวมกัน สร้างเป็นทฤษฎีระบบขึ้นมา

6. ทฤษฎีการเผยแพร่ เกิดจากการผสมผสานทฤษฎีหลักการ และความรู้ ความจริงจากหลายสาขาวิชา มาเป็นนวัตกรรมของศาสตร์นั้นๆ มาเผยแพร่ขึ้น⁶⁵

4) ทฤษฎีการเรียนรู้

การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนโดยทั่วไปบุคคลจะเข้าใจว่า การรับรู้คือ การรู้ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรับสัมผัส จากอวัยวะทั้ง 5 ซึ่งมีไขเพียงเท่านั้น การรับรู้จะเริ่ม ตั้งแต่มีการรับสัมผัส และจะเข้าระบบประสาทส่วนกลาง เพื่อเก็บข้อมูลต่าง ๆ ไว้มผสมผสานกับ สิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ที่ผ่านมา แล้วประมวลข้อมูลเชื่อมโยง ไปยังศูนย์กลาง การควบคุมระบบประสาทต่างๆ ทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนอง มีนักจิตวิทยาหลายท่านศึกษาเรื่อง การรับรู้และได้ให้ความหมายไว้มากหลายดังนี้

โดยสรุป การรับรู้ หมายถึง กระบวนการแปลความหมายของสมองของคนเราที่มีสิ่งเร้ามากระทบจากการสัมผัสของร่างกาย ซึ่งจะแสดงออกเป็นพฤติกรรม หรือทัศนคติ ทั้งนี้ต้องอาศัยประสบการณ์เดิม หรือการเรียนรู้ หรือความคิดในการตีความนั้นๆ

กระบวนการรับรู้ การรับรู้เป็นกระบวนการที่สร้างประสบการณ์และการเรียนรู้ที่ทำให้บุคคลมีความแตกต่างกันและมีอิทธิพลนำไปสู่การกระทำ หรือพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคล กระบวนการรับรู้มีขั้นตอนต่างๆ

⁶⁵ แนวคิด ทฤษฎี นวัตกรรมทางการศึกษาที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ (ออนไลน์) สืบค้นเมื่อ 27/05/2561 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/553766>

1. อาการสัมผัส หมายถึง อาการที่อวัยวะสัมผัสรับสิ่งเร้า หรือสิ่งเร้าผ่านเข้ามากระทบกับอวัยวะสัมผัสต่างๆ เพื่อให้คนเรารับรู้ภาวะแวดล้อมรอบตัว

2. การแปลความหมายจากอาการสัมผัสส่วนสำคัญที่จะช่วยทำให้การแปลความหมายดีหรือถูกต้องเพียงใดนั้น ต้องอาศัย

2.1 สติปัญญา หรือความเฉลียวฉลาด

2.2 การสังเกตพิจารณา

2.3 ความสนใจและความตั้งใจ

2.4 คุณภาพของจิตใจขณะนั้น

3. ความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิม ซึ่งได้แก่ ความคิดความรู้และการกระทำที่ได้เคยปรากฏแก่ผู้นั้นแล้วในอดีตมีความสำคัญมากสำหรับช่วยในการตีความหรือแปลความหมายของการสัมผัสได้แจ่มชัด ความรู้เดิมและประสบการณ์เดิมที่ได้สะสมไว้สำหรับช่วยในการแปลความหมายได้นั้นจะต้องมีคุณสมบัติ⁶⁶ดังนี้

3.1 เป็นความรู้ที่แน่นอน ถูกต้อง ชัดเจน

3.2 ต้องมีปริมาณมาก กล่าว คือ รู้หลายอย่างจึงจะช่วยแปลความหมายต่างๆ ได้สะดวกและถูกต้องดี

สรุปได้ว่าทฤษฎีเกี่ยวกับนวัตกรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ โดยทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องกันนวัตกรรมเช่น ทฤษฎีนวัตกรรมห่วงโซ่ความสัมพันธ์ ทฤษฎีนวัตกรรมแนวเครือข่ายเทคโนโลยี ทฤษฎีนวัตกรรมแนวเครือข่ายทางสังคม และทฤษฎีการรับรู้

2.3.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้

1. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้

การศึกษาหรือการเรียนรู้เป็นเรื่องที่สำคัญของมนุษย์ทุกคนและเป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพของตนทั้งด้านความรู้ ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม สุขภาพ และการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข และเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์เจริญงอกงามขึ้น อริสโตเติล (Aristotle) เป็นนักปรัชญาการศึกษาได้ให้ความหมายของการศึกษาหรือการเรียนรู้ว่ามีจุดมุ่งหมายเพื่อการสร้างคุณธรรมและคุณธรรมเกิดจากความรู้ และการฝึกจิตใจให้มีศีลธรรม เรียกว่า Character Development วิชัย ต้นศิริ กล่าวว่า การฝึกจิตใจให้มีศีลธรรมต้องฝึกภาคปฏิบัติ มิใช่เพียงสอนคุณธรรมในภาคทฤษฎี⁶⁷ สอดคล้องกับแนวคิดของพระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตโต) ที่ได้ให้นิยามการศึกษาหรือการเรียนรู้ว่าเป็นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์⁶⁸ นอกจากนั้นท่านยังได้กล่าวอีกว่าหมายถึง การเรียนรู้ การฝึกฝน การพัฒนาตน การพัฒนาคนให้มีปัญญาที่จะทำกรรมได้ถูกต้องจึง

⁶⁶ทฤษฎีการรับรู้, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://thesis.rru.ac.th/files/pdf> [3 พฤศจิกายน 2560].

⁶⁷ วิชัย ต้นศิริ, *อุดมการณ์ทางการศึกษาทฤษฎีและภาคปฏิบัติ*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 8.

⁶⁸ พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตต์ ปยุตโต), *ทางสายกลางของการศึกษาไทย*, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินตติ้ง, 2530), หน้า 70.

ต้องมีการศึกษาที่เรียกว่า สิกขา คือต้องศึกษา ต้องเรียนรู้ ต้องพัฒนาตนโดยไม่ประมาทการฝึกฝน แก่ไข ปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นการกระทำเพื่อทำให้เกิดการพัฒนาภายใน ตัวตนทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย สังคม และสติปัญญา เพื่อให้เป็นบุคลากรที่ดีในองค์กร เป็นประชาชนที่ดีของสังคม ทั้งนี้ตลอดชีวิตของมนุษย์ จำเป็นต้องเรียนรู้ทั้งจากธรรมชาติ ภูเขา ต้นไม้ สิ่งแวดล้อม เหตุการณ์ บุคคลรอบข้างหรือแม้แต่ความรู้สึกรู้สึกนึกคิดภายในใจของตนเพื่อให้เกิดการพัฒนาให้รู้เท่าทัน และปฏิบัติตนต่อโลกธรรม (โลกธรรม 8 คือ มีลาภ สูญเสีย มียศ เสื่อมยศ ตีเดียวน สรรเสริญ ความสุข และ ความทุกข์) ได้โดยไม่ตกเป็นทาสของโลกธรรม 8⁶⁹

1) ความหมายของการเรียนรู้

การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนทั้งนักจิตวิทยาและนักการศึกษา ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับคุณลักษณะและธรรมชาติของการเรียนรู้แล้วทำการนิยามความหมายของการเรียนรู้เอาไว้มากมายในที่จะขอยกตัวอย่างมาเป็นสังเขปเพื่อเป็นแนวทางการหาข้อสรุป ดังนี้

โดนัลด์ คลาร์ก (Donald Clark) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ คือ กระบวนการเพิ่มพูนและปรับแต่งศักยภาพของพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งสามารถวัดได้ อันเป็นผลมาจากการได้รับการฝึกฝน การได้รับความรู้ การฝึกทักษะ การเรียนการสอนและการมีประสบการณ์มาก่อน⁷⁰

เบอร์ตัน (Burton) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลและเป็นปฏิสัมพันธ์ (Interaction) เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อม (environment) ซึ่งจะทำให้บุคคลได้ตอบสนองความต้องการของตนและทำให้สามารถต่อสู้กับสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมต่อไป⁷¹

ครอว์และครอว์ (Crow and Crow) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง (change) การได้รับลักษณะนิสัย ความรู้ และทัศนคติทั้งหลาย การเรียนรู้จึงทำให้บุคคลมีการปรับตัวทั้งในด้านส่วนตัว และทางด้านสังคม การเปลี่ยนแปลงใดๆ จึงย่อมจะมีการเรียนรู้เกิดขึ้นเสมอ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process)⁷²

แฮร์ริสและชวานส์ (Harris and Schawahn) ได้กล่าวถึงความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากประสบการณ์ และได้แยกให้เห็นถึงประเด็นสำคัญ 3 ประการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ ดังนี้⁷³

⁶⁹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548), หน้า 295-297.

⁷⁰ โดนัลด์ คลาร์ก (Donald Clark), อ้างใน พรพิมล พรพิระชนม์, **ดร.การจัดการกระบวนการเรียนรู้**, (สงขลา : เหมการพิมพ์สงขลา, 2550), หน้า 3.

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

1) การเรียนรู้ในลักษณะผลผลิต (Learning as Product) โดยเน้นให้เห็นความสำคัญของผลลัพธ์ขั้นสุดท้าย นั่นคือผลของการเรียนรู้ (Outcome of Learning) ซึ่งได้มาจากประสบการณ์

2) การเรียนรู้ในลักษณะกระบวนการ (Learning as Process) โดยเน้นความสำคัญเกี่ยวกับเหตุการณ์ และกระบวนการที่ทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ หรือสิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างการเรียนรู้ จนทำกระทั่งทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้

3) สิ่งทีก่อให้เกิดการเรียนรู้ (Learning as Function) เป็นการศึกษาค้นคว้าเพื่อหาสาเหตุสำคัญทีก่อให้เกิดการเรียนรู้ เช่น แรงจูงใจ ความตั้งใจในการเรียนรู้ หรือการถ่ายโยงการเรียนรู้ (Transformation of Learning) สิ่งเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์

โรเจอร์ (Roger) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจ ทีขึ้นอยู่กับความสามารถในการจำ และสามารถพิจารณาการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ใน 2 ลักษณะ คือ⁷⁴

1) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะเป็นไปโดยอัตโนมัติ (Automatic) ในการเรียนรู้สิ่งใหม่ โดยเฉพาะการเรียนรู้ตามอหยาศัย หรือการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการซึ่งเกิดขึ้น โดยที่ผู้เรียนไม่ได้ตั้งใจ (Unintended Learning)

2) เป็นการเปลี่ยนแปลงโดยตั้งใจและต้องใช้ความพยายาม (Purpose and Effort) ต้องมีการวางแผนในการเรียน ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงของการเรียนรู้ทั้งสองลักษณะจะต้องเป็น การเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างถาวร (Permanence changes)

พิมล พรพิระชนม์ ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการอันซับซ้อนที่ทำให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากประสบการณ์ที่ได้รับผ่านประสาทสัมผัส สามารถเกิดขึ้นได้โดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ทั้งนี้ผลของการเรียนรู้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมใน 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทักษะหรือกระบวนการ (Skill Process) และด้านความรู้สึก (Affective)⁷⁵

กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิด ซึ่งเกิดจากการดู ได้ยิน ตมกลิ่น ลิ้มรส สัมผัส การอ่าน การนึกคิด การใช้เทคโนโลยี การเรียนรู้ของเด็กและผู้ใหญ่จะต่างกัน เด็กจะเรียนรู้ด้วยการเรียนในห้อง การซักถาม ผู้ใหญ่มักเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่มีอยู่ แต่การเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่ผู้สอนนำเสนอ โดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนจะเป็นผู้ที่สร้างบรรยากาศทางจิตวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ที่จะให้เกิดขึ้นเป็นรูปแบบใดก็ได้ เช่น ความเป็นกันเอง ความเข้มงวดกวดขันหรือความไม่มีระเบียบวินัย สิ่งเหล่านี้ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างเงื่อนไขและสถานการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังนั้นผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการสอน รวมทั้งการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน

2. ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning theory)

⁷⁴ โรเจอร์ (Roger), อ้างใน ศิริบุรณ์ สายโกสม,รศ.ดร., **จิตวิทยาการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ 3,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏ, 2542), หน้า 129.

⁷⁵ พรพิมล พรพิระชนม์, **การจัดการกระบวนการเรียนรู้**, (สงขลา : เหมการพิมพ์สงขลา, 2550), หน้า 33.

เป็นกรอบงานวิจัยที่จัดระบบของความรู้หรือข้อมูลและเหตุการณ์เรียนรู้ที่ซับซ้อน ซึ่งเป็นการจัดระบบใหม่ของประสบการณ์เดิมที่มีมาก่อน หรือเป็นหลักการของการเกิดการเรียนรู้สามารถทำการทดสอบได้ สามารถนำอ้างอิงถึงเหตุการณ์และประยุกต์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนรู้มีพัฒนาการมาจากทฤษฎีจิตวิทยา ซึ่งมีการศึกษาทดลองเริ่มตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีนักคิดและนักจิตวิทยาเกิดขึ้นจำนวนมาก และแนวคิดเริ่มมีความหลากหลายขึ้น ทฤษฎีการเรียนรู้ในจุดนี้เริ่มมีลักษณะของความเป็น วิทยาศาสตร์มากขึ้นมีการนำแนวทางการทดลองตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ มาใช้มากขึ้นเป็นลำดับ สามารถจัดเป็นกลุ่มทฤษฎีการเรียนรู้ในยุคนี้ ออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

1) ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) นักคิดในกลุ่มนี้มองธรรมชาติมนุษย์ในลักษณะที่เป็นกลางคือ ไม่ดี ไม่เลว (Neutral-active) การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์เกิดจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอก พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า (Stimulus-Response) การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง กลุ่มพฤติกรรมนิยมให้ความสนใจกับ”พฤติกรรม” มากเพราะพฤติกรรมเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจน สามารถวัดได้และทดสอบได้ เป้าหมายหลักของนักพฤติกรรมนิยม คือ การค้นหาและระบุถึงกฎที่สามารถควบคุมการเรียนรู้ โดยให้ความสุขใจต่อความสัมพันธ์ระหว่าง สิ่งเร้าและการตอบสนอง ซึ่งสิ่งเร้า (Stimulus) หมายถึง เหตุการณ์หรือสิ่งใด ๆ ที่สามารถรับรู้ได้โดยผ่านอวัยวะรับสัมผัสของบุคคลส่วน การตอบสนอง (Response) หมายถึงการที่บุคคลแสดงอาการโต้ตอบต่อสิ่งเร้าที่รับรู้⁷⁶

2) ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพุทธินิยม (Cognitive) นักคิดในกลุ่มพุทธินิยม หรือกลุ่มความรู้ความเข้าใจ หรือกลุ่มที่เน้นกระบวนการทางปัญญา หรือความคิด นักคิดกลุ่มนี้เริ่มขยายขอบเขตของความคิดที่เน้นทางด้านพฤติกรรมออกไปสู่กระบวนการทางความคิด ซึ่งเป็นกระบวนการภายในของสมอง โดยเชื่อว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ไม่ใช่เรื่องของพฤติกรรมที่เกิดจากกระบวนการตอบสนองต่อสิ่งเร้าเพียงเท่านั้น การเรียนรู้ของมนุษย์ มีความซับซ้อนยิ่งไปกว่านั้น การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางความคิดที่เกิดจากการสะสมข้อมูล การสร้างความหมาย สร้างความสัมพันธ์ของข้อมูล และการดึงข้อมูลออกมาใช้ในการกระทำและการแก้ปัญหาต่างๆ การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสติปัญญา ของมนุษย์ในการที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ตนเอง⁷⁷

3) ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) นักคิดกลุ่มมนุษยนิยมให้ความสำคัญของความเป็นมนุษย์ และมองมนุษย์ว่ามีคุณค่ามีความดีงาม มีความสามารถ มีความต้องการและมีแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพของตนหากบุคคลได้รับอิสรภาพและเสรีภาพมนุษย์จะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์⁷⁸

⁷⁶ ศรีเรือน แก้วกังวาล,ดร. จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), หน้า 47.

⁷⁷ ศรีบูรณ สหายโกสม,รศ.ดร. จิตวิทยาการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547), หน้า 89.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 129.

4) ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มผสมผสาน (Eclecticism) กลุ่มนี้จะผสมผสานแนวคิดระหว่างพฤติกรรมนิยมและพุทธินิยม (Behavior Cognitive) โดยอาศัยทฤษฎีและหลักการที่หลากหลายของทั้งสองแนวคิด เช่น แนวคิดของกานเย่ เป็นต้น โดยกานเย่ เชื่อว่าความรู้สึกรู้สึกมีสิ่งหลายประเภท บางประเภทสามารถเข้าใจ ได้อย่างรวดเร็ว โดยไม่ต้องใช้ความคิดที่ลึกซึ้ง บางประเภทมีความซับซ้อนมากจำเป็นต้องใช้ความสามารถในขั้นสูง กานเย่ ได้จัดลำดับขั้นการเรียนรู้ซึ่งเริ่มจากง่ายไปหายาก โดยผสมผสานทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพฤติกรรมนิยมและพุทธินิยมเข้าด้วยกัน⁷⁹

โดยสรุปแล้วนักจิตวิทยาทั้ง 4 กลุ่มต่างมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือการพัฒนามนุษย์ ซึ่งสอดคล้องหลักการศึกษามหาวิทยาลัย

แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันล้วนเป็นการเสนอมุมมองเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่สามารถอ้างอิง ตรวจสอบได้ด้วยหลักการและเหตุผล และสามารถประยุกต์ใช้ได้ไม่ยากนักผู้เขียนได้รวบรวมทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 และเห็นว่าสามารถนำแนวคิดจากทฤษฎีไปประยุกต์สู่หลักการจัดการการเรียนรู้ได้อย่างมีความหมายทั้งต่อผู้เรียนและผู้สอน ดังนี้

ก. ทฤษฎีการเชื่อมโยงของธอร์นไดค์ (Thorndike's Connectionism Theory)⁸⁰

ธอร์นไดค์ (Thorndike) เป็นนักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยมมีความเชื่อว่า การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง ซึ่งมีหลายรูปแบบ บุคคลมีการลองผิดลองถูก (Trial and Error) ปรับเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะพบวิธีที่ดี และเหมาะสมที่สุด ในการแก้ปัญหาและเป็นการตอบสนองที่สามารถให้ผลที่พึงพอใจมากที่สุด เมื่อเกิดการเรียนรู้แล้วบุคคลจะใช้รูปแบบการตอบสนองที่เหมาะสมเพียงรูปแบบเดียวและจะพยายามใช้รูปแบบนั้นเชื่อมโยงกับสิ่งเร้าในการเรียนรู้ต่อไปเรื่อย ๆ กฎการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ (Thorndike) สรุปได้ดังนี้

1) กฎแห่งผลลัพธ์ (Law of Effect) ระบุว่า การรู้ผลของการกระทำที่ได้ปฏิบัติไปแล้วจะก่อให้เกิดผลดีต่อการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้โดยวิธีการลองผิดลองถูก เมื่อบุคคลได้รับผลจากการกระทำของตนในลักษณะที่ตนเองพึงพอใจ โดยเฉพาะการได้รับรางวัล ย่อมอยากจะทำซ้ำต่อไป แต่ถ้าได้รับผลที่ไม่พึงพอใจก็จะทำให้ไม่อยากเรียนรู้อีก ดังนั้นการได้รับผลที่พึงพอใจจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้

2) กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมที่จะทำให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีถ้าผู้เรียนมีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ

3) กฎแห่งการฝึกหัด (Law of Exercise) การกระทำและการปฏิบัติจริงของผู้เรียนเป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดความเข้มแข็ง การฝึกหัดหรือกระทำบ่อย ๆ ด้วยความเข้าใจจะทำให้การเรียนรู้มั่นคงถาวร ถ้าไม่ได้ฝึกหรือกระทำซ้ำบ่อย ๆ การเรียนรู้จะไม่คงทนถาวรและในที่สุดอาจลืมได้

จากแนวคิดทฤษฎีการเชื่อมโยงของธอร์นไดค์ (Thorndike) สามารถสรุปหลักการจัดการการเรียนรู้ได้ดังนี้

⁷⁹ รังสรรค์ บุชยะมา, ผศ. การจัดการการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 2550), หน้า 36.

⁸⁰ ธอร์นไดค์ (Thorndike) อ้างใน พรพิมล พรพิระชนม์, ดร. การจัดการกระบวนการเรียนรู้, หน้า 36.

1) การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ต้องอาศัยทั้งการฝึกหัดและการได้รับรางวัลการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนแบบลองผิดลองถูกบ้าง (ในสถานการณ์ที่เหมาะสม) จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา จดจำการเรียนรู้ได้ดี และเกิดความภาคภูมิใจในการที่ได้ทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง

2) การสำรวจความพร้อมหรือการเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องกระทำก่อนการสอนบทเรียน เช่น การสำรวจความรู้พื้นฐานเพื่อดูว่าผู้เรียนมีความพร้อมที่จะเรียนบทเรียนต่อไปหรือไม่

4) หากต้องการให้ผู้เรียนมีทักษะในเรื่องใดจะต้องช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเรื่องนั้นอย่างแท้จริงก่อน แล้วจึงให้ฝึกฝนโดยการกระทำสิ่งนั้นบ่อย ๆ แต่ไม่ควรให้กระทำในลักษณะซ้ำซาก เพราะจำทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายได้

5) การให้ผู้เรียนได้รับรู้ผลของการกระทำที่ได้ปฏิบัติไปแล้ว โดยเฉพาะผลที่ตนพึงพอใจ จะช่วยให้การเรียนรู้ประสบผลสำเร็จ การศึกษาว่าสิ่งใดเป็นสิ่งเร้าหรือ ที่ผู้เรียนพึง จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย

ข. ทฤษฎีการวางเงื่อนไขของสกินเนอร์ (Skinner's Operant Conditioning theory)

สกินเนอร์ (Skinner) เป็นนักจิตวิทยาากลุ่มพฤติกรรมนิยมได้ทำการทดลองเกี่ยวกับการเสริมแรงโดยนำหนูที่หิวจัดใส่กล่อง ภายในมีคันบังคับให้อาหารตกลงไปในกล่องได้ ตอนแรกหนูจะวิ่งชนตามจุดต่าง ๆ ในกล่อง เมื่อชนถูกคันจะมีอาหารตกมาให้กิน ทำหลาย ๆ ครั้ง พบว่าหนูจะกดคันให้อาหารตกลงไปได้เร็วขึ้น⁸¹

แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ (Skinner)

1) พฤติกรรมหรือการกระทำใด ถ้าได้ระบบการเสริมแรงจะมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นอีก ส่วนการกระทำที่ไม่มีการเสริมแรง แนวโน้มความถี่ของการกระทำนั้นจะลดลงและหายไป

2) การเสริมแรงที่แปรเปลี่ยนทำให้เกิดการตอบสนองคงทนกว่าการเสริมแรงที่ตายตัว (จากการทดลองโดยเปรียบเทียบหนูที่หิวจัด 2 ตัว ตัวหนึ่งกดคันจะได้อาหารทุกครั้ง อีกตัวหนึ่งเมื่อกดคันบางทีก็ได้อาหาร บางทีก็ไม่ได้อาหารแล้วหยุดให้อาหารตัวแรกจะเลิกกดคันทันที ตัวที่ 2 จะยังกดต่อไปอีกนานกว่าตัวแรก)

3) การลงโทษทำให้เรียนรู้ได้เร็วและลืมเร็ว (จากการทดลองโดยนำหนูที่หิวจัดใส่กรงแล้วใช้ไฟฟ้าช็อตหนูจะวิ่งพลาจอนออกมาได้ เมื่อจับหนูใส่เข้าไปใหม่มันจะวิ่งพลาจอนอีก จำไม่ได้ว่าทางไหนคือทางออก)

4) การให้แรงเสริมหรือให้รางวัลเมื่ออินทรีย์กระทำพฤติกรรมที่ต้องการ สามารถช่วยปรับปรือปลุกฝั่งนิสัยที่ต้องการได้ (จากการทดลองโดยสอนให้หนูเล่นบาสเกตบอลเริ่มจากการให้อาหารเมื่อหนูจับลูกบาสเกตบอล จากนั้นเมื่อมันโยนจึงให้อาหาร ต่อมาเมื่อโยนสูงขึ้นจึงให้อาหารในที่สุดต้องโยนเข้าห่วงจึงให้อาหาร การทดลองนี้เป็นการกำหนดให้หนูแสดงพฤติกรรมตามที่ต้องการ ก่อนจึงให้แรงเสริมวิธีนี้สามารถดัดนิสัยหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้)

หลักการจัดการการเรียนรู้ตามแนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ (Skinner)

⁸¹ สกินเนอร์(Skinner) อ้างใน ศิริบุรณ สายโกสม,รศ.ดร. จิตวิทยาการศึกษา, หน้า 107 – 115.

1) ในการจัดการการเรียนรู้การให้เสริมแรงภายหลังการตอบสนองที่เหมาะสมของผู้เรียนจะช่วยเพิ่มอัตราการตอบสนองที่เหมาะสมนั้น

2) การเว้นระยะการเสริมแรงอย่างไม่เป็นระบบ หรือเปลี่ยนรูปแบบการเสริมแรงจะช่วยให้การตอบสนองของผู้เรียนคงทนถาวร เช่น ถ้าผู้สอนชมว่า “ดีมาก” ทุกครั้งที่ผู้เรียนตอบถูกอย่างสม่ำเสมอ ผู้เรียนจะเห็นความสำคัญของแรงเสริมน้อยลง ผู้สอนควรเปลี่ยนเป็นแรงเสริมแบบอื่นบ้าง เช่น ยิ้ม พยักหน้า หรือบางครั้งอาจไม่ให้เสริม

3) การลงโทษที่รุนแรงเกินไปผลเสียมาก ผู้เรียนอาจไม่ได้เรียนรู้หรือจำสิ่งที่เรียนได้เลยควรใช้วิธีการงดการเสริมแรงเมื่อผู้เรียนมีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ เช่น การใช้ถ้อยคำไม่สุภาพของผู้เรียน แม้ได้บอกและตักเตือนแล้วก็ยังใช้อีก ผู้สอนควรงดการตอบสนองต่อพฤติกรรมนั้นเมื่อไม่มีใครตอบสนอง ผู้เรียนจะหยุดพฤติกรรมนั้นไปในที่สุด

ค. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning Theory)

แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมในระยะแรก คือ มิลเลอร์และดอลาร์ด (Miller and Dillard) ทั้งสองท่านได้เขียนหนังสือชื่อ “Social Learning and Lmitation” ในปี 1941 โดยชี้ให้เห็นว่ามีความจำเป็นเสมอไปที่จะต้องเสริมแรงพฤติกรรมเพื่อให้เด็กแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม โดยแนะนำว่า การเสริมแรงและการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นในตัวเด็กเองได้เมื่อพฤติกรรมของเด็กสอดคล้องกับพฤติกรรมของคนอื่น

แบนดูรา (Bandura) เป็นอีกผู้หนึ่งที่สนับสนุนแนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมได้เสนอ นิยามของทฤษฎีในหนังสือ “Social Foundations of Thought and Action” ในปี 1968 โดยได้อธิบายการสังเกตและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตัวแบบด้วย 4 กระบวนการ คือ ความใส่ใจ (Attention) การจดจำ (Motivation) ซึ่งเป็นแรงเสริมที่มาจากบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยตรงหรือ จากคาดหวังว่าจะได้ระบบรางวัลเหมือนตัวแบบ⁸²

หลักการจัดการการเรียนรู้ตามแนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

1) เนื่องจากการเรียนรู้โดยการสังเกตของผู้เรียนอาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาในชีวิตประจำวันดังนั้น ผู้เกี่ยวข้องและผู้สอนควรพยายามส่งเสริมให้มีตัวแบบที่ดี รวมทั้งการเป็นตัวแบบที่ดีด้วย

2) ผู้สอนสามารถนำแนวคิดการเรียนรู้โดยการเรียนแบบมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ โดยยึดหลักการเรียนรู้ที่สำคัญ 2 ขั้นคือ (1) ขั้นการได้มาซึ่งความรู้ในขั้นนี้ ผู้เรียนจะต้องใส่ใจ (Attention) รับรู้สิ่งที่สังเกตและประมวลเข้ารหัส(Coding) และมีความจดจำ (Retention) และ (2) ขั้นการกระทำ ในขั้นนี้ผู้เรียนต้องลงมือกระทำด้วยตนเอง ดังนั้นก่อนที่ผู้สอนจะเริ่มสอนต้องเตือนให้ผู้เรียนมีความใส่ใจ สังเกตทุกขั้นตอนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเลียนแบบได้ถูกต้อง

⁸² แบนดูรา (Bandura) อังโนพรณี ช.เจนจิต, จิตวิทยาการเรียนการสอน, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : ต้นอ้อแกรมมี, 2538), หน้า 336.

3) ตัวแบบที่ใช้ไม่ควรจำกัดอยู่เฉพาะผู้สอน สามารถใช้ตัวแบบจากแหล่งอื่น ๆ เช่น ผู้เรียน ปราชญ์ชาวบ้าน บุคคลในภาพยนตร์ โทรทัศน์ หนังสือหรืออื่น ๆ ที่มีความเหมาะสม

ง. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์

(Piaget's Cognitive Development Theory)

เพียเจต์ (Piaget) เป็นนักจิตวิทยาในกลุ่มพุทธินิยม ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการทางด้านความคิดของเด็กว่ามีขั้นตอนหรือกระบวนการอย่างไร โดยได้อธิบายว่า การเรียนรู้ของเด็กเป็นไปตามพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งจะพัฒนาการไปตามวัยต่าง ๆ เป็นลำดับขั้น พัฒนาการเป็นสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ควรที่จะเร่งเด็ก แต่การจัดประสบการณ์ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในช่วงที่เด็กในช่วงที่เด็กกำลังพัฒนาไปสู่ขั้นที่สูงกว่า สามารถช่วยให้เด็กพัฒนาไปอย่างรวดเร็วได้ อย่างไรก็ตามเพียเจต์ (Piaget) เน้นความสำคัญของการเข้าใจธรรมชาติและพัฒนาการของเด็กมากกว่ากระตุ้นเด็กให้มีพัฒนาการที่เร็วขึ้น⁸³

แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget) มีสาระสำคัญที่สรุปได้ดังนี้

1) พัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลเป็นไปตามวัยต่าง ๆ เป็นลำดับขั้นดังนี้

(1) ขั้นรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส (Sensor motor Period) เป็นลำดับขั้นพัฒนาการในช่วงอายุ 0-2 ปี ความคิดของเด็กจะขึ้นกับการรับรู้การกระทำ เด็กยึดตัวเอง เป็นศูนย์กลางและยังไม่สามารถเข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่น

(2) ขั้นก่อนปฏิบัติการคิด (Preoperational Period) เป็นขั้นพัฒนาการในช่วงอายุ 2-7 ปี ความคิดของเด็กวัยนี้ยังขึ้นอยู่กับการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ยังไม่สามารถที่จะใช้เหตุผลอย่างลึกซึ้ง แต่สามารถเรียนรู้และใช้สัญลักษณ์ได้ การใช้ภาษาแบ่งเป็นขั้นย่อย ๆ 2 ขั้น คือ ขั้นก่อนเกิดความคิดรอบยอด (Pre-Conceptual Intellectual) เป็นขั้นพัฒนาการในช่วงอายุ 2-4 ปี และขั้นการคิด ด้วยความเข้าใจของตนเอง (Intuitive Thinking Period) เป็นพัฒนาการในช่วงอายุ 4-7 ปี

(3) ขั้นการคิดแบบรูปธรรม (Concrete Operational Period) เป็นขั้นพัฒนาการในช่วงอายุ 7-11 ปี เป็นขั้นที่การคิดของเด็กไม่ขึ้นกับการรับรู้จากรูปร่างเท่านั้นเด็กสามารถสร้างภาพในใจและสามารถคิดย้อนกลับได้ และมีความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของตัวเลขและสิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้น

(4) ขั้นการคิดแบบนามธรรม (Formal Operational Period) เป็นขั้นพัฒนาการในช่วงอายุ 11-15 ปี เด็กสามารถคิดสิ่งที่เป็นนามธรรมได้และสามารถคิดตั้งสมมติฐาน และใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ได้

2) ภาษาและกระบวนการการคิดของเด็กแตกต่างจากผู้ใหญ่

3) กระบวนการทางสติปัญญามีลักษณะดังนี้

(1) การซึมซับหรือการดูดซึม (Assimilation) เป็นกระบวนการทางสมองในการรับประสบการณ์ เรื่องราว และข้อมูลต่าง ๆ เข้ามาสะสมเก็บไว้เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

⁸³ อ่างใน ทิศนา ขัมมณี, ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 64.

(2) การปรับและจัดระบบ (Accommodation) คือ กระบวนการทางสมองในการปรับประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ใหม่ให้เข้ากันเป็นระบบ หรือเครือข่ายทางปัญญาที่ตนเองสามารถเข้าใจได้ เกิดเป็นโครงสร้างทางปัญญาขึ้นใหม่

(3) การเกิดความสมดุล (Equilibration) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากชั้นของการปรับหากการปรับเป็นไปอย่างผสมผสานกลมกลืนก็จะก่อให้เกิดสภาพที่มีความสมดุลขึ้น หากบุคคลไม่สามารถปรับประสบการณ์ใหม่และประสบการณ์เดิมให้เข้ากันได้ ก็จะก่อให้เกิดภาวะความไม่สมดุลขึ้นซึ่งจะก่อให้เกิดความขัดแย้งทางปัญญาขึ้นในตัวบุคคล

หลักการจัดการการเรียนรู้ตามแนวคิดพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget)

1) ในการพัฒนาผู้เรียน ควรคำนึงถึงพัฒนาการทางสติปัญญา และจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการนั้น ไม่ควรบังคับให้เรียนในสิ่งที่ยังไม่พร้อมหรือยากเกินพัฒนาการตามวัย เพราะจะก่อให้เกิดเจตคติที่ไม่ดีได้

2) การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัยสามารถช่วยให้เด็กพัฒนาไปสู่พัฒนาการขั้นสูงได้

3) ผู้เรียนแต่ละคนมีพัฒนาการแตกต่างกัน ถึงแม้อายุจะเท่ากัน แต่ระดับพัฒนาการอาจไม่เท่ากัน ดังนั้นจึงไม่ควรเปรียบเทียบผู้เรียนควรให้มีอิสระที่จะเรียนรู้และพัฒนาความสามารถไปตามระดับพัฒนาการ

4) ในการจัดการการเรียนรู้ควรใช้สิ่งที่เป็นรูปธรรม เพื่อช่วยให้เด็กเข้าใจลักษณะต่าง ๆ ได้ดีขึ้น แม้ในพัฒนาการช่วงการคิดแบบรูปธรรม ผู้เรียนจะสามารถสร้างภาพในใจได้ แต่การสอนที่ใช้อุปกรณ์ ที่เป็นรูปธรรมจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจชัดเจนขึ้น

5) การให้ความสนใจและสังเกตผู้เรียนอย่างใกล้ชิด จะช่วยให้ได้ทราบลักษณะเฉพาะตัวของผู้เรียนแต่ละคน

6) ในการสอนผู้เรียนที่เป็นเด็กเล็ก ๆ ควรตระหนักว่าเด็กจะรับรู้ส่วนรวม (Whole) ได้ดีกว่าส่วนย่อย (Part) ดังนั้นผู้สอนจึงควรสอนภาพรวมก่อนแล้วจึงแยกสอนทีละส่วน

7) ในการสอนสิ่งใด ๆ ควรเริ่มจากสิ่งที่ผู้เรียนคุ้นเคยหรือมีประสบการณ์มาก่อน แล้วจึงเสนอสิ่งใหม่ที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งเก่า การทำเช่นนี้จะช่วยให้กระบวนการซึมซับและจัดระบบความรู้ของเด็กเป็นไปด้วยดี

8) การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมาก ๆ ช่วยให้เด็กดูดซึมข้อมูลเข้าสู่โครงสร้างทางสติปัญญาของเด็กอันเป็นการส่งเสริมพัฒนาทางสติปัญญาของเด็ก

จ. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของบรุนเนอร์ (Bruner's Cognitive Development Theory)

บรุนเนอร์ (Bruner) เป็นนักจิตวิทยาในกลุ่มพุทธินิยมที่สนใจและศึกษาเรื่องของพัฒนาการทางสติปัญญาต่อเนื่องจากเพียเจต์และบรุนเนอร์เชื่อว่ามนุษย์เลือกที่จะรับรู้สิ่งที่ตนเอง

สนใจและการเรียนรู้เกิดจากกระบวนการค้นพบด้วยตนเอง (Discovery Learning) แนวคิดที่สำคัญ ๆ ของ Bruner มีดังนี้⁸⁴

แนวคิด ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ Bruner (Bruner's Theory of Development)

1) การจัดโครงสร้างของความรู้ให้มีความสัมพันธ์ และสอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญาของผู้เรียน มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

2) การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับระดับความพร้อมของผู้เรียน และสอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญาของผู้เรียน จะช่วยให้การเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพ

3) การคิดแบบหยั่งรู้ (Intuition) เป็นการคิดหาเหตุผลอย่างอิสระที่สามารถช่วยพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ได้

4) แรงจูงใจภายในเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้

5) ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์แบ่งได้ 3 ชั้นใหญ่ ๆ คือ

(1) ทฤษฎีการเรียนรู้จากการกระทำ (Enactive Stage) คือ ชั้นของการเรียนรู้จากการใช้ประสาทสัมผัสรับรู้สิ่งต่าง ๆ การลงมือกระทำช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

(2) ชั้นการเรียนรู้จากความคิด (Iconic Stage) เป็นชั้นที่ผู้เรียนสามารถ สร้างมโนภาพในใจได้ และสามารถเรียนรู้จากภาพแทนของจริงได้

(3) ชั้นการเรียนรู้สัญลักษณ์และนามธรรม (Symbolic Stage) เป็นชั้นการเรียนรู้สิ่งที่ซับซ้อนและเป็นนามธรรมได้

(4) การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากการที่ผู้เรียนสามารถสร้างความคิดรวบยอดหรือสามารถจัดประเภทของสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

(5) การเรียนรู้ที่ได้ผลดีที่สุด คือการให้ผู้เรียนค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Discovery Learning) หลักการจัดการการเรียนรู้

หลักการจัดการการเรียนรู้ตามแนวคิดพัฒนาการทางสติปัญญาของ Bruner (Bruner)

1) กระบวนการค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ดีมีความหมายสำหรับผู้เรียน การวิเคราะห์และจัดโครงสร้างเนื้อหาสาระการเรียนรู้ให้เหมาะสมเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำก่อนการสอน

2) การจัดหลักสูตรแบบเกลียว (Spiral Curriculum) ช่วยให้สามารถสอนเนื้อหาหรือความคิดรวบยอดเดียวกันแก่ผู้เรียนทุกวัยได้ โดยต้องจัดเนื้อหาความคิดรวบยอดและวิธีสอนให้เหมาะสมกับขั้นพัฒนาการของผู้เรียน

3) ในการเรียนการสอนควรส่งเสริมให้ผู้เรียนได้คิดอย่างอิสระให้มาก เพื่อช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน

4) การสร้างแรงจูงใจภายในให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน เป็นสิ่งจำเป็นในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียน

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

5) การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาของผู้เรียน จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

6) การสอนความคิดรวบยอดให้แก่ผู้เรียนเป็นสิ่งจำเป็น

7) การจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้ค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

ฉ. ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความหมาย (A Theory of Meaning Verbal Learning)

เดวิด ออซูเบล (David Ausubel) เป็นนักจิตวิทยาในกลุ่มพุทธินิยมเชื่อว่าการเรียนรู้จะมีความหมายแก่ผู้เรียน หากการเรียนรู้สิ่งใหม่นั้น ผู้เรียนเคยมีพื้นฐานความรู้เดิมที่สามารถเชื่อมโยงเข้ากับความรู้ใหม่ได้⁸⁵

หลักการจัดการเรียนรู้ตามแนวความคิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย

1) ก่อนจะสอนเรื่องใหม่ ผู้สอนควรสำรวจความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนก่อนว่ามีเพียงพอที่จะทำความเข้าใจความรู้ใหม่หรือไม่ ถ้ายังไม่มีหรือมีไม่เพียงพอจะต้องจัดประสบการณ์ให้

2) การนำเสนอความคิดรวบยอดหรือกรอบมโนทัศน์ หรือกรอบความคิด (Advance Organizer) ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแก่ผู้เรียนก่อนการสอนเนื้อหาสาระนั้น ๆ จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนเนื้อหาสาระนั้นอย่างมีความหมาย

3) หลักในการจัดเตรียม Advance Organizer คือ การจัดเรียงข้อมูลที่ต้องการให้ผู้เรียนรู้เรื่องใหม่ หรือแบ่งบทเรียนออกเป็นหัวข้อสำคัญ ๆ ถ้ามีความคิดรวบยอดที่เกี่ยวกับหัวข้อที่จะเรียนรู้ใหม่ ควรอธิบายให้ผู้เรียนทราบก่อน

ข. ทฤษฎีการเรียนรู้ของมาสโลว์ (Maslow)

แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้ของมาสโลว์ (Maslow)

มาสโลว์ (Maslow) เป็นนักจิตวิทยาในกลุ่มมนุษยนิยม มีความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของมนุษย์ ดังนี้⁸⁶

1) มนุษย์ทุกคนมีความต้องการพื้นฐานตามธรรมชาติเป็นลำดับขั้นซึ่งในแต่ละขั้นมนุษย์จะสามารถพัฒนาตนไปสู่ขั้นที่สูงขึ้น คือ

(1) ชั้นความต้องการทางร่างกาย (Physical Need)

(2) ชั้นความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety Need)

(3) ชั้นความต้องการความรัก (Love Need)

(4) ชั้นความต้องการยอมรับและการยกย่องจากสังคม (Esteem Need)

(5) ชั้นความต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพของตนอย่างเต็มที่ (Self-Actualization) หากความต้องการขั้นพื้นฐานได้รับการตอบสนองอย่างพอเพียงสำหรับตน

2) มนุษย์มีความต้องการที่จะรู้จักตนเองและพัฒนาตนเองจากประสบการณ์ที่เรียกว่า “Peak Experience” เป็นประสบการณ์ของบุคคลที่อยู่ในภาวะที่มั่งคั่งจากการรู้จักตนเองตามสภาพความเป็นจริง มีลักษณะน่าตื่นตะลึง เป็นความรู้สึกปีติเป็นช่วงเวลา บุคคล เข้าใจเรื่องใดเรื่อง

⁸⁵ เดวิด ออซูเบล (David Ausubel), อ้างใน พรรณี ช.เจนจิต, จิตวิทยาการเรียนการสอน, หน้า 397.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 299.

หนึ่งอย่างถ่องแท้ เป็นสภาพที่สมบูรณ์ มีลักษณะผสมผสานกลมกลืน เป็นช่วงเวลาแห่งการรู้จักตนเอง อย่างแท้จริงบุคคลที่มีประสบการณ์เช่นนี้บ่อย ๆ จะสามารถพัฒนาตนไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

หลักการจัดการการเรียนรู้ตามแนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้ของมาสโลว์ (Maslow)

1) การเข้าถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ สามารถช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของบุคคลได้ เนื่องจากพฤติกรรมเป็นกรแสดงออกของความต้องการของบุคคล

2) การช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี จำเป็นต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานก่อน

3) ในกระบวนการจัดการการเรียนรู้ หากผู้สอนสามารถทราบได้ว่าผู้เรียนแต่ละคนมีความต้องการอยู่ในระดับใดขั้นใด ก็จะสามารถใช้ความต้องการพื้นฐานของผู้เรียนนั้นเป็นแรงจูงใจช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้

4) การช่วยให้ผู้เรียนได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของตนอย่างเพียงพอ การให้อิสราภาพและเสรีภาพแก่ผู้เรียนในการเรียนรู้ การจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ในการรู้จักตนเองตรงตามสภาพความเป็นจริง

ข. ทฤษฎีการเรียนรู้ของรอเจอร์ส (Rogers)

รอเจอร์ส (Rogers) เป็นนักจิตวิทยามนุษยนิยม มีความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ของมนุษย์ ดังนี้⁸⁷

แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้ (supportive Atmosphere) และเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-centered Teaching) โดยผู้สอนใช้วิธีการสอนแบบชี้แนะ (Non – directive) และทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน (facilitator) และการเรียนรู้ จะเน้นกระบวนการ (Process Learning) เป็นสำคัญ

หลักการจัดการการเรียนรู้ตามทฤษฎีการเรียนรู้ของรอเจอร์ส (Rogers)

1) การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนให้อบอุ่น ปลอดภัย ไม่น่าหวาดกลัวน่าไว้วางใจจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ดี

2) ผู้เรียนแต่ละคนมีศักยภาพและแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเองอยู่แล้ว ผู้สอนจึงควรสอนแบบชี้แนะ (Non-directive) โดยให้ผู้เรียนเป็นผู้นำทางในการเรียนรู้ของตน (self – directed) และคอยช่วยเหลือผู้เรียนให้เรียนอย่างสะดวกจนบรรลุผล

3) ในการจัดการเรียนการสอนควรเน้นการเรียนรู้กระบวนการ (Process Learning) เป็นสำคัญ เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสำคัญที่บุคคลใช้ในการดำรงชีวิตและแสวงหาความรู้ต่อไป

ณ. ทฤษฎีการเรียนรู้ของกานเย่ (Gagne's Learning Theory)

กานเย่ (Gagne) เป็นนักจิตวิทยาในกลุ่มผสมผสาน ได้เสนอแนวคิดหลักการที่สำคัญของทฤษฎีการเรียนรู้ดังนี้⁸⁸

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

⁸⁸ กานเย่ (Gagne), อ่างในทิศนา ขัมมณี, ศาสตร์การสอน:องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, หน้า 72.

1) กานเย่ (Gagne) ได้จัดประเภทของการเรียนรู้ เป็นสำคัญขึ้นจากง่ายไปหายากไว้ 8 ประเภทดังนี้

(1) การเรียนรู้สัญญาณ (Signal – Learning) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่เป็นไปโดยอัตโนมัติอยู่นอกเหนืออำนาจจิตใจ ผู้เรียนไม่สามารถบังคับพฤติกรรมไม่ให้เกิดขึ้นได้ การเรียนรู้แบบนี้เกิดอาการที่คนเรานำเอาลักษณะการตอบสนองที่มีอยู่แล้วมาสัมพันธ์กับสิ่งเร้าใหม่ที่มีความใกล้ชิดกับสิ่งเร้าเดิม การเรียนรู้สัญญาณเป็นลักษณะการเรียนรู้แบบการวางเงื่อนไขของพาฟลอฟ

(2) การเรียนรู้สิ่งเร้า – การตอบสนอง (Stimulus – Response Learning) เป็นการเรียนรู้ต่อเนื่องจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง แตกต่างจากการเรียนรู้สัญญาณเพราะผู้เรียนสามารถควบคุมพฤติกรรมตนเองได้ ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมเนื่องจากได้รับการเสริมแรง การเรียนรู้แบบนี้เป็นการเรียนรู้ตามทฤษฎีการเรียนรู้แบบเชื่อมโยงของธอร์นไดค์ และการเรียนรู้แบบวางเงื่อนไข (Operant Conditioning) ของสกินเนอร์ ซึ่งเชื่อว่า การเรียนรู้ เป็นสิ่งเร้าภายในของผู้เรียนเองมิใช่รอให้สิ่งเร้าภายนอกมากระทำ พฤติกรรมที่แสดงออกเกิดจอกสิ่งเร้าภายในของผู้เรียนเอง

(3) การเรียนรู้การเชื่อมโยงแบบต่อเนื่อง (Chaining) เป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองที่ต่อเนื่องกันตามลำดับ เป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกระทำการเคลื่อนไหว

(4) การเชื่อมโยงทางภาษา (Verbal Association) เป็นการเรียนรู้ในลักษณะคล้ายกับการเรียนรู้การเชื่อมโยงแบบต่อเนื่อง แต่เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ภาษา การเรียนรู้แบบการรับสิ่งเร้าการตอบสนองเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้แบบต่อเนื่อง และการเชื่อมโยงทางภาษา

(5) การเรียนรู้ความแตกต่าง (Discrimination Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถจัดกลุ่มสิ่งเร้าที่ความเหมือนกันหรือแตกต่างของสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะความแตกต่างตามลักษณะของวัตถุ

การเรียนรู้ความคิดรวบยอด (Concept Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถจัดกลุ่มสิ่งเร้าที่ความเหมือนกันหรือแตกต่างกันโดยสามารถระบุลักษณะที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันได้ พร้อมทั้งสามารถขยายความรู้ไปยังสิ่งอื่นที่นอกเหนือจากที่เคยเห็นมาก่อนได้

(6) การเรียนรู้กฎ (Rule Learning) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการรวม หรือเชื่อมโยงความคิดรวบยอดตั้งแต่สองอย่างขึ้นไป และตั้งเป็นกฎเกณฑ์ขึ้น การที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้กฎเกณฑ์จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำการเรียนรู้ขึ้นไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ กันได้

(7) การเรียนรู้การแก้ปัญหา (Problem Solving) เป็นการเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหา โดยการนำกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มาใช้การเรียนแบบนี้เป็นกระบวนการที่เกิดภายในตัวผู้เรียน เป็นการใช้อีกกฎเกณฑ์ในขั้นสูงเพื่อการแก้ปัญหาที่ค่อนข้างซับซ้อน และสามารถนำกฎเกณฑ์ในการแก้ปัญหานี้ไปใช้กับสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกันได้

2) กานเย่ (Gagne) ได้แบ่งสมรรถภาพหรือองค์ประกอบการเรียนรู้ของมนุษย์ไว้ 5 ประการ ซึ่งประกอบด้วย (1) ทักษะการเคลื่อนไหว (2) การเรียนรู้ทางด้านภาษา (3) ทักษะเชี่ยวชาญปัญหา (4) ยุทธศาสตร์ทางการศึกษา (5) เจตคติ

สมรรถภาพทั้ง 5 นี้มีคุณลักษณะเฉพาะที่สามารถปฏิบัติได้ในตัวเอง

หลักการจัดการการเรียนรู้ตามแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ของกานเย่ (Gagne)

1) กานเย่ (Gagne) ได้เสนอรูปแบบการสอนอย่างเป็นระบบโดยพยายามเชื่อมโยงการจัดสภาพการเรียนการสอนอันเป็นสภาวะภายนอกตัวผู้เรียน ให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ภายใน ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในสมองของเรา กานเย่ (Gagne) อธิบายว่าการทำงานของสมองคล้ายกับการทำงานของคอมพิวเตอร์

2) ในระบบการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ กานเย่ (Gagne) ได้เสนอระบบการสอน 9 ขั้น ดังนี้ (Kevein Kruse, 2006)

ขั้นที่ 1 สร้างความสนใจ (Gain Attention) เป็นขั้นที่ทำให้ผู้เรียน เกิดความสนใจในบทเรียน เป็นแรงจูงใจที่เกิดขึ้นทั้งจากสิ่งจูงใจภายนอกและภายในตัวผู้เรียนเอง ผู้สอนอาจใช้วิธีการสนทนา ซักถาม ทายปัญหาหรือมีวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนตื่นตัว และมีความสนใจที่จะเรียนรู้

ขั้นที่ 2 แจ้งจุดประสงค์ (Inform Learner of Objectives) เป็นการบอกให้ผู้เรียนทราบถึงเป้าหมายหรือผลที่จะได้รับจากการเรียนบทเรียนนั้น เพื่อให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์ในการเรียน เห็นแนวทางของการจัดกิจกรรมการเรียน ทำให้ผู้เรียนวางแผนการเรียนของตนได้

ขั้นที่ 3 กระตุ้นระลึกถึงความรู้เดิมที่จำเป็น (Stimulate Recall of Prior Learning) เป็นการทบทวนความรู้เดิมที่จำเป็นต่อการเชื่อมโยงให้เกิดการเรียนรู้ความรู้ใหม่ เนื่องจากการเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่อง การเรียนรู้ความรู้ใหม่ต้องอาศัยความรู้เดิมเป็นพื้นฐาน

ขั้นที่ 4 เสนอบทเรียนใหม่ (Present the Content) เป็นการเริ่มกิจกรรมบทเรียนใหม่ โดยใช้สื่อต่าง ๆ ที่เหมาะสมประกอบการสอน

ขั้นที่ 5 จัดเตรียมและให้แนวทางการเรียนรู้ (Provide “Learning” Guidance)

ขั้นที่ 6 ให้ลงมือปฏิบัติ (Elicit the Performance (practice) เป็นการให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสดงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ของบทที่ 1

ขั้นที่ 7 ให้ข้อมูลป้อนกลับ (Provide Feedback) เป็นขั้นที่ผู้สอนให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลการปฏิบัติกิจกรรมหรือพฤติกรรมที่ผู้เรียนแสดงออก

ขั้นที่ 8 ประเมินพฤติกรรมตามจุดประสงค์ (Assess Performance) เป็นขั้นการวัดประเมินว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามจุดประสงค์ของบทเรียนเพียงใด ซึ่งอาจทำการวัดโดยใช้ข้อสอบ แบบสังเกต การตรวจผลงาน หรือการสัมภาษณ์ แล้วแต่ว่าจุดประสงค์นั้นต้องการวัดพฤติกรรมด้านใด โดยเครื่องที่ใช้วัดจะต้องมีคุณภาพ มีความเที่ยงตรง

ขั้นที่ 9 ส่งเสริมความแม่นยำและถ่ายโอนการเรียนรู้สู่การปฏิบัติภาระงาน (Enhance Retention and Transfer to the job) เป็นการสรุปการย้ายทบทวนการเรียนที่ผ่านมา เพื่อให้ผู้เรียน มีพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ฝังแน่น กิจกรรมในขั้นนี้อาจเป็นแบบฝึกหัด การให้ทำกิจกรรมเพิ่มพูนความรู้ รวมทั้งการให้ทำการบ้าน การทำรายงาน หรือความรู้เพิ่มเติมจากความรู้ที่ได้ในชั้นเรียน

สรุปได้ว่า ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการแสควมคิดทางวิทยาศาสตร์ทำให้มีนักคิด นักจิตวิทยา และนักการศึกษาที่สนใจ ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยเริ่มตั้งแต่ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่ม

พฤติกรรมนิยม (Behaviorism) ซึ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับสิ่งเร้า การตอบสนองและการเสริมแรง ต่อมานักจิตวิทยา และนักการศึกษา เริ่มหันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับกระบวนการทางความคิดหรือทางสมองในฐานะ ที่เป็นส่วนสำคัญในการทำให้เกิดการเรียนรู้ จึงเกิดทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพุทธินิยม หรือปัญญานิยม (Cognitive) ขึ้น ทฤษฎีที่สำคัญ คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ และบรุนเนอร์ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความหมาย ซึ่งเป็นฐานสำคัญของทฤษฎีการเรียนรู้ที่ยังได้รับการกล่าวถึงกันในปัจจุบัน ต่อมานักจิตวิทยา และนักการศึกษาได้หันมาให้ความสนใจในเรื่องของจิตใจและความรู้สึกของมนุษย์ ทำให้เกิดทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) ขึ้น แม้ว่าในแต่ละช่วงเวลาจะมีทฤษฎีและแนวคิดใหม่ ๆ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ในความเป็นจริง แนวคิดเก่า ๆ ก็มิได้สูญสิ้นไปอย่างสิ้นเชิงทฤษฎีแต่ละทฤษฎีต่างก็มีจุดเด่นและจุดอ่อนในตัวเอง จึงเกิดการผสมผสานแนวคิด หลายแนวเข้าด้วยกันดังตัวอย่างการผสมผสานระหว่างแนวคิดทางด้านพฤติกรรมนิยมและพุทธินิยมของกานเย่ เป็นต้น การศึกษาแนวคิดที่กล่าวมาสามารถช่วยผู้สอนให้ เกิดความตระหนัก ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพได้ต่อไป

ตารางที่ 2.1 วิเคราะห์ทฤษฎีการเรียนรู้

ที่	ทฤษฎี	ปัจจัยการแห่งการเรียนรู้
1	ทฤษฎีการเรียนรู้ของธอร์นไดค์	1. การเรียนรู้เกิดจากการฝึกหัด 2. การเรียนรู้เกิดจากการเตรียมความพร้อม 3. เกิดทักษะความรู้ความเข้าใจ 4. ยอมรับผลการกระทำ
2	ทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์	1. มีระบบการเสริมแรง 2. มีการตอบสนองการเรียนรู้ 3. มีการลงโทษและให้รางวัล 4. ให้แรงเสริมกระตุ้นพฤติกรรมการเรียนรู้
3	ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม	1. เรียนรู้จากการสังเกต 2. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงประยุกต์ 3. มีแหล่งเรียนรู้ที่ดีทั้งบุคคลและสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม
4	ทฤษฎีการเรียนรู้ของเพียเจต์	1. พัฒนาสติปัญญาของบุคคลตามวัย 2. ใช้ภาษาและกระบวนการคิดแตกต่างกัน 3. กระบวนการคิดทางปัญญา
5	ทฤษฎีการเรียนรู้ของบรุนเนอร์	1. การเรียนรู้ที่เกิดจากการกระทำ 2. การเรียนรู้ที่เกิดจากการคิด 3. การเรียนรู้ที่เกิดจากสัญลักษณ์และนามธรรม 4. การเรียนรู้ที่เกิดจากความคิดรวบยอด 5. การเรียนรู้ด้วยตนเอง

ที่	ทฤษฎี	ปัจจัยการแห่งการเรียนรู้
6	ทฤษฎีการเรียนรู้ของเดวิด ออซูเบล	1. เตรียมความพร้อมของผู้เรียน 2. สร้างมโนทัศน์ 3. เรียงลำดับความคิด
7	ทฤษฎีการเรียนรู้ของมาส โลว์	1. จัดการเรียนรู้ให้ตรงตามความต้องการ 2. พัฒนาตนเองจากประสบการณ์ 3. ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามความต้องการ 4. ให้ความอิสระภาพและเสรีภาพในการเรียนรู้
8	ทฤษฎีการเรียนรู้ของรอเจอร์ส	1. จัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ให้น่าเรียน 2. ผู้เรียนต้องมีศักยภาพและแรงจูงใจในการพัฒนาตน 3. มีเครื่องมือที่สำคัญในการเรียนรู้
9	ทฤษฎีการเรียนรู้ของกานเย่	1. การเรียนรู้สัญญาณ 2. การเรียนรู้สิ่งเร้า-การตอบสนอง 3. การเรียนรู้เชื่อมโยงแบบต่อเนื่อง 4. การเชื่อมโยงทางภาษา 5. การเรียนรู้ความแตกต่าง 6. การเรียนรู้กฎ 7. การเรียนรู้แก้ปัญหา

3. ปัจจัยส่งเสริมการเรียนรู้

การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีต้องอาศัยปัจจัยส่งเสริมหลายด้าน ในที่นี้ขอเสนอ 5 ด้าน คือ

1) ตัวผู้เรียน ปัจจัยสำคัญด้านผู้เรียนที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ ได้แก่

(1) วุฒิภาวะ เป็นการคำนึงถึงการเจริญเติบโตสูงสุดในระยะเวลาใดเวลาหนึ่งที่บุคคลมีความพร้อมที่จะกระทำการใดสิ่งหนึ่งได้เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

(2) ความพร้อม เป็นคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับวุฒิภาวะ เมื่อสภาพของบุคคลมีวุฒิภาวะ มีความสนใจและประสบการณ์เดิมเพียงพอที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดี จึงเรียกได้ว่ามีความพร้อมที่จะเรียนรู้

(3) ประสบการณ์เดิม บุคคลที่มีประสบการณ์มากจะช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้เร็วและดีกว่าผู้ที่มีประสบการณ์น้อย

(4) อายุ นักจิตวิทยาพบว่า ยิ่งอายุมากขึ้นความสามารถในการเรียนรู้ของบุคคลจะยิ่งลดลงความสามารถในการเรียนรู้ของบุคคลมีได้ถึงขีดสูงสุด เมื่ออายุ 20 – 35 ปี หลังอายุ 35 ปีไปแล้วความสามารถในการเรียนรู้จะลดลงเรื่อย ๆ

(5) ระดับสติปัญญาผู้ที่มีระดับสติปัญญาสูงจะมีความสามารถในการเรียนรู้ได้ดีกว่าผู้ที่มีระดับสติปัญญาต่ำ

(6) อารมณ์ ผู้ที่มีอารมณ์ปกติจะสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดีกว่าผู้ที่มีอารมณ์ไม่มั่นคง หรือมีความวิตกกังวล เซาร์ปัญญาทางอารมณ์จึงมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้

(7) สภาพร่างกาย ผู้ที่มีสภาพร่างกายปกติก็จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดีกว่าผู้ที่มีความบกพร่องทางร่างกาย เช่น หูหนวก ตาบอด บกพร่องทางการพูด หรือมีโรคประจำตัวต่าง ๆ เป็นต้น ถ้าผู้เรียนมีความบกพร่องทางร่างกายมากเท่าใด ความสามารถในการเรียนรู้ก็จะยิ่งน้อยลงมากเท่านั้น

(8) แรงจูงใจ ตัวกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ดีอีกองค์ประกอบหนึ่ง คือ แรงจูงใจ การเรียนรู้จะประสพผลดีถ้าบุคคลมีแรงจูงใจในการเรียนรู้ และจะไม่ประสพผลเท่าที่ควรถ้าบุคคลขาดแรงจูงใจในการเรียนการให้แรงเสริมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจจึงเป็นปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้

(9) ความถนัด ผู้เรียนแต่ละคนมีความถนัดและมีรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ถ้าผู้เรียนได้เรียนรู้ที่ถนัด และเร็วขึ้นแต่ถ้าผู้เรียนได้เรียนในสิ่งที่ตนไม่ถนัดก็อาจทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นช้าลงได้

2) บทเรียน คุณลักษณะของบทเรียนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ ดังนี้

(1) ความยากง่ายของบทเรียน บทเรียนที่ง่ายจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เร็วกว่าบทเรียนที่ยาก การจัดลำดับความยากง่ายของบทเรียนจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการวางแผนการจัดการการเรียนรู้

(2) ความสั้นยาวของบทเรียน บทเรียนที่มีความยาวมาก ๆ ย่อมทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ช้ากว่าบทเรียนสั้น ๆ

(3) การมีความหมายของบทเรียน บทเรียนที่มีความหมายต่อผู้เรียนจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่าบทเรียนที่ไม่มีความหมาย เพราะจะช่วยทำให้ผู้เรียนจดจำเข้าใจองค์ความรู้ได้เป็นอย่างดีและสามารถเชื่อมโยงสู่ตัวผู้เรียนได้นำไปใช้ได้จริงต่อไป

3) วิธีการจัดการการเรียนรู้ ในเรื่องนี้ อารมณ์ ใจเที่ยง⁸⁹ ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า

(1) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ดีและรวดเร็ว

(2) การใช้เครื่องล่อใจ (Incentive) เช่น การให้รางวัล การแข่งขัน เป็นต้น จะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความปรารถนาที่จะเรียนและสนใจในการเรียนดีขึ้น

(3) การแนะนำในการเรียน จะช่วยให้ผู้เรียนเรียนได้ดีขึ้น ถ้าได้รับการแนะนำที่ถูกต้องเหมาะสม ไม่มากเกินไป เพราะจะทำให้ผู้เรียนไม่เป็นตัวของตัวเอง และไม่น้อยเกินไปเพราะจะทำให้ผู้เรียนปฏิบัติไม่ถูกต้องได้

(4) การส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการถ่ายโอนการเรียนรู้ เช่น การโยงความสัมพันธ์ของประสบการณ์เดิมกับประสบการณ์ใหม่ หรือการให้นำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์อื่น จะทำให้การเรียนรู้คงทนถาวรยิ่งขึ้น

(5) ช่วงเวลาในการเรียน ถ้าจัดให้ผู้เรียนได้เรียนในช่วงก่อนพักกลางวัน จะช่วยให้การเรียนรู้ได้ดีกว่าเรียกในตอนบ่าย

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

(6) การฝึกฝน เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้แล้ว มีโอกาสฝึกฝนหรือกระทำซ้ำ ๆ อยู่เสมอจะทำให้การเรียนรู้สิ่งนั้นมีความมั่นคงถาวรขึ้น

4) สภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ สามารถแบ่งสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ได้ 2 ประเภท ดังนี้

(1) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ สิ่งต่าง ๆ ที่สามารถรับรู้สัมผัสจับต้องได้ที่อยู่รอบตัวผู้เรียน เช่น กระดานดำ โต๊ะ เก้าอี้ แสงสว่าง ความสะอาด เป็นระเบียบของห้องเรียน เป็นต้น สภาพแวดล้อมที่ดีทำให้ผู้เรียนรู้สึกผ่อนคลาย สบายใจกาย จะช่วยให้การเรียนรู้ดีขึ้น

(2) สภาพแวดล้อมทางจิตวิทยา ได้แก่ บรรยากาศในห้องเรียนหรือแหล่งเรียนรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกัน เป็นต้น ถ้าเป็นสภาพแวดล้อมที่ดีจะส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี แต่ถ้าบรรยากาศ หรือสภาพแวดล้อม มีลักษณะของความขัดแย้ง ไม่เข้าใจกันจะเป็นการบั่นทอน การเรียนรู้ของผู้เรียนด้วย

5) ตัวผู้สอน ผู้สอนจัดว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการส่งเสริมให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เพราะผู้สอนถูกจัดว่าเป็นผู้อำนวยการความสะดวก (Facilitator) เป็นผู้วางแผนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้สอนเป็นผู้จัดเตรียม ดังนั้น ผู้สอนจึงเป็นผู้ที่ต้องมีความรู้ทั้งเรื่องตัวผู้เรียน การจัดเตรียมบทเรียน วิธีการจัดการการเรียนรู้ ตลอดจนการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อเอื้อให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ ตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวังของหลักสูตร

สรุปได้ว่า ผู้สอนต้องการตระหนักถึงองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน ดังกล่าวข้างต้นจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้สอนทุกระดับชั้น ถ้าผู้สอนได้คำนึงถึงองค์ประกอบเหล่านี้ ก็จะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุผลตามที่ตั้งเป้าหมายไว้

4. หลักการจัดการการเรียนรู้

นักจิตวิทยาที่สนใจเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ ที่แสดงออกในรูปความสัมพันธ์ของสิ่งเร้า (Stimulus) ตอบสนอง (Responses) ได้ทำวิจัยถึงเรื่ององค์ประกอบของการเรียนรู้และได้นำมาประยุกต์ใช้ในการวางแผนการสอน นักจิตวิทยาส่วนใหญ่เห็นด้วยในหลักการเรียนรู้พอสรุปได้ 10 ประการ ดังนี้

1) การเตรียมตัวก่อนเรียน (Pre-learning preparation) นักเรียนจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างน่าพึงพอใจ ถ้าเขามีพื้นฐานความรู้ในเรื่องที่จะเรียนนั้นมาก่อน (Prerequisite) แต่ถ้านักเรียนไม่เคยมีพื้นฐานความรู้เดิมมาก่อน การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่อาจเกิดจากการท่องจำ ซึ่งนักเรียน จะไม่สามารถจัดความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ในเรื่องที่เรียนกับบทเรียนได้โดยง่าย

2) การเร้าความสนใจ (Motivation) หากนักเรียนทราบผลลัพธ์หรือคุณค่าที่ตนจะได้รับจากการเรียนรู้หรือได้รับการกระตุ้นให้เกิดความต้องการการเรียนรู้ เขาจะเกิดความสนใจต่อการเรียน มีความรับผิดชอบต่อการเรียน และเกิดการเรียนรู้ได้ดี

3) ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Differences) นักเรียนแต่ละคนมีความสามารถในการเรียนรู้ไม่เท่ากันทั้งในกลุ่ม ห้องเรียน และระดับอายุเดียวกัน ครูจึงควรคำนึงแตกต่างกันระหว่างบุคคล โดยการเตรียมบทเรียนและประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียนบรรลุผลการเรียนรู้ตามความสามารถของตน

4) เงื่อนไขการสอน (Instructional Conditions) นักเรียนจะประสบผลสำเร็จ ในการเรียนรู้ได้ครบถ้วน เมื่อครูผู้สอนระบุจุดประสงค์การเรียนรู้ไว้อย่างชัดเจน และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องสัมพันธ์กับจุดประสงค์การเรียนรู้จะทำให้นักเรียนเรียนรู้ได้มากขึ้น ดังนั้นครูจึงควรจัดลำดับเนื้อหาวิชาให้เรียนจากง่ายไปยากจากความจริงเดี่ยว (facts) ไปสู่ความคิดรวบยอด/หลักการ (concepts/principles) กฎและทฤษฎีที่สูงขึ้น โดยใช้รูปแบบการสอน วิธีสอนและกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม

5) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Active Participation) การเรียนรู้เป็นบทบาทของนักเรียน การที่นักเรียนจะประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้จึงควรให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนครูนั้นจะมีบทบาทเพียงการเลือกจัดกิจกรรมและประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ให้มากที่สุดให้กับนักเรียนเท่านั้น

6) การเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Successful Achievement) นักเรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ดี หากเขาเห็นว่าตนเองได้รับผลสำเร็จในการเรียน ซึ่งจะทำให้เขาเกิดความพึงพอใจและมีแรงกระตุ้นให้เกิดความพยายามต่อไป

7) การทราบผลการเรียน (Knowledge of Results) การแจ้งผลการเรียนให้นักเรียนทราบความก้าวหน้าเป็นระยะ ๆ โดยเฉพาะผลการเรียนในทางที่ดี (Positive) จะเป็นการเสริมแรง (reinforcement) ให้นักเรียนมีความพยายามในการเรียนมากยิ่งขึ้น

8) การฝึกฝน (Practice) นักเรียนจะบรรลุผลสำเร็จในการเรียนอีกประการหนึ่งก็คือ การให้โอกาสนักเรียนได้ใช้ความรู้และทักษะใหม่ที่ได้รับ ทั้งในด้านหลักการ (Principles) และ การสรุปรวบยอด (Generalizations) ในสถานการณ์ใหม่ นักเรียนจึงจำเป็นต้องทำแบบฝึกหัดและฝึกปฏิบัติอยู่เสมอ

9) ช่วงเวลาในการใช้สื่อ (Rate of presenting Material) ระยะเวลาและจำนวนของสื่อการเรียนการสอนที่ใช้ในบทเรียนหนึ่ง ๆ ต้องสัมพันธ์กับบทเรียนและระดับความสามารถของนักเรียน การสอนเนื้อหาใด ๆ ครูจึงต้องให้โอกาสแก่นักเรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลในการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในการเรียน การฝึกฝนและการทดสอบตนเอง เป็นต้น

10) เจตคติของครู (Instructor's) การจัดการเรียนรู้ การสอนเจตคติของนักเรียนจะมีอิทธิพลต่อเจตคติของนักเรียน ในการยอมรับวิธีสอนและกระบวนการเรียนรู้ใหม่ เทคนิคและวิทยาการจัดการการเรียนรู้เป็นกระบวนการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู ซึ่งเป็นคนที่มีชีวิตจิตใจมีอารมณ์มีวิญญาณ มีความรู้สึกนึกคิดครูจึงต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ที่จะเข้าถึงจิตใจของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ การจัดการการเรียนรู้มีพื้นฐานมาจากความเชื่อในปรัชญาทฤษฎีทางการศึกษา ความต้องการและสภาพที่เป็นจริงของสถานศึกษา สังคมและประเทศชาติเชื่อในปรัชญา/ทฤษฎีใดมีความต้องการแบบใดครูย่อมต้องจัดการเรียนรู้ตามแบบที่ได้ออกแบบให้สอดคล้องกับความเชื่อและความต้องการดังกล่าว

สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาของชาติให้เป็นสากลและทันกับความเจริญทางวิทยาการมาหลายยุค นับเริ่มตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา กลไกสำคัญในกระบวนการเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรและการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนซึ่งในทุกครั้งของการเปลี่ยนแปลงจะอ้างถึงผลการศึกษาประกอบคำสำคัญ

คือ การจัดการเรียนการสอนที่ผ่านมานักเรียนยังไม่บรรลุความต้องการ จำเป็นต้องปฏิรูปการศึกษา โดยเน้นที่การปฏิรูปการเรียนรู้เป็นสำคัญ ในด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ของไทยส่วนใหญ่มีพัฒนาการตามความก้าวหน้าของวิทยาการด้านการเรียนการสอนที่รับมาจากต่างประเทศเป็นหลัก แต่ก็มีนักการศึกษาไทยในยุคหลัง ๆ ได้ปรับเป็นแบบการสอนให้เหมาะกับลักษณะการเรียนรู้ของไทยบ้างแต่ก็มีไม่มากนัก

5. รูปแบบการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ต้องยึดหลักว่า นักเรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่านักเรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้นักเรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มเต็มศักยภาพ ดังนั้น วิธีการที่จะทำให้การจัดการเรียนรู้ดำเนินไปตามแนวทางที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้กำหนดไว้ คือ การที่ครูได้มีโอกาสรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล เพื่อจะได้ให้การส่งเสริมนักเรียนได้อย่างเหมาะสมองค์ประกอบหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ครูสามารถส่งเสริมพัฒนาการกระบวนการเรียนรู้ ของนักเรียนได้อย่างเกิดประสิทธิภาพสูงสุดคือ การรับรู้รูปแบบการเรียนรู้ (Learning Style) ของนักเรียนเพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนานักเรียนให้บรรลุตามศักยภาพสูงสุด

6. กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้โดยทั่วไปมี 2 แบบ คือ การเรียนรู้ที่เน้นผู้สอนเป็นศูนย์กลาง และการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง แต่ละแบบมีลักษณะสำคัญพอสรุปได้ ดังนี้

1) การเรียนรู้ที่เน้นครู/ผู้สอนเป็นศูนย์กลาง (Teacher Center) จัดเป็นการสอนแบบบอกความรู้ (Instruction) มีลักษณะดังนี้

- (1) ครูเป็นผู้ให้ความรู้แก่นักเรียน โดยการอธิบาย/บอกให้จดบันทึก
- (2) นักเรียนรับความรู้จากครู โดยการฟัง หรือจดบันทึกแล้วจึงฝึก โดยการทดสอบ/พิสูจน์ความรู้ที่ได้ หรือทำแบบฝึกหัด
- (3) ความรู้ที่นักเรียนได้รับมักจะลืมได้ง่าย เนื่องจากได้รับความรู้โดยอ้อม
- (4) นักเรียนจะมีพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เฉื่อยชา ไม่กระตือรือร้น (Passive Learning)

(5) ครูแสดงบทบาทมากกว่านักเรียน เพราะครูต้องบอก / อธิบายมาก นักเรียนเพียงคอยฟัง จดบันทึก ทำแบบฝึกหัด ท่องจำและทดสอบ

2) การเรียนรู้ที่เน้นเด็ก / นักเรียนเป็นศูนย์กลาง (Child Center) เป็นการสอนแบบสร้างองค์ความรู้ (Construction) มีลักษณะดังนี้

(1) ครูจัดสถานการณ์ให้นักเรียนศึกษา ค้นคว้า ทดลอง หรือปฏิบัติกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

(2) ครูจัดสถานการณ์ให้นักเรียนศึกษา ค้นคว้า ทดลอง ภายใต้การจัดสถานการณ์การเรียนรู้ของครูที่กระตุ้นให้สงสัยใคร่รู้ คิดหาคำตอบ ลงมือปฏิบัติ และค้นพบคำตอบด้วยตนเอง

- (3) ความรู้ที่นักเรียนได้รับมักจะสือได้ยาก เนื่องจากได้รับความรู้โดยตรง
 (4) นักเรียนจะมีพฤติกรรมการเรียนรู้ที่กระตือรือร้น (Active : earning)
 (5) นักเรียนแสดงบทบาทมากกว่าครู เพราะนักเรียนต้องศึกษา ค้นคว้า คิดหาคำตอบแสดงความคิดเห็น ทดลอง พิสูจน์ จดบันทึก ทำแบบฝึก และปฏิบัติกิจกรรมอื่นๆ

7. กระบวนการเกิดการเรียนรู้

ในสภาพการณ์ของการเรียนการสอนนั้น การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตามลำดับ ดังนี้

1) การรับรู้ (Perception) หมายถึง การที่ผู้เรียน “รับ” ข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้ต่าง ๆ จากแหล่งความรู้ที่หลากหลาย รวมทั้งจากผู้สอน โดยผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้แก่ ตา หู จมูก ปากและผิวหนัง ซึ่งการรับรู้ของบุคคลจากประสาทสัมผัสทั้งห้า พบว่ามีประสิทธิผลในการเรียนรู้ต่างกันจากน้อยไปมาก ซึ่งสุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ ได้สรุปไว้ ดังนี้⁹⁰

การเรียนรู้จากการอ่าน เกิดประสิทธิผลในการเรียนรู้	10 %
การเรียนรู้จากการได้ยิน เกิดประสิทธิผลในการเรียนรู้	20 %
การเรียนรู้จากการได้เห็น เกิดประสิทธิผลในการเรียนรู้	30 %
การเรียนรู้จากการได้เห็นและได้ยิน เกิดประสิทธิผลในการเรียนรู้	50 %
การเรียนรู้จากการได้พูดและได้ยิน เกิดประสิทธิผลในการเรียนรู้	70 %
การเรียนรู้จากการได้พูดและได้ทำ เกิดประสิทธิผลในการเรียนรู้	90 %

จึงกล่าวได้ว่า การจัดการการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ควรเป็นการจัดให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Learning by Doing) ของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey)

2) การเข้าใจ (Comprehension) หมายถึง การที่ผู้เรียนสามารถแปลความหมาย ตีความ หรือสรุปความสำคัญในสิ่งที่รับรู้ได้โดยเกิดการเชื่อมโยงประสบการณ์ หรือความรู้ใหม่กับความรู้เดิม สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ที่ตนเองรับรู้ และสามารถอธิบายโดยให้เหตุผล

3) การปรับเปลี่ยน (Transformation) หมายถึง การที่ผู้เรียนนำความเข้าใจที่เกิดจากการรับรู้มาสร้างแบบแผนพฤติกรรมของตนขึ้น เช่น ผู้เรียนรับรู้ว่ามีพายุเป็นพาหะนำโรค ก็จะไม่กล้าเข้าใกล้ถึงแม้ผู้เรียนบางคนจะเป็นว่าลูกหนูเป็นสัตว์ที่น่ารักก็ตาม

การเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตามลำดับตั้งแต่การรับรู้ สร้างสรรค์ความเข้าใจต่อจากนั้นจึงนำมาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่จะกระทำหรือไม่กระทำเกี่ยวกับสิ่งที่เรียนรู้นั้นต่อไป

ตารางที่ 2.2 วิเคราะห์ปัจจัยส่งเสริมการเรียนรู้

ที่	แนวคิดการเรียนรู้	ปัจจัยการเรียนรู้
1	หลักการจัดการการเรียนรู้	1. การเตรียมตัวก่อนเรียน 2. การเฝ้าความสนใจ

⁹⁰ สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ อ่างใน อารมณ์ ใจเที่ยง, หลักการสอน ฉบับปรับปรุง, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2546), หน้า 16.

ที่	แนวคิดการเรียนรู้	ปัจจัยการเรียนรู้
		3. ความแตกต่างระหว่างบุคคล 4. เงื่อนไขการสอน 5. การมีส่วนร่วมในกิจกรรม 6. การเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 7. การทราบผลการเรียน 8. การฝึกฝน 9. ช่วงเวลาในการใช้สื่อ 10. เจตคติของครู
2	รูปแบบการเรียนรู้	1. ตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542
3	กระบวนการเรียนรู้	1. ครูเป็นศูนย์กลาง <ol style="list-style-type: none"> 1) ครูเป็นผู้ให้ความรู้แก่นักเรียน 2) นักเรียนรับความรู้จากครู 3) ความรู้ที่นักเรียนได้รับมักจะลืมได้ง่าย 4) นักเรียนจะมีพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เฉื่อยชา 5) ครูแสดงบทบาทมากกว่านักเรียน 2. นักเรียนเป็นศูนย์กลาง <ol style="list-style-type: none"> 1) ครูจัดสถานการณ์ให้นักเรียนศึกษา 2) ครูจัดสถานการณ์ให้นักเรียนศึกษา 3) ความรู้ที่นักเรียนได้รับมักจะลืมได้ง่าย 4) นักเรียนจะมีพฤติกรรมการเรียนรู้ที่กระตือรือร้น 5) นักเรียนแสดงบทบาทมากกว่าครู
4	กระบวนการเกิดการเรียนรู้	1. การรับรู้ 2. การเข้าใจ 3. การปรับเปลี่ยน

2.3.4 แนวคิดเกี่ยวกับวิधिพุทธ

การศึกษาองค์ความรู้พื้นฐานที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิधिพุทธจากการศึกษาพบว่า มีหลากหลายนวัตกรรม เช่น องค์ความรู้พื้นฐานที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิधिพุทธ 7 ชุตนวัตกรรม

ชุดพื้นฐานที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิधिพุทธเรื่องนี้ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องศึกษาดังนี้ 1) กระบวนการเรียนการสอนวิधिพุทธ 2) กระบวนการเรียนรู้วิधिพุทธ 3) เศรษฐศาสตร์วิधिพุทธ 4) การฝึกสติ

ภาวนาวิधिพุทธ 5) วัฒนธรรม/มารยาทชาวพุทธ 6) นวัตกรรมเด่นประจำพื้นที่ 7) นวัตกรรมความคิดสร้างสรรค์วิधिพุทธ

2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิधिพุทธ

2.4.1 แนวคิด ทฤษฎี การสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนาผู้เรียน

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายชุมชน

การสร้างเครือข่ายเป็นการเริ่มต้นของการสร้างเป้าหมายร่วมกันของภาคีสมาชิก ซึ่งแม้ว่าสมาชิกที่เกี่ยวข้องจะมีบทบาทหน้าที่ความถนัดต่างๆ กัน แต่เมื่อทุกคนได้เข้ามารับรู้ในเป้าหมาย หรือปัญหาาร่วมกัน สมาชิกแต่ละส่วนจะได้ปรับและแสดงบทบาทตามศักยภาพหรือความถนัดของตน เพื่อตอบสนองเป้าหมายของเครือข่ายได้ ดังนั้นเครือข่ายจึงเป็นรูปแบบการทำงาน ในลักษณะสร้างความร่วมมือประสานงานกันในแนวราบระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง และเป็นแนวทางที่ตรงกันกับแนวคิดของการพัฒนาในปัจจุบัน

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร ให้นิยามของ เครือข่ายทางสังคม ว่าหมายถึง ความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับเครือข่าย โดยเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เช่น กิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย⁹¹

กาญจนา แก้วเทพ ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า“เครือข่าย” ว่าหมายถึงรูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคลกลุ่มหรือองค์กรหลายๆองค์กรที่ต่างมีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมายมีวิธีการทำงาน และกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้ได้มาประสานงานกันมีระยะเวลาานพอสมควร แม้อาจจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็มี การวางรากฐานเอาไว้(เปรียบเสมือนมีการต่อสายโทรศัพท์เอาไว้) เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหา ก็สามารถติดต่อไปได้ในการเข้าร่วมเป็นองค์กรเครือข่าย แม้ว่าองค์กรเหล่านี้จะมีบางอย่างร่วมกัน เช่น มีเป้าหมายร่วมกัน มีประโยชน์ร่วมกัน องค์กรเหล่านี้ก็ยังคงความเป็นเอกเทศอยู่ เพราะการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็นการเข้าร่วมเพียงบางส่วนขององค์กรเท่านั้น⁹²

งามเนตร จริงสูงเนิน ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า เครือข่าย (Network) ในภาษาอังกฤษที่ให้ภาพพจน์ที่ชัดเจนคือ“Net”หมายถึง ตาข่ายที่โยงใยถึงกันและพร้อมที่จะ“Work”เมื่อต้องการใช้งาน ดังนั้นความหมายของ“เครือข่าย”จึงหมายถึงรูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายๆองค์กรที่ต่างก็มีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมายมีวิธีการทำงานและมีกลุ่มเป้าหมายของตัวเองบุคคลกลุ่มหรือองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกัน

⁹¹พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ้น),ดร., เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, 2547), หน้า 6.

⁹²กาญจนา แก้วเทพ, เครื่องมือการทำงานแนววิวัฒนาการชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สภาคทอภิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538), หน้า 35.

อย่างมีระยะเวลาานพอสมควรแม้ว่าจะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตามแต่ก็จะมีรากฐานเอาไว้เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆเพื่อแก้ปัญหาที่สามารถติดต่อไปได้⁹³

ปารีชาติ วลัยเสถียรและคณะ ที่กล่าวว่าเครือข่ายเป็นการเชื่อมโยงร้อยรัดเอาความพยายามและการดำเนินงานของฝ่ายต่างๆเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อปฏิบัติภารกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันโดยที่แต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติภารกิจหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์และปรัชญาของตนเองการเชื่อมโยงนี้อาจเป็นรูปของการรวมตัวกันแบบหลวมๆเฉพาะกิจตามความจำเป็นหรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจนเครือข่ายความร่วมมือเป็นไปได้ในระดับปัจเจกบุคคลองค์กรและสถาบันอาจมีขอบข่ายและขนาดตั้งแต่เล็กๆ ภายในชุมชนไปจนถึงระดับจังหวัดภูมิภาคประเทศและระหว่างประเทศ⁹⁴

ขนิษฐา กาญจนรังษินันท์ ได้กล่าวถึงเครือข่ายคือกลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกันหรือทำกิจกรรมร่วมกันโดยมีการจัดรูปหรือจัดระเบียบโครงสร้างที่คนหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในความหมายนี้สาระสำคัญคือความสัมพันธ์ของสมาชิกในเครือข่ายต้องเป็นไปโดยสมัครใจกิจกรรมที่ทำในเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมหรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันและการเป็นสมาชิกเครือข่ายไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็นตัวของตัวเองของคนหรือองค์กรนั้นๆเครือข่ายจำนวนมากตั้งขึ้นเพื่อปรับปรุงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างสมาชิกและการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารเป็นวัตถุประสงค์หลักของเครือข่ายบางเครือข่ายตั้งขึ้นเพื่อความร่วมมือในการวิจัยศึกษาฝึกอบรมหรือตลาดบางเครือข่ายมุ่งเพื่อการแลกเปลี่ยนเครื่องมือในการประกอบอาชีพ (เช่นเครือข่ายเครื่องจักรกลทางการเกษตร) บางเครือข่ายมุ่งเป็นกลุ่มพลังกระตุ้นความตระหนักของสังคมและเข้าไปมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของสมาชิกเครือข่ายหลายแห่งมีวัตถุประสงค์หลายด้านทั้งแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทั้งร่วมมือกันในการจัดการฝึกอบรมและวิจัยรวมทั้งผลักดันนโยบาย⁹⁵

จากความหมายของการสร้างเครือข่ายดังที่ผู้วิจัยกล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การสร้างเครือข่ายหมายถึงการทำให้มีการติดต่อและการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจการสร้างเครือข่ายควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าทำให้เกิดการคบค้าสมาคมแบบพึ่งพิงนอกจากนี้การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช่การสร้างระบบการติดต่อเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียวเช่นการถ่ายทอดข่าวสารทางสื่อสารมวลชนการส่งนิตยสารจดหมายข่าวให้กับสมาชิกเหล่านี้ไม่ใช่เครือข่ายเครื่องมือของการสื่อสารมวลชนอาจนำมาใช้ในเครือข่ายได้แต่การใช้เครื่องมือ

⁹³งามเนตร จริงสูงเนิน, “องค์กรชุมชนเครือข่ายเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำกรณศึกษาองค์กรชุมชนเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ราก-แม่เลา ตำบลป่าแป๋อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร.** (บัณฑิตวิทยาลัย : พัฒนาสังคมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2538), หน้า 14.

⁹⁴ปารีชาติ วลัยเสถียรและคณะ, **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2546), หน้า 448.

⁹⁵ขนิษฐา กาญจนรังษินันท์, **การสร้างเครือข่ายเพื่อการพัฒนา**, [Online], แหล่งที่มา; www.thai.net.net/rdccd/cdcorner/network.htm [05 มิถุนายน 2547,]

เหล่านี้เพียงอย่างเดียวไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นการสร้างเครือข่ายดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่การส่งจดหมายข่าวไปให้สมาชิกตามรายชื่อเท่านั้นแต่ต้องมีการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน

1.2 ความจำเป็นในการสร้างและพัฒนาเครือข่าย

หากเราพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าความจำเป็นในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายนั้นได้ถูกนำมาเพื่อใช้ในการอธิบายถึงการรวมตัวของหน่วยงานในสังคมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการรวมกันเป็นเครือข่ายทางสังคมของการศึกษาและเครือข่ายของการเรียนรู้ ซึ่งจะเห็นว่าการพัฒนาในแต่ละประเภทต่างก็มีเหตุและผลต่อการเชื่อมโยงเครือข่ายในแต่ละแง่มุมที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันดังต่อไปนี้

1. เครือข่ายองค์กรธุรกิจเกิดขึ้นเพื่อสร้างความสามารถในการเข้าถึงตลาดของสินค้าลดค่าใช้จ่ายทางการวิจัยและพัฒนาลดสถานะการแข่งขันเพิ่มศักยภาพในการสร้างนวัตกรรมและการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ใหม่ยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์และลดแรงกดดันจากการกำหนดเขตการค้า

2. เครือข่ายทางสังคมการอธิบายถึงสายสัมพันธ์ของบุคคลที่มีการโยงใยกันจากบุคคลหรือจุดเล็กๆเป็นเครือข่ายหรือจุดรวมดังกล่าวมีลักษณะเป็นเครือข่ายทางสังคมในวงกว้างซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีการขยายตัวออกไปอยู่เรื่อยๆตามการขยายตัวของสังคมการแสวงหาพื้นที่ทางสังคมในการเข้าถึงความสัมพันธ์กับบุคคลในส่วนต่างๆด้วยการสร้างโครงสร้างความสัมพันธ์เพื่อให้ตนรู้สึกว่ามีตัวตน

3. เครือข่ายการเรียนรู้ในด้านความรู้พบว่าในชุมชนชนบทเองมีการสะสมและสืบทอดและความรู้ที่สามารถตอบปัญหาการดำเนินชีวิตของชาวบ้านได้ในระยะหนึ่งการคิดค้นประยุกต์ความรู้ทางด้านการเกษตรทางอาชีพพร้อมกับความรู้ที่ได้มาจากช่างนอกเกิดการเปลี่ยนทัศนคติของชาวบ้านสามารถทำผ่านผู้นำชาวบ้านที่มีบารมีที่เป็นฐานของความเชื่อความศรัทธาของชุมชนและในด้านทักษะซึ่งพบว่าในปัจจุบันชาวบ้านต้องการการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น

4. เครือข่ายงานพัฒนาองค์กรการพัฒนาทั้งของรัฐและเอกชนต่างให้ความสนใจต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาในรูปแบบ “เครือข่าย” ซึ่งแต่ละองค์กรมีนโยบายและวิธีการทำงานที่ต่างกันไปตามลักษณะขององค์กรและกลุ่มชาวบ้านทว่าเป้าหมายการทำงานยืนอยู่บนจุดเดียวกันคือการเน้นให้ชาวบ้านสามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้นและสร้างพลังอำนาจการต่อรองระหว่างเครือข่ายกับกลุ่มภายนอกทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับนโยบาย⁹⁶

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสามารถสรุปความได้ว่า ความจำเป็นในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายจะไม่จำเป็นถ้าคนหรือองค์กรไม่มีการติดต่อสัมพันธ์กันกับคนหรือองค์กรในสาขาเดียวกันทั้งแนวดิ่งและแนวราบซึ่งแต่ละหน่วยงานก็มีการส่งข่าวสารข้อมูลไหลเวียนกันอยู่ภายในหน่วยงานของตนและข้อมูลข่าวสารมีค่อนข้างจำกัดการทำงานใช้กรอบความคิดหรือหลักการเฉพาะที่เคยใช้อย่างใดอย่างหนึ่งพัฒนาในสาขาแคบๆและเป็นไปตามนโยบายขององค์กรเมื่อเป็นเช่นนี้ในยามที่ต้องการเครื่องมือในการพัฒนาซึ่งอาจเป็นปัจจัยนำเข้าเทคโนโลยีการฝึกอบรมแนวความคิดในการ

⁹⁶วิศาล ศรีมหาโร,การพัฒนาองค์กรชุมชน, (สุราษฎร์ธานี : สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2545), หน้า 282.

วิจัยข้อเสนอโครงการที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมการพัฒนา เพื่อให้องค์กรการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของ พระสังฆาธิการได้รับการพัฒนาที่ดีและยั่งยืนต่อไป

1.3 องค์ประกอบของเครือข่าย

ในส่วนขององค์ประกอบของเครือข่ายนั้น มีนักวิชาการหลายท่านได้กำหนดองค์ประกอบของเครือข่าย ไว้หลายแนวทาง ซึ่งผู้วิจัยจะขอนำมาเสนอโดยพอเป็นสังเขป ดังต่อไปนี้

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่ายไว้ 5 ประการซึ่งประกอบไปด้วย ดังนี้

- (1) หน่วยชีวิตหรือสมาชิก
- (2) จุดมุ่งหมาย
- (3) การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก
- (4) การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน
- (5) ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร⁹⁷

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย ว่ามีอยู่ 7 ประการ ประกอบไปด้วย ดังนี้

- (1) การรับรู้มุมมองร่วมกัน
- (2) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน
- (3) การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน
- (4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง
- (5) มีกระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน
- (6) มีการพึ่งพิงร่วมกัน
- (7) การมีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน⁹⁸

จากองค์ประกอบของเครือข่ายดังกล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยสรุปได้ว่า องค์ประกอบของเครือข่าย หมายถึง การที่สมาชิกหลาย ๆ กลุ่มมารวมกลุ่มโดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่ายการสื่อสารภายในเครือข่ายการมีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนและพร้อมกันมีกระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกันเพื่อเป้าหมายอยู่ที่ในการสร้างองค์กรที่มั่นคงตลอดไป

1.4 ประเภทของเครือข่าย

จากการศึกษาเกี่ยวกับเครือข่ายพบว่าได้มีนักวิชาการหลายท่านได้พยายามในการแบ่งประเภทของเครือข่ายออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามวาทกรรมและกิจกรรมที่เกิดขึ้น ซึ่งการจัดประเภทของเครือข่ายไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเหมือนหรือแตกต่างกัน แต่ขึ้นอยู่กับความเข้าใจในการจัดแบ่ง

⁹⁷พระมหาสุทิตย์ อากาศโร,ดร.,เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, 2547), หน้า 48-49.

⁹⁸เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ชัคเซสมิเดีย, 2543), หน้า 36-43.

โดยการจัดแบ่งประเภทของเครือข่ายพบว่า มีหลายลักษณะตามทัศนะของนักวิชาการทั้งภายในและต่างประเทศ ดังนี้

ปาน กิมปี ได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายการเรียนรู้และได้จัดแบ่งประเภทของเครือข่ายการเรียนรู้ออกเป็น 4 หมวด ได้แก่

1. แบ่งตามจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรกเป็นการเรียนรู้ที่มุ่งเอื้อที่คະบุคคล เป็นการพัฒนาคณะบุคคลในด้านต่าง ๆ ก่อนที่บุคคลจะนำไปพัฒนาครอบครัว ชุมชน และสังคม ลักษณะที่สอง เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นชุมชนเป็นหลัก โดยให้การศึกษาเป็นเครื่องมือที่จะเปลี่ยนแปลงสังคม และเศรษฐกิจของชุมชน

2. แบ่งตามโครงสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ จำแนกออกเป็น 4 ประเภท ประเภทแรก คือ เครือข่ายการเรียนรู้โครงสร้างกระจายศูนย์ มีศูนย์กลางทำหน้าที่ประสานงาน แต่ภารกิจในการจัดการเรียนการสอนจะกระจายความรับผิดชอบให้กับสมาชิกเครือข่ายซึ่งต่างก็มีความสำคัญเท่ากัน รูปแบบนี้อาจเรียกว่ารูปแบบการกระจายความรับผิดชอบ (Distributed Network) ประเภทที่สอง เครือข่ายการเรียนรู้โครงสร้างรวมศูนย์ มีองค์กรกลางเป็นทั้งศูนย์ประสานงาน และเป็นแม่ข่ายรวบรวมอำนาจการจัดการ รวมความรู้ไว้ในศูนย์กลาง การลงทุนทั้งด้านอุปกรณ์ เทคโนโลยี และกำลังคนจะอยู่ที่แม่ข่าย ส่วนลูกข่ายหรือสมาชิกเป็นเพียงผู้ร่วมใช้บริการจากศูนย์กลาง ประเภทที่สาม เครือข่ายการเรียนรู้โครงสร้างลำดับชั้น มีลักษณะเช่นเดียวกับแผนภูมิองค์กร การติดต่อสื่อสารข้อมูลจะต้องผ่านตามลำดับชั้นตอนมาก นิยมใช้ในการบริหาร การจัดการองค์กรต่างๆ ซึ่งเหมาะแก่การควบคุมดูแลระบบงาน และประเภทสุดท้าย เครือข่ายการเรียนรู้โครงสร้างแบบผสม คือ มีทั้งรูปแบบรวมศูนย์ และกระจายศูนย์ เนื่องจากการเรียนรู้มีได้อาศัยสื่อใดสื่อหนึ่งเป็นหลัก หากแต่มีการผสมผสานกันระหว่างสื่อบุคคลและเทคโนโลยี จึงจำเป็นต้องจัดระบบเครือข่ายแบบผสมเพื่อสนองความต้องการได้อย่างกว้างขวางและตรง

3. แบ่งตามหน่วยสังคม อันได้แก่ เครือข่ายการเรียนรู้ระดับบุคคล เป็นเครือข่ายระบบของครอบครัวหรือระบบของเครือข่ายซึ่งจะมีผลต่อการเรียนรู้ของบุคคลค่อนข้างสูง เครือข่าย การเรียนรู้ระดับกลุ่ม มองได้มีติดย่อย ๆ คือ เครือข่ายการเรียนรู้แบ่งตามกลุ่มบ้านและตามอาชีพ เครือข่าย การเรียนรู้ระดับชุมชน เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ระดับชุมชนกับชุมชน มีความเชื่อมโยงกัน มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันระหว่างไปเยี่ยมเยียนติดต่อกัน การประชุมตำบลของผู้นำหมู่บ้าน และเครือข่าย การเรียนรู้ระดับสถาบัน สถาบันภายในหมู่บ้านที่มีความสำคัญมาก คือ สถาบันทางศาสนา สถาบันทางการศึกษา

4. แบ่งตามระดับการปกครองและลักษณะของงาน ได้แก่ เครือข่ายชุมชน เครือข่าย นักพัฒนา เครือข่ายระดับจังหวัด เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายวิชาชีพ เครือข่ายธุรกิจ เครือข่าย สื่อสารมวลชน เครือข่ายนักฝึกอบรม เครือข่ายการประมวลและสังเคราะห์องค์ความรู้ระดับเครือข่าย ภาควิชาการ เครือข่ายวิชาการ เครือข่ายองค์กรนโยบายของรัฐ เครือข่ายผู้ทรงคุณวุฒิ ฯลฯ⁹⁹

นฤมล นิราทร กล่าวว่า การจำแนกประเภทของเครือข่าย กระทำได้หลายมิติ ดังนี้

⁹⁹ปาน กิมปี, “การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชน”, *วิทยานพนธ์ศึกษาศาสตร์บัณฑิตพัฒนศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 35-38.

1. ตามพื้นที่ดำเนินงานเช่น เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบล จังหวัด ภาคและระดับประเทศ

2. ตามประเภทกิจกรรมหรือประเด็นปัญหาเช่น เครือข่ายที่ทำงานด้านเด็ก สตรี สาธารณสุข เศรษฐกิจ พัฒนาชุมชน สิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม ฯลฯ

3. ตามอาชีพ หรือสถานภาพทางสังคม เช่น เครือข่ายแรงงาน เครือข่ายกลุ่ม เครือข่าย ครูพิทักษ์สิทธิเด็ก พระสงฆ์ เครือข่ายสาวตรีนักเรียน ฯลฯ

4. ตามรูปแบบโครงสร้างหรือความสัมพันธ์การจำแนกโดยใช้เกณฑ์นี้ จะทำให้เกิดเครือข่าย 2 ลักษณะ คือ เครือข่ายตามแนวตั้ง และเครือข่ายตามแนวนอน

4.1 เครือข่ายตามแนวตั้ง หมายถึง เครือข่ายที่โครงสร้างมีลักษณะเป็นช่วงชั้น ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภายในเครือข่ายไม่เท่ากัน มีองค์กรที่มีสถานภาพสูงกว่าและอยู่ในฐานะผู้ให้ความช่วยเหลือแก่องค์กรที่เป็นลูกข่าย เครือข่ายตามแนวตั้งพบมากในองค์กรธุรกิจ เช่น เครือข่ายแฟรนไชส์ต่าง ๆ ซึ่งลูกข่ายต้องพึ่งพาบริษัทแม่ในเรื่องเครื่องหมายการค้า ขณะที่ลูกข่ายต้องเสียค่าใช้จ่ายสำหรับประโยชน์ที่จะได้จากแม่ข่าย

4.2 เครือข่ายตามแนวนอน เป็นเครือข่ายที่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรต่าง ๆ ภายในเครือข่ายมีความเท่าเทียมกัน ลักษณะการแลกเปลี่ยนเป็นไปโดยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การติดต่อภายในเครือข่าย เป็นการติดต่อระหว่างบุคคลหรือองค์กรหรืออาจจะมีการทำหน้าที่ประสานงานระหว่างเครือข่าย เช่น จัดประชุม กระจายข่าวสารข้อมูล หรือเป็นแกนกลางเมื่อต้องการมีการปฏิบัติการร่วมกัน องค์กรประสานงานนี้ก็มีสถานภาพเท่าเทียมกับองค์กรอื่น ๆ ภายในเครือข่าย เครือข่ายในงานพัฒนาส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายตามแนวนอน¹⁰⁰

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ ได้จำแนกประเภทของเครือข่าย จากการศึกษาเครือข่าย ผู้นำชาวบ้าน ออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

1. เครือข่ายความคิด เป็นเครือข่ายที่เน้นการทำงานด้านความคิด ความรู้ หรือเทคนิคต่างๆ เครือข่ายเหล่านี้เป็นแหล่งที่ผู้นำได้มีโอกาสเผยแพร่แนวคิดของตนและได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของตนกับคนอื่น ๆ ทำให้เกิดความคิดที่ชัดเจนขึ้น เครือข่ายความคิดมักเน้นเครือข่ายของกลุ่มคนที่อยู่บนสถานภาพที่คล้ายคลึงกัน แต่อยู่ต่างถิ่นกันได้รวมตัวกันสร้างเครือข่ายขึ้นเพื่อจะได้มีเวทีในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน เช่น เครือข่ายกลุ่มครู เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

2. เครือข่ายกิจกรรม เป็นเครือข่ายที่เน้นการช่วยเหลือ ร่วมมือกันในการทำกิจกรรมส่วนมากมักเป็นเครือข่ายภายในชุมชนที่สมาชิกของเครือข่ายอาจเป็นเครือญาติกันหรือมีสายสัมพันธ์เป็นครูและลูกศิษย์กัน หรืออาจร่วมอยู่ในกลุ่มกิจกรรมเดียวกัน สมาชิกของเครือข่ายจะคอยช่วยเหลือหรือร่วมมือกัน ยังผลให้งานพัฒนาของผู้นำประสบความสำเร็จ แต่ก็มีผู้นำบางท่านที่มีบารมีสามารถระดมความร่วมมือ การทำกิจกรรมระหว่างหมู่บ้าน ทำให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างหมู่บ้านได้

3. เครือข่ายสนับสนุน เป็นกิจกรรมพัฒนาเพื่อการแก้ปัญหาของชุมชน นอกจากจะมีความคิดในการวิเคราะห์หาทางออกในการแก้ปัญหา มีการทำกิจกรรมการแก้ปัญหาแล้ว สิ่งหนึ่งที่มีความจำเป็นมากคือ จะต้องเงินทุน ที่มาของทุนเพื่อดำเนินกิจกรรมการพัฒนา อาจมาจากการระดมทุน

¹⁰⁰ นฤมล นิราทร, **คู่มือการสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อพิจารณาบางประการ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), หน้า 21-22.

ภายในหมู่บ้าน โดยการระดมทุนจากสมาชิก เช่น กองทุนร้านค้า กลุ่มออมทรัพย์ หรือธนาคารข้าว หรือการทอดผ้าป่าหรืออาจเป็นทุนที่มาจากภายนอก¹⁰¹

จากการจำแนกประเภทของเครือข่ายดังกล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยสรุปได้ว่า ประเภทของเครือข่าย มี 8 ประเภท คือ 1)จุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ 2) โครงสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ 3)ตามหน่วยสังคม อันได้แก่ เครือข่ายการเรียนรู้ระดับบุคคล 4)ระดับการปกครองและลักษณะของงาน 5)พื้นที่ดำเนินงาน 6)ตามประเภทกิจกรรมหรือประเด็นปัญหา 7)ตามอาชีพหรือสถานภาพทางสังคม 8)ตามรูปแบบโครงสร้างหรือความสัมพันธ์การจำแนกซึ่งได้แนวคิดการศึกษากระบวนการสร้างเครือข่าย ได้แก่ แนวคิดการสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนาผู้เรียน และแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบและประเภทของการสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

1.5 รูปแบบของเครือข่าย

อรรถัย อาจอ่ำ และ สมศักดิ์ นัคลาจารย์ ได้จัดแบ่งไว้เป็น 2 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 รูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เป็นการสร้างเครือข่ายผ่านตัว “บัณฑิตอาสา” โดยการเชิญหรือชักชวนประชาชนที่ตนรู้จัก หรืออยู่ในเครือข่ายที่ตนรู้จักมาเข้ารับการอบรมและพยายามดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับผู้ผ่านการอบรมเพื่อสร้างหรือขยายเครือข่ายต่อไปในสะดวก ที่อยู่อาศัย หรือชุมชนในหมู่บ้าน

รูปแบบที่ 2 การขยายเครือข่ายอย่างเป็นทางการ (Formal Channel) เป็นการพิจารณาเลือกองค์กรหรือหน่วยงานหรือสถาบันที่มีศักยภาพสูง หรือบุคคลหรือสมาชิกอยู่ในเครือข่ายของตนเป็นจำนวนมาก รวมทั้งเป็นสถาบัน/องค์กร/หน่วยงานที่สามารถเผยแพร่แนวคิดของโครงการ สู่บุคคลที่ต่างวัย ต่างอาชีพ และต่างสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม¹⁰²

โดยสรุปจากการศึกษาเอกสาร พบว่า มีความพยายามในการจัดแบ่งรูปแบบของเครือข่ายในหลายมิติ ขึ้นอยู่กับบริบทที่เกี่ยวข้องและเงื่อนไขในการนำไปใช้ในการอธิบาย ทั้งนี้ เครือข่ายแต่ละรูปแบบสัมพันธ์เชื่อมโยงที่แตกต่างกันจึงจำเป็นที่นักพัฒนาควรให้ความสำคัญในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบของเครือข่าย เพื่อที่จะสามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงเครือข่ายได้อย่างสัมพันธ์กับองค์ประกอบที่มีอยู่ในเครือข่ายนั้นและได้แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของเครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนาผู้เรียน

1.6 เทคนิควิธีการสร้างเครือข่าย

วิชิต นันทสุวรรณ และ พิทยา ว่องกุลยังได้เสนอแผนแม่บทชุมชนในส่วนของแผนความเข้มแข็งและการจัดการองค์กรเครือข่าย โดยใช้รูปแบบและกระบวนการ ดังนี้

¹⁰¹สัมพันธ์ เตชะอติก, การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2540), หน้า 89-91.

¹⁰²อรรถัย อาจอ่ำ และ สมศักดิ์ นัคลาจารย์, รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เรื่องเครือข่ายอาสาสมัครเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมเอตส์, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล, 2540), หน้า 53.

1. การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านและองค์กรชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ บนพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรม การช่วยเหลือ และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

2. พัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นขั้นต้น เพื่อก้าวสู่ความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมในการพัฒนาเฉพาะด้านต่าง ๆ

3. พัฒนาระบบการจัดการความสัมพันธ์ในรูปองค์กรเครือข่ายในระดับท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และระดับชาติ เพื่อให้เกิดระบบการพัฒนาที่ดำเนินงานร่วมกันในทุก ๆ ด้าน¹⁰³

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับเทคนิควิธีการสร้างเครือข่ายดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยสรุปได้ว่าเทคนิควิธีการสร้างเครือข่ายนั้นจะเห็นได้ว่าการสร้างเครือข่าย (Realization) เป็นขั้นตอนที่ผู้ปฏิบัติงาน หรือฝ่ายจัดการตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เพื่อที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย โดยการจัดการความสัมพันธ์ การช่วยเหลือการพัฒนากระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพัฒนาระบบการจัดการความสัมพันธ์ในรูปองค์กรเครือข่ายในระดับท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และระดับชาติ ทั้งนี้ก็เพื่อก่อให้เกิดระบบการพัฒนาที่ดำเนินงานร่วมกันในทุก ๆ อย่างเต็มรูปแบบและสมบูรณ์ และแนวคิดเกี่ยวกับเทคนิควิธีการสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนาผู้เรียน

1.7 ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งเครือข่าย

ในกระบวนการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายหรือปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งเครือข่ายมิใช่เพียงการส่งเสริมจัดตั้งหรือเกิดการรวมตัวเป็นเครือข่าย สิ่งที่ต้องคิดควบคู่ไปกับการสร้างเครือข่ายก็คือ จะพัฒนาเครือข่ายให้เข้มแข็งเพื่อนำไปสู่การสร้างพลังในการเปลี่ยนแปลงได้นั้นได้ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

ประเวศ วะสี ได้กล่าวว่าเมื่อมี ชุมชนมากขึ้น ๆ และชุมชนเหล่านี้เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย จะเกิดโครงสร้างใหม่ของสังคมขึ้นในอนาคตชุมชนกับชุมชนต่าง ๆ จะติดต่อเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายข้ามประเทศ (Social Network) เกิดเป็นระบบโลกใหม่ (New World Order) คือ ระบบเครือข่ายทางสังคม โดยเครือข่ายทางสังคมจะนำไปสู่การเรียนรู้ และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ส่วนกลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและพัฒนาเครือข่าย¹⁰⁴

ประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล ได้ศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบเกษตรกรรมทางเลือกของชุมชน พบว่า เงื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดเครือข่ายการเรียนรู้มี 8 ประการ คือ

1. ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติสูง

2. บทเรียนการเผชิญกับวิกฤตการณ์ปัญหาร่วมกันของชุมชนที่ได้เรียนรู้ปัญหาและบทเรียน การแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

3. วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนท้องถิ่น ที่ต้องมีพิธีกรรมต่าง ๆ ร่วมกันเป็นสื่อในการพบปะ และการผลิตทางอุดมการณ์ในการดำเนินชีวิตร่วมกันของชุมชน

¹⁰³ วิจิต นันทสุวรรณ และ พิทยา ว่องกุล, ไทยยุควัฒนธรรมทาส, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2542), หน้า 71.

¹⁰⁴ ประเวศ วะสี, บทบรรยายและการฝึกกระบวนการ AIC เรื่องแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 การประชุม UN. System Collaboration Action Plan, โรงแรมเฟลิกซ์ กาญจนบุรี 13-14 กรกฎาคม 2539, (2541 :25).

4. องค์กรชุมชนหรือการรวมกลุ่มทำกิจกรรมแก้ไขปัญหาร่วมกัน การจัดการกลุ่ม นอกจากเป็นการดำเนินการแก้ไขปัญหาลแล้ว กลุ่มยังอยู่ในฐานะที่สร้างเงื่อนไขให้ชุมชนเกิด การเรียนรู้ ร่วมกัน

5. ความสามารถของผู้นำ หรือแม่ข่ายการเรียนรู้ของชุมชนที่มีอุดมการณ์เพื่อชุมชน มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เท่าทันสถานการณ์ กระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหของชุมชน

6. การคมนาคมและการสื่อสารมวลชนที่ได้รับการพัฒนา เพื่อให้คนในชุมชน ติดต่อสื่อสารกันได้สะดวกรวดเร็วมากขึ้น

7. สถานการณ์ทางการเมือง ทั้งการเมืองในระดับชุมชนในการปกป้องดูแลการจัดการ ทรัพยากรของท้องถิ่น และสถานการณ์การเมืองในระดับชาติที่เป็นกระแสและบรรยากาศการเมือง แบบประชาธิปไตย

8. การสนับสนุนจากภายนอก โดยเฉพาะการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน ที่ สนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ทั้งด้านข้อมูล ข่าวสาร เงิน-ทุน กำลังใจ ใน กระบวนการการเรียนรู้ของชุมชน¹⁰⁵

ผู้วิจัยสรุปได้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งเครือข่ายจัดว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญ ที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายบางแห่งก็มีปัญหาในแง่ของโครงสร้างและการเงินบาง แห่งมีปัญหาด้านบุคคลที่เกี่ยวข้องในเครือข่ายการเรียนรู้เป็นเครือข่ายที่ขาดความต่อเนื่องและขาดพลังเพราะไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจนส่วนเครือข่ายอำนาจต่อรองมักจะถูกสร้างภาพให้สาธารณะเห็นว่า เป็นกลุ่มคนที่เห็นแก่ตัวเป็นกลุ่มที่มีนักการเมืองสนับสนุนเป็นเครื่องมือของนักการเมืองทำให้ขาด ความชอบธรรมในการดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหาของตนเองเนื่องจากสาธารณะไม่มีข้อมูลเพียงพอ นอกจากนี้ยังมีอีกหลายปัจจัยที่จัดว่าเป็นปัญหาทั่วไปของเครือข่ายโดยปัญหาที่นำมาเสนอในที่นี้ไม่ได้ จัดว่าปัญหาใดมีความสำคัญกว่าปัญหาใด

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า แนวคิดของการสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนา ผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาต้องอาศัยความร่วมมือของ 3 เครือข่ายชุมชน ได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน เป็นอย่างมากจึงจะสามารถพัฒนาผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้มีความรู้เพิ่มขึ้นโดยหลัก พุทธศาสนามานบูรณาการ ดังนี้

2.5 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

2.5.1 ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อน

สุพรรณิ ไชยอำพร¹⁰⁶ กล่าวว่าในการขับเคลื่อนชุมชนนั้นจะต้องมีกระบวนการพัฒนาใน ระดับปฏิบัติการและต้องผ่านมิติวัฒนธรรมใน 3 มิติด้วย คือ 1) ระบบความเชื่อ/ความคิด 2) ระบบ คุณค่านิยม รวมถึงคุณธรรมและจริยธรรม และ 3) แบบแผนของคนส่วนใหญ่ที่กระทำและมีพฤติกรรม

¹⁰⁵ ประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล, “เครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบเกษตรกรรมทางเลือกของชุมชน”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538), หน้า 122.

¹⁰⁶ สุพรรณิ ไชยอำพร .. วัฒนธรรมกับการพัฒนา : ศาสตร์ของการพัฒนาในระดับปฏิบัติการ. (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์), ๒๕๔๙ หน้า ๒๐-๒๓.

คล้ายคลึงกัน หรือเป็นกึ่งอัตโนมัติ โดยสำนึกว่าต้องทำอะไร เมื่อไร อย่างไร (Pattern of Action Behavior) ในการขับเคลื่อนงานพัฒนาหรือการขับเคลื่อนชุมชนใดๆ จะมีขั้นตอนที่เน้นมิติของชาวบ้านเป็นหลัก แต่ยังคงเตรียมคน หรือผู้นำชุมชนให้มีความสนใจและเข้ามาร่วม ฉะนั้นการขับเคลื่อนจึงจำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมของผู้คน ซึ่งประกอบด้วยผู้นำและประชาชนไว้ดังนี้

1. ขั้นการตระหนักในช่องว่าง (Consciousness Gap) ซึ่งการตระหนักในช่องว่างนี้มักบ่งชี้ด้วยการรับรู้ปัญหาการมีความต้องการโดยมองเห็นรับรู้ถึงช่องว่างหรือช่วงห่างของสภาพที่เป็นอยู่กับสิ่งที่พึงปรารถนา (Problem/Need)

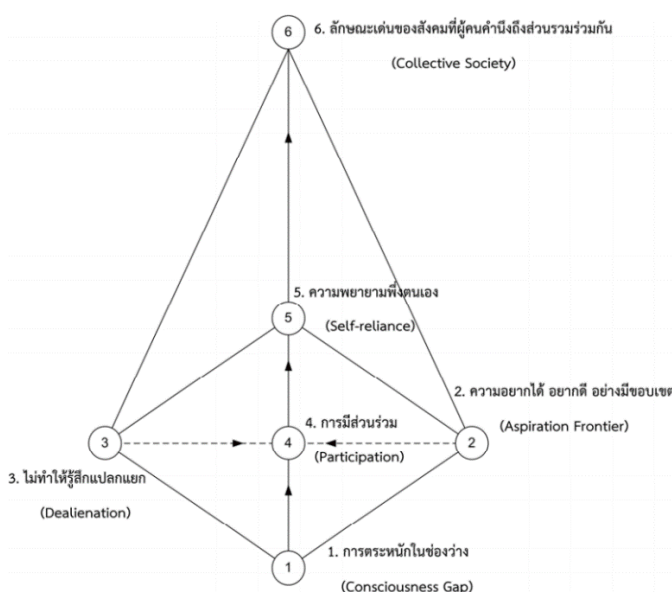
2) ขั้นมีความต้องการเปลี่ยนแปลงอย่างมีขอบเขต (Aspiration Frontier) เมื่อบุคคลตระหนักในช่องว่างแต่ยอมรับได้ปลงได้ กระขับเคลื่อนเพื่อการเปลี่ยนแปลงย่อมไม่เกิดขึ้น ดังนั้นหากต้องการให้มีการขับเคลื่อน จำเป็นต้องเสริมสร้างให้เกิดการจูงใจในการเปลี่ยนแปลง หรือต้องการการเปลี่ยนแปลง การนำสิ่งที่ตั้งมโนภาคภูมิใจทั้งในอดีตและปัจจุบันของชุมชนมาเป็นสื่อชักนำให้มีความต้องการให้มีสิ่งที่ตั้งมโนภาคภูมิใจเป็นต้น

3) ขั้นให้เกียรติไม่สร้างความรู้สึกแปลกแยก (De-Alienation) กล่าวคือ ในการขับเคลื่อนงาน เพื่อให้บุคคลตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วม จำเป็นต้องให้เกียรติ หรือสร้างความรู้สึกว่าทุกคนมีความสำคัญต่อการขับเคลื่อน

4) ขั้น การมีส่วนร่วม (Participation) เนื่องจากการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดภาวะการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน ผู้คนในชุมชนจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Genuine Participation) อันหมายถึง การมีส่วนร่วมตัดสินใจ หรือการมีส่วนร่วมแบบต่อเนื่อง (Continuous Participation) คือ การมีส่วนร่วมในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดการขับเคลื่อน

5) ขั้นสามารถพึ่งตนเอง (Self-Reliance) ทั้งการพึ่งตนเองทางวัตถุ การพึ่งตนเองทางจิตใจ และการพึ่งตนเองทางสติปัญญา

6) ขั้นผู้คนในสังคมคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน (Collective Personality Society) คิดถึงผู้อื่น คิดถึงผลประโยชน์สาธารณะ ตลอดจนการมีจิตอาสา กระบวนการพัฒนาในระดับปฏิบัติการ แสดงในภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.9 แสดงกระบวนการพัฒนาในระดับปฏิบัติการ
แหล่งที่มา : สุพรรณณี ไชยอำพร, 2549 : 20-23

2.6 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

2.6.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบูรณาการ

1. ความหมายของการบูรณาการ

การบูรณาการมีนักวิชาการได้ให้ความหมายที่สอดคล้องกันดังนี้

บัณฑิตยสถาน คำว่าบูรพาการของราชบัณฑิตยสถาน ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2442 ไม่มีคำว่า “บูรพาการ” โดยตรง แต่มีคำว่า “บูรณ-, บูรณ” ซึ่งเป็นคำกริยาวิเศษณ์ หมายถึง เต็ม อาทิ บูรพาการรวมหน่วย เป็นคำนาม หมายถึง การนำหน่วยที่แยกๆกันมารวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและ บูรณะ เป็นคำกริยา หมายถึง ซ่อมแซมทำให้กลับคืนดีเหมือนเดิม เช่น บูรณะวัด เป็นต้น โดยการบูรพาการยังหมายถึง การนำเอาศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานเข้าด้วยกัน เพื่อประโยชน์ในการจัด หลักสูตรแบบบูรพาการ (Integrated Curriculum) คือหลักสูตรที่นำเอาเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ มา หลอมรวมเข้าด้วยกันทำให้เอกลักษณ์ของแต่ละรายวิชาหมดไป เช่นเดียวกัน การเรียนการสอนที่ ดำเนินการด้วยวิธีบูรพาการเราเรียกว่า การจัดการเรียนการสอนแบบบูรพาการ (Integrated Instruction) คือ เน้นที่องค์รวมของเนื้อหามากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละรายวิชาและ เน้นที่การเรียนของผู้เรียนเป็นสำคัญยิ่งกว่าการบอกเนื้อหาของครู¹⁰⁷

¹⁰⁷ สุวิทย์ มูลคำและคณะ, Child center : storyline method : การบูรณาการหลักสูตร และการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร : ที.พี.พริน จำกัด, 2542), หน้า 67.

สอดคล้องกับความหมายของบูรพาการว่า “ การนำศาสตร์ต่างๆมาผสมผสานกันเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง¹⁰⁸ โดยยังมีความหมายของคำว่าบูรพาการคือ “ การเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์ทุกชนิด ที่บรรจุอยู่ในแผนของหลักสูตร เป็นการเชื่อมโยงแนวนอนระหว่างหัวข้อและเนื้อหาต่างๆ ที่เป็นความรู้ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ พุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย การบูรพาการทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และรู้ในเรื่องนี้อย่างลึกซึ้งซึ่งการบูรพาการความรู้เป็นสิ่งจำเป็นโดยเฉพาะในยุคที่มีความรู้ ข้อมูลข่าวสารมาก จึงเกิดเป็นหลักสูตรที่เรียกว่า หลักสูตร บูรพาการ (Integrated curricula) ซึ่งพยายามสร้างหัวเรื่อง (Themes) ในโปรแกรมวิชาโดยนำ ความคิดหลักในวิชามาสัมพันธ์กัน และสัมพันธ์กับวิชาอื่นด้วย ซึ่งการบูรพาการนั้นถือได้ว่าเป็นการ ผสมผสานในการประสานงาน พร้อมกับการได้เติมเต็มการเชื่อมโยงในการทำงานร่วมกัน

โดยการบูรพาการ (Integration) นั้นจะมีหน้าที่ในการช่วยทำการประสานให้มีความกลมกลืนกันของแผน กระบวนการ สารสนเทศ การจัดสรรทรัพยากร การปฏิบัติการ ผลลัพธ์ และการวิเคราะห์ เพื่อเป็นการที่จะได้ทำการสนับสนุนเป้าประสงค์ที่สำคัญขององค์การบูรพาการที่มีประสิทธิผล เป็นมากกว่าความสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน (Alignment) และจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อการดำเนินการของแต่ละองค์ประกอบภายในระบบการจัดการผลการดำเนินการมีความเชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียวอย่างสมบูรณ์แบบ และการนำสิ่งหนึ่งเข้ารวมกับอีกสิ่งหนึ่งเพื่อทำให้สิ่งเดิมเพิ่มพูน สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เอื้อประโยชน์ต่อกัน รวมทั้งการเชื่อมโยงสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งเข้าเป็นส่วนประกอบของอีกสิ่งหนึ่ง เพื่อให้สิ่งนั้นเกิดความสมบูรณ์ขึ้น¹⁰⁹ และการทำให้หน่วยย่อยที่มีอยู่ทั้งหลายที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกันเข้ามารวมทำหน้าที่ประสานกลมกลืนให้เป็นองค์รวมหนึ่งเดียวที่มีความหมายครบถ้วนสมบูรณ์ในตัว¹¹⁰ โดยมีลักษณะของการผสมผสานประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งอาจจะเป็นการผสมผสานเนื้อหาจากวิชาต่างๆ ที่อยู่ในสาขาเดียวกันหรือเป็นการ ผสมผสานเนื้อหาวิชาต่างๆ ที่อยู่ต่างสาขากันก็ได้

และการบูรพาการในความหมายที่เป็นภาษาอังกฤษ ผู้เขียนเห็นว่าคำ ในภาษาอังกฤษบางคำที่ได้มีความหมายทำนองเดียวกันกับคำว่า “บูรพาการ” ดังนี้

Integration เป็นคำ นาม หมายถึง

1. การทำให้รวมเป็นหน่วยเดียวกัน, การผสมกัน, การรวมกัน และ
2. วิธีการของจำนวนเต็ม

Integrate เป็นคำ กริยา หมายถึง 1. เชื่อมผนึกเป็นส่วนเดียวกัน, ทำให้สมบูรณ์ หรือครบถ้วนบริบูรณ์ 2. รวมเป็นส่วนเดียวกัน และ 3. จำนวนเต็ม เป็นต้น¹¹¹

¹⁰⁸ วัฒนา ระวัชทุกข์, แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร : แอลทีเพรส จำกัด, 2442), หน้า 43.

¹⁰⁹ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การคิดเชิงบูรณาการ, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ซัคเซส มีเดีย, 2446), หน้า 56

¹¹⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : กรมการปกครอง, 2440), หน้า 89.

¹¹¹ นที เทียมศรีจันทร์, บทสรุปการจัดทำข้อเสนอการวิจัยในเชิงบูรณาการสำหรับผู้บริหาร : ฉบับกระเป๋, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2547), หน้า 78.

การบูรณาการ นั้นยังสามารถที่จะทำการสร้างองค์ความรู้ และประสบการณ์ใหม่ๆ ในลักษณะของการผสมผสานเข้าด้วยกันทั้งหมด เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและสภาพชีวิตจริง โดยการรวมกันมากกว่า การแบ่งแยกเป็นส่วนๆ นั้นเอง¹¹² และยังเกี่ยวข้องกับกระบวนการ หรือการปฏิบัติเกี่ยวกับการเรียนรู้ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางจิตพิสัย และพุทธิพิสัย หรือกระบวนการ หรือการปฏิบัติในอันที่จะรวบรวมความคิด มโนภาพ ความรู้ เจตคติ ทักษะ และประสบการณ์ในการแก้ปัญหา เพื่อให้ชีวิตมีความสมดุลนั่นเอง

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าความหมายของการบูรณาการนั้น หมายถึง การเชื่อมผสม ประสานให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นกระบวนการที่ต้องใช้การเชื่อมต่อประสานสิ่งหนึ่ง หรือ หลายสิ่งที่มีอยู่นั้นให้เข้ามารวมกัน พร้อมกับการมีประสบการณ์ในอันที่จะรวบรวมความคิด มโนภาพ ความรู้ เจตคติ ทักษะ และประสบการณ์ในการแก้ปัญหา โดยจะต้องมีความประสานสัมพันธ์ให้ เป็นไปในรูปแบบองค์รวมลักษณะของหนึ่งเดียว มีความครบถ้วน และสมบูรณ์ เป็นเอกภาพในตัวแบบ ไม่แยกส่วน จนกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน นั้นเอง

2. แนวคิดของการการบูรณาการ

โดยมีนักวิชาการหลายๆ ท่าน ได้ให้ความหมายของแนวคิดของการการบูรณาการที่มีความแตกต่างออกไป ซึ่งผู้วิจัยจึงได้ศึกษาต้นคว้า และสามารถนำมาสรุป ได้ดังต่อไปนี้

แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องการบูรณาการ (Integration) เกิดขึ้นจากความคิดของ จอห์น ล็อก (John Locks) นักปรัชญาชาวอังกฤษ ที่ได้ชี้ให้เห็นความจริงว่า เด็กสนใจเฉพาะสิ่งจำเป็น และใช้ได้บ่อยในชีวิต เพราะเด็กไม่มีเวลา และกำลังพอที่จะเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างได้หมด จะต้องเลือกสอนเฉพาะสิ่งจำเป็นที่จะสามารถใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้ ต่อมา จอห์น คิวอี้ (John Dewey) นักปรัชญาชาวอเมริกัน เป็นผู้เสนอว่าการให้การศึกษาแก่เยาวชนนั้น ควรให้ความสนใจต่อกิจกรรมที่นำไปสู่ความเข้าใจกิจกรรมพื้นฐานต่างๆ ของมนุษย์ที่ใช้ในการดำรงชีวิต ซึ่งจะทำให้เยาวชนเกิดความต้องการที่จะเรียนรู้ขึ้นโดยธรรมชาติ และมีความเชื่อว่า เราสามารถเชื่อมโยง มโนทัศน์ของวิชาต่างๆ ที่มีในหลักสูตร ได้อย่างน้อย 2 วิชาขึ้นไป และด้วยวิธีการเชื่อมโยงจะส่งผลให้ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่หรือเรื่องที่จะเรียนรู้ต่อไป ซึ่งแนวคิดของจอห์น คิวอี้ นำไปสู่หลักการบูรณาการในเวลาต่อมา¹¹³

ในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ เหตุผลสำคัญที่จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ประกอบด้วยกัน 3 ด้านใหญ่ๆ ดังนี้

1) ด้านจิตวิทยา เรามักจะมองว่า การเรียนรู้จะเป็นไปได้ด้วยดี ก็ต่อเมื่อผู้เรียนได้มีโอกาสที่จะสัมผัสกับองค์ประกอบของการเรียนรู้ที่หลากหลาย และการเรียนรู้ที่หลากหลายเหล่านั้น จะต้องเชื่อมโยงเข้ากับชีวิตจริงของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

2) ด้านสังคมวิทยา ซึ่งเรา คงจะต้องมีความเชื่อร่วมกันว่า ความรู้จะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อความรู้นั้นสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และสามารถแก้ปัญหาต่างๆในชีวิตจริง โดยใช้

¹¹² Beane, James A, Curriculum Planning and Development, Boston : Allyn and Bacon, 1991, p. 9.

¹¹³ ดร.กิตติชัย สุธาสิโนบล, การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการตามแนวพุทธ เพื่อ

การผสมผสานทักษะต่างๆ จากหลากหลาย วิชาาร่วมกัน ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญในมุมมองทางด้านสังคมวิทยา

3) ด้านการบริหาร การบริหารถือเป็นเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่เราไม่ควรที่จะมองข้าม เพราะว่า การบริหารจะช่วยแก้ปัญหาด้านการขาดแคลนบุคลากร และสามารถลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาวิชา ซึ่งทำให้ผู้เรียนสามารถมีเวลาเรียนรู้สิ่งอื่นๆ มากขึ้น ซึ่งนับว่าจะมีมากมายในโลกยุคปัจจุบัน

จากเหตุผลทั้ง 3 ด้าน นำจะสามารถสนับสนุนคำตอบที่ว่า ทำไมต้องจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการให้กับผู้เรียน นอกจากนี้อาจจะมีเหตุผลปลีกย่อยอีกมากมายที่นักการศึกษาต่างๆ ได้ให้เหตุผลไว้ เมื่อพิจารณาแล้วก็ไม่น่าที่จะเป็นประเด็นที่นอกเหนือจากที่ได้กล่าวไว้

ด้านจิตวิทยา การเรียนรู้จะเป็นไปได้ดีเมื่อผู้เรียนได้มีโอกาสสัมผัสกับองค์ประกอบการเรียนรู้ที่หลากหลายเชื่อมโยงกับสิ่งที่เรียนเข้ากับชีวิตจริง

ด้านสังคมวิทยา ความรู้จะมีคุณค่าต่อเมื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตจริงโดยใช้ทักษะจากหลากหลายวิชาาร่วมกัน

ด้านการบริหาร ช่วยแก้ปัญหาด้านการขาดแคลนบุคลากร ลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาวิชา ผู้เรียนมีเวลาเรียนสิ่งอื่นมากขึ้นในโลก

นอกจากนี้อารมณ์ตรง ได้แบ่งแนวความคิดการบูรณาการออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ 1. การบูรณาการในแนวตั้ง (Vertical Integration) เป็นการบูรณาการเข้ากับวัฒนธรรม องค์กร และการบูรณาการเข้ากับกลยุทธ์

2. การบูรณาการในแนวนอน (Horizontal Integration) เป็นการบูรณาการระหว่างกระบวนการภายในหน่วยงาน เช่น การบูรณาการระบบการจัดการผลการปฏิบัติงาน จะเห็นได้ว่าการบูรณาการจะเกิดความสมบูรณ์นั้นประกอบด้วยลักษณะการบูรณาการดังนี้

1) การมีหน่วยย่อย องค์กรประกอบย่อย ระดับชั้นที่นำมาประมวลเข้าด้วยกัน สิ่งที่น่ามานั้นก็จะต้องประมวลเข้าด้วยกันนั้นเรียกว่าหน่วยย่อย

2) หน่วยย่อยนั้น ต้องมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยง เป็นหนึ่งเดียวกันและมี ความยืดหยุ่นในตัวปรับตัวให้เคลื่อนไหวได้ตลอดเวลา

3) เมื่อนำหน่วยย่อยเข้ามาจะครบถ้วนสมบูรณ์ พอดี อย่างลงตัว มีความ ผสมกลมกลืนแบบไม่แยกส่วน และดำเนินไปด้วยดีอันเป็นลักษณะของการบูรณาการ

โดยแนวความคิดการบูรณาการ หมายถึงการทำให้หน่วยย่อยๆ นิ่งหลาย ที่สัมพันธ์อิงอาศัยซึ่งกันและกัน เข้ามาร่วมทำหน้าที่ประสานกลมกลืนเป็นองค์กรวมหนึ่งเดียว ที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ในตัวการบูรณาการนั้น เราจะเอาหน่วยย่อยหน่วยหนึ่งมารวมเข้าในองค์กรวมที่มีหน่วยย่อยอื่นอยู่แล้วก็ได้ หรือจะเอาหน่วยย่อยทั้งหลายที่ต่างแยกๆ กันอยู่มารวมเข้าด้วยกันองค์กรวมก็ได้ ซึ่งเรียกว่าบูรณาการ ทั้งสิ้น แต่ข้อที่สำคัญจะต้องมีตัวยึดที่เป็นหลักอยู่ 3 อย่างในเรื่องบูรณาการ คือ

1. มีหน่วยย่อยองค์ประกอบ ขึ้นส่วน อวัยวะ หรือชั้น ระดับ แง ด้านที่จะ เอามาประมวล เข้าด้วยกัน อันนี้เป็นสิ่งที่จะเอามาประมวลเข้าด้วยกันคือ สิ่งย่อย กับส่วนย่อย

2. หน่วยย่อยเป็นต้นนั้น มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอาศัยซึ่งกันและกัน โดยอันนี้อาจจะเลยไปถึง ลักษณะที่ว่า ในเรื่องของการยืดหยุ่นปรับตัวได้ และมีความเคลื่อนไหวได้ ตลอดเวลาด้วย

3. เมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้ว ก็จะเกิดความครบถ้วนเต็มบริบูรณ์ โดยมีความ ประสานกลมกลืน เกิดภาวะได้ที่ พอดี หรือสมดุล พอได้ที่หรือพอดีสมดุลแล้วองค์รวมนั้นก็จะมี ชีวิตชีวา และสามารถดำรงชีวิตอยู่ไปด้วยได้ดี อันเป็นภาวะของการบูรพาการ

ถ้าครบทั้งองค์ประกอบทั้ง 3 อย่างนี้ก็เป็นสิ่งที่จะบูรพาการสามอย่างนี้ ให้เป็นตัวยืนที่จำเป็นไปตามสภาวะ ส่วนในทางปฏิบัติจะมีหลัก และกระบวนการวิธีอย่างไร ก็จะพิจารณาว่ากันอีกส่วนหนึ่ง แต่สิ่งที่ต้องเน้นก็คือ ความพอดี หรือได้ที่สมดุล ซึ่งก็เป็นสภาวะที่ต้องการของบูรพาการนั้น เราจะแสดงลักษณะออกมาให้เห็นเป็นข้อสำคัญได้ 2 อย่างคือ เมื่อเป็นองค์รวมแล้วองค์รวมนั้นมีชีวิตชีวา หรือดำเนินไปด้วยดี ซึ่งองค์รวมนั้นเกิดมีภาวะและคุณสมบัติของมันเอง

ต่อมาได้มีแนวคิดการบูรณาการ (Conception integration) ขึ้นตอนของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้เสนอในรูปแบบแนวคิดแบบบูรพาการไว้อย่างน่าสนใจก็คือ ประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ถอดกรอบ เพื่อที่จะให้หลุดจากกับดักทางความคิด ทางวัฒนธรรม ทางความรู้ทาง ประสบการณ์ เป็นต้น

ขั้นที่ 2 ขยายกรอบ โดยอาศัยฐานแนวคิดในเรื่อง องค์รวม สหวิทยาการ คิดโดยวิธีอุปนัย การมองประสานขึ้นตรงข้าม และมองแบบทุกฝ่ายชนะ

ขั้นที่ 3 คุมกรอบ ซงเป็นขั้นกลับมาบูรพาการอีกครั้ง¹¹⁴

3. ทฤษฎีเกี่ยวกับการบูรณาการ

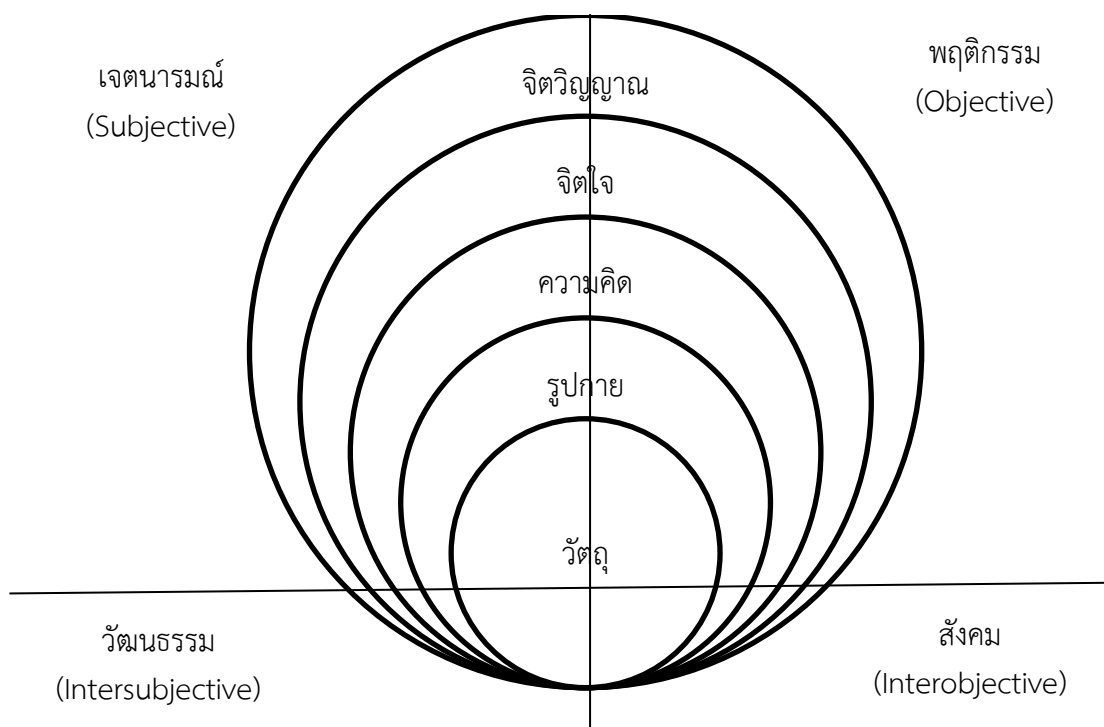
โดยมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของทฤษฎีเกี่ยวกับการบูรพาการ ซึ่งผู้วิจัยจึงได้ศึกษาค้นคว้า และสามารถนำมาสรุป ได้ดังต่อไปนี้

ทฤษฎีบูรพาการ (Integral Theory) ของ เคน วิลเบอร์ (Ken Wilber) ก็พบว่ามันสามารถเชื่อมโยงเข้ากับหลายๆ ศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง “ความฉลาดทางอารมณ์” (Emotional Intelligence) ที่เป็นส่วนหนึ่ง และ เป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนทุกทักษะ ทั้งทักษะค่านใจ (Soft Skills) และ ทักษะภายนอก (Hard Skills)

ทฤษฎีบูรพาการ (Integral Theory) ยืนอยู่บนกระบวนทัศน์แม่บท (Meta-paradigm) ว่าทุกคนถูกต้อง จึงพิจารณาสรรพสิ่ง อย่างครบถ้วนทุกมุมมอง ทั้งเชิงลึก และ เชิงกว้าง เครื่องมือ การพิจารณา ถูกเรียกว่า Integral Map หรือ AQAL (All Quadrant All Level) โดยแบ่งมุมมองการพิจารณาสรรพสิ่งออกเป็น 4 ทิศน์ ได้แก่

¹¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 197.

ภาพที่ 2.10 ทฤษฎีบูรณาการ (Integral Theory) ของ เคน วิลเบอร์

ทัศน์หนึ่ง The Intentional Quadrant (“I”)

ทัศน์แห่งเจตนารมณ์ คือ เรื่องภายในของตัวเอง จากมุมมองของตัวเอง (interior-individual) เรียกอีกอย่างว่า อัตวิสัย (subjective)

ทัศน์สอง The Behavioral Quadrant (“It”)

ทัศน์แห่งพฤติกรรม คือ เรื่องราวภายนอกจากมุมมองส่วนบุคคล (exterior-individual) เรียกอีกอย่างว่า ภาวิสัย (objective)

ทัศน์สาม The Cultural Quadrant (“We”)

ทัศน์แห่งวัฒนธรรม คือ เรื่องราวภายในของกลุ่มเราจากมุมมองของกลุ่มเราเอง (interior-collective) เรียกอีกอย่างว่า อัตวิสัยร่วม (intersubjective)

ทัศน์สี่ The Social Quadrant (“Its”)

ทัศน์แห่งสังคม คือ เรื่องราวภายนอกกลุ่ม จากมุมมองของกลุ่มคน (exterior-collective) เรียกอีกอย่างว่า ภาวิสัยร่วม (Interobjective) นั้นเอง¹¹⁵

ส่วนทางด้านของ Karl Deutscher ได้มองว่า หลักบูรพาการนั้นจะต้องมี ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยต่างๆ ซึ่งพึ่งพาอาศัยกันและกันและร่วมมือกันเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ในระบบซึ่งแต่ละหน่วยไม่สามารถทำได้โดยลำพัง Deutscher เห็นว่าหน้าที่หลักของการรวมกลุ่มมี 4 ประการ

¹¹⁵ รัน ธีรปัญญา, องค์ความรู้การหลอมรวม และบทวิเคราะห์เรื่องภาวะผู้นำบูรณาการ (Integral Leadership), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.runwisdom.com> [20 ส.ค. 2460].

1. เพื่อรักษาสันติภาพ
2. เพื่อให้ได้มาซึ่งความสามารถเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ต่างๆ ได้มากขึ้น
3. เพื่อให้ประสบความสำเร็จในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ
4. เพื่อให้ได้มาซึ่งภาพพจน์ของตน และเอกลักษณ์ในบทบาทใหม่ นั้นเอง

4. รูปแบบของการบูรณาการ (Model of integration)

การเรียนการสอนแบบบูรณาการมีรูปแบบสำคัญๆ ดังนี้

1) แบบวิทยาการพื้นฐาน (Discipline based) เป็นรูปแบบที่ผู้สอนในวิชาหนึ่งสอดแทรกเนื้อหาของวิชาอื่นๆ เข้าไปในการสอนของตน เป็นการวางแผนการสอนและสอนโดยผู้สอนเพียงคนเดียว

2) แบบคู่ขนาน (Parallel) เป็นรูปแบบที่ผู้สอนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป สอนต่างวิชากันแต่ วางแผนการสอนร่วมกันโดยระบุสิ่งที่ร่วมกันและตัดสินใจว่า หัวเรื่อง/มโนทัศน์/ปัญหาเดียวกันนั้นจะสอนอย่างไรในวิชาของแต่ละคน งานที่มอบหมายให้ผู้เรียนทำจะแตกต่างกันไปในแต่ละวิชา

3) แบบพหุวิทยาการ (Multidisciplinary) เป็นรูปแบบที่ผู้สอนต่างวิชาพร้อมกันสอนเป็นทีมร่วมวางแผนและกำหนดหัวเรื่องปัญหาาร่วมกัน และดำเนินการสอนผู้เรียนกลุ่มเดียวกันมอบหมายงานหรือโครงการให้ผู้เรียนทำร่วมกันเป็นงานชิ้นเดียว

4) แบบสหวิทยา (Interdisciplinary) เป็นการสอนที่ผู้สอนแต่ละคนต่างสอนวิชาของตนเอง ไม่ได้ออกแบบให้ผู้เรียนทำงานร่วมกันทำงานระหว่างต่างวิชา แต่จะมีการสอนแบบบูรณาการเฉพาะที่ระบุไว้ในแต่ละวิชาเท่านั้น ผู้สอนแต่ละคนในต่างวิชาไม่ได้มีส่วนแบ่งการทำการกิจกรรมของผู้เรียนด้วยกันเพียงแต่ให้เวลาและมอบหมายงาน หรือปัญหาให้ผู้เรียนกลับไปดำเนินการกันเอง

4) แบบบูรณาการ (Integrated) เป็นการบูรณาการทั้งมโนทัศน์ ทักษะเจตคติและความเชื่อ ตลอดจนเนื้อหา ทำให้เป็นการสอนที่ต้องอาศัยความหลากหลายวิธีที่สามารถเป็นไปได้ ผู้เรียนสามารถเลือกที่จะฝึกในสิ่งที่ต้องการจะเรียนรู้ ตามความถนัดและความสนใจของตนเองอย่างอิสระ

ในบางกรณีการบูรณาการสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. บูรณาการเชิงเนื้อหาวิชา ซึ่งเป็นการผสมผสานเนื้อหาวิชาของการหลอมรวมแบบ แแกน หรือแบบสหวิทยา นอกจากนี้จะเป็นการผสมผสานของเนื้อหาวิชาในแง่ทฤษฎีกับการปฏิบัติหรือเนื้อหาวิชาที่สอนกับชีวิตจริง โดยจะบูรณาการส่วนทั้งหมด (Total integration) หรือจะบูรณาการบางส่วน (Partial integration)

2. บูรณาการเชิงวิธีการ คือ การผสมผสานวิธีการเรียนการสอนแบบต่างๆ โดยใช้สื่อประสม และ ใช้วิธีการประสมมากที่สุด

นอกจากนี้ ฟอว์กาที นักการศึกษาชาวอเมริกัน ได้เสนอรูปแบบบูรณาการไว้ 10 รูปแบบ ซึ่งสามารถจัดเป็นกลุ่มได้ 3 กลุ่ม คือ

บูรณาการภายในสาขาวิชาเดียวกัน (Within single disciplines)

บูรณาการข้ามวิชา (Across several disciplines) และ

บูรณาการภายในตัวผู้เรียน (Inside the mind of the learner) กับระหว่างผู้เรียน (Between the learners) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. กลุ่มบูรณาการภายในสาขาวิชาเดียวกัน (Within single disciplines)

1) แบบแยกออกจากกันเป็นส่วน (Fragmented model) เป็นรูปแบบดั้งเดิมที่แยกเป็นวิชาเดี่ยวๆ มีลักษณะเฉพาะตัว ผู้เรียนเรียนรู้แต่ละวิชาแต่ไม่นำความรู้ไปบูรณาการกับวิชาอื่นๆ แม้ว่าจะมีโน้ตที่เกี่ยวข้อกันอยู่ ทำให้ผู้เรียนขาดความเชื่อมโยงที่ชัดเจน และเกิดการถ่ายโยงการเรียนรู้น้อย แต่ผู้สอนสามารถเลือกสอนเนื้อหาสำคัญๆ ของแต่ละวิชาที่ตนรับผิดชอบให้ลึกและกว้างได้ตามความเหมาะสม และความจำเป็น

2) แบบเชื่อมโยง (Connected model) เป็นการบูรณาการภายในวิชา โดยเชื่อมโยงเนื้อหาวิชาเข้าด้วยกันภายในขอบเขตของแต่ละวิชา อาจเชื่อมโยงหัวข้อ (Topic) ทักษะ (Skill) เจตคติ (Attitude) และมโนทัศน์ (Concept) ไปยังเรื่องต่อไป ซึ่งผู้สอนจะมั่นใจในการที่จะเชื่อมโยงเนื้อหาภายในวิชาของตนเอง และทำให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ของมโนทัศน์และทักษะได้ชัดเจนขึ้น

3) แบบซ้อนกัน (Nested model) เป็นการบูรณาการภายในวิชาเดียวกันแต่มีการนำทักษะการคิด ทักษะทางสังคม และทักษะด้านเนื้อหาที่เฉพาะเจาะจงเข้ามาบูรณาการเป็นหัวข้อหรือหน่วยการเรียนรู้ เป็นรูปแบบที่ผู้สอนคนเดียวสามารถบูรณาการด้วยตนเอง การบูรณาการแบบซ้อนกันนี้ ถ้าจัดอย่างไม่รอบคอบ การบูรณาการที่ละหลายเป้าหมายในบทเรียนเดียว อาจทำให้ผู้เรียนสับสน และละเลยการเรียนรู้มโนทัศน์หลักของกิจกรรม เพราะได้รับงานเกี่ยวกับการเรียนรู้หลายอย่างพร้อมกัน แต่ในทางตรงกันข้ามการนำทักษะหลายทักษะมาบูรณาการในเนื้อหาที่จะสอน เป็นการเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ข. กลุ่มบูรณาการข้ามวิชา (Across several disciplines)

1) แบบเรียงลำดับ (Sequenced model) เป็นการบูรณาการการสอนข้ามวิชาโดยนำหน่วยการเรียนรู้ที่สอนต่างวิชากัน มาพิจารณาความใกล้เคียงของเนื้อหาแล้วนำมาเชื่อมโยง ปรับกิจกรรมการเรียนการสอนให้ชัดเจน และจัดสอนในช่วงเวลาเดียวกันซึ่งแต่ละวิชายังคงสอนตามแผนการสอนของตนเพียงแต่เชื่อมโยงบางหัวข้อ และจัดเรียงลำดับหน่วยการเรียนรู้ใหม่ให้เหมาะสม ทำให้แนวทางการเรียนรู้ของผู้เรียนเรียนจะมุ่งไปในทิศทางเดียวกันอย่างต่อเนื่องลดความสับสน และความน่าเบื่อซึ่งต้องมีความยืดหยุ่นของเวลาที่ใช้ในการวางแผน และทำตารางสอนร่วมกันโดยอาศัยการประนีประนอมความคิดเห็นและความต้องการของผู้สอนทุกคน

2) แบบมีส่วนร่วม (Shared model) เป็นการบูรณาการที่เชื่อมโยงระหว่างวิชาผู้สอน วางแผนการสอนร่วมกัน ในส่วนที่มีมโนทัศน์ ทักษะ หรือเจตคติคาบเกี่ยวกัน ต้องการความยืดหยุ่นเรื่องเวลา การประสานความคิด และทักษะการทำงานกลุ่มของผู้สอนทุกวิชา โดยอาจจัดเป็นหัวข้อ หรือโครงการร่วมกัน ที่ทำให้ผู้เรียนถ่ายโยงมโนทัศน์ง่ายขึ้น ผู้สอนแต่ละวิชาจะสอนไปตามปกติใน หัวข้ออื่น

3) แบบโยงใย (Webbed model) เป็นการบูรณาการที่กำหนดประเด็น (Theme) ขึ้นจากการวิเคราะห์หลักสูตรหรือบริบททางสังคม แล้วเชื่อมโยงไปสู่วิชาต่างๆ ว่าแต่ละวิชามีมโนทัศน์ใดบ้างที่สอดคล้องกับมโนทัศน์ในประเด็นที่ตั้งไว้ หลังจากนั้นจะกำหนดเนื้อหาเพื่อให้สอดคล้องกับประเด็นที่ตั้งไว้ แล้วผู้สอนแต่ละคนก็ทำการสอนเรื่องนั้นๆ ซึ่งต้องใช้เวลาในการดำเนินงานร่วมกัน และการเลือกประเด็นที่เหมาะสม ซึ่งการเลือกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางสังคมทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย และสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้เรียน

4) แบบเส้นด้าย (Threaded model) เป็นการบูรณาการที่ใช้ทักษะเป็นตัวหลักในการกำหนดเนื้อหา ตลอดจนการเรียนการสอนในแต่ละวิชาให้สัมพันธ์กับทักษะที่กำหนด เช่น ทักษะการคิด ทักษะแก้ปัญหา ทักษะความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น แต่ละวิชายังคงแยกกันในเนื้อหา ผู้สอนทุกคนในโรงเรียนได้ร่วมวางแผน รับรู้ และลงมือปฏิบัติ เมื่อจบการศึกษาผู้เรียนจะได้ทักษะที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

5) แบบบูรณาการ (Integrated model) เป็นการบูรณาการความหลากหลายของหัวข้อทางวิชาการที่สัมพันธ์กันของวิชาหลัก 4วิชา หลอมรวมโดยมีทักษะ มโนทัศน์ และเจตคติที่เหมือนกันเป็นหลักในการบูรณาการ จึงต้องการการระดมความคิดในการวางแผนและกำหนดเวลา สอนร่วมกันของผู้สอน ผู้เรียนได้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิชาและสร้างแรงจูงใจให้เรียนต่อเนื่องไป

ค.กลุ่มบูรณาการภายในตัวผู้เรียน (Inside the mind of the learner) กับระหว่าง ผู้เรียน (Between the learners)

1) แบบใฝ่ใจ (Immersed model) เป็นการบูรณาการที่ยึดความสนใจของผู้เรียนเป็นหลักในการบูรณาการไปยังสาขาอื่นๆ ผู้เรียน, ผู้นำตนเอง เนื่องจากผู้เรียนมีความสนใจที่หลากหลาย อาจทำให้เบนความสนใจผู้เรียนได้เพียงบางกลุ่ม ซึ่งผู้เรียนเหล่านั้นจะเกิดแรงจูงใจต่อการเรียน และได้รับความรู้กว้างขวาง

2) แบบเครือข่าย (Networked model) เป็นการบูรณาการที่ผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการบูรณาการโดยเลือกเครือข่ายผู้เชี่ยวชาญ และแหล่งเรียนรู้ที่จำเป็นด้วยตนเอง ผู้เรียนเท่านั้นที่จะรู้ถึงความซับซ้อนและมิติต่างๆ ในขอบเขตที่ตนสนใจ เป็นการผลักดันให้ผู้เรียนรู้ในเรื่องที่ตนสนใจมากขึ้น

ในปัจจุบันยังมีการบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ก็คือ

1. รูปแบบการเรียงลำดับ (Sequenced Model) เป็นการบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ 2 กลุ่ม โดยนำเอาหน่วยการเรียนรู้ของแต่ละ กลุ่มที่มีความคิดรวบยอด ทักษะ หรือเจตคติที่คล้ายคลึงกันมาเรียงลำดับหน่วยใหม่เพื่อที่จะได้นำเสนอ ในช่วงเวลาเดียวกัน โดยทั้งสองกลุ่มยังสอนแยกกัน โดยสอนคู่ขนานกัน ซึ่งเนื้อหาของกลุ่มหนึ่งจะส่ง เสริมอีกกลุ่มหนึ่ง

2. รูปแบบมีส่วนร่วม (Shared Model) เป็นการบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระ 2 กลุ่ม โดยยึดความคิดรวบยอด (concept) ทักษะ (skill) เจตคติ (attitude) เป็นตัวเชื่อมสองวิชาเข้าด้วยกัน โดยครูทั้งสองคนวางแผนร่วมกันในส่วนที่คาบเกี่ยวกัน อาจจัดสอนเป็นหัวข้อร่วมกัน หรือ ทำโครงการร่วมกัน ส่วนที่ไม่คาบเกี่ยวกันก็แยกกันสอนตามปกติ

3. รูปแบบการโยง (Webbed Model) เป็นการบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ ตั้งแต่ 2 กลุ่มขึ้นไป โดยครูผู้สอนแต่ละกลุ่มสาระวางแผนร่วมกัน กำหนดหัวข้อแล้วโยงไปสู่เนื้อหา สาระของกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ที่เห็นว่า คล้ายคลึงสัมพันธ์กัน

4. รูปแบบร้อยด้าย (Threaded Model) เป็นการบูรณาการที่ใช้ในการมีเกทักษะอย่าง ใดอย่างหนึ่ง เช่น ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะ การคิดวิเคราะห์ ทักษะการตั้งคำถาม โดยกำหนด เนื้อหา สาระหรือกิจกรรมการเรียนการสอนในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ให้สัมพันธ์กับทักษะที่กำหนด ขึ้นมา

5. รูปแบบบูรณาการ (Integrated Model) เป็นการบูรณาการโดยนำเอาความรู้ในกลุ่ม สาระการเรียนรู้ต่างๆ อาจเป็นความคิดรวบยอด หรือทักษะที่คาบเกี่ยวกันมาวางแผนการจัดการ

เรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม ร่วมกันสอนหรือมอบหมายงานให้ครูคนใดคนหนึ่งสอน ผู้เรียนทำชิ้นงานเดียวกันและประเมินผลร่วมกัน¹¹⁶

นอกจากนี้ โฟการ์ตี (Fogarty) ก็ได้จัดรูปแบบของการบูรณาการเป็น 3 กลุ่มดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 การบูรณาการภายใน (Within single discipline) มี 3 รูปแบบ ดังนี้

(1) รูปแบบการกระจัดกระจาย (The fragmented model) ได้แก่ การจัดหัวข้อรายละเอียดความคิดรวบยอด หรือทักษะภายในบริบทของเนื้อหาเดียวกันให้สัมพันธ์กัน

(2) รูปแบบการเชื่อมโยงกัน (Connected model) ได้แก่ การนำสิ่งที่ใกล้เคียงกันให้อยู่ภายในเนื้อหาเดียวกันโดยการเชื่อมโยงทักษะ ความคิดรวบยอดที่เหมือนกัน เข้าหากันอย่างมีสัมพันธ์กันภายใน

(3) รูปแบบที่ซ้อนทับกัน (Nested model) ได้แก่ การบูรณาการ 3 มิติทับซ้อนกัน 3 ด้านเช่น การฝึกทักษะ การออกแบบ และการแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อม

กลุ่มที่ 2 การบูรณาการข้ามฝ่าย (Across several disciplines) มี 5 รูปแบบ ดังนี้

(1) รูปแบบการแบ่งส่วนกัน (Shared model) ได้แก่ การนำส่วนของการทับซ้อนกันบางส่วนมาร่วมกันวางแผนงาน และแนวทาง

(2) รูปแบบการลำดับเหตุการณ์ (Sequenced model) ได้แก่ การนำส่วนที่แยกกันมาจัดเรียงลำดับภายในกรอบของแนวความคิดที่เหมือนกัน สัมพันธ์กันให้เข้ากันได้ สอดคล้องกันและสัมพันธ์กับคุณานาน

(3) รูปแบบเครือข่ายโยงแมงมุม (Webbed model) ได้แก่ การนำภาพรวมของสิ่งที่เกี่ยวข้องกันเป็นเครือข่าย โดยใช้หัวเรื่อง (Theme) และเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับรูปแบบด้วย

(4) รูปแบบเส้นด้าย (Threaded model) ได้แก่ การขยายแนวความคิดหลักให้มาผสมผสานไว้ในเนื้อหาต่างๆ การผูกความสัมพันธ์ด้านทักษะทางสังคม ทักษะความคิด ทักษะ การเรียนรู้ทักษะการประสานสัมพันธ์เทคโนโลยี ซึ่งเป็นแนวคิดด้านพหุปัญญา

(5) รูปแบบการบูรณาการที่เป็นสหวิทยาการ (Integrated model) โดยการนำส่วนเดิมของวิทยาการที่เกี่ยวข้องกัน ทับซ้อนกันทางความคิดรวบยอดทักษะทัศนคติมาแยกออกจากกันแล้วผสมผสานกับส่วนของวิทยาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

กลุ่มที่ 3 การบูรณาการภายใน และข้ามสาขาผู้เรียนรู้ (Within and across learners) มี 2 รูปแบบ ดังนี้

(1) รูปแบบการซุ่มตัวเอง (Immersed model) เป็นการทำให้เกิดขึ้นในตัวของผู้เรียนรู้เองเป็นการสร้างสิ่งที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง

(2) รูปแบบการทำงานที่มีความเป็นเครือข่าย (Network model) ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์หลายมิติโดยผู้เรียนรู้เป็นผู้กระทำโดยตรง¹¹⁷

¹¹⁶ พระมหานรินทร์ สุมโน, การบูรณาการการจัดการเรียนรู้ภาษาไทยในศตวรรษที่ 21, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 8.

¹¹⁷ Fogarty, Robin, *Ten Ways to Integrate Curriculum*, Educational: Leadership, 1991, p.61 - 65.

โดยต่อมาก็ได้มี Lardizabal and others. ได้กล่าวถึง รูปแบบบูรณาการจัดการเรียนรู้ ที่ต้องยึดถือหลักการอันสำคัญที่เรียกว่า แกนกลางของประสบการณ์โดยจะต้องอยู่ที่ความต้องการของผู้เรียน และประสบการณ์ในการเรียนรู้ ซึ่งก็ได้จัดเป็นหน่วยการเรียนรู้ โดยหน่วยการเรียนรู้นี้อาจแบ่งแยกออกเป็นประเภทใหญ่ได้ 3 ประเภท ดังต่อไปนี้ คือ

1. หน่วยเนื้อหา (Subject - Matter Unit) เป็นการเน้นหน่วยเนื้อหา หรือหัวข้อเรื่องต่างๆ หลักการหรือสิ่งแวดล้อม

2. หน่วยความสนใจ (Center of Interest Unit) จัดเป็นหน่วยขึ้นโดยพื้นฐานความสนใจและความต้องการ หรือจุดประสงค์เด่นๆของผู้เรียน

3. หน่วยเสริมสร้างประสบการณ์ (Integrative Experience Unit) เป็นการรวบรวมประสบการณ์ หรือจุดเน้นอยู่ที่ผลการเรียนรู้และสามารถนำไปสู่การปรับพฤติกรรม การปรับตัวของผู้เรียน

หน่วยดังกล่าว หมายถึง กลุ่มกิจกรรมหรือ ประสบการณ์ที่จัดไว้เพื่อสนองจุดมุ่งหมาย หรือสำหรับการแก้ปัญหาใด ปัญหาหนึ่ง การเรียนเริ่มจากจุดสนใจใหญ่ แล้วแยกไปสู่กิจกรรมในแง่มุมต่างๆ จนกระทั่ง ผู้เรียนสามารถตอบสนองสถานการณ์ที่กำหนดไว้ได้ นั่นเอง

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.7.1 งานวิจัยในประเทศ

อัจตรา ประเสริฐสิน และคณะ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการจัดการนวัตกรรมทางการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนและการทำวิจัยของครู” ผลการวิจัยพบว่า การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการนวัตกรรมทางการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนและการทำวิจัยของครู ใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสนทนากลุ่ม มีผู้ให้ข้อมูลจากโรงเรียน ในเขตกรุงเทพมหานคร 3 สังกัด ได้แก่ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร (สพจ.) สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร (กทม) และสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) สังกัดละ 2 คน 6 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสนทนากลุ่ม เพื่อหาแนวทางการจัดการนวัตกรรมทางการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนและการทำวิจัยของครู มีความตรงเชิงเนื้อหา 10C 10C อยู่ระหว่าง 0.40 - 1.00 ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดการนวัตกรรมทางการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนและการทำวิจัยของครู ประกอบด้วย 7 ด้าน คือ 1) การจัดการอบรมความรู้ที่ทันสมัยเพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรม 2) การส่งเสริมสนับสนุนอุปกรณ์และเทคโนโลยีที่ทันสมัยและเหมาะสม 3) การจัดเวทีนำเสนอผลงานเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) มีนายส่งเสริมการใช้นวัตกรรมชั้นเรียน 5) มีงบประมาณจัดทำ นวัตกรรม ๕) กำหนดจำนวนนักเรียนแต่ละห้องให้มีความเหมาะสมกับจำนวนสื่อการเรียนรู้ และ 7) สร้างแรงจูงใจให้ครูในการสร้างนวัตกรรม เช่นการให้รางวัล¹¹⁸

¹¹⁸อัจตรา ประเสริฐสิน และคณะ, “การศึกษาแนวทางการจัดการนวัตกรรมทางการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนและการทำวิจัยของครู”, แหล่งที่มา <https://ejournals.swu.ac.th/index.php/jlis/article/download/9958/8449/29314> [สืบค้นวันที่ 27 พฤศจิกายน 2565]

อุดมเดชา พลเยี่ยม ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้สำหรับนักศึกษาเตรียมวิศวกรรมศาสตร์” ผลการวิจัยพบว่า การทดสอบค่า t ผลการวิจัยพบว่า 1. นักศึกษาเตรียมวิศวกรรมศาสตร์ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพมีคะแนนหลังเรียนด้วยกิจกรรมสะเต็มศึกษาแบบบูรณาการกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมสูงกว่าก่อนเรียน โดยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 2. นักศึกษาเตรียมวิศวกรรมศาสตร์ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพมีระดับสมรรถนะการแก้ปัญหาแบบร่วมมือทั้ง 3 ด้านคือ ด้านการสร้างและเก็บรักษาความเข้าใจที่มีร่วมกัน ด้านการเลือกวิธีดำเนินการที่เหมาะสมในการแก้ปัญหา และด้านการสร้างและรักษาระเบียบของกลุ่ม มีสมรรถนะการแก้ปัญหาแบบร่วมมืออยู่ในระดับสูง 3. นักศึกษาเตรียมวิศวกรรมศาสตร์ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมสะเต็มศึกษาแบบบูรณาการกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก¹¹⁹

พรทิพย์ ไชยโส ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมสมรรถนะด้านการประเมินการเรียนรู้ของนิสิตครูเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน” ผลการวิจัยพบว่า นวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นเป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการคิด มีขั้นตอนในการจัดกิจกรรม 5 ขั้นตอนคือขั้นกระตุ้นความสนใจ ขั้นการสืบเสาะหาคำตอบ ขั้นการสรุปผล ขั้นการขยายความรู้ และขั้นการประเมินผล เรียกว่า ชื่อว่า 3S2E Model นำเสนอนวัตกรรมในลักษณะของเอกสารคู่มือสำหรับอาจารย์และเอกสารการเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษาครู โดยจัดลำดับโครงสร้างจัดเป็นหน่วยการเรียนรู้ 9 หน่วย ใช้เวลาในการสอนและทำกิจกรรมแต่ละหน่วยประมาณ 3 ชั่วโมง ผลการนำนวัตกรรมไปใช้พบว่านิสิตนักศึกษาครูมากกว่าร้อยละ 50 มีสมรรถนะด้านการประเมินอยู่ในระดับดีมาก และมีจำนวนนิสิตนักศึกษาครูมากกว่าร้อยละ 90 ที่ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 60 ทั้งนี้มีสมรรถนะด้านการประเมินที่นิสิตนักศึกษาครูได้รับการพัฒนา 9 สมรรถนะ ประกอบด้วย 1) สมรรถนะในการกำหนดวัตถุประสงค์ในการประเมินและสิ่งที่ประเมิน 2) สมรรถนะในการให้ผลย้อนกลับกับผู้เรียน 3) สมรรถนะในการสร้างและใช้เครื่องมือในการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียน 4) สมรรถนะในการให้คะแนนและแปลความหมายคะแนน 5) สมรรถนะในการออกแบบการประเมินสภาพจริง 6) สมรรถนะในการตรวจสอบและวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือประเมิน 7) สมรรถนะในการให้ระดับคะแนนและการรายงานผลการเรียนรู้ของผู้เรียน 8) สมรรถนะในการใช้ผลการประเมินเพื่อปรับปรุงการเรียนรู้ของผู้เรียนและการสอนของครู 9) สมรรถนะในการจัดทำโครงการในการออกแบบการประเมินการเรียนรู้ อาจารย์ที่ใช้นวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นส่วนใหญ่มีความเห็นว่าคู่มือและกิจกรรมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก นิสิตนักศึกษาที่เรียนรายงานว่าได้เรียนรู้ตามบทเรียนที่เรียนและตระหนักว่าสมรรถนะด้านการประเมินเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับครูที่จะนำไปใช้ในการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนต่อไป¹²⁰

¹¹⁹อุดมเดชา พลเยี่ยม, “การพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้สำหรับนักศึกษาเตรียมวิศวกรรมศาสตร์”, *รายงานวิจัย*, (คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, 2564), บทคัดย่อ.

¹²⁰พรทิพย์ ไชยโส, “การพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมสมรรถนะด้านการประเมินการเรียนรู้ของนิสิตครูเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน”, *รายงานวิจัย*, (นักวิชาการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2556), บทคัดย่อ.

พีระศักดิ์ กิ่งพุ่ม ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบผสมผสาน วิชานวัตกรรมและเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์การกีฬา ของผู้เรียนระดับปริญญาตรีสถาบันการพลศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า 1. องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนบนเว็บแบบผสมผสานฯ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) วิธีการและกิจกรรมการเรียนการสอน และ 4) การวัดและการประเมินผล 2. นักศึกษาที่เรียนตามรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนการเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักศึกษามีความคิดเห็นว่าการเรียนตามรูปแบบฯ ที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก 3. ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ทำการประเมินรูปแบบการเรียนการสอนแล้วมีความคิดเห็นว่า รูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นนั้นมีความเหมาะสมอยู่ในระดับดีมาก¹²¹

เสาวภา ไพทยวัฒน์ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงในชีวิตของสังคมเมืองกับการสร้างรูปแบบศรัทธาการมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย : กรณีศึกษาวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม” พบว่า วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามเป็นแหล่งการเรียนรู้ ศิลปกรรมไทยและพระพุทธศาสนาโดยวัดแห่งนี้เป็นศูนย์ร่วมในการสร้างความวิจิตรพิสดารให้กับคนไทยในยุคที่ผ่านมาเกี่ยวกับพุทธศิลปกรรมไทยจิตรกรรมไทยประติมากรรมไทยการจัดพิพิธภัณฑ์การนำความรู้แบบตะวันตกมาใช้ในการสร้างจุดเด่นโดยใช้หินอ่อนจากประเทศอิตาลีโดยที่อาคารสถานที่ทั้งหมดเป็นศิลปกรรมซึ่งกล่าวได้ว่าวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามเป็นต้นแบบในการเปิดพื้นที่ใหม่ด้วยการนำศิลปกรรมของโลกตะวันตกมาผสมกลมกลืนกับศิลปกรรมไทยและนำมิติทางวัฒนธรรมมาอธิบายการอยู่ร่วมกันของคนระหว่างโลกตะวันตกกับโลกตะวันออก ซึ่งวัดเองก็ได้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่เขตดุสิต ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของวัด และประชาชน¹²²

ปวีรบรรด สมนึก ได้วิจัยเรื่อง "การพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอนโดยใช้สื่อวีดิทัศน์ เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง "ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว" ผลการวิจัยพบว่า 1) วิธีการสอนแบบปกติ มีข้อดีคือ เป็นวิธีสอนที่ใช้เวลาน้อย เมื่อเทียบกับวิธีสอนแบบอื่น ๆ ใช้กับผู้เรียนจำนวนมากได้สะดวก ไม่ยุ่งยาก และถ่ายทอดเนื้อหาสาระได้มาก ส่วนข้อจำกัดคือเป็นวิธีสอนที่ผู้เรียนมีบทบาทน้อย จึงอาจทำให้ผู้เรียนขาดความสนใจในการบรรยาย อาศัยความสามารถของผู้บรรยาย ถ้าผู้บรรยายไม่มีศิลปะในการบรรยายที่ดึงดูดใจผู้เรียน ผู้เรียนอาจขาดความสนใจ และถ้าผู้สอนขาดการเรียบเรียงเนื้อหาสาระอย่างเหมาะสม ผู้เรียนอาจเกิดความไม่เข้าใจ และไม่สามารถซักถามได้ถ้าผู้บรรยายไม่เปิดโอกาส นอกจากนี้ ยังเป็นวิธีสอนที่ไม่สามารถสนองตอบความต้องการและความแตกต่างระหว่างบุคคล สำหรับวิธีการสอนโดยใช้สื่อวีดิทัศน์เป็นหลัก มีข้อดีคือ ช่วยให้คุณภาพการเรียนรู้อของผู้เรียนดีขึ้น สามารถจำได้มากและนานขึ้น ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ในปริมาณมากขึ้นในเวลาที่กำหนดไว้ และช่วยให้ผู้เรียนมีความสนใจและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ส่วนข้อจำกัดคือ การขาดทักษะในการอยู่

¹²¹พีระศักดิ์ กิ่งพุ่ม, “การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบผสมผสานวิชานวัตกรรมและเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์การกีฬา ของผู้เรียนระดับปริญญาตรีสถาบันการพลศึกษา”, รายงานวิจัย, (นักวิชาการศึกษาลักษณ์สูตรและการเรียนรู้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553), บทคัดย่อ.

¹²²เสาวภา ไพทยวัฒน์ และคณะ, “การเปลี่ยนแปลงในชีวิตของสังคมเมืองกับการสร้างรูปแบบศรัทธาการมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย : กรณีศึกษา วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2553), หน้า 54 - 55.

ร่วมกับผู้อื่นเท่ากับการเข้าร่วมกิจกรรมแบบชั้นเรียนปกติ 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาที่เรียนโดยสื่อวีดิทัศน์สูงกว่านักศึกษาที่เรียนโดยวิธีปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 และ 3) ระดับความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการสอนโดยใช้สื่อวีดิทัศน์เป็นหลักอยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.79¹²³

2.7.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

Philippe Mustar ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเทคโนโลยีการศึกษา: นวัตกรรมและการเป็นผู้ประกอบการที่ MINES ParisTech, โรงเรียนวิศวกรรมชั้นนำของฝรั่งเศส พบว่า ความเชี่ยวชาญใหม่เกี่ยวกับนวัตกรรมและการเป็นผู้ประกอบการที่โรงเรียนวิศวกรรมชั้นนำของฝรั่งเศสโดยระบุถึงความกังวลในวงกว้าง ๆ สีข้อดังนี้ 1) พัฒนาวิธีการจัดการเทคโนโลยีที่มีการคัดเลือกสูงและความเชี่ยวชาญด้านการเป็นผู้ประกอบการสำหรับนักเรียนในสถาบันและสภาพแวดล้อมของประเทศที่ต่อต้าน ความคิดของผู้ประกอบการ 2) การรวมความรู้และการพัฒนาทักษะ 3) การพัฒนาทักษะการประกอบการและความสามารถของนักเรียนในการรับมือกับ และ 4) วิธีกระตุ้นจินตนาการความคิดสร้างสรรค์การมีส่วนร่วมและการเสี่ยงภัย¹²⁴

Teaching and Teacher Education ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ ระหว่าง ประสบการณ์การรับรู้ความสามารถของครูและเจตคติต่อการนำนวัตกรรมการเรียนรู้อมาใช้ บทความนี้ รายงานการศึกษาที่ดำเนินการเพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างครูประสบการณ์ประสบการณ์และทัศนคติต่อการดำเนินการตามนวัตกรรมการเรียนการสอน ข้อมูลถูกเก็บรวบรวมผ่านแบบสอบถามสามชุดที่ให้แก่ครู 25 คนโดยทันทีหลังจากที่ได้มีการจัดทำโครงการพัฒนาพนักงาน 4 วันเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่าประสบการณ์มีความสัมพันธ์ในเชิงลบมีประสิทธิผลในการสอนส่วนบุคคลมีส่วนสัมพันธ์ในเชิงบวกและประสิทธิผลการเรียนการสอนทั่วไปไม่สัมพันธ์กับเจตคติของครูต่อการปฏิบัติตามแนวทางการเรียนการสอนใหม่ ๆ ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับปรุงการเรียนการสอนและการวิจัยในอนาคต¹²⁵

2.8 กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา รูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ การบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธกำหนดกรอบแนวคิดจากหลักคิดที่สำคัญ ไว้ดังต่อไปนี้

¹²³ ปรีวรรต สมนึก, ภาควิชาพัฒนวัตกรรมการเรียนการสอนโดยใช้สื่อวีดิทัศน์เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง “ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว”, วารสารการท่องเที่ยวนานาชาติ, ปีที่ 11 ฉบับที่ 1/2558.

¹²⁴ Philippe Mustar ,<http://amle.aom.org/content/8/3/418.short> , online 22/02/2020

¹²⁵ Teaching and Teacher Education ,Volume 13, Issue 4, May 1997, Pages 451-458
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0742051X96000455>, online 22/02/2020

ภาพที่ 2.11 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษาผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 3.1 รูปแบบการวิจัย
- 3.2 พื้นที่การวิจัย
- 3.3 ประชากร / กลุ่มตัวอย่าง / ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- 3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.6 สรุปกระบวนการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการวิจัย เน้นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย มีการจัดกระบวนการวิจัยด้วยการถอดบทเรียนและการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการปฏิบัติการร่วมกันในพื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยใช้กระบวนการตามวงจรเดมมิง (PDCA) เป็นเครื่องมือในการดำเนินงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน โดยมีขั้นตอนใหญ่ๆ 2 ขั้นตอน ดังนี้

3.1.1 ขั้นตอนเตรียมการ มีการดำเนินงาน ดังนี้

1) การสร้างทีมวิจัยหลัก เป็นกระบวนการแสวงหาผู้สนใจและผู้มีประสบการณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการวิจัย

2) การเลือกประเด็นปฏิบัติการการวิจัย เป็นการสร้างความร่วมมือกับกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียเพื่อร่วมกันพิจารณาคัดเลือกประเด็นที่เป็นคำถามวิจัยหลัก คือเป็นการร่วมกันศึกษาวิจัยภายใต้สภาพปัญหาและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายจนนำไปสู่การตั้งคำถามและพัฒนาไปสู่การกำหนดเป้าหมายของการวิจัย

3) การวางแผนการวิจัย โดยเริ่มดำเนินการจากการเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ในพื้นที่ ความต้องการในพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย และเพื่อค้นหาทีมวิจัยหรือบุคคลที่จะเข้าร่วมเครือข่ายและทีมวิจัย หรือทีมดำเนินงานในพื้นที่

4) การดำเนินการอื่น ๆ ที่จำเป็น เป็นการร่วมกันพิจารณาแผนการวิจัยหรือขั้นตอนของการวิจัยทั้งหมดว่ามีความเหมาะสม สอดคล้อง และสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายตามกรอบระยะเวลาที่กำหนดได้ เพื่อนำไปปรับปรุงแผนการดำเนินงานให้ชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3.1.2 ขั้นตอนลงมือทำ มีการดำเนินงาน ดังนี้

ในกระบวนการดำเนินการวิจัยหรือระหว่างการจัดกิจกรรมของขั้นตอนนี้จะต้องมีการดำเนินการใน 4 องค์ประกอบ คือ

1) การเตรียมการ ทั้งในแง่การประสานงานกลุ่มคน การจัดเตรียมทีมงาน วัสดุอุปกรณ์ วางแผนขั้นตอนต่าง ๆ และการแบ่งหน้าที่ของทีมนักวิจัย ส่วนนี้จะมีความสำคัญในแง่ของความพร้อมในการจัดการกิจกรรมซึ่งจะส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมว่าจะได้ผลตามที่คาดหวังหรือตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

2) การปฏิบัติการ เป็นการดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้ และการปรับเปลี่ยนกิจกรรมดำเนินงานตามเงื่อนไขที่พบในขณะปฏิบัติการซึ่งอาจมีกิจกรรมที่หลากหลายมีรายละเอียดและขั้นตอนมาก

3) การบันทึกกระบวนการ ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่งของการวิจัยเพราะต้องมีการบันทึกข้อมูลที่ได้พบเห็น ทั้งในการเขียนรายงาน การวิเคราะห์ และสรุปผลของกิจกรรมและของการวิจัย รวมทั้งข้อมูลการสรุปกิจกรรม การสังเกตการณ์ การบันทึกเทป การบันทึกภาพ และการสรุปกระบวนการทั้งหมด

4) การสรุปบทเรียน เพื่อจัดทำฐานข้อมูลและนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชนและหน่วยงาน เพื่อให้เกิดการประยุกต์ใช้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนหน่วยงาน และแลกเปลี่ยนข้อมูลเชิงบูรณาการแก่กัน

3.1.1 การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study)

การศึกษาในเชิงเอกสาร ผู้วิจัยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐาน ที่เกี่ยวข้องจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2539 อรรถ กถา หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ การพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ศึกษาผลการวิจัยจากโครงการย่อยที่ 1 แนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา

2. ศึกษาผลการวิจัยจากโครงการย่อยที่ 2 รูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

3. ศึกษาผลการวิจัยจากโครงการย่อยที่ 3 องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

4. ศึกษาผลการวิจัยจากโครงการย่อยที่ 4 เครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

5. ศึกษาผลการวิจัยจากโครงการย่อยที่ 5 ขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

6. ศึกษาผลการวิจัยจากโครงการย่อยที่ 6 บูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

7. สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา องค์ประกอบ ชุดความรู้ เครือข่าย และการขับเคลื่อนของพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

3.2 พื้นที่การวิจัย

พื้นที่การวิจัยนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเป็นการสังเคราะห์ผลการวิจัยชุดนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธจากโครงการชุด ดังนี้

โครงการชุดที่ 1 ศึกษาจากพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้

1) ภาคเหนือ ได้แก่ โรงเรียนชานาพุทธเศรษฐศาสตร์ จังหวัดเชียงราย

2) ภาคกลาง ได้แก่ 1) โรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี 2) โรงเรียนรุ่งอรุณ

กรุงเทพมหานคร 3) โรงเรียนวัดสุทธิวราราม กรุงเทพมหานคร

3) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1) วิทยาลัยจุลมนิศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ
โครงการชุดที่ 2 และ 3 ศึกษาจากพื้นที่สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

โครงการชุดที่ 4 ศึกษาจากพื้นที่เครือข่ายนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
 โรงเรียนมัธยมศึกษา พื้นที่ศึกษา อำเภอลำทะเมนชัยและปริมณฑล จำนวน 6 แห่ง

- 1) โรงเรียนวัดบางกระดี่ กรุงเทพมหานคร
- 2) โรงเรียนพระอินทร์ศึกษา (กลุ่มสกุลอุทิศ) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 3) โรงเรียนสามโก้วิทยาคม จังหวัดอ่างทอง
- 4) โรงเรียนชุมชนวัดบางชัน จังหวัดปทุมธานี
- 5) โรงเรียนวัดจันทร์ (ผาดไสวประชาอุทิศ) จังหวัดนนทบุรี
- 6) โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี

โครงการชุดที่ 5 ศึกษาจากพื้นที่การขับเคลื่อนนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธสถานศึกษา
 โรงเรียนเครือข่ายระดับมัธยมศึกษาพื้นที่ศึกษา ในอำเภอลำทะเมนชัยและปริมณฑล จำนวน 6 แห่ง

- 1) โรงเรียนวัดบางกระดี่ กรุงเทพมหานคร
- 2) โรงเรียนพระอินทร์ศึกษา (กลุ่มสกุลอุทิศ) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 3) โรงเรียนสามโก้วิทยาคม จังหวัดอ่างทอง
- 4) โรงเรียนชุมชนวัดบางชัน จังหวัดปทุมธานี
- 5) โรงเรียนวัดจันทร์ (ผาดไสวประชาอุทิศ) จังหวัดนนทบุรี
- 6) โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี

โครงการชุดที่ 6 เป็นการสังเคราะห์บูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธทั้ง 5
 ชำต้น

2. วางแผนรวบรวมองค์ความรู้จากโครงการวิจัยทั้ง 6 ชุดโดยประชุมคณะผู้วิจัย
3. จัดทำเป็นรูปเล่มโครงการวิจัยชุดการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
4. ดำเนินการเผยแพร่ผลการวิจัยชุดการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

ได้แก่ กระบวนการเรียนการสอน กระบวนการเรียนรู้ เศรษฐศาสตร์วิถีพุทธ การฝึกสติภาวนา
 วัฒนธรรม/มารยาท ประจำท้องถิ่น นวัตกรรมเด่นประจำโรงเรียน ความคิดสร้างสรรค์เชิงบวก กิน
 อยู่ ดู ฟังเป็นแนววิถีพุทธ และการเรียนรู้ในมิติต่าง ๆ

3.3 ประชากร กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรศึกษาเป็นกลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดย
 ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่ โดยกำหนดเกณฑ์ คือ เป็นผู้ที่มีความ
 ได้รับความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษา และเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น
 ตามบริบทของพื้นที่ กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่สำคัญ โดยกำหนดเกณฑ์ คือ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษา และเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่ กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1. พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้

1) กลุ่มพระสงฆ์	จำนวน	10	รูป
2) กลุ่มผู้นำชุมชน	จำนวน	10	คน
3) กลุ่มตัวแทนชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน/นักวิชาการ	จำนวน	10	คน
4) กลุ่มผู้บริหารโรงเรียน และครู	จำนวน	20	คน
	รวม		50 รูป/คน

2. พื้นที่สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

1) ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

ที่	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
1	ผู้บริหาร	11 รูป/คน
2	คณาจารย์	64 รูป/คน
3	เจ้าหน้าที่	19 รูป/คน
4	นิสิต	316 รูป/คน
	รวม	400 รูป/คน

2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ จำนวน 400 รูป/คน

3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ (กลุ่ม บวร) จำนวน 13 รูป/คน

3. พื้นที่เครือข่ายนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

1) ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนโรงเรียนในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดปริมณฑล

ที่	โรงเรียน	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
1	โรงเรียนวัดบางกระดี กรุงเทพมหานคร	940	78
2	โรงเรียนพระอินทร์ศึกษา (กลุ่มสกุลอุทิศ) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	761	63
3	โรงเรียนสามแก้ววิทยาคม จังหวัดอ่างทอง	563	47
4	โรงเรียนชุมชนวัดบางขัน จังหวัดปทุมธานี	1450	121
5	โรงเรียนวัดจันทร์ (ผาดไสวประชาอุทิศ) จังหวัดนนทบุรี	270	23
6	โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี	231	19
	รวม	4,215	351

2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนโรงเรียนในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดปริมณฑล จำนวน 351 คน

3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ (กลุ่ม บวร) จำนวน 30 รูป/คน

4. พื้นที่การขับเคลื่อนเครือข่ายนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

1) ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนพื้นที่เครือข่ายนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

ที่	โรงเรียน	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
1	โรงเรียนวัดบางกระดี กรุงเทพมหานคร	940	78
2	โรงเรียนพระอินทร์ศึกษา (กลุ่มสกุลอุทิศ) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	761	63
3	โรงเรียนสามโก้วิทยา จังหัดอ่างทอง	563	47
4	โรงเรียนชุมชนวัดบางขัน จังหวัดปทุมธานี	1450	121
5	โรงเรียนวัดจันทร์ (ผาดไสวประชาอุทิศ) จังหวัดนนทบุรี	270	23
6	โรงเรียนวัดพิรุณศาสตร์ จังหวัดปทุมธานี	231	19
	รวม	4,215	351

2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนพื้นที่เครือข่ายนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จำนวน 351 คน

3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ (กลุ่ม บวร) จำนวน 30 รูป/คน

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาการมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ มีการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อให้การพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยมีเครื่องมือที่สำคัญดังนี้

1. ใช้แบบสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธและผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็นต่างๆ ซึ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่และดำเนินการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างนี้ จะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เป็นความจริงเพิ่มมากขึ้นโดยผู้วิจัยจะเตรียมแนวคำถามอย่างกว้าง ๆ มาล่วงหน้า

2. การอภิปรายกลุ่มย่อย โดยนำการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธที่พบในการสัมภาษณ์มาทำการสนทนากลุ่มเพื่อสร้างการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เป็นการสนทนาที่เกิดขึ้นได้โดยทั่ว ๆ ไป

3. ใช้การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ซึ่งชุดกิจกรรมประกอบด้วย

3.1 การสนทนากลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกัพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ (กลุ่ม บวร) ได้แก่ 1) กลุ่มผู้บริหาร จำนวน 10 รูป/คน 2) กลุ่มคณาจารย์ จำนวน 10 รูป/คน 3) กลุ่มตัวแทนชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน/นักวิชาการ

จำนวน 10 คน 4) กลุ่มนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 20 คน รวม 50 รูป/คน

3.2 การจัดเวทีแสดงความคิดเห็นร่วมกันของกลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกับพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ (กลุ่ม บวร) เพื่อสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

3.3 สร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จากนั้นทำการสรุปผลผ่านเวทีแสดงความคิดเห็น

3.4 สร้างข้อตกลงร่วมกันผ่านเวทีแสดงความคิดเห็น เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

4. การใช้เครื่องมือการถ่ายภาพ โดยการใช้ภาพถ่ายเป็นภาพนิ่งเพื่อศึกษาเป็นแนวทางในการศึกษา

5. เทปบันทึกเสียง ใช้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้องเพื่อช่วยบันทึกการสนทนาที่เป็นประเด็นสำคัญๆ ตามวัตถุประสงค์ให้ได้ครบถ้วน

ขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

1. การกำหนดเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการศึกษาข้อมูลจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์

2. ร่างเครื่องมือการวิจัยตามประเด็นที่กำหนดให้ครบถ้วนทุกตอน

3. นำเครื่องมือมาตรวจสอบ

4. แก้ไขเครื่องมือการวิจัยตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

5. ปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยและจัดทำเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา (Research and Development) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดทั้งงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย เป็นต้น

ในส่วนของกรวิจัยในภาคสนามเพื่อพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะของการวิจัยใน ภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการใน 6 ลักษณะ คือ

(1) ศึกษารวบรวมเอกสาร ชุดความรู้ และความเป็นมาเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ การพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธจากกระบวนการเรียนการสอน กระบวนการเรียนรู้ เศรษฐศาสตร์วิถีพุทธ การฝึกสติภาวนา วัฒนธรรม/มารยาท ประจำท้องถิ่น นวัตกรรมเด่น ประจำโรงเรียน ความคิดสร้างสรรค์เชิงบวก กิน อยู่ ดู ฟังเป็นแนววิถีพุทธ

(2) การวิเคราะห์กระบวนการสร้างองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเพื่อนำไปสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ที่ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(3) การบูรณาการการพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อิทธิพล โดยศึกษาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อิทธิพล พัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อิทธิพลและนำเสนอชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อิทธิพล

(4) การพัฒนาชุดนวัตกรรมพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อิทธิพล โดยใช้เครือข่ายเป็นตัวเชื่อมโยง โดยใช้การวิเคราะห์จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับสถานศึกษา

(5) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง สนทนากลุ่มในแต่ละพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อิทธิพล จัดเวทีแสดงความคิดเห็นที่คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(6) จัดทำผลสรุปจากการวิจัยและประมวลองค์ความรู้และข้อคิดเกี่ยวกับการสร้างองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อิทธิพล

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร(Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ที่ได้จากการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

- ดำเนินการศึกษาริบทพื้นที่โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย

- สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามจากการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกับพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อิทธิพล (กลุ่ม บวร) สนทนากลุ่มในแต่ละพื้นที่จัดเวทีแสดงความคิดเห็น ที่คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แล้วนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญ กล่าวคือ กิจกรรมการสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อิทธิพล สร้างเครือข่าย ขับเคลื่อน และบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อิทธิพล ที่เน้นการนำผลการวิเคราะห์มาเผยแพร่สู่สังคม ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ

- วิเคราะห์องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อิทธิพล ใช้หลักทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อิทธิพล

- สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

3.7 สรุปกระบวนการวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อิทธิพล รวมไปถึงการสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้เห็นรูปแบบ กระบวนการ การสร้างเครือข่าย การขับเคลื่อน และการบูรณาการให้เกิดการเรียนรู้อิทธิพลอย่างยั่งยืนต่อไป โดยมีกระบวนการวิจัย ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 3.1 กระบวนการวิจัย

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา 2) เพื่อพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 3) เพื่อพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 4) เพื่อสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 5) เพื่อขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 6) เพื่อบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยคณะผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

4.1 แนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

การพัฒนานวัตกรรมการศึกษา และการมีความร่วมมือกับภาครัฐ องค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ โดยมีพื้นที่นวัตกรรมการศึกษานำร่อง เป็นพื้นที่พิเศษด้านการศึกษาที่เอื้อให้คนในพื้นที่ทุกภาคส่วน เพื่อตอบโจทย์คุณภาพการศึกษาของผู้เรียน จากการวิเคราะห์สังเคราะห์นวัตกรรมการศึกษาโดยใช้คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถานที่พัฒนาองค์ความรู้ ดังนี้

4.1.1 แนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา MCU Model

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะครุศาสตร์ เป็นสถาบันการศึกษาให้การศึกษแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไป เน้นการเรียนการสอนแบบบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดศักยภาพการศึกษา พัฒนาคุณภาพชีวิต และสร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมได้ คณะครุศาสตร์ ซึ่งมีพันธกิจหลักคือ สร้างบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพ โดยเฉพาะครูซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในการพัฒนาผู้เรียน ครูจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาด้านสื่อสารสอน เทคนิคและวิธีการใหม่ ๆ โดยนำหลักพุทธธรรมมาพัฒนาเป็นเครื่องการสอนและการพัฒนานวัตกรรมการศึกษาโมเดลต้นแบบ (MCU Model) ดังนี้

1. พัฒนาเชิงนโยบายด้านนวัตกรรมการศึกษา

คณะครุศาสตร์ ควรให้ความสำคัญด้านนโยบายการพัฒนาการเรียนการสอนและส่งเสริมบุคลากรได้พัฒนานวัตกรรมการศึกษาใหม่ ๆ มาใช้ จัดสรรงบประมาณ หรือส่งบุคลากรไปอบรมด้านการสร้างผลงานด้านนวัตกรรมการศึกษา คัดวิเคราะห์ปัญหาได้อย่างเป็นระบบ การสร้างองค์ความรู้ นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาเชิงพุทธ หรือสร้างบทเรียนออนไลน์วิทยาการใหม่ ๆ ให้ตอบสนองต่อการนำไปใช้ประโยชน์ และสร้างมูลค่าสนับสนุนการศึกษาและการพัฒนาประเทศ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายของคณะครุศาสตร์

วัตถุประสงค์

1. ให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร บุคคลทั่วไปหรือผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางการศึกษาเพื่อ เพิ่มพูนวิทยฐานะและความรู้ความสามารถในวิชาการอันจะนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และพัฒนาสังคมในวิชาชีพครู อันมีคุณธรรม จริยธรรมที่ถูกต้อง

2. ผลิตบุคคลากรทางการศึกษาให้มีปฏิปทาน่าเลื่อมใสใฝ่รู้ใฝ่คิดเป็นผู้นำด้านจิตใจ และ ปัญญาและสอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ

3. ส่งเสริม และเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการแก่วัด ชุมชน และสังคม

4. นำวิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ในวิชาชีพครูทั้งด้านบริหาร บริการ และการวิจัย

จุดมุ่งหมาย

1. บัณฑิตที่มีความรู้จริงและรอบรู้ในศาสตร์ด้านหลักสูตรและการสอนตามแนวทาง พระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์การสอนอื่น ๆ

2. เป็นแหล่งการเรียนรู้และความเป็นเลิศเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนาด้านหลักสูตรและ การสอนทางพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่

3. สร้างความเข้มแข็งและเป็นผู้นำทางวิชาชีพครูตามวิถีพุทธอย่างยั่งยืน

4. พัฒนาบัณฑิตให้มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส ใฝ่รู้ใฝ่คิด เป็นผู้นำจิตใจและปัญญา มีความสามารถในการแก้ปัญหา รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองให้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรมอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา และมีความเสียสละเพื่อส่วนรวม

5. ตระหนักคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมและประเพณี พื้นฟู สืบสาน ส่งเสริม และธำรง รักษา เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาไทย

นโยบายเร่งด่วนที่โจทย์ ที่ผู้บริหารคณะครุศาสตร์ ต้องจัดทำกรอบ และทิศทางการพัฒนาบุคลากรและด้านนวัตกรรมสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ หรืออบรมเทคนิคการสอนในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งเพื่อส่งเสริม สนับสนุนให้บุคลากรและคณะครุศาสตร์ แนวปฏิบัติในการวางแผนพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา และผลักดันให้มีการใช้ประโยชน์นวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นมา

2. พัฒนาเชิงพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา

การจัดการศึกษาปัจจุบัน โดยเฉพาะช่วงการระบาดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมการใช้ชีวิตมนุษย์เปลี่ยนไปตามสถานการณ์ แม้กระทั่งเรื่องการศึกษา ก็เปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ คณะครุศาสตร์ ต้องตอบโจทย์คุณภาพการศึกษาของผู้เรียนให้มีคุณภาพ มีศักยภาพในการแข่งขัน เมื่อพบที่มาของ ปัญหาเหล่านี้ เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน ที่มุ่งเน้นตำราทางวิชาการมากกว่าประโยชน์ในการนำไปใช้ โดยเฉพาะสถาบันการศึกษา (คณะครุศาสตร์) ควรจัดพื้นที่การเรียนรู้เสริมสร้างประสบการณ์ให้กับนิสิตได้เรียนรู้จากสถานที่จริง ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้แนวใหม่ เกิดกระบวนการคิดเชิงนวัตกรรมทางการศึกษา การจัดการเรียนรู้นอกห้องเรียน มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพบัณฑิต และถึงเวลาที่จะต้องให้ความสนใจในวิธีการเรียนการสอนเชิงบูรณาการศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา และศาสตร์นวัตกรรมทางเทคโนโลยีสู่การเรียนรู้

4.1.2 พื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษาการเรียนรู้กิจกรรมวิถีพุทธ คณะครุศาสตร์

พัฒนาพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา MCU Model เป็นการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ส่งเสริมกิจกรรมวิถีพุทธพอเพียง การใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ใช้ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐาน กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ และกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้สู่สถานศึกษาสร้างเครือข่าย “ครูดีศรีครุศาสตร์” ผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนมิติดินนวัตกรรมทาง

การศึกษาวิถีพุทธ เชื่อมโยงกับภูมิสังคม ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างคุณภาพชีวิต สร้างสัมมาชีพ สร้างค่านิยมและจิตสำนึกที่ดี ดังนี้

1. กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียง
  - 1) หลักการใช้น้ำอย่างคุ้มค่า
  - 2) วิถีเกษตรยั่งยืน พลังงานแสงอาทิตย์
 } ไตรสิกขา เป็นฐานในการคิด

2. กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
  - 1) ศิล
  - 2) สมาธิ
  - 3) ปัญญา เป็นฐาน
 } ไตรสิกขา เป็นฐานในการคิด

3. กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ
  - 1) ศิล
  - 2) สมาธิ
  - 3) ปัญญา
 } ไตรสิกขา เป็นฐานในการคิด

4. กิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ
  - 1) ศิล
  - 2) สมาธิ
  - 3) ปัญญา
 } ไตรสิกขา เป็นฐานในการคิด

4.1.3 พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ห้อง 512 โชนซี

การจัดพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ที่คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีลักษณะและอิทธิพลของพื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่เสมือน และพื้นที่ทางสังคม ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ การวิเคราะห์วิธีการเรียนรู้ของคนและสังคม เพื่อนำมาสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้ ด้านออกแบบพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันให้เหมาะสมกับผู้ใช้พื้นที่ การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์การเรียนการสอน กับการจัดพื้นที่การเรียนรู้ การถอดระบบคิดและปรากฏการณ์ในการเรียนการสอนที่สะท้อนความคิดความเชื่อและวัฒนธรรมองค์กร การศึกษาพื้นที่การเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์ในระดับมหภาค ใช้พื้นที่หรือเรียนด้านกายภาพ คือ อาคารเรียนรวม ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อมและด้านกิจกรรมบนพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน แผนการจัดการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ในการปฏิบัติต่อกันระหว่างอาจารย์ผู้สอนกับนิสิต และด้านการบริหารจัดการ จะมุ่งเพื่อให้การพัฒนาผู้เรียนตามระบบไตรสิกขา ดำเนินได้อย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพ และจัดการเรียนการสอนนอกสถานที่สอดรับด้านกายภาพ สภาพแวดล้อมที่ชวนให้มีจิตใจสงบ ส่งเสริมปัญญา กระตุ้นการพัฒนาศรัทธา และศีลธรรม กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต กระตุ้นให้การกินอยู่ ดู ฟัง ดำเนินด้วยสติสัมปชัญญะ บูรณาการหลักไตรสิกขา ให้เกิดแนวทางการเรียนรู้ดังนี้

1. แนวทางการเรียนรู้กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงกับหลักไตรสิกขา

พระพุทธศาสนา จะมีหลักคำสอนเกี่ยวกับธรรมชาติ เรื่องธรรมนิยาม ที่กล่าวถึงทุกสิ่ง ทุกอย่างย่อมมีการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุ และผล แม้แต่การปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอน พระพุทธศาสนา บางครั้งก็พึ่งพาอาศัยความเป็นธรรมชาติเข้ามาช่วยส่งเสริมสภาวะจิตใจให้เกิดความร่มเย็น สงบเจียบ และมีการไหว้พระ สวดมนต์ บูชาในพระรัตนตรัย ก่อนปฏิบัติธรรม การมองธรรมชาติที่อยู่รอบ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชีวิต สร้างจิตสำนึกประกอบด้วยความเมตตา ความกตัญญู กตเวทีย่อมทำให้จิตใจสงบ มีสมาธิแน่วแน่ต่อการเรียนรู้ใช้หลักไตรสิกขา 3 เป็นฐานในคิดและดำเนินชีวิตบนวิถีพุทธพอเพียง หลักการใช้น้ำอย่างคุ้มค่า การเรียนรู้วิถีพุทธ เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต เดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ และการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธดังนี้

1) **วิถีพุทธพอเพียง หลักการใช้น้ำอย่างคุ้มค่า** ต้องมีการวางแผนบริหารจัดการ มีความยืดหยุ่น และเชื่อมโยงตลอดแนวมีพฤติกรรมการใช้น้ำฟุ่มเฟือย ควรเปลี่ยน วิธีการใช้น้ำตามความเคยชิน มาเป็นการใช้น้ำอย่างรู้คุณค่า ไม่ปล่อยให้ไหลทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์ จะเป็นการประหยัด ค่าน้ำได้มาก โดยหลักของศีลเป็นเครื่องกำกับพฤติกรรมคือ

1) ศีล ข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น โดยยึดหลักการมีวินัยในตนเอง สร้างสรรค์ และส่งเสริมสันติสุขและในการแก้ปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมและการบริหารจัดการน้ำได้

2) สมาธิ เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้มีจิตสำนึกที่ดีและสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต มีจิตใจที่มีคุณธรรม มีความรัก ความห่วงหาสิ่งแวดล้อมทางสังคม โดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการปฏิบัติธรรมและการบำเพ็ญสมาธิภาวนาและแผ่กุศลรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

3) ปัญญา เป็นการฝึกอบรมด้านปัญญาให้เกิดการเรียนรู้และความเข้าใจ และห่วงหาสิ่งแวดล้อม รู้จักแก้ปัญหาด้วยปัญญา เข้าใจเหตุผล ไม่มีอคติ เคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ โดยใช้ปัญญาในการพิจารณาการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้

2) **การเรียนรู้วิถีพุทธ เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต** มีหลักการแนวคิดการเชื่อมโยงด้วยเหตุ และผล จนเกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาและแหล่งเรียนรู้สมัยใหม่เชิงบูรณาการ

1) ศีล ข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาไม่เบียดเบียนคนอื่น หรือสรรพสัตว์ทั้งหลาย นำมาใช้สำหรับปฏิบัติ แต่ส่งเสริมแนวความคิดเชิงสร้างสรรค์ ศีลคือ การนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาปรับกับวิถีชีวิตกับการสอนและการสอนอันอยู่ในกรอบพฤติกรรมอันดีงามตามที่มีกฎ เกณฑ์กติกากฎ ระเบียบ อยู่ร่วมกับสังคมอย่างปกติสุข

3) สมาธิ เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ คิดเชิงเหตุผลด้วยคุณภาพจิต คุณภาพชีวิตและสุขภาพจิตที่ดี มีจิตใจที่มีคุณธรรม ใช้เป็นแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการปรับเปลี่ยนการคิด และการปรับเปลี่ยนการทำงาน เสริมเสริมมิตรภาพการทำงานและส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนนักศึกษาได้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ส่วนผู้เรียนนั้นก็มีความมุ่งมั่นกับการเรียนเพื่อให้เกิดประสิทธิผลอันสูงสุด

6) ปัญญา เป็นการฝึกอบรมด้านปัญญาให้เกิดการเรียนรู้และแก้ปัญหาได้ และยังสามารถพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งเสริมสร้างประสบการณ์ตรงจากการประกอบอาชีพ ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วย การปรับวิถีคิด วิถีทำงาน รู้จักแก้ปัญหาจนกลายเป็นปัญญาเสริมสร้างความเข้มแข็งทางกาย และจิตใจ เข้าถึงคำว่า ฟัง อยู่ อาศัยอย่างพอดี ไม่ฟังเพื่อ ตามกระแสของสังคม

3) เดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ

1) หลักของศีล คือ การเดินด้วยอาการสำรวม การกำหนดรู้ ขณะเจริญสติภาวนาและก้าวเดินไปด้วย ไม่ยึดติดในสิ่งใดหนึ่งที่เกิดขึ้น จะเกิดประโยชน์การกำหนดรู้แบบนี้ ทำให้เกิดสมาธิ ป้องกันไม่ให้จิตใจฟุ้งซ่านให้รู้เท่าทันต่อสิ่งที่ปรากฏขึ้น และยึดพุทธวิธีเป็นแบบอย่างแห่งการสอนของ พระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง ขณะเดียวกันผู้เรียนก็ต้องให้ความร่วมมือ ตั้งใจเรียนด้วยความนอบน้อมตาม หลักศิษย์ที่รักที่จะเรียนรู้ นำสู่การปฏิบัติตาม อันเป็นพฤติกรรมอันดีงามของการเรียนรู้วิถีพุทธ เป็น พื้นฐานในการพัฒนา มีกิจกรรมในการรักษาศีล บริจาคทานและร่วมกิจกรรมจิตอาสา ช่วยเหลือสังคม และสมาทานศีลในสถาบันการศึกษา ก่อนเข้าสู่บทเรียน

2) หลักของสมาธิ คือ ทุกย่างก้าว ต้องกำหนด เป็นการสร้างกระบวนการพัฒนา ปัญญาในพระพุทธศาสนาได้แก่ การพัฒนาทางร่างกาย และจิตใจควบคู่ หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่บนหลักการของเหตุและผลคือ การมุ่งมั่นจดจ่อต่อการสอนเพื่อให้ผู้เรียนจะได้ประโยชน์สูงสุด การ ทำสมาธิก่อนการเรียนการสอนในเวลาที่เหมาะสม และเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

3) หลักของปัญญา คือ กระบวนการคิด รู้ทั่วถึงเหตุและผล รู้อย่างชัดเจนรู้เรื่องบาป บุญคุณโทษ รู้สิ่งที่ควรทำควรเว้น คิดเชื่อมโยงด้วยเหตุผล ไม่ให้หลงเชื่ออย่างมกมาย ปัญญาในทางพุทธ ศาสนาจึงมีความหมายลึกซึ้งกว่าความหมายที่ใช้อยู่โดยทั่วไป ทั้งยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยแก้ไขปัญญาต่าง ๆ ในชีวิตได้อย่างยั่งยืน สามารถนำพาบุคคลไปสู่ความพ้นทุกข์ สอนอย่างแยกแยะ เหตุ ปัจจัย สอนให้ เข้าใจกระบวนการอย่างละเอียด ให้โอกาส กระตุ้นให้เกิดคำถาม รวมถึงสร้างกิจกรรมด้านศีล สมาธิ ปัญญา และศิลปะสร้างสรรค์ที่สื่อให้เข้าใจเรื่องไตรสิกขา บูรณาการกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตเปี่ยมด้วย ศีลธรรม การดำรงตนอย่างมีวินัย จิตใจเข้มแข็งและมีความสุข

4) การถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ

จากการสังเคราะห์แนวคิดนวัตกรรมนาร่อง 5 โรงเรียนและวิถีแห่งความสุข จะเห็นได้ว่า นวัตกรรมทั้ง 5 โรงเรียนเป็นกลไกสำคัญในการจัดระบบการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยนำหลักพุทธธรรม ใช้เป็นฐานในการคิดเชิงสร้างสรรค์ และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเยาวชน ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง มุ่งเน้น การให้นิสิต นักศึกษา และชุมชนมุ่งทำความดี ละเว้นความชั่ว ไม่ประมาท มีสติ ตั้งมั่น มีเมตตาธรรม พึ่งพาตนเองได้ด้วยการถ่ายทอดผ่าน 3 ช่องทางดังนี้

(1) ถ่ายทอดความรู้ผ่านเทคโนโลยี โดยใช้พื้นที่ของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาคารเรียนรวม โซนซี ชั้น 5 ห้อง 512 และห้อง 513 เป็นศูนย์กลางการถ่ายทอด ผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ และพัฒนากระบวนการเรียนชั้นตอนต่าง ๆ เป็นแอปพลิเคชัน และคิวอาร์โค้ด Qr Code

(2) ถ่ายทอดความรู้ผ่านบุคคล เป็นการถ่ายทอดความรู้ มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะ เป็นกระบวนการ หนึ่งของการจัดการความรู้ การถ่ายทอดระดับบุคคล กลุ่ม หรือองค์กร เป็นการ ถ่ายทอดความรู้จากผู้รู้ไปยังผู้ ที่ต้องการความรู้ หรือการได้มาซึ่งความรู้ของผู้ที่ต้องการความรู้ โดยให้ ดำเนินการเฉพาะความรู้ที่มีความสำคัญต่อองค์กร โรงเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และ

ระดับอุดมศึกษา หรือต่อบุคคล เพราะเป็นความรู้วิถีพุทธจะช่วยให้สถานศึกษาเหล่านั้น ได้นำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้

(3) ถ่ายทอดความรู้ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นเครือข่ายที่สามารถติดต่อสื่อสารกัน ได้กับแหล่งที่เชื่อมต่อเข้าด้วยกัน สามารถสืบค้นข้อมูลได้ทั่วโลก เครือข่ายอินเทอร์เน็ต จึงเป็นแหล่งที่จะสืบค้นข้อมูลเพื่อนำมาศึกษาหาความรู้ได้ ดังนี้

1. การใช้เครือข่ายเพื่อการติดต่อสื่อสารเป็นการติดต่อระหว่างผู้เรียน ศูนย์การเรียนรู้ กิจกรรมวิถีพุทธ ในรูปแบบฐานข้อมูล การเผยแพร่กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ และแจ้งข่าวความเคลื่อนไหวกิจกรรมต่าง ๆ

2. การใช้เครือข่ายเพื่อการสืบค้นข้อมูลซึ่งผู้เรียน ผู้ติดต่อประสาน โรงเรียนและตารางเวลาจัดกิจกรรม ผู้ที่สนใจสามารถสืบค้นจากฐานข้อมูลกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธที่เชื่อมโยงในอินเทอร์เน็ตจากศูนย์กลางคือ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. การใช้เครือข่ายเพื่อการสอนและการทำกิจกรรม หรือการสอน และกิจกรรมวิถีพุทธออนไลน์ผ่านเครือข่าย โดยเปิดเป็นหลักสูตรการอบรมในแบบประกาศนียบัตร เรียกว่า Online Program ซึ่งผู้เรียนสามารถสมัครและเรียนผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ส่วนกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธและการเรียนการสอน เอกสารและการติดต่อต่าง ๆ อยู่ในรูปแบบฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

สรุปว่า แนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา หรือนวัตกรรมการบริหาร การศึกษา เพื่อจะช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของการศึกษาผู้เรียนและชุมชน และพัฒนาการบริหารจัดการ การศึกษาเพื่อเพิ่มความยืดหยุ่นคล่องตัวในการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลาย ของผู้เรียน รวมถึงการพัฒนาเพิ่มอิสระในการบริหารจัดการของสถานศึกษาในพื้นที่ ผ่านกระบวนการ สร้างกลไกความร่วมมือในการจัดการศึกษาระดับจังหวัด ระดับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย พัฒนาการศึกษาระดับจังหวัดตบโจทย์การจัดการศึกษาตามความต้องการและทุนเดิมของ พื้นที่ที่เป็นโมเดลพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษาการถ่ายทอดความรู้ใช้ อินเทอร์เน็ต (Internet) จะทำหน้าที่ เหมือนห้องสมุดแหล่งข้อมูลทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลด้านวิทยาศาสตร์ วิศวกรรม ศิลปกรรม สังคมศาสตร์ กฎหมาย ความบันเทิง และการพักผ่อนหย่อนใจ และบูรณาการหลักพุทธธรรมคือ หลัก ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อสร้างเป็นกลไกการพัฒนาและการบริหารสถานศึกษา พัฒนา คุณภาพชีวิตมนุษย์ให้ดำเนินไปได้อย่างมีความสุข เนื่องจากศีลเป็นการพัฒนาที่สมดุล ประกอบกับสมาธิ เป็นเครื่องมือในการกำกับพัฒนาที่ยั่งยืน และปัญญาเป็นเครื่องสนับสนุนที่มั่นคง ถือเป็นในบริบทวิถี ชีวิตแบบพุทธ เป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา MCU Model อันเหมาะสมกับ สถานการณ์ปัจจุบัน

4.1.4 สิ่งที่น่าสนใจ

แนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา MCU Model ต้องอาศัยองค์ประกอบอีก หลายประการ เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายของพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา ที่มุ่งเน้นด้านการเพิ่ม ผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้ของนักเรียน เพื่อลดความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพการศึกษา พัฒนากลไกขับเคลื่อน กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธคือ 1) กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน 2) กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐาน 3) กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ สำหรับเยาวชน และ 4) กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธดังภาพที่ 4.1

แนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา

- พัฒนาศักยภาพบุคลากรทางการศึกษาของหน่วยงาน
- สร้างกลไกความร่วมมือกับภาครัฐ ชุมชน องค์กร
- ขับเคลื่อนการพัฒนาการศึกษาภายใต้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

วัตถุประสงค์

ผลลัพธ์ที่คาดหวังว่าจะได้รับ

บุคลากรในหน่วยงานพัฒนาตนเอง
หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนงบประมาณอย่างต่อเนื่อง
พัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีและทักษะชีวิต
สถานศึกษา ชุมชน สร้างระบบนิเวศแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติร่วมกัน

มีระบบการบริหารและการทำงานสอดคล้องกับบริบทสังคม
ส่งเสริมให้บุคลากรในโรงเรียนร่วมกันพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
รักษาบุคลากรที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการ
เปลี่ยนแปลงนวัตกรรมการศึกษาเชิงพุทธ

มุ่งหวังพัฒนานวัตกรรมการศึกษาเชิงพุทธ ขยายสู่สถาบันการศึกษา สร้างความเชื่อมั่นในสถานศึกษาในฐานะ
“สถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา” ขับเคลื่อนนวัตกรรมการศึกษาเชิงพุทธด้วยเทคโนโลยี
และสร้างผลผลิตนวัตกรรม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตการศึกษาเด็กไทย

ภาพที่ 4.1 แนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา

<p>คณะครุศาสตร์</p> <p>ออกแบบการจัดการศึกษา สอดคล้องนโยบายภาครัฐ พัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อ การจัดการศึกษาเชิงพุทธ</p>	<p>คณะครุศาสตร์</p> <p>ร่วมกับผู้บริหาร คณาจารย์ กำหนดทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ ให้การสนับสนุนการพัฒนา กิจกรรมวิถีพุทธ บูรณาการ เรียนรู้ด้วย ไตรสิกขา 1) ศิล 2) สมာธิ 3) ปัญญา เป็นฐาน ในการคิด</p>	<p>โรงเรียนเครือข่าย</p> <p>เครือข่ายเชิงนโยบาย กำหนดพื้นที่เครือข่าย กลไกการพัฒนา เครือข่ายด้านกิจกรรม</p>	<p>โรงเรียนเข้าร่วมกิจกรรม</p> <p>ขยายผลการพัฒนากิจกรรม การเรียนรู้วิถีพุทธ สู่วิทยาลัย ชุมชน และบริบทสังคมใน พื้นที่สอดคล้องนวัตกรรม สภาพแวดล้อมสอดคล้องกับการ เรียนรู้วิถีพุทธ “กิน อยู่ ตู พัง เป็น”</p>
--	---	--	--

คณะครุศาสตร์ ได้พัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้กิจกรรมวิถีพุทธ และเป็นศูนย์กลางถ่ายทอดกิจกรรมต่าง ๆ เปรียบเสมือนชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีครู โรงเรียน และชุมชน

ดังนั้นบริบทของพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา จึงมีหลักสำคัญในการสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน 2) กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐาน 3) กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ สำหรับเยาวชน และ 4) กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ โดยการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือในการเชื่อมโยงองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น หลักในการสร้างโรงเรียนต้นแบบการเรียนรู้ ต้องให้โรงเรียน และชุมชนมีส่วนร่วมถึงปัญหาต่าง ๆ และความต้องการโดยเรียงลำดับความสำคัญ ทำให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา และเพิ่มศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือในชุมชน ตลอดจนการสร้างเครือข่าย ในการเชื่อมโยงความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นวัตกรรมการศึกษาแนวใหม่

กิจกรรมวิถีพุทธ 4 กิจกรรม เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมแนวความคิดสร้างสรรค์ด้านการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้วิถีพุทธคือ “กิน อยู่ ดู ฟังเป็น” แนววิถีพุทธ ทั้งนี้กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนนวัตกรรมทางการศึกษา ต้องสร้างและพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาอย่างเป็นองค์รวม ในการเปลี่ยนแปลงพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษาในทิศทางเดียวกันด้วยเครื่องมือนวัตกรรมทางการศึกษาและหลักพุทธธรรมเข้าด้วยกันเกิดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการเชื่อมโยงสู่หลักไตรสิกขา คณะผู้วิจัยได้นำพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา สนทนากลุ่มย่อย เพื่อยืนยันพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาถ่ายทอดสู่โรงเรียนและชุมชนพัฒนาเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

4.2 การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

1. สภาพพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ พบว่า

ในด้านบริบทของพื้นที่ พบว่า โรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี เป็นโรงเรียนสาขาที่มีชื่อเสียงในระดับโลกภายใต้มูลนิธิสัตยาไส บริบทพื้นที่เป็นพื้นที่แวดล้อมด้วยสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ เป็นโรงเรียนกึ่งนอนที่ไม่เก็บค่าเล่าเรียน มีการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล-มัธยมศึกษาตอนปลาย มีการจัดกระบวนการเรียนการสอนในรูปแบบสองภาษา และมีกิจกรรม Host family เพื่อการแลกเปลี่ยนภาษา และวัฒนธรรม โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร เป็นโรงเรียนเอกชน ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชานเมืองที่มีการจัดลักษณะแวดล้อมท่ามกลางธรรมชาติ โดยจัดเป็นองค์กรที่ไม่แสวงผลกำไรในนามมูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ มีการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล-มัธยมศึกษาตอนปลาย และการก่อตั้งสถาบันอุดมศึกษาภายใต้แนวคิดเดียวกันคือ “สถาบันอาศรมศิลป์” โดยเลือกแนวทางของพระพุทธศาสนาเป็นทิศทางหลักในการเรียนการสอน โรงเรียนวัดสุทธิวาราม กรุงเทพมหานคร เป็นโรงเรียนรัฐที่มีชื่อเสียงและประวัติความเป็นมายาวนานแห่งหนึ่งของประเทศไทย ได้ก่อตั้งขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 ตั้งอยู่ในเขตเมืองหลวง และแหล่งชุมชนเมือง มีการสอนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา-มัธยมศึกษาตอนปลาย วิทยาลัยจุลมนิศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นวิทยาลัยที่ก่อตั้งโดยอุบาสิกและพระสงฆ์ให้การอุปถัมภ์ เปิดสอนในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ และประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ต่อมาขยายเปิดในระดับอนุบาล และมัธยมศึกษาตอนต้น-ตอนปลาย และในอนาคตจะเปิดในระดับประถมศึกษา เป็นโรงเรียนที่ไม่เก็บค่าเล่าเรียน ตั้งอยู่ในชุมชนนอกตัวอำเภอ มีสภาพแวดล้อมชนบท และโรงเรียนชานาพุทธเศรษฐศาสตร์ ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย ก่อตั้งขึ้นโดยพระเมธีวชิโรดม (พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี หรือ ว.วชิรเมธี) ผู้อำนวยการศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน ภายใต้มหาวิชาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์ เป็นโรงเรียนนอกระบบสำหรับทุกเพศวัย เพื่อเสริมสร้างทักษะองค์ความรู้ให้กับชาวนาในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อการสร้างรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตชาวนา ตั้งอยู่ในพื้นที่ธรรมชาติและพื้นที่เกษตรกรรม

ในด้านกระบวนการเรียนการสอนและการเรียนรู้วิถีพุทธ โรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี ยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม มีระบบการคัดเลือกครูที่เน้นความเป็นคนดี การคัดเลือกนักเรียนจากการคัดเลือกผู้ปกครอง ไม่ติดยาเสพติดและอบายมุข การพัฒนาจิตใจของนักเรียนและครู ใช้หลักความรักความเมตตา ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ คุณค่าความเป็นมนุษย์ตามแนวทางสัตยาไส ใช้รูปแบบคุณธรรมนำความรู้ เรียกว่า หลัก “Educare” ในการสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้เรียน ยึดหลักคุณค่าความเป็นมนุษย์ 5 ประการ คือ เปรมมา (ความรัก ความเมตตา) สัตยา (ความจริง) ((สัตยาไสย = มารดาแห่งความจริง)) ธรรมมา (การประพฤติชอบ) สันติ (ความสงบสุข) อหิงสา (การไม่เบียดเบียน) ผ่านระบบการเรียนรู้แบบพหุปัญญา ในรูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร จัดการศึกษาแบบองค์รวม (Holistic Learning) บูรณาการการเรียนรู้สู่ชีวิตด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ในกิจวัตรประจำวัน บ่มเพาะลักษณะนิสัยที่ดีในวิถีของการรู้ อยู่ รู้กิน และรู้ประมาณตนอย่างพอเหมาะพอดี การเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ การเรียนรู้จากสถานการณ์จริงในสังคม จนเข้าถึงคุณค่าที่แท้จริง โรงเรียนวัดสุทธิวาราม กรุงเทพมหานคร มีการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลาย และมีโครงการการเรียนการสอนภาคพิเศษ มีความโดดเด่นทั้งในด้านวิชาการ ภาษา ดนตรี กีฬา ปัจจุบันได้มีแนวคิดในการดำเนินงานโครงการ “โรงเรียนนวัตกรรมสร้างสรรค์” (Suthi Creative and Innovation School) ริเริ่มโดยพระสุธีรัตนบัณฑิต (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ) เจ้าอาวาสวัดสุทธิวาราม มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อผลักดันให้โรงเรียนสุทธิวารามเป็นผู้นำด้านนวัตกรรมของประเทศ ตลอดจนส่งเสริมให้นักเรียนโรงเรียนสุทธิวารามมีความสามารถในการสร้างนวัตกรรมใหม่ และมีความพร้อมที่จะนำนวัตกรรมที่ได้นั้นไปสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน วิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ ได้รับคัดเลือกเป็นวิทยาลัยอาชีวศึกษาวิถีพุทธพระราชทาน เน้นการจัดการกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแบบอย่างวิถีพุทธ และเป็นแกนนำในการขยายเครือข่ายโรงเรียนวิถีพุทธไปสู่สถาบันอาชีวศึกษาทั่วประเทศ และโรงเรียนชานาพุทธ เศรษฐศาสตร์ ศูนย์วิจัยพัฒนาสากลไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่บนปรัชญาที่ว่า เศรษฐศาสตร์ มัชฌิมา และการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเปิดเป็นหลักสูตรสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์วิถีพุทธให้แก่เกษตรกรทั่วไป สอนการดำเนินชีวิตควบคู่กับธรรมะในรูปแบบ Learning by Doing คือเรียนในเวลาทำงาน และทำงานในเวลาเรียน ในรูปแบบสหวิชาพุทธเศรษฐศาสตร์

ในด้านเศรษฐศาสตร์วิถีพุทธ โรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการคุณธรรมจริยธรรมกับกิจกรรมของหลักสูตรในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยได้นำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตในโรงเรียน โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร การจัดการเรียนรู้ผ่านโครงงานบูรณาการผ่านแก่นเรื่อง (Theme) ที่เชื่อมโยงกับชีวิตของนักเรียน เป็นการสร้างกระบวนการเพื่อให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ ไปสู่ความเข้าใจถึงประโยชน์และคุณค่าของสิ่งที่เรียนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โรงเรียนวัดสุทธิวาราม กรุงเทพมหานคร มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาผู้เรียนให้มีศักยภาพ มีคุณธรรมนำความรู้ อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข บนพื้นฐานความเป็นไทยและเศรษฐกิจพอเพียง วิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ ได้รับการสนับสนุนจากโครงการพระราชดำริ ได้แก่ โครงการไร่เชิญตะวันโคกระบือไทย การมอบโคกระบือให้ผู้ปกครองนำไปเลี้ยง และโครงการเพาะเห็ด มีตู้อบเห็ดและเพาะเห็ดจำหน่ายทั้งเชื้อเห็ดและเห็ดสด โรงเรียนชานาพุทธเศรษฐศาสตร์ ศูนย์วิจัยพัฒนาสากลไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง ตามหลักตนแลเป็นที่พึ่งของตน การทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ ที่ไม่มีการใช้

สารเคมี ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม แต่จะใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ รวมถึงการปรับปรุงสภาพดินให้แข็งแรง เพื่อให้มีภูมิต้านทานในการป้องกันศัตรูพืช

ในด้านการฝึกสติภาวนาวิถิปุทธ โรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี ใช้หลักการ “การเรียนรู้ โดยนักเรียนเป็นศูนย์กลาง” และ “การเรียนรู้แบบบูรณาการ” โดยการปฏิบัติสมาธิร่วมกัน มีเป้าหมายในการจัดการศึกษาตามอักษรย่อที่รวมกันเป็นคำว่า “EDUCATION” คือ Enlightenment (การรู้แจ้ง) Duty and Devotion (การปฏิบัติหน้าที่และการเสียสละอุทิศตน) Understanding (ความเข้าใจถ่องแท้) Character (อุปนิสัยที่ดีงาม) Action (การนำความรู้ไปปฏิบัติ) Thanking (การมีใจกตัญญูรู้คุณ) Integrity (ความมีเกียรติ) Oneness (ความมีใจสมาน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน) และ Nobility (ความสง่างาม) โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร ใช้การฝึกพัฒนาตนตามหลักสำคัญทางพระพุทธศาสนา 4 ประการ ที่ได้แก่ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) กัลยาณมิตร 7/โยนิโสมนสิการ และสติปัญญา 4 โรงเรียนวัดสุทธิวาราม กรุงเทพมหานคร ใช้การฝึกสติภาวนาวิถิปุทธ มีการจัดโครงการค่ายคุณธรรม จริยธรรม สร้างเยาวชนต้นแบบ โรงเรียนวัดสุทธิวาราม ณ ศูนย์การเรียนรู้พระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคม ผ่านฐานการเรียนรู้ 6 ฐานการเรียนรู้วิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ ใช้การปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานสำหรับครูและนักเรียน การใช้หลักสมาธิภาวนาในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ และโรงเรียนชานาพุทธเศรษฐศาสตร์ ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย ใช้การฝึกสติภาวนาวิถิปุทธ การฝึกจิตและสมาธิในการปฏิบัติธรรมและในขณะทำงาน เน้นการพัฒนาตนตามหลัก ไตรสิกขา คือ ศีล มีศีล 5 เป็นพื้นฐาน การปฏิบัติสมาธิทำให้เกิดปัญญา โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ตามหลักอริยสัจ 4 คือ ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค 3 รอบ (รอบที่ 1 ระดับความรู้ รอบที่ 2 ระดับการลงมือปฏิบัติ รอบที่ 3 ระดับการประจักษ์ผลแห่งการปฏิบัติ) 12 อากาโร โดยแสดงผ่านศิลปกรรม ตู 4 ตัว หมายถึง อริยสัจ 4 ส่วนเส้า 3 ต้น หมายถึง การตรัสรู้ อริยสัจสี่ที่สมบูรณ์จะต้องครบสามรอบหรือสามขั้นตอน

ในด้านวัฒนธรรม/มารยาทชาวพุทธ โรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี ภายใต้อาณัติ "ความรัก ความเมตตา" นักเรียนและคุณครูเสมือนครอบครัวใหญ่ ดูแลช่วยเหลือกัน เน้นให้เป็นคนดี ไม่ได้เน้นให้ เป็นคนเก่งเพียงอย่างเดียว เพื่อเด็กจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต โดยบูรณาการเข้าไปในการเรียน การสอนและกิจกรรมทั้งหลาย เช่น ก่อนรับประทานอาหาร จะมีการสวดมนต์ ขอบคุณพ่อแม่ ครู ธรรมชาติ โดยมีนักเรียนเป็นผู้นำ นักเรียนทุกคนกล่าวถ้อยคำ “ข้าวทุกจาน อาหารทุกอย่าง .....” ตามด้วย การพูด เป็นภาษาอังกฤษ โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร เน้นการมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายและ วัฒนธรรมบ้าน-วัด-โรงเรียน (บวร) ผ่านการปฏิบัติที่มีชุมชนเป็นจุดศูนย์กลาง คือ การบูรณาการ การเรียนรู้กับการพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างสังคมที่เข้มแข็ง นอกจากนั้นแล้ว มีการจัดการเรียนรู้ระบบย่อย 5 ประการ กับเวทีการเรียนรู้พิเศษสำหรับนักเรียนและครูผู้สอน คือ VOS 1 ระบบหลักสูตรเชิงคุณค่า VOS2 ระบบการออกแบบแผนการสอนเชิงคุณค่า VOS3 ระบบการเรียนการสอนในห้องเรียน VOS4 ระบบการประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียน และ VOS5 ระบบสะท้อนผลเชิงคุณค่าโรงเรียนวัดสุทธิวาราม กรุงเทพมหานคร เน้นการปฏิบัติตามแบบอย่างชาวพุทธที่ดี ความสุภาพเรียบร้อยอ่อนน้อมถ่อมตน และ ยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศชาติ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ผ่านกิจกรรมประเพณีที่เป็น เอกลักษณ์ของโรงเรียน มีลูกเสือกองร้อยพิเศษ เพชรบงกช ที่ได้รับรางวัลระดับประเทศ วิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ ศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ เน้นระเบียบวินัยของนักเรียนในเรื่องความตรงต่อเวลา ความรับผิดชอบ ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความมีน้ำใจช่วยเหลือ ความกตัญญูกตเวที ความซื่อสัตย์ และความสมานฉันท์

ระหว่างพหุศาสตร์ และโรงเรียนชานาพุทธเศรษฐศาสตร์ ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิงตะวัน จังหวัด เชียงราย ใช้หลักอริยสัจ 4 ในการแก้ไขปัญหาความยากจน ภายใต้คำว่า “อยู่รอด อยู่ได้ อยู่ดี” ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งทางเศรษฐกิจและจิตใจ เมื่อพึ่งตนเองสามารถไปเป็นวิทยากรเผยแพร่ความรู้ให้กับผู้อื่นได้

ในด้านนวัตกรรมครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์ โรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี มีการบริหารจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ครู นักเรียน และผู้ปกครองเป็นคนดี มีคุณธรรมนำความรู้ เป็นแบบอย่างที่ดี มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนและชุมชนใกล้เคียงโรงเรียนโรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร เน้นการแบ่งปันและเรียนรู้กับครูผู้เป็นกัลยาณมิตร ครูหรือผู้ฝึกผู้มีปัญหา 4 องค์ประกอบ ได้แก่ CCP1: การอบรมสมาธิเจริญสติตามแบบแผน CCP2: การสวดมนต์และการสนทนาธรรมยามเช้า CCP3: ห้องเรียนกัลยาณมิตรปฏิบัติภาวนา และ CCP4: การทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา และกิจกรรมจิตอาสา โรงเรียนวัดสุทธิวาราม กรุงเทพมหานคร มีบุคคลที่มีชื่อเสียงเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของโรงเรียนหลายท่าน และรางวัลเกียรติประวัติและมาตรฐานคุณภาพมากมาย ได้รับการสนับสนุนจากสมาคมและชมรมต่างๆ ของโรงเรียน และมูลนิธิในพระอุปถัมภ์ วิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ เน้นการคัดเลือกครูที่เป็นคนดี ใช้วิถีการปฏิบัติธรรมในการคัดเลือก โดยพิจารณาจากอุปนิสัยว่า มีการความตั้งใจในการปฏิบัติธรรม การทดสอบอารมณ์จิต ความจริงใจในความเป็นครู และโรงเรียนชานาพุทธเศรษฐศาสตร์ ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิงตะวัน จังหวัดเชียงราย ครูผู้ถ่ายทอดเป็นผู้มีประสบการณ์ในการทำงานจริง สามารถถ่ายทอดให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจได้โดยง่ายผ่านการลงมือปฏิบัติจริงในพื้นที่การเรียนรู้ ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้ในการเลี้ยงชีวิตตนเอง

2. การสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ สรุปลองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จำนวน 5 ชุดความรู้ ดังนี้

2.1 กระบวนการเรียนการสอนและการเรียนรู้วิถีพุทธ พบว่า หลักการบริหารควรเน้นการมีส่วนร่วมของพหุภาคีเครือข่ายที่หลากหลายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม โดยใช้หลักการพัฒนาทุนมนุษย์และทุนวัฒนธรรม การจัดการศึกษาแบบองค์รวม (Holistic Learning) บูรณาการเรียนรู้สู่ชีวิตประจำวัน โดยเน้นวิถีชีวิตสันโดษตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การศึกษาที่เน้นการลงมือปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงคุณค่าแท้ การพัฒนาการเรียนการสอนที่ครอบคลุมทักษะที่จำเป็นในการนำไปใช้ในโลกรปัจจุบัน และการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแบบอย่างวิถีพุทธที่นำไปสู่การพัฒนาวัฒนธรรมสร้างสรรค์

2.2 เศรษฐศาสตร์วิถีพุทธ พบว่า การบูรณาการหลักเศรษฐศาสตร์วิถีพุทธในทุกหลักสูตรของมหาวิทยาลัย การจัดการเรียนรู้ผ่านโครงงานและนวัตกรรมที่เชื่อมโยงกับการนำไปใช้ในชีวิตรปัจจุบัน การจัดการศึกษาที่เน้นอัตถประโยชน์และคุณค่าแท้ การพัฒนาผู้เรียนให้มีศักยภาพ มีคุณธรรมนำความรู้ สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขบนพื้นฐานของความเป็นไทยและเศรษฐกิจพอเพียง

2.3 การฝึกสติภาวนาวิถีพุทธ พบว่า การใช้หลักการเรียนรู้โดยนักเรียนเป็นศูนย์กลาง และ การเรียนรู้แบบบูรณาการกับหลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัญญา 4 การฝึกพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา กัลยาณมิตร โยนิโสมนสิการ การจัดโครงการค่ายคุณธรรมจริยธรรมสร้างนิสัยต้นแบบผ่านฐานการเรียนรู้

2.4 วัฒนธรรม/มารยาทชาวพุทธ พบว่า การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยในฐานะมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาและเป็นมหาวิทยาลัยที่สถาปนาโดยสถาบันกษัตริย์ การเน้นมารยาทชาวพุทธที่ดี

2.5 นวัตกรรมครุศาสตร์ครุศาสตร์ พบว่า การบริหารจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ครู นักเรียน และผู้ปกครองมีคุณธรรมนำความรู้ การแบ่งปันและเรียนรู้กับครูผู้เป็นกัลยาณมิตร

3. การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ณ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีรายละเอียด ดังนี้

3.1 บริบทพื้นที่ พบว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน พื้นที่ตั้งอยู่ในแถบชานเมืองท่ามกลางพื้นที่เกษตรกรรม และมีวิทยาลัยเขต วิทยาลัยสงฆ์ หน่วยวิทยบริการ กระจายอยู่ทั่วประเทศ บางแห่งมีพื้นที่กว้างขวางตั้งอยู่ในพื้นที่ชนบทและป่าไม้ ได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากคณะสงฆ์และประชาชนทั่วไปให้เปิดการศึกษาเพื่อพัฒนาคณะสงฆ์และประชาชนทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ รวมทั้งมีพันธมิตรเครือข่ายร่วมกับมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาในต่างประเทศ

3.2 กระบวนการเรียนการสอนและการเรียนรู้วิถีพุทธ พบว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีการบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ มีชื่อเสียงและเกียรติคุณทางด้านการศึกษาและการบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ มีหลักสูตรการจัดการศึกษามีเนื้อหาสาระครอบคลุมวิชาการด้านพระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และการสร้างความสมานฉันท์ทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรม การประสานความร่วมมือในการจัดการศึกษา การประชุมสัมมนาวิชาการด้านพระพุทธศาสนาระดับนานาชาติ

3.3 กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงพบว่ามีมาประยุกต์ใช้กับหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ โดยการจัดให้มีการนำพื้นที่ของมหาวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ หน่วยวิทยบริการในส่วนภูมิภาค จัดสรรพื้นที่ในมหาวิทยาลัยเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ โดยอาศัยความร่วมมือในลักษณะพหุภาคีกับมูลนิธิโครงการหลวง บริษัทธุรกิจด้านการเกษตรอินทรีย์ในฐานะหน่วยงานการให้คำปรึกษาและการสนับสนุน และการจัดครูอาจารย์หรือวิทยากรผู้เชี่ยวชาญทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน ในการเสริมหลักสูตรการเรียนรู้หลักเศรษฐศาสตร์วิถีพุทธให้แก่นิสิตและประชาชนทั่วไป

3.4 กิจกรรมการฝึกสติภาวนาวิถีพุทธ พบว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา และทุกหลักสูตรได้มีการบรรจุรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนในทุกหลักสูตร และการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมแก่นิสิตทั้งในระดับอุดมศึกษาและบัณฑิตศึกษาเป็นประจำทุกปี

3.5 กิจกรรมวัฒนธรรม/มารยาทชาวพุทธ พบว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีการจัดกิจกรรมระลึกถึงบูรพาจารย์ มุทิตาสักการะอาจารย์และบุคคลที่ทำความคุณประโยชน์ให้กับมหาวิทยาลัย การสอนมารยาทชาวพุทธในเรื่องการประพฤติปฏิบัติตนแก่นิสิตทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ การประกาศยกย่องและมอบเข็มเกียรติคุณแก่บุคคลที่ทำความคุณประโยชน์ต่อมหาวิทยาลัยและพระพุทธศาสนา

3.6 นวัตกรรมครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์ พบว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีการบริหารจัดการบุคลากรตามหลักธรรมาภิบาล และการพัฒนาครูบาอาจารย์ตามหลักคุณธรรม หลักสัปปุริสธรรม และหลักกัลยาณมิตรในการจัดการเรียนการสอน

4.3 การพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

4.3.1 ผลการศึกษาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

ประเด็นที่ผู้วิจัยได้ศึกษาการพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธโดยพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธนั้นต้องยึดหลักวิถีพุทธโดยการพัฒนาจิตในพระพุทธศาสนาว่า จิตเป็นรากฐานสำคัญที่จะแสดงออกในอากัปภิกิริยาตลอดหน้า และจิตใจ เมื่อได้รับการอบรมย่อมมีสติ ย่อมมีความฉลาดรอบคอบการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันที่มีนวัตกรรม เทคโนโลยี สื่อต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทำให้เยาวชนหลงผิดไปตามกระแสของสังคม ละทิ้งคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ทำให้การดำเนินชีวิตขาดหลักธรรมยึดเหนี่ยวจิตใจ

การจัดกิจกรรมพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธต้องจัดทำพื้นฐานก่อน เหมือนกับการสร้างบ้านที่จะต้องประกอบด้วยการตอกเสาเข็มให้แข็งแรง มีการจัดเตรียมพื้นที่การเรียนรู้ โดยกิจกรรมการจัดกิจกรรมจากโครงการคุณธรรม คือ การเรียนรู้ที่ไม่จำกัด องค์กรแห่งความดี ที่ไร้ขีดจำกัด การทำความดีเชิงรุก พร้อมกับการเรียนรู้ชีวิตอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ แก่นการเรียนรู้คือ “ร่วมกันทำดี อย่างมีปัญญา” การจัดทำโครงการ เป็นการจัดการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์อย่างเป็นขั้นตอนและใช้ความรู้ที่ตนเองได้มาบูรณาการ การเจริญจิตภาวนา คือ การปฏิบัติเพื่อให้เข้าใจหลักธรรม เข้าใจความเป็นไปของชีวิต เพื่อให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ การสวดมนต์ การทำสมาธิ การเจริญวิปัสสนาดังนี้

4.3.1.1 พื้นที่วิถีพอเพียง

พื้นที่วิถีพอเพียง เป็นพื้นที่ทางคณะวิจัยได้ศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ถึงประโยชน์ที่จะนำมาใช้ประโยชน์ และสร้างมูลค่าเพิ่มของพื้นที่ที่มีอยู่ แต่ถูกปล่อยรกร้าง มีหญ้าขึ้น ไม่ได้ประโยชน์จากพื้นที่ การใช้ประโยชน์ที่ดินภายในมหาวิทยาลัยให้เป็นไปตาม แผนผังแสดงโครงการกิจกรรมด้านการเกษตร และเพื่อการบำบัดน้ำเสียให้เกิดประโยชน์ต่อการนำมาใช้ปลูกผักสวนครัวและพัฒนาเป็นแหล่งเรียนเกษตรวิถีพุทธ โดยคำนึงหลักการความยั่งยืนจากการใช้พื้นที่มีอยู่อย่างจำกัด แต่สามารถบริหารจัดการให้เกิดความคุ้มค่า บายน้ำ แต่การคำนวณพื้นที่ และแหล่งน้ำเสียมาบำบัดน้ำเสียใช้ทฤษฎีใจจันใดบำบัด และพัฒนาระบบจ่ายน้ำด้วยโซล่าเซลล์ แบ่งเป็นโซนนิ่ง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจ่ายน้ำสู่การปลูกผักสวนครัว โดยดำเนินการดังนี้

1. สร้างมูลค่าเพิ่มจากน้ำเสีย

การสร้างมูลค่าเพิ่มจากน้ำเสีย หมายถึงการนำน้ำเสียมาบำบัดเพื่อนำกลับไปใช้ ซึ่งเป็น การอนุรักษ์น้ำและการน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งปัจจุบันประเทศกำลังประสบปัญหาเรื่องน้ำทำการเกษตร ซึ่งการสร้างมูลค่าเพิ่ม ควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องและการนำน้ำไปใช้ประโยชน์ต้องมีความหลากหลายและมีวิธีดำเนิน มีนวัตกรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านมาบูรณาการดังนี้

ภาพที่ 4.2 สร้างมูลค่าเพิ่มจากน้ำเสีย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาประโยชน์อนุรักษ์น้ำ

1. ใช้ทรัพยากรน้ำ ใช้ทรัพยากรน้ำให้เกิดความคุ้มค่า เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต สิ่งมีชีวิตและมนุษย์ก็ต้องอาศัยน้ำเพื่อการใช้ การบริโภคและด้านการเกษตร ซึ่งการป้องกันปัญหาที่พึงเกิดขึ้นกับน้ำ และการนำน้ำมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงชีพของมนุษย์ การอนุรักษ์น้ำสามารถดำเนินการได้ดังนี้

2. การปลูกป่า โดยเฉพาะการปลูกป่าบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ หรือบริเวณพื้นที่ภูเขา เพื่อให้ต้นไม้เป็นตัวกักเก็บน้ำตามธรรมชาติ ทั้งบนดินและใต้ดิน แล้วปลดปล่อยออกมาอย่างต่อเนื่องตลอดปี สามารถนำไปใช้ประโยชน์ สามารถทำธนาคารน้ำ หรือโคกหนองนาโมเดลจากการบริหารจัดการน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด

3. การพัฒนาแหล่งน้ำ เนื่องจากปัจจุบันแหล่งน้ำธรรมชาติต่าง ๆ เกิดสภาพตื้นเขินเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากการใช้น้ำ ขาดการบริหารจัดการน้ำ ไม่มีการกักเก็บน้ำหน้าแล้ง และทางโรงงานอุตสาหกรรม ก็ปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งธรรมชาติ ทำให้น้ำเสีย ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อให้มีน้ำเพียงพอ จึงจำเป็นต้องทำการขุดลอกแหล่งน้ำให้กว้างและลึกใกล้เคียงกับสภาพเดิม หรือมากกว่า ตลอดจนการจัดหาแหล่งน้ำเพิ่มเติม อาจจะทำโดยการขุดเจาะน้ำบาดาลมาใช้ ซึ่งต้องระวังปัญหาการเกิดแผ่นดินทรุด หรือการขุดเจาะแหล่งน้ำผิวดินเพิ่มเติม

4. การสงวนน้ำไว้ใช้ เป็นการวางแผนการใช้น้ำเพื่อให้มีปริมาณน้ำที่มีคุณภาพมาใช้ประโยชน์ตลอดทั้งปี โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การทำบ่อหรือสระเก็บน้ำ การหาภาชนะขนาดใหญ่เพื่อกักเก็บน้ำฝน รวมทั้งการสร้างอ่างเก็บน้ำ ธนาคารน้ำ เป็นต้น

5. การใช้น้ำอย่างประหยัด เป็นการนำน้ำมาใช้ประโยชน์หลายอย่างอย่างต่อเนื่องและเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งด้านการอนุรักษ์น้ำและตัวผู้ใช้น้ำเอง กล่าวคือ สามารถลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าน้ำได้ ปริมาณน้ำเสียที่จะทิ้งลงแหล่งน้ำมีปริมาณน้อยลง และป้องกันปัญหาการขาดแคลนน้ำเป็นการสร้างพื้นที่นวัตกรรมการใช้น้ำ จากการลงพื้นที่สำรวจพื้นที่และวางแผนดำเนินการเพื่อพัฒนาที่ของ

มหาวิทยาลัยให้เป็นพื้นที่ศึกษาเรื่องนวัตกรรมการบำบัดน้ำเสียและนำไปใช้ประโยชน์ได้สอดคล้องกับแนวคิด

การลงพื้นที่ศึกษาแนวคิดและการสัมภาษณ์ เพื่อสร้าง“...พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ควรมีคุณลักษณะ เข้าใจง่าย สนุกสนาน ผู้เรียนรู้ควรมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ และพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธควรมีคุณลักษณะ ได้แก่ เข้าใจง่าย สนุกสนาน และนักเรียนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ควรมีการร่วมมือของภาครัฐ การปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ด้วย¹² และยังจัดการเรียนรู้แนวพุทธ สร้างความร่มรื่น สงบ งาม ง่าย ทั้งนี้ต้องมีสถานที่และอุปกรณ์ที่พร้อมต่อการเรียนรู้ และควรกำหนดเป็นนโยบาย โดยภาครัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการศึกษาเพื่อให้เกิดการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการขยายผลสู่การปฏิบัติการ รวมทั้งมีการจัดการสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ พร้อมทั้งมีความเกื้อกูล และใกล้ชิดชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 ป้องกันและบำบัดน้ำเสียกลับมาใช้ใหม่

1. การป้องกันการเกิดมลพิษของน้ำ ปัญหาส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในเมืองใหญ่ ๆ ซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น หรือย่านอุตสาหกรรม การป้องกันปัญหามลพิษของน้ำ จะต้องอาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือ และเจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายหรือพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำอย่างเคร่งครัด

2. การนำน้ำที่ใช้แล้วกลับไปใช้ใหม่ น้ำที่ถูกนำไปใช้แล้ว ในบางครั้งยังมีสภาพที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ด้านอื่นได้ เช่น น้ำจากการล้างภาชนะ อาหาร อาคาร บ้านเรือน หรือพื้นที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีการใช้จำนวนมากต่อหนึ่งวัน น้ำเหล่านี้จะถูกปล่อยลงสู่บ่อบำบัดในเบื้องต้น ให้เป็นน้ำที่บำบัดเสร็จแล้ว ค่อยปล่อยสู่บ่อพักน้ำของมหาวิทยาลัย โดยใช้วิธีการบำบัดด้วยถ่านซาค (หรือถ่านที่มีพลังงานความร้อนสูง ผ่านการเผาด้วยความร้อน 850 องศา) สามารถบำบัดน้ำเสียจากหอพักนิสิตเอได้ ลดความเป็นกรด เป็นด่างได้ ดำเนินการดังนี้

3. สูบน้ำเสียจากบ่อบำบัดหอพักนิสิตหอเอ ซึ่งเป็นบ่อดิน พักน้ำที่ถูกปล่อยจากหอเอซึ่งน้ำที่เหลือจากการใช้แล้ว หรือน้ำทิ้ง ปล่อยลงสู่บ่อดิน ซึ่งไม่ใช่ประโยชน์อะไร แต่ถ้าหากใช้แนวคิดระบบหมุนเวียนมาใช้สามารถดกกลืน และสีของน้ำจากที่มีกลิ่นเหม็น และสีของน้ำมีสีดำ ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

4. สูบน้ำด้วยพลังงานโซลาร์เซลล์ ซึ่งแนวคิดหลักเพื่อสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมการเรียนด้วยเทคโนโลยีเชิงประยุกต์และภูมิปัญญา นำสิ่งที่มีอยู่มาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์เน้นความประหยัด และคุ้มค่าและได้ประโยชน์ระยะยาว

5. สร้างที่พักน้ำ ใช้ถังพลาสติกขนาดใหญ่ 3 ถัง ไตรสูบน้ำต้วที่ 1 จะทำหน้าที่สูบน้ำจากบ่อพักน้ำสู่ถังเก็บน้ำ ถังที่ 1 ข้างในถังจะบรรจุถ่านขนาดใหญ่ไว้ข้างใน ถังที่ 1 ก็จะทำหน้าที่ส่งไปสู่อ่าง

¹ นิภาพร ปราบผล อาจารย์ประจำหลักสูตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต นครศรีธรรมราช, 12 กุมภาพันธ์ 2564.

² พระปลัดสมเกียรติ อัสสุโร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, 6 กุมภาพันธ์ 2564.

ที่ 2 ซึ่งข้างในถึงก็จะบรรจุลงถ่ายขนาดไว้ข้างในและติดติดตั้งระบบตัดน้ำอัตโนมัติด้วยลูกกลอย เพื่อตัดน้ำเมื่อ น้ำจากถังที่ 2 และถังที่ 3 เต็ม ระบบสูบน้ำก็จะตัดอัตโนมัติ

ภาพที่ 4.3 วางระบบสูบน้ำด้วยพลังงานแสงอาทิตย์

ขั้นตอนที่ 3 กระบวนการนำน้ำไปใช้ประโยชน์

การนำไปใช้ประโยชน์สู่เกษตรกรวิถีพอเพียงด้วยการติดตั้งไดรสูบน้ำจำนวน 2 ตัว ในแต่ละตัว ก็จะมีระบบการทำงานดังนี้

1. ไดรตัวที่ 1 สูบน้ำจากบ่อดินสู่ถังน้ำที่ 1 เพื่อจ่ายน้ำลงสู่ถังที่ 2 และถังที่ 3 จะติดระบบลอยไว้ในถังที่ 2 เมื่อถังที่ 2 และ ถังที่ 3 เต็ม ระบบจะตัดอัตโนมัติ และหยุดพัก 15 นาที

2. ไดรตัวที่ 2 จะเริ่มทำงานทำหน้าที่จ่ายน้ำจากถังที่ 3 สู่แปลงผักด้วยระบบหัวฉีด และระบบน้ำหยด ใช้เวลาประมาณ 15 นาทีน้ำจากถังที่ 2 และถังที่ 3 หมด ไดรตัวที่ 2 ก็จะหยุดการทำงาน และพักการทำงาน 15 นาที ไดรตัวที่ 1 จะเริ่มสูบน้ำ ซึ่งจะใช้ระบบหมุนเวียนเพื่อพักเครื่องสูบน้ำทั้งสองตัว เพื่อป้องกันความร้อน

3. การใช้งานเก็บพลังงานไว้ใช้ตอนกลางคืน หรือตอนที่มีแสงพระอาทิตย์น้อย ประยุกต์ใช้แบตเตอรี่รถยนต์บรรจุเก็บไฟ

4. การควบคุมระบบการทำงาน จะตั้งเวลาทำงาน เริ่มจาก 6.00 น. เป็นต้นไป ก็จะเริ่มทำงานจ่ายน้ำตามโซลิ่งที่แบ่งไว้ จะหยุดการทำงานเวลา 7.00 น. ของทุกวัน และจะเริ่มทำงานอีกเวลา 15.00 ถึง 16.00 น ก็จะมีปิดระบบการทำงาน ซึ่งระบบปฏิบัติ จะควบคุมด้วยแอปพลิเคชัน ตั้งเวลาปิดเปิดตามที่กำหนด

2. วิถีเกษตรอย่างยั่งยืน

วิถีเกษตรอย่างยั่งยืน ต้องมีการวางแผน 3 ขั้นตอน โดยดำเนินการตามแผนงานที่วางไว้ ถ้าหากจะทำการเกษตร ขาดการวางแผนแล้ว ก็ไม่สามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมาย และไม่ประสบผลสำเร็จ ควรดำเนินการ 3 ขั้นตอนดังนี้

1) ขั้นตอนที่ 1 ปลูกหลาย ๆ อย่าง เมื่อมีพื้นที่ไม่มาก ทำให้จัดระบบน้ำได้อย่างประณีตครับ บริหารจัดพื้นที่ให้ปลูกได้หลายอย่างเพื่อจะได้มีผักรับประทานหลาย ๆ และถ้าหากจะทำเพื่อจำหน่าย ยิ่งควรปลูกหลายอย่าง เพื่อป้องกันความเสี่ยง ถ้าหารปลูกผักเชิงเดียว เช่นปลูกผักกาดขาวเต็มพื้นที่ อยู่มาวันหนึ่งผักกาดขาวราคาตก ส่วนผักที่ปลูกก็ขาดทุน เพราะราคาตก แต่ถ้าปลูกหลายชนิด ๆ พักชนิดหนึ่งราคาตก ก็ยังมีส่วนอื่นขายได้ราคา และสามารถอยู่ได้ ไม่ขาดทุน

2) ออกห่างความโลภ โดยแบ่งพื้นที่ทำการ โดยไม่ได้มุ่งเป้าเพื่อจำหน่ายได้จำนวนมาก เพียงแค่หวังกำไรเท่านั้น แต่การแบ่งพื้นที่ทำการเกษตร เพราะเรายังขาดประสบการณ์ บางครั้งการเรียนรู้ ทฤษฎีมา ก็ไม่อาจสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หมด การแบ่งพื้นที่ทำนั้นเพื่อป้องกันความเสี่ยง และยังขาดประสบการณ์ อาจทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จได้ เมื่อไม่ประสบผลสำเร็จแล้ว ก็เกิดอาการท้อหมดกำลังใจที่จะทำต่อไป ฉะนั้นต้องใช้หลักวิถีพุทธเข้ามาปรับใช้ ไม่ทำเพราะความโลภแค่อยากได้ อยากมีอยากเป็นเท่านั้น

ภาพที่ 4.4 ผลผลิตส่วนที่หนึ่งจากการนำเสียที่บำบัดแล้วมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตร

3) **เติบโตด้วยการตลาด** เกษตรไทย ส่วนมาจะมีความรู้เรื่องการเกษตรเป็นอย่างดี สามารถเรียนรู้วิถีทำและพัฒนาการเกษตรได้ตลอด แต่ไม่ได้เรียนรู้ด้านการตลาด จึงทำให้เกษตรกรไทย ประสบปัญหาการตลอด สามารถผลิตได้ แต่ไม่รู้จะไปขายให้ เพราะขาดการเรียนรู้เรื่องการตลาด การเรียนรู้เรื่องตลาด เมื่อผลิตมาแล้ว จะมีวิธีการขายอย่างไร จึงจะ กระตุ้นให้เกิดความต้องการซื้อสินค้า ก่อให้เกิดการจ้างงาน และยังเป็นภาระยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น มีรายได้ให้จากกิจการ จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาแนวความคิดใหม่ ๆ และขยายผลการผลิต

ในช่วงเวลาหลายปีที่ผ่านมา กระแสการบริโภคพืชผักเพื่อสุขภาพได้รับความสนใจจากผู้คนจำนวนมาก เนื่องจากเห็นว่า “สุขภาพกาย” นั้นมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่า “สุขภาพใจ” กายที่แข็งแรงล้วนนำมาซึ่งใจที่เข้มแข็ง ดังนั้นในระยะหลังเราจะเห็นว่าผักเพื่อสุขภาพ ได้เข้ามามีส่วนสำคัญต่อวิถีการบริโภคของคนรุ่นใหม่ที่ไม่ใส่ใจต่อสุขภาพ สถานการณ์ของโลกในปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะด้านอาหารที่ต้องผลิตอาหารให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภคที่มีจำนวนเพิ่มขึ้น ผู้ผลิตอาหารส่วนใหญ่จึงให้ความสำคัญด้านปริมาณมากกว่าคุณภาพ กระบวนการผลิตทุกขั้นตอนต้องแข่งกับเวลาเพื่อให้ทันต่อความต้องการกับโลกสมัยใหม่ ซึ่งนับวันความเป็นวิถีเกษตรแบบดั้งเดิมของบ้านเราได้ถูกแทนที่ด้วยการทำเกษตรแบบทุนนิยม เป็นเกษตรแบบพันธสัญญา เกษตรกรต้องเป็นหนี้ตั้งแต่เริ่มต้น ต้องใช้พื้นที่มาก และใช้สารเคมีอันตราย เช่น ปุ๋ยเคมี, สารกำจัดวัชพืชและศัตรูพืชในปริมาณมากขึ้นทุกปี ๆ ซึ่งสารเคมีอันตรายดังกล่าวได้มีผลต่อสุขภาพของผู้ผลิตจนถึงผู้บริโภคตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อมในวงกว้างที่ถูกทำลายไปด้วย ซึ่งหากมองย้อนกลับไปในอดีตแล้ว วิถีเกษตรกรรมของเราเป็นแบบพอเพียง เป็นรากฐานของสังคมชั้นพื้นฐานที่มีความสามัคคีกันช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน หลายปีที่ผ่านมาความพยายามทั้งภาครัฐและองค์กรต่าง ๆ ได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรให้ตระหนักถึงภัยอันตรายอันเกิดจากสารเคมีอันตราย โดยการลดปริมาณการใช้ลงและเลิกใช้ในที่สุด ด้วยหันมาทำการเกษตรกรรมแบบมาตรฐานสากลคือ “เกษตรอินทรีย์” (Organic) ที่ทั่วโลกให้การยอมรับว่าเป็นการเกษตรที่มีความปลอดภัยสูงสุด

การเรียนรู้วิถีพอเพียงที่สำคัญจะช่วยให้เกิดการกิน อยู่ ดี พังเป็น การศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธ คือ กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งทางด้านความประพฤติ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อความเจริญงอกงามทุกขั้นตอนของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกิน อยู่ ดี พัง ในชีวิตประจำวันที่มีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนจนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เจริญสืบต่อไป และเนื่องจากพุทธศาสนามีหลักการพัฒนามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะฝึกฝนและพัฒนาตนได้ ประกอบกับวิเคราะห์ผู้เรียนว่ามีสติปัญญา อุบิสัย ความพร้อมและภูมิหลังที่แตกต่างกัน การพัฒนาจึงเน้นที่ตัวผู้เรียนแต่ละคนเป็นสำคัญโดยมีการบูรณาการกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีส่วนร่วมเกษตรวิถีพุทธ หรือทำการเกษตรไม่รบกวนธรรมชาติ แต่อาศัยธรรมชาติจัดการตนเองเพื่อให้ได้ปัจจัยในการดำรงชีพอย่างพอเพียง เช่น จากการทำเกษตรที่ปรับสวนยางเป็นปายาง นาข้าวไม่ไถพรวน ใช้ความได้เปรียบของทรัพยากร ความหลากหลายทางชีวภาพ บริการจัดการโดยพึ่งพาตนเอง อยู่ได้อย่างมีความสุข

คำว่าพื้นที่นวัตกรรม ไม่ใช่เป็นแค่พื้นที่ใช้การเรียนการสอนเท่านั้น แต่ในที่รวมถึงการเรียนรู้ทักษะการใช้ชีวิต หรือการสร้างรายได้ สามารถดำรงชีวิตได้ด้วยดีด้วยความพอเพียง เกิดการเรียนรู้วิถีชีวิตจริง การเรียนรู้เรื่องการตลาด ก็เป็นอีกส่วนหนึ่ง เมื่อทำการเกษตรแล้ว ยึดหลักการที่ผลิตเพื่อกิน และเหลือจากเก็บไว้กินแล้ว ก็ควรจำหน่ายเพื่อหารายได้เสริม แต่สิ่งที่นักเกษตรวิถีพุทธควรศึกษาคือ

ด้านการตลาด เพราะผลิตมากแล้ว แต่ไม่สามารถจัดจำหน่ายได้ ก็ประสบปัญหาได้ นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธต้องปรับแนวคิดใหม่ ๆ มาใช้ในเชิงบูรณาการให้เกิดการเรียนรู้ได้ทุกพื้นที่ เกิดนวัตกรรมที่หลากหลายสอดคล้องแนวคิด “...พื้นที่นวัตกรรมควรมีลักษณะเด่น คือ ควรมีต้นแบบที่เป็นองค์รวมของส่วนภูมิภาค ควรมีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง ร่วมกับองค์กรอิสระ ที่ทำงานประสานกันทำงานในด้านนี้ และควรเน้นนวัตกรรมที่ผสมผสานกับภูมิปัญญาของชาวบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถสัมผัสได้จริง ทั้งนี้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธควรคุณลักษณะเด่น 1) ควรเป็นพื้นที่ที่ทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วม เข้าถึงองค์ความรู้ในด้านบริบทของนวัตกรรม³ 2) องค์กรที่ทำหน้าที่รับผิดชอบควรมีความเป็นเอกเทศและมีความหลากหลายในกิจกรรมที่ดำเนินการ 3) ควรเป็นพื้นที่แหล่งเรียนรู้ที่แท้จริง เข้าถึงง่าย และมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง⁴ พระสาโรจน์ ธมมสาโร กล่าวว่า พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ควรมีลักษณะเด่น คือ ควรมีการทดลองลงมือทำจากการวางแผน เมื่อมีการวางแผนแล้วลงมือปฏิบัติ และการมีติดตามประเมินผลอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ ควรมีบุคลากรอาทิ นักเรียน ผู้ปกครอง หรือชุมชน ที่สามารถเข้าใจ สร้างองค์ความรู้ และเข้าถึงพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ได้อย่างง่าย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และเกิดการพัฒนา⁵

4.3.1.2 กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

1) ด้านศีล วิถีชีวิต จะมีความมั่นคงและสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตที่จะเกิดขึ้นได้ เยาวชนคือหัวใจสำคัญในการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน เป็นกลุ่มคนที่มีพลัง มีศักยภาพมาก การกระตุ้นให้เยาวชน กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออกในสิ่งที่ดี พัฒนาศักยภาพและพลังในเชิงสร้างสรรค์ สร้างให้เด็กเยาวชน ตระหนักถึงคุณค่าของตนเองพร้อมมีภูมิคุ้มกัน รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ไม่ตกเป็นเหยื่อหรือสร้างปัญหาให้กับสังคม เป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่า เยาวชนจึงจำเป็นต้องมีความรู้และศีลธรรม และมีความนิยมในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมการเรียนรู้วิถีพุทธ “...จึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เยาวชนอย่างมีความและใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท ในการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น เพื่อให้การอยู่ร่วมกันดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีความสงบสุข⁶ “...และการพัฒนาตนด้วยการรักษาศีล 5 เป็นการตามตนหลักพุทธศาสนา อันเป็นแนวทางที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนให้มีทักษะในการดำเนินชีวิต เก่งดี มีสุข สามารถนำหลักธรรมคำสอนที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน คือ การพัฒนากาย โดยการแสดงออกทางกิริยามารยาทของชาวพุทธ มีพฤติกรรมที่ดั่งงามเหมาะสม⁷...” การพัฒนาศีลโดยการอยู่ร่วมกับครอบครัว ชุมชน สังคม และบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข การพัฒนาจิต ให้เป็นจิตที่สมบูรณ์ มีสุขภาพจิตที่ดี

³ พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.,รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ 6 มกราคม 2564.

⁴ พระมหาสมปอง ธาณิสสร, ผศ. อาจารย์ประจำหลักสูตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, 4 กุมภาพันธ์ 2564

⁵ พระสาโรจน์ ธมมสาโร เจ้าหน้าที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช , 4 กุมภาพันธ์ 2564.

⁶ รศ.ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง, 22 กุมภาพันธ์ 2564 ห้อง 515 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

⁷ พระมหาสุเทพ สุพนฺธิโต, ผศ., 22 กุมภาพันธ์ 2564 ห้อง 515 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

2) ด้านสมาธิ ในสังคมไทย เป็นสังคมแห่งการทำงาน เป็นสังคมแห่งความเร่งรีบ ที่จะต้องแข่งกับเวลา ทุกคนต่างต้องทำงานหาเลี้ยงชีพตนเอง จึงทำให้ไม่มีเวลาที่จะดูแลสุขภาพ หรือการดูแลสุขภาพ มีค่าใช้จ่ายสูง สังคมก็เลยไม่ค่อยให้ความสนใจเรื่องการดูแลสุขภาพ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สังคมไทยตัดสินใจในการดูแลรักษาสุขภาพารนั่งสมาธิ โดยเฉพาะที่คณะครุศาสตร์ จะมีการเรียนการสอนระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และระดับปริญญาเอก ก่อนทำการเรียนการสอน ก็จะมีการเจริญสมาธิก่อนทุกครั้ง เปรียบได้กับเป็นการให้ยากับจิตใจ เพราะสมาธิจะทำให้สมองปลอดโปร่ง ร่างกายทำงานได้เป็นปกติ และยังทำให้ เราควบคุมอารมณ์ได้ดีมากขึ้น ล้วนส่งผลดีต่อสุขภาพ ผู้ที่เหนื่อยล้าจากการทำงาน หดหู่ คิดมาก จิตใจฟุ้งซ่าน เคร่งเครียด นอนไม่หลับ หรือเจ็บป่วย โดยไม่ทราบสาเหตุ การทำสมาธิ มีส่วนช่วยจัดการกับอาการ หรือโรคบางชนิดได้ ความวิตกกังวล ภาวะซึมเศร้า เป็นต้น

3) ด้านปัญญา การพัฒนาทางด้านปัญญา ให้เกิดปัญญาในการรู้จักจริง รู้เท่าทันปัจจุบัน และรู้วิธีการป้องกัน รู้วิธีการแก้ไขปัญหา สามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองด้วยคุณธรรม นำพาชีวิตสู่ความสำเร็จเพื่อเกื้อกูลแก่ตนเอง สังคม และประเทศชาติ การเรียนรู้วิถีพุทธต้องมุ่งเน้นฝึกฝนนักเรียนที่เป็นเยาวชน อันจะเป็นอนาคตของชาติ โดยใช้หลักธรรมสำคัญคือ หลักไตรศึกษาเน้นพฤติกรรมการแสดงออกมาผานให้กลมกลืนเป็นกระบวนการเดียวกันกับระบบการศึกษาในปัจจุบัน เพื่อให้มีคุณลักษณะที่ต้องการ “...คุณธรรมพัฒนาเพื่อให้เกิดความดีงามต่อเยาวชนของชาติที่เป็นเสาหลักสำคัญในอนาคตของประเทศชาติ คือความเป็นวิถีพุทธที่งดงาม เยาวชนต่างเป็นพุทธมามกะนับถือพุทธศาสนามาแต่กำเนิด⁸...” หากได้รับการปลูกฝังหน้าที่ความเป็นชาวพุทธอย่างถูกต้องจะให้เกิดความตระหนัก เกิดศรัทธาอย่างถูกต้อง นำหลักธรรมไปปฏิบัติและดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

ทุกวันนี้ใช้ชีวิตอยู่กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุโดยเฉพาะเทคโนโลยี ซึ่งในแต่ละอย่างมีการพัฒนาเพื่อนำมาใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด มุ่งเอาชนะสิ่งต่าง ๆ โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับผู้อื่น จนเกิดปัญหาที่ยากจะแก้ไข การพัฒนาตนให้อยู่กับโลกปัจจุบันอย่างมีความสุข คือการเรียนรู้อะไรต่าง ๆ มาช่วยส่งเสริมโดยไม่มีผลย้อนกลับมาเกิดผลร้ายกับตัวเราเอง โดยใช้วิธีการพัฒนาจิต คือการนำเอาหลักพุทธศาสนามาใช้ฝึกเพื่อเสริมสร้างจิตใจให้พร้อมสมบูรณ์ การมีจิตที่มีสุขภาพดีมีจิตใจที่เป็นสุข สดชื่น ปลอดโปร่ง เบิกบาน สิ่งที่จะช่วยได้คือการฝึกสติ การอยู่กับปัจจุบัน คือ การปล่อยวางในสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว ควบคุมความอยากที่ไม่มีสิ้นสุดโดยไม่ใช้ความรุนแรง ไม่ทะเลาะและใช้หลักธรรมเกี่ยวข้องกับอริยสัจ 4 การฝึกอริยบถ เน้นการฝึกโดยการเปลี่ยน อริยบถเพื่อให้ถูกต้องมีมารยาทที่งดงาม และปลอดภัยด้วยการเจริญสติ บ้านสี่หลัง คือ การนำความรู้ความเข้าใจตลอดจนสติในพระกรรมฐานมาปฏิบัติตามขั้นตอน ทำให้รู้เท่าทันช่วยให้การปฏิบัติหน้าที่ในชีวิตประจำวันไม่เกิดปัญหา การสวดมนต์ทำวัตร เป็นบทสวดธรรมนุสติ มีกิจกรรมการเข้าถึงพระรัตนตรัย คือ การน้อมรับเอาคำสั่งสอนของพระรัตนตรัยเป็นเครื่องนำทางชีวิต ภาวนา ทำสมาธิ เพื่อการพัฒนาจิต การพัฒนาจิตในพระพุทธศาสนาว่า จิตเป็นรากฐานสำคัญที่จะแสดงออกในอากัปภิกิริยาตลอดหน้า ใจ เมื่อได้รับการอบรมย่อมมีสติ ย่อมมีความฉลาดรอบคอบ องค์ประกอบของพระพุทธศาสนา จะต้องประกอบด้วย คำสอนของศาสนา บุคลากรในศาสนา พิธีกรรม สถานที่และวัตถุสำคัญทางศาสนา มารยาทชาวพุทธ เป็นการแสดงออกที่มีแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่ทำให้สมาชิกในสังคมสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างดี

⁸ รศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร, 16 กุมภาพันธ์ 2564 ห้อง 515 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภาพที่ 4.5 อบรมกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ผ่านโครงการอบรมคุณจริยธรรม

4.3.1.3 ถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ

หลักการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ โดยใช้ห้องไมโครทิสซึ่งเป็นศูนย์กลางถ่ายทอดความรู้ ซึ่งเป็นพื้นที่พัฒนาขึ้นรองรับการเรียนการสอนของคณะครุศาสตร์ เน้นการเรียนการสอนผ่านเทคโนโลยี แนวคิดและการปฏิบัติแนวทางใหม่ โดยเฉพาะการเรียนรู้คำสอนที่เป็นหลักพุทธธรรมมาบูรณาการ ซึ่งมีจุดเน้นการถ่ายทอดวิถีพุทธ ดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจ ในทางคุณค่า ทำให้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญาและมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหาร และคณาจารย์เป็นกลยุทธานุภาพพัฒนาสอดคล้องกับความต้องการของสังคมและประเทศชาติในด้านต่าง ๆ โดยจุดเน้นของนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเหมาะที่จะนำมาใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ซึ่งมีความหลากหลาย แตกต่างกันทั้งด้านพฤติกรรม อารมณ์สังคม และสติปัญญา เพราะมาจากสภาพแวดล้อมทางด้าน ครอบครัวและสังคมที่แตกต่างกันเพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม โดยดำเนินงานคณะวิจัยมาในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ทั้งด้านความพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) ให้มนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี คนเก่ง และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตลอดไป

การสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธต้อง ส่วนหนึ่งหนึ่งศึกษาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาตามที่ต่าง ๆ ที่ได้รับการยอมรับหรือมีชื่อเสียง ตัวอย่างเกษตรวิถีพุทธ เช่น สวนพุทธธรรมลำพูน นับเป็นสถานที่หนึ่งให้เห็นความสำคัญของสุขภาพกายควบคู่กับสุขภาพใจ กว่า 8 ปี ที่โครงการสัมมาภิเษกเกษตรอินทรีย์ “วิถีพุทธธรรม” ซึ่งเป็นหนึ่งในพันธกิจ 5 ประการ ของมูลนิธิสวนพุทธธรรมลำพูน เพื่อสนับสนุนและพัฒนาสวนพุทธธรรม จังหวัดลำพูนฯ ให้สามารถดำเนินโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ อันจะยังประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและแผ่นดินตลอดไป โดยมูลนิธิฯ ได้นำรายได้ทั้งหมดอันเกิดจากการดำเนินงานโครงการสัมมาภิเษกเกษตรอินทรีย์ “วิถีพุทธธรรม” มาขับเคลื่อนทั้ง 4 พันธกิจ ตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิฯ ตลอดมา โครงการดังกล่าวฯ มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาสู่ “สัมมาอาชีพ” เป็นการประกอบกิจการงานอันชอบธรรมไม่ผิดกับหลักของศีลธรรมที่พระพุทธองค์ทรงห้าม (มิจฉวาณิชา) 5 ประการ คือ 1.การขายอาวุธ (สิ่งที่ก่อให้เกิดการทำลายล้างกัน) 2.การค้าขายมนุษย์ (ตลอดจนการใช้

แรงงานอย่างทารุณ) 3.การค้ำขายสัตว์เพื่อเป็นอาหาร 4.การค้ำขายน้ำเมา ตลอดจนสารเสพติดทุกชนิด 5.การค้ำขายยาพิษ(สารพิษที่เป็นอันตรายต่อชีวิต) ดังนั้น การดำรงชีวิตตามฐานะพุทธบุตรประจำศุนย์ฯ แห่งนี้ ส่วนใหญ่เป็นผู้มุ่งประพฤติปฏิบัติตนตามหลักของอริยวัฑฒิ 5 ประการ คือ ทาน ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เพื่อพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยชนตามลำดับจึงอาจเรียกได้ว่า การทำงานของสวนพุทธธรรมถือเป็นการปฏิบัติธรรม

สุวรรณ สุตปรีก⁹ อาจารย์ กล่าวว่า การถ่ายทอดพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ควรมีความคิดสร้างสรรค์ ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคปัจจุบัน และสามารถเข้าถึงได้ง่ายทุกเพศ ทุกวันพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธควรมีคุณลักษณะ คือ ไม่น่าเบื่อ น่าสนใจ เข้าถึงง่าย¹⁰ด้านนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเป็นที่ปรึกษาให้กับสถานศึกษา หรืออยู่ประจำสถานศึกษานั้น ๆ และ พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธควรมีลักษณะเด่นในด้านการประยุกต์ใช้พระพุทธานุศาสนเป็นอันดับแรก และควรมีการปลูกฝังที่ดี¹¹บวกกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในโลกปัจจุบันมาปรับใช้กับการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธควรมีลักษณะ ได้แก่ 1) ควรนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธานุศาสนมาประยุกต์ใช้ ให้เกิดการเรียนรู้ 2) ควรมีผู้ถ่ายทอดที่มีความชำนาญและมีความรู้ที่แท้จริง 3) ในยุคที่มีความเจริญทางด้านเทคโนโลยี¹² ควรนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการนี้ด้วย

พระครูโสภณรัตนบัณฑิต,ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ กล่าวว่า แท้ที่จริงอยู่ถึงแม้ นวัตกรรมใหม่เกิดขึ้นมาจำนวนมากเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ควรมีลักษณะการพัฒนา คือ 1) ก่อนอื่นต้องวางยุทธศาสตร์และวิสัยทัศน์ให้ชัด 2) ไม่ควรสร้างหรือความขัดแย้งในองค์กร และ 3) ยอมรับความเปลี่ยนแปลงและสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ¹³ ทั้งนี้ทั้งนั้น ควรนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธานุศาสนมาประยุกต์ใช้ด้วย นำหลักพุทธธรรมสามารถไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน มิใช่บางอย่างเป็นอุดมคติ อาทิหลักการคบมิตร ถ้าหากพิจารณาแล้วยังเป็นอุดมคติ ฉะนั้นเราต้องศึกษาแล้วจึงนำมาปรับใช้ควรนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้เพราะสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ,หลักอภินายธรรม มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน และหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการมาใช้ในการจัดกิจกรรม¹⁴วิธีการถ่ายทอดใช้หลักธรรมทางพระพุทธานุศาสนมาตั้งเป็นแนวทางการถ่ายทอด จึงจะเป็นการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ

⁹ พระครูวินัยธรรมสุริยา สุริโย,ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช, 4 กุมภาพันธ์ 2564.

¹⁰ สุวรรณ สุตปรีก อาจารย์ประจำหลักสูตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต นครศรีธรรมราช, 4 กุมภาพันธ์ 2564.

¹¹ ดร.สุนทร สายคำ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น 10. กุมภาพันธ์ 2564

¹² รศ.ดร.วรกฤต เกื้อนช่าง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ 6. กุมภาพันธ์ 2564

¹³ รศ.ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ 10. กุมภาพันธ์ 2564

¹⁴ พระครูโสภณรัตนบัณฑิต,ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ให้สัมภาษณ์ว่า ควรเป็นรูปแบบจากนามธรรม แล้วก็เป็นรูปธรรม คือเชิงวิชาการและนำสู่การปฏิบัติที่สามารถจับต้องเห็นผลได้จริง

สรุปว่า การจัดพื้นที่การเรียนรู้วิถีพุทธที่เป็นนวัตกรรมต้องมีการจัดด้านกายภาพ จัดสภาพ ใกล้เคียงธรรมชาติ ชวนมีจิตใจสงบและส่งเสริมการบริหารจิต เจริญปัญญา ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต จัด กิจกรรมที่บูรณาการไตรสิกขาโดยเน้น การกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะรู้คุณค่าแท้ ด้านการสอน มี หลักสูตรสถานศึกษาและจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างชัดเจน ต่อเนื่อง ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ส่งเสริมวัฒนธรรม แสวงหาปัญญา มีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ทุกคน พยายามปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ด้านการบริหารจัดการ ร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน พัฒนานักเรียนและพัฒนาซึ่งกันและกัน

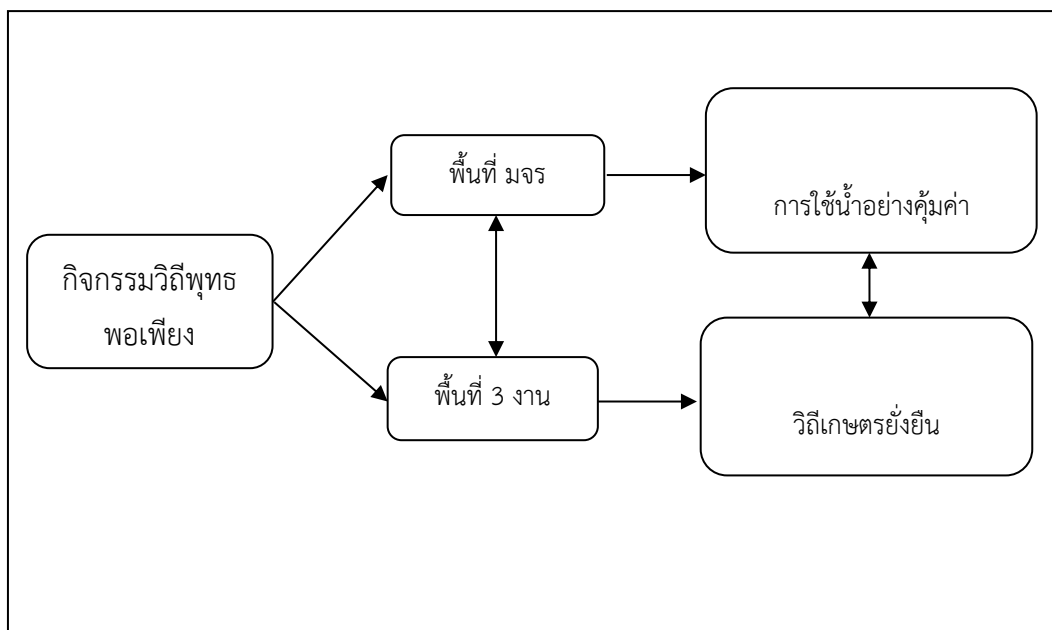
การจัดการเรียนการสอนวิถีพุทธมีการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่เน้นการเรียนการสอนที่ บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน ต่อเนื่องสม่ำเสมอ การจัดการเรียนรู้ให้บูรณาการสู่การปฏิบัติ โดยการนำความคิดของพุทธธรรมเป็นฐานเชื่อมโยงการ เรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาตนเองและผู้อื่น กระบวนการเรียนรู้มีลักษณะ สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้ เห็น โดยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านร่างกาย (กายภavana) ด้านความประพฤติ (ศีลภavana) และด้าน ปัญญา (ปัญญาภavana) มุ่งให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ กิน อยู่ ดี ฟัง เป็น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีเมตตา การ กิน อยู่เป็น เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตอยู่อย่างเหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้หรือการ ดูเป็น เอา ประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา การบริหารจิต การเจริญปัญญาโดยบูรณาการร่วมกับกิจกรรมพัฒนา ผู้เรียน และการแนะนำวิถีพุทธ การให้คำปรึกษาแนะนำโดยยึดหลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นแนวทาง ในการปฏิบัติและแก้ไขปัญหา เช่น กิจกรรมโฮมรูม กิจกรรมหน้าเสาธง เป็นต้น

องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธประกอบไปด้วยพื้นที่ที่มีกิจกรรมเรียนรู้วิถีพุทธ ใน 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงที่ก่อให้เกิดความคุ้มค่าของทรัพยากรน้ำ และ ความยั่งยืนของการผลิตอาหาร 2) กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้สติเป็นฐานพัฒนาจิตใจให้มี คุณภาพและมีจิตใจเข้มแข็งสงบสุข การใช้ปัญญาเป็นฐานก่อให้เกิดความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิด แก้ปัญหาได้อย่างแยบคาย 3) กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธตามแผนงานกิจกรรม และ สถานที่ดำเนินการกิจกรรม ประกอบ

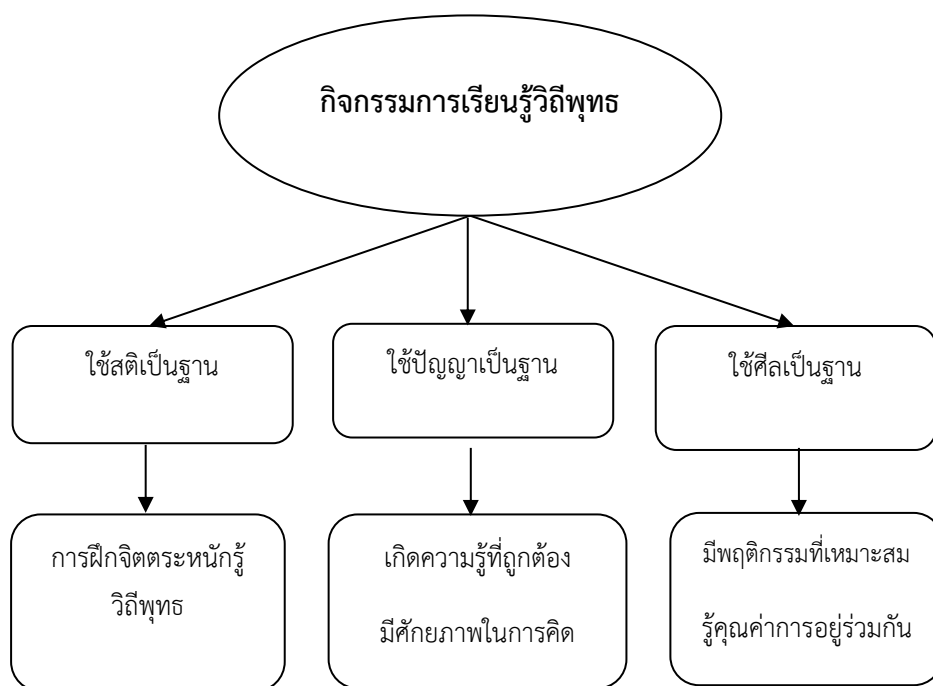
1) โรงเรียนพระอินทร์ศึกษา อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2) มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ร่วมกับ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย

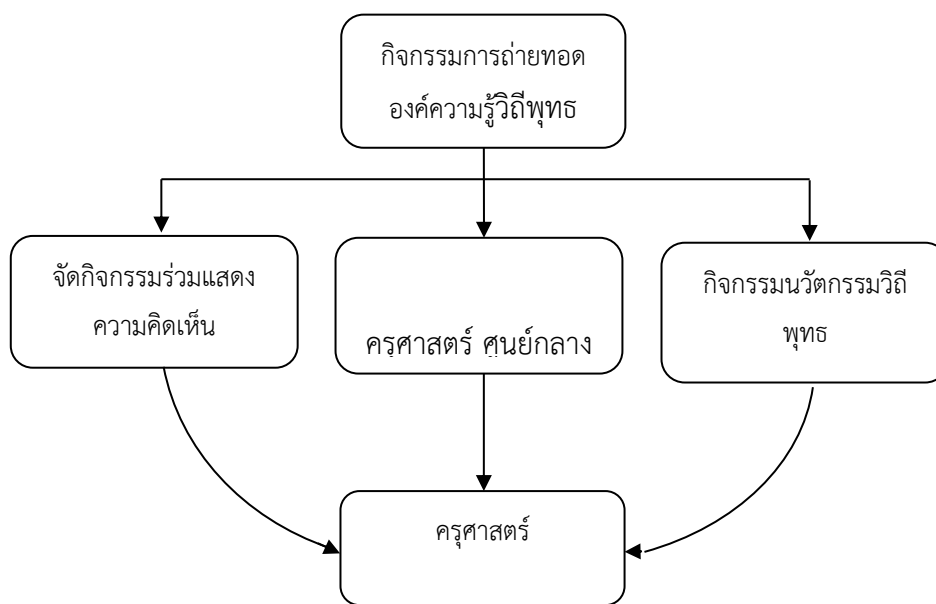
3) มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ร่วมกับ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย และขับเคลื่อนสู่ชุมชนบ้านตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ ตามแผนภาพองค์ ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ดังนี้

แผนงานกิจกรรมที่ 1

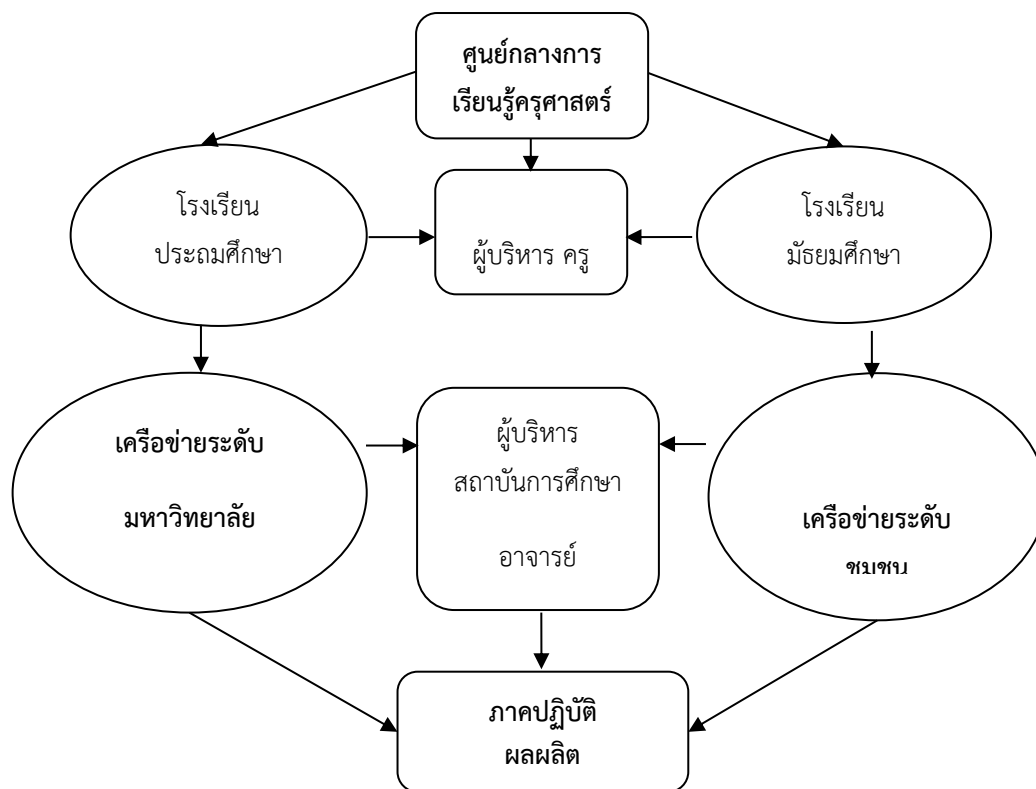

แผนงานกิจกรรมที่ 2

แผนงานกิจกรรมที่ 3

เมื่อดำเนินการตามแผนงานและเครือข่ายการพัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ครบทั้งสามกิจกรรมแล้ว สรุปแผนงานภาพรวมดังนี้

สรุปแผนงานภาพรวม

4.3.2 ผลการสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

การสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธทางคณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเพื่อนำมาบูรณาการกับพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ยังคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และการสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธคณะผู้วิจัยได้มีกระบวนการสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธใน 3 กิจกรรมหลักนั้น โดยนำกิจกรรมทั้ง 3 กิจกรรมจัดสนทนากลุ่มจากผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่

4.3.2.1 กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงโดยการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน

ในขั้นตอนนี้คณะผู้วิจัย ได้ลงพื้นที่สำรวจองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ณ หอพักนิสิต A โดยมีการสำรวจพื้นที่ข้าง ๆ หอพักซึ่งได้จัดทำเป็นสวนพุทธเกษตร โดยมีการลงพื้นที่สำรวจและกำหนดพื้นที่ รวมถึงการเคลียร์พื้นที่ข้างหอพักเพื่อเตรียมสถานที่จัดกิจกรรมวิถีพุทธพอเพียง โดยในการวิจัยครั้งนี้ จะมีการลงพื้นที่ทำกิจกรรมวิถีพอเพียงปลูกผัก/ศึกษาบ่อบำบัดน้ำเสียซึ่งเป็นน้ำที่ผ่านการใช้ประโยชน์ และมีสารปนเปื้อน จะต้องมีการบำบัดให้สะอาดก่อนนำน้ำเสียมารดพืชผักสวนพุทธเกษตร เชื่อมโยงกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หลักความพอประมาณ พอประมาณกับปริมาณน้ำที่มีอยู่ ไม่ใช่ให้สูญเปล่า พอประมาณกับงานที่ใช้คำนึงถึงประโยชน์สูงสุด น้ำที่ใช้ซักล้างแล้วก็สามารถนำมารดน้ำต้นไม้ได้ คือความ

หลักความมีเหตุผล เพื่อใช้ในการบริโภค ใช้ดื่ม ใช้ประกอบอาหาร ใช้ในการอุปโภค การซักล้าง ใช้ในการเกษตร ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ใช้ในการอุตสาหกรรม

หลักภูมิคุ้มกัน ต้องตระหนักถึงความสำคัญของน้ำ เห็นคุณค่าในการอนุรักษ์น้ำ ใช้น้ำให้ได้ประโยชน์มากที่สุด

เงื่อนไขคุณธรรม การประหยัด การใช้น้ำอย่างคุ้มค่า แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น จิตสำนึกในการอนุรักษ์

เงื่อนไขความรู้ มีความรู้เรื่องวัฏจักรของน้ำ ความรู้เรื่องประเภทของน้ำ แหล่งน้ำ ความรู้เรื่องคุณสมบัติของน้ำ การอนุรักษ์ การถนอมรักษาน้ำ

“...เมื่อพูดถึงความพอประมาณ มีเหตุผล ภูมิคุ้มกัน เงื่อนไขคุณธรรมและเงื่อนไขความรู้สรุปเป็นความดีในชีวิต พอดีด้านจิตใจ มีจิตเข้มแข็ง เอื้ออาทร ประณีประนอม นึกถึงประโยชน์ส่วนรวม พอดีด้านสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูล รู้รักสามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน พอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้อภัยใช้และจัดการอย่างฉลาด และเกิดความยั่งยืนสูงสุด พอดีด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและสอดคล้องต่อความต้องการและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและพัฒนาจากภูมิปัญญาชาวบ้านได้ และสุดท้ายคือ พอดีด้านเศรษฐกิจ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ดำรงชีวิตอย่าง พออยู่ พอกิน สมควรตามอัตตาภาพและฐานะของตน จึงเรียกได้ว่าดำรงชีวิตอยู่ด้วย 5 หลักการที่สมบูรณ์¹⁵...)

การเชื่อมโยงสู่ 4 มิติ

¹⁵ ภัทรวีร์ คุณโท, 22 กุมภาพันธ์ 2564 ห้อง 515 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มิติด้านสังคม น้ำเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิต ทุกชุมชน ทุกสังคมจำเป็นต้องพึ่งพาน้ำ ชุมชนส่วนใหญ่จึงตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำต่าง ๆ หรือมีแหล่งน้ำธรรมชาติ การใช้น้ำอย่างรู้คุณค่าทำให้มีน้ำเพียงพอ มีคุณภาพที่ใช้อุปโภค บริโภคได้ ชุมชนก็สามารถดำรงอยู่ได้

มิติด้านเศรษฐกิจ น้ำเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญแทบทุกงานไม่ว่าภาคเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรม

มิติด้านวัฒนธรรม วัฒนธรรมเกี่ยวกับการใช้น้ำ เกี่ยวกับสายน้ำมีหลายอย่าง เช่น การลอยกระทง รวมถึงใช้น้ำเป็นองค์ประกอบของพิธีกรรมอีกด้วย

มิติด้านสิ่งแวดล้อม หากน้ำหมดไป เท่ากับการล่มสลายของสิ่งแวดล้อมในทุกกระบวนการใช้น้ำอย่างคุ้มค่า ใช้น้ำที่จำเป็นจึงจำเป็นอย่างยิ่งและเป็นหน้าที่ของทุกคนรวมถึงการนำน้ำที่ใช้แล้วนำกลับมาใช้ในการอุปโภคต่อไป

ทั้ง 4 มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต มักจะมีวัฒนธรรมหรือประเพณีรวมถึงภาษา การละเล่น กิจกรรม รวมถึงวัฒนธรรมด้านการทานอาหาร ในแต่ละสังคมที่มนุษย์รวมกันเป็นสังคม “...ในการใช้ชีวิตใน 5 มิตินี้ที่กล่าวมานั้นหมายถึงคือ การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันหลายรูปแบบอย่างเช่น อาชีพ ติดต่อกันขาย ศาสนา ฐานะ ที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ สำหรับระบบสังคมที่รวมถึงสิ่งมีชีวิตประเภทอื่นด้วย มีความหมายเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม สังคมของมนุษย์เกิดจากกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจร่วมกันไม่ว่าจะในด้านใดด้านหนึ่ง ขณะเดียวกันสังคมที่พัฒนาหรือกำลังพัฒนาเป็นเมืองขนาดใหญ่ ซึ่งมีการใช้เทคโนโลยีช่วยในการทำงานอย่างมากขึ้น ก็อาจส่งผลให้ประชากรที่ไม่สามารถปรับตัวตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง เกิดความรู้สึกโดดเดี่ยวหรือความรู้สึกว่าตนเองไม่มีส่วนร่วมในสังคมขึ้นมาได้¹⁶...”

ระบบอาหารที่ยั่งยืน (SFS) เป็นระบบอาหารที่ให้ความมั่นคงด้านอาหารและโภชนาการแก่ทุกคนในมิติด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการสำหรับคนรุ่นต่อไป การผลิตอาหารนับวันจะเพิ่มขึ้นตามจำนวนประชากรโลกที่เพิ่มขึ้น ไม่หมายความว่า มีกำไรตลอดเสมอไป ปัจจุบันนี้ “...ไม่ได้ผลิตเพื่อบริโภคอย่างเดียว แต่ผลิตเป็นภาคอุตสาหกรรม เนื่องจากพฤติกรรมการบริโภคอาหารมนุษย์เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย สังคมเมือง จะใช้วิธีการซื้อมากกว่าจะผลิตเอง และยังสามารถความยั่งยืนทางเศรษฐกิจได้ มีประโยชน์ในวงกว้างสำหรับสังคม ความยั่งยืนทางสังคม และมีผลกระทบเชิงบวกหรือเป็นกลางต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมได้เช่นกัน¹⁷...”

ในส่วนของกิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนของการผลิตอาหารทางคณะผู้วิจัยได้มีการจัดทำแปลงผักเกษตรวิถีพุทธ โดยมีการปลูกผักต่าง ๆ เช่น มะนาว ถั่วฝักยาว พริกกระเพรา เป็นต้น ซึ่งทำให้เกิดวิถีชีวิตอย่างยั่งยืน¹⁸

¹⁶ ดร.เอนก ไยอินทร์, 16 กุมภาพันธ์ 2564 ห้อง 515 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

¹⁷ ดร.พงศ์พิชญ์ ต่วนภูษา รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 16 กุมภาพันธ์ 2564 ห้อง 515 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

¹⁸ ดร.ลำพอง กลมกุล, 16 กุมภาพันธ์ 2564 ห้อง 515 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

4.3.2.2 กระบวนการที่ก่อให้เกิดกิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงโดยการใช้ตัวอย่างคุ่มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน ได้แก่

1. กิจกรรมลงพื้นที่ทำกิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงโดยการใช้ตัวอย่างคุ่มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน เพื่อนำมาสร้างชุดกิจกรรม
- 2) ศึกษาบ่อบำบัดน้ำเสีย ซึ่งเป็นน้ำที่ผ่านการใช้ประโยชน์ และมีการปนเปื้อน จะต้องมีการบำบัดให้สะอาดก่อนนำน้ำเสียมามาใช้ประโยชน์ทางเกษตร ใช้รดพืชผักสวนพุทธเกษตร เชื่อมโยงกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สร้างแรงกระตุ้นให้นิสิตคิดค้นวิธีการบำบัดน้ำเสียจนเกิดเป็นนวัตกรรมการบำบัดน้ำเสีย
- 3) พัฒนาระบบสูบน้ำจากบ่อเพื่อบำบัดเสียมาเก็บในบ่อพักน้ำ เพื่อบำบัดเสียก่อนปล่อยน้ำไปตามท่อ pe ใช้รดน้ำผักในแปลงผัก
- 4) คณาจารย์ นำนิสิตปริญญาโท และปริญญาเอกที่เป็นนิสิตมาศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษาให้ลงพื้นที่มาสังเกตการใช้ตัวอย่างคุ่มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน
- 5) ให้นิสิตนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกนำการใช้ตัวอย่างคุ่มค่า และวิถีเกษตรยั่งยืนไปทดลองใช้ ณ
- 6) คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ประเมินผลการนำกิจกรรมการใช้ตัวอย่างคุ่มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืนที่โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย

ผลลัพธ์ของกิจกรรมการใช้ตัวอย่างคุ่มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน ได้แก่

- 1) เด็ก เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจได้ตระหนักรู้ถึงคุณค่าของการใช้ตัวอย่างคุ่มค่า
- 2) เด็ก เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจได้เรียนรู้วิถีเกษตรที่ยั่งยืน
- 3) เด็ก เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจนำการใช้ตัวอย่างคุ่มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืนก่อให้เกิดวิถีชีวิตพอเพียงอย่างยั่งยืนสืบไป

4.3.2.3 กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้สติเป็นฐาน ใช้ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐาน

การบริหารจิต เป็นการฝึกฝนอบรมจิตใจให้ตั้งงาม นุ่มนวล มีความหนักแน่นมั่นคง แข็งแกร่ง ผ่อนคลาย และสงบสุข ซึ่งมีการฝึกเพื่อให้บรรลุผลดังกล่าวมากมายหลายวิธี ส่วนการเจริญปัญญานั้นคือการฝึกให้รู้จักคิด อย่างที่เรียกว่า “คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น” นั่นเอง การบริหารจิต เป็นการฝึกจิตให้เป็นสมาธิ เรียกว่า สมาธิภาวนา ส่วนการเจริญปัญญาคือ การฝึกให้เกิดปัญญาที่เรียกว่า วิปัสสนาภาวนา คนที่ได้รับการฝึกฝนอบรมทั้งด้านสมาธิและวิปัสสนา จะเป็นคนมีคุณภาพจิต สรรพภาพทางจิต และสุขภาพจิตที่ดีที่สมบูรณ์ มีความเข้าใจโลกและชีวิตที่ถูกต้องการเจริญสมาธิอย่างสามัญ หรือฝึกสมาธิโดยใช้สติเป็นตัวนำองค์ธรรมที่เป็นเครื่องชักนำหรือฝึกให้เกิดสมาธิ คือ “สติ” เพราะสติเป็นเครื่องตั้งและควบคุมจิตไว้กับอารมณ์นั้น ๆ การฝึกสมาธิโดยอาศัยสติเป็นตัวนำ แยกได้เป็น 2 วิธีใหญ่ ๆ คือ

1. การฝึกเพื่อใช้งานทางปัญญา หรือมุ่งประโยชน์เพื่อให้เกิดปัญญา ได้แก่การใช้สตินำทางให้เกิดปัญญาหรือทำงานร่วมกับการใช้ปัญญา โดยมีสติควบคุมอารมณ์และใช้ปัญญาเป็นตัวพิจารณา ให้รู้และเข้าใจอารมณ์นั้น ๆ วิธีการฝึกแบบนี้ไม่ได้เน้นที่สมาธิ แต่สมาธิได้รับการฝึกและเจริญ

สมาธิไปด้วย และพร้อมที่จะช่วยส่งเสริมการใช้ปัญญาให้ได้ผลดียิ่งขึ้น การฝึกเช่นนี้ได้แก่การฝึกโดยวิธีของสติปัญญา เรียกว่าเป็นการเจริญสมาธิในชีวิตประจำวัน “...¹⁹

ภาพที่ 4.6 นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเข้าร่วมกิจกรรม

2. การฝึกเพื่อสร้างสมาธิหรือมุ่งสู่การสร้างสมาธิเพียงด้านเดียว ได้แก่ การใช้สติคอยควบคุมอารมณ์ไว้ให้จิตอยู่กับอารมณ์นั้นหรือเป็นวิธีตรงจิตให้อยู่กับอารมณ์นั้น ๆ เป็นวิธีการที่เน้นสมาธิโดยตรง

การเจริญสมาธิอย่างเป็นแบบแผน หมายถึง วิธีการฝึกอบรมเจริญสมาธิอย่างที่ได้ปฏิบัติสืบ ๆ กันมาเป็นวิธีการที่ปฏิบัติกันอย่างเอาจริงเอาจังเป็นงานเป็นการ โดยมุ่งฝึกจำเพาะแต่ตัวสมาธิแท้ ๆ ภายในขอบเขตที่เป็นระดับโลกีย์ทั้งหมดซึ่งกำหนดวางกันไว้เป็นรูปแบบมีขั้นตอนที่ดำเนินไปตามลำดับ เริ่มตั้งแต่การเตรียมตัวเบื้องต้นก่อนฝึก “...วิธีเจริญกรรมฐานแต่ละอย่าง และความก้าวหน้าในการฝึก จนได้รับผลในขั้นต่าง ๆ วิธีเจริญสมาธิอย่างเป็นแบบแผนนั้น สรุปรวมตามที่ท่านแสดงไว้ เป็นลำดับขั้นตอนใหญ่ ๆ ได้²⁰คือ

เบื้องต้น เมื่อมีศีลบริสุทธิ์ดี หรือชำระศีลให้หมดจดแล้ว :

1. ตัดปลิวโพธ คือ ข้อติดข้องหรือเหตุกังวล 10 ประการคือ

- 1) จิตใจไม่ผูกพันหรือกังวลอยู่กับที่อยู่หรือวัด
- 2) ไม่ห่วงกังวลตระกูลญาติที่บ้าน
- 3) ไม่มัวเมาหลุ่มหลงในลาภสักการะ หรือทรัพย์สิน
- 4) ไม่ห่วงกังวลกับคณะบุคคล หรือลูกศิษย์ หรือผู้ใต้บังคับบัญชา ควรมอบหมายงาน

ให้เรียบร้อย

5) ควรปฏิบัติงานที่ค้างค้างให้สำเร็จก่อนหรือมอบหมายให้ผู้อื่นทำแทน

¹⁹ ผศ.ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงษ์, 16 กุมภาพันธ์ 2564 ห้อง 515 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

²⁰ ผศ.ดร.ชันทอง วัฒนประดิษฐ์, 16 กุมภาพันธ์ 2564 ห้อง 515 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- 6) หากมีฐานะเดินทางไกล ควรดำเนินการให้เรียบร้อย
- 7) ไม่ห่วงกังวลกับญาติพี่น้อง หากเจ็บป่วยต้องรักษาให้หายจนหมดห่วง
- 8) หากเจ็บไข้ได้ป่วย ควรรักษาให้หายก่อน หรือมีความอดกลั้นต่ออาการเจ็บ
- 9) ไม่ห่วงกังวลกับสิ่งที่ต้องเล่าเรียน หรือการบรรยายความรู้ต่าง ๆ
- 10) ไม่ห่วงอิทธิฤทธิ์ ผู้เจริญสมาธิยังไม่มีฤทธิ์ที่จะห่วง นอกจากผู้บำเพ็ญวิปัสสนา

2. เข้าไปหาอาจารย์สอนกรรมฐานให้แก่ตนได้

3. รับหรือเรียนกรรมฐานที่เหมาะสมกับจริตของตน คำว่า “กรรมฐาน” แปลว่า เป็นที่ตั้งแห่งการทำงานของจิต หมายความว่า สิ่งที่ใช้เป็นอารมณ์ในการเจริญภาวนา หรือสิ่งที้นำมาให้จิตกำหนดจิตจะได้มีงานทำเป็นเรื่องเป็นราว สงบอยู่กับที่ได้ จิตไม่ฟุ้งซ่าน กรรมฐานแสดงไว้มี 40 อย่างคือ กสิณ 10 อสุภะ 10 อนุสติ 10 ปัมมัญญา 4 อาหาเรปฏิกูลสังขยา 1 จตุธาตวัญญาน 1 อรูป 4 จริยา แปลว่า ความประพฤติ หมายถึง ลักษณะนิสัย บุคคลผู้มีลักษณะนิสัยและความประพฤติอย่างใดอย่างหนึ่ง เรียกว่า จริต เช่น คนรักสวยรักงาม เรียกว่า ราคจริต ควรใช้กรรมฐานที่เรียกว่า อสุภะ การพิจารณาซากศพ) ในการเจริญภาวนา

4. อยู่ในวัดหรือสถานที่ที่เหมาะสมแก่การเจริญสมาธิ

5. ปฏิบัติตามวิธีเจริญสมาธิ โดยทั่วไปหลักการเจริญสมาธิมี 3 ชั้น คือ บริกรรมภาวนา อุปจารภาวนา และอัปนาภาวนา คือ

1) บริกรรมภาวนา เป็นการเจริญสมาธิขั้นเริ่มต้น ได้แก่ การกำหนดถือเอานิมิตเครื่องหมายสำหรับให้จิตกำหนด เช่น ลมหายใจ นึกถึงพุทธคุณ เป็นต้น) ในสิ่งที่ใช้เป็นอารมณ์กรรมฐาน เช่น กำหนดลมหายใจเข้าออกที่กระทบปลายจมูก เป็นต้น

2) อุปจารภาวนา เป็นการเจริญสมาธิขั้นอุปจาร ได้แก่ อาศัยบริกรรมสมาธิ เอาจิตกำหนดนิมิตต่อไป จนจิตแน่วแน่

3) อัปนาภาวนา เป็นการเจริญสมาธิขั้นอัปนา ได้แก่ การรักษาจิตหรือระดับพระองค์ที่แน่วแน่ไว้ ไม่หวั่นไหว จนถึงขั้นสูงสุดเกิดอัปนาสมาธิในที่สุด สมาธิขั้นสูง

การเจริญปัญญา

การฝึกให้เกิดปัญญาสามารถกระทำได้ 3 ทางคือ ด้วยการฟัง ด้วยการคิด และการลงมือกระทำ โดยมีรายละเอียดดังนี้คือ

1. สุตมยปัญญา คือปัญญาเกิดจากการฟัง อันได้แก่ ฟังการอบรม ฟังการบรรยาย ฟังการอภิปราย ฟังการเสวนา ฟังการระดมสมอง การอ่านตำราหรือเอกสารต่าง ๆ การได้ดูได้ฟังจากสื่อต่าง ๆ เป็นต้น ในการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส เช่น การดู การฟัง และการอ่านเพื่อให้เกิดปัญญาต้องรู้จักเลือกพิจารณาวิเคราะห์แยกแยะสิ่งที่รับรู้ โดยเลือกรับรู้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ สร้างสรรค์ โดยเฉพาะการรับรู้จากสื่อต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันสามารถรับรู้ได้ง่าย เพราะระบบการสื่อสารที่ทันสมัย และรวดเร็ว

ภาพที่ 4.7 นิสิตเข้าร่วมกิจกรรมฝึกการเจริญปัญญา

2. จิตตามยปัญญา คือปัญญาเกิดจากความคิด เป็นความคิดที่เป็นระบบถูกต้อง ความคิดที่ละเอียดลึกซึ้ง ความคิดแบบแยกกาย ความคิดรอบด้านที่เรียกว่า ความคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมาย พระพุทธเจ้าได้แบ่งการคิดออกเป็น 10 วิธี ที่เรียกว่า วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งทั้ง 10 วิธีมีลักษณะร่วมกัน 4 ประการ คือ

1) คิดถูกวิธี คือวิธีคิดจะต้องถูกต้อง คิดรอบด้าน เช่น คิดถึงข้อดี ข้อเสีย และหาทางออก เป็นต้น

2) คิดเป็นระเบียบ คือ การคิดอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนต่อเนื่อง เป็นไปตามลำดับขั้น ไม่คิดสับสนหรือวอกวนไปมา คิดให้ทะลุปรุโปร่ง หรือคิดตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการ เช่น คิดโครงการ เป็นต้น

3) คิดมีเหตุผล คือ คิดอย่างมีเหตุมีผลเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน คิดหาสาเหตุหลาย ๆ สาเหตุ ที่เรียกว่า เหตุปัจจัย ที่ก่อให้เกิดผลเช่นนั้น เช่น เมื่อปัญหาอย่างหนึ่ง ต้องหาสาเหตุว่าเกิดจากอะไร เป็นต้น

4) คิดเป็นกุศล คือ คิดในสิ่งที่ดีงาม โดยมีหลักว่า สิ่ง que คิดนั้นเป็นประโยชน์หรือไม่ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นหรือไม่ เป็นความที่สร้างสรรค์หรือไม่ เป็นต้น

3. ภาวนามยปัญญา คือปัญญาเกิดจากการอบรมตนเองโดยเน้นกระบวนการศึกษาจิต และกายอย่างชัดเจน เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต เมื่อทราบว่าเป็นนาย กายเป็นบ่าว ก็ให้การฝึกจิตควบคุมจิต จนกระทั่งมีความสงบ สามารถนำไปตรัสรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างแตกฉาน เป็นระบบ สงบ ไม่วุ่นวาย ทำงานได้ผล มีประสิทธิภาพ มีความสุข ในขั้นต้นคือ ปัญญาที่เกิดจากการลงมือกระทำ ซึ่งหมายถึง การฝึกฝน การฝึกทักษะ การได้ลงมือปฏิบัติ จนเกิดความชำนาญ เป็นปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติจริง

“..ในกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธในขั้นตอนนี้ทางคณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างการเรียนรู้และมีการถ่ายทำวีดิทัศน์เพื่อนำไปถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธให้เกิดครูสติและครูสมาธิ โดยนำหลักสูตรการปฏิบัติกรรมฐานไปใช้ในการถ่ายทอดกิจกรรมและการปฏิบัติกรรมฐานให้แก่บุคลากร

ทางการศึกษาและนักเรียนในลำดับต่อไป กิจกรรมการเรียนรู้วิธีพุทธที่ทำให้เกิดสติและสมาธิ กิจกรรมการเรียนรู้วิธีพุทธ...”²¹ โดยใช้สติเป็นฐาน ใช้ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐาน ได้แก่

4.3.2.4 กระบวนการที่ก่อให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้วิธีพุทธ โดยใช้สติเป็นฐานใช้ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐาน ได้แก่

1. ประสานงานกับนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกที่เป็นนิสิตมาศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษามาฝึกปฏิบัติกิจกรรมการใช้สติ ปัญญา และศีล ณ ห้อง C 512 อาคารเรียนรวมโซน C ชั้น 5 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย พระนครศรีอยุธยา

2. ให้นิสิตนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกประสานไปยังโรงเรียนของตนที่มีความพร้อมที่จะนำกิจกรรมการเรียนรู้วิธีพุทธ โดยใช้สติเป็นฐาน ใช้ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐานไปประยุกต์ใช้กับผู้บริหาร ครู และนักเรียนในโรงเรียน

3. คณะผู้วิจัยลงพื้นที่จัดกิจกรรมร่วมกับโรงเรียน ณ โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยจัดกิจกรรม 3 ฐาน คือ ฐานสติ ฐานปัญญา และฐานศีล

4. คณะผู้วิจัยประเมินการจัดกิจกรรม 3 ฐาน คือ ฐานสติ ฐานปัญญา และฐานศีล²²

4.3.2.5 ผลลัพธ์ของกิจกรรมการเรียนรู้วิธีพุทธ โดยใช้สติเป็นฐาน ใช้ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐาน ได้แก่

- 1) เด็ก เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจมีการฝึกจิตตระหนักรู้วิธีพุทธ
- 2) เด็ก เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจเกิดความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิดแก้ปัญหาได้อย่างแยบคาย
- 3) เด็ก เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจมีพฤติกรรมที่เหมาะสม รู้คุณค่าการอยู่ร่วมกัน รู้จักแบ่งปัน
- 4) เด็ก เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจมีสติ มีปัญญา มีศีลสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขในสังคม

²¹ ผศ.ดร.เชิดชัย ชูระแพง ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, 22 กุมภาพันธ์ 2564 ห้อง 515 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

²² ผศ.ดร.พีรวัฒน์ ชัยสุข หัวหน้าภาควิชาบริหารการศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 22 กุมภาพันธ์ 2564 ห้อง 515 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภาพที่ 4.8 คณบดีคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ร่วมเป็นประธานเปิดโครงการอบรม

4.3.2.6 กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็น และจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง

ในกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง มีเป้าหมายมุ่งเน้นไปที่กลุ่มคนที่ต้องการจะออกไปทำหน้าที่เป็นครูสอนสติแก่บุคคลทั่วไป ใช้เวลาในการศึกษา 1 ปี โดยจะเน้นทั้งความรู้ ทักษะคิด การปฏิบัติและทักษะสำหรับวิชาในหลักสูตรประกอบด้วยสติในพระไตรปิฎก สติปัญญาญาณภาวนาอานาปานสติภาวนา สติกับสมอง สติเพื่อสุขภาพ การเรียนรู้ที่มีสติเป็นฐาน สติสำหรับภาวะผู้นำ สติสำหรับครู จริยธรรมสำหรับครู สติ วิธีสอบอารมณ์สำหรับครูสติและสติบำบัด

การเรียนหลักสูตรครูสตินั้น ต้องเริ่มจากการเป็นครูสอนตัวเอง ทั้งหลักการและวิธีในการปฏิบัติ เพื่อตนเข้าถึงความสุขอย่างแท้จริง แล้วจึงออกไปทำหน้าที่เป็นครูสอนผู้อื่นที่กำลังเผชิญหน้ากับความทุกข์ในโลกยุคดิจิทัลที่กำลังเปลี่ยนไป การสร้างครูสมาธินั้นทางคณะผู้วิจัยได้มีกระบวนการจัดกิจกรรม ดังนี้

-มีการสอนเป็นระบบ มีตำรา มีบทเรียน เป็นลำดับขั้นตอน เข้าใจง่าย มีการเรียนภาคทฤษฎีและปฏิบัติ

-ที่เรียนสะอาดสบาย มีห้องบรรยาย นั่งสมาธิในห้องแอร์ ไม่มียุ่งרבกวน

-ทำน้อย ได้ผลมาก ใช้ระยะเวลาการนั่งสมาธิไม่นานเกินไป อาศัยการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเป็นประจำเป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือ ปฏิบัติแต่พอดี สามารถปฏิบัติได้ครั้งละ 15 ถึง 30 นาที เป็นความพอเหมาะพอดี ได้ประโยชน์เต็มที่

-เห็นผลชัดเจน กว่า 95% ของผู้ที่เรียนจบหลักสูตรครูสมาธิ ยืนยันว่ามีความสุขมากขึ้นนอนหลับง่าย มีความเครียดน้อยลง ควบคุมอารมณ์ได้ดี ทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น

“...การปฏิบัติสมาธิ ที่เหมาะกับชีวิตคนทั่วไป ทุกเพศ ทุกวัย ใช้ชีวิตประจำวันได้ตามปกติ คือ สามารถไปทำงานได้ปกติ ดำเนินชีวิตได้ตามปกติ และยังมีคุณภาพชีวิตที่ดีมากยิ่งขึ้นการจัดกิจกรรมในภาพรวม ควรคำนึงว่าผู้จัดกิจกรรม เป้าหมายจัดเพื่ออะไร ถ้ากำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนประโยชน์ที่จะ

เกิดขึ้นจากกิจกรรมนี้ ถือว่ามีประโยชน์มาก เพราะเป็นการส่งเสริมทั้งกระบวนการ การคิด กระบวนการใช้ชีวิต และการทำงานร่วมกันกลุ่มเรียกว่ากิจกรรมส่งเสริมทักษะการใช้ชีวิตในสังคมที่เป็นวิถีพุทธ²³...”

4.3.2.7 กระบวนการที่ก่อให้เกิดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง ได้แก่

1. ประสานงานกับนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกที่เป็นนิสิตมาศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษามาปรึกษา ตกลงการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ ณ ห้อง C 512 และ ห้อง C 404 (ห้องไมโครทิสซิ่ง) อาคารเรียนรวมโซน C ชั้น 4 และชั้น 5 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. ให้นิสิตนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกประสานไปยังโรงเรียนของตนที่มีความพร้อมที่จะนำกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียงไปประยุกต์ถ่ายทอดใช้กับผู้บริหาร ครู และนักเรียนในโรงเรียน
3. คณะผู้วิจัยลงพื้นที่จัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง ณ โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง
4. คณะผู้วิจัยประเมินการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง

4.3.2.8 ผลลัพธ์ของการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมพอเพียง ได้แก่

- 1) เด็ก เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจตระหนักรู้คุณค่าความพอเพียงตามแนวปฏิบัติของวิถีพุทธ
- 2) เด็ก เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจเกิดภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตมีสติ มีปัญญามีศีลในการดำเนินชีวิต
- 3) เด็ก เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจมีวิถีชีวิตพอเพียงในสังคม พออยู่ พอกิน พอใช้ สร้างคุณค่าแก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม

²³ พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, รศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย, 22 กุมภาพันธ์ 2564 ห้อง 515 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภาพที่ 4.9 นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ร่วมกิจกรรมและร่วมแสดงกิจกรรม

4.3.3 ผลการประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

การประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธในขั้นตอนนี้ทางคณะผู้วิจัยได้ใช้แบบประเมินก่อนและหลังการอบรมถวายความรู้ให้กับผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต นักศึกษา ผู้สนใจซึ่งประเมินถึงความรู้ ความเข้าใจ การพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ใน 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่

- 1) กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงโดยการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน
- 2) กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้สติเป็นฐาน ใช้ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐาน
- 3) กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง

“...มีการสังเกตพฤติกรรมตลอดถึงการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม การสังเกตที่ผู้สังเกตเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง หรือคลุกคลีอยู่ในหมู่ของผู้ที่คณะผู้วิจัยต้องการสังเกตการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งลักษณะเช่นนี้จะทำให้ได้รายละเอียด หรือข้อมูลที่แน่นอน ถูกต้อง ชัดเจน เช่น การสังเกตการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนิสิตปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอกคณะครุศาสตร์ในการทำกิจกรรม กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียง กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ เป็นต้น ผู้สังเกตจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับนิสิต²⁴...”

²⁴ พระปลัดระพี นพฺพิตฺตฺสโร, ผศ.ดร., 16 กุมภาพันธ์ 2564 ห้อง 515 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การสังเกตแบบนี้ผู้สังเกตจะไม่สามารถจดบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องการสังเกตได้ทันที และต้องใช้เวลาในการสังเกตนาน อีกทั้งอาจเกิดความลำเอียงได้

หลักและวิธีการสังเกตที่ดี การสังเกตที่จะทำให้ได้ข้อมูลถูกต้องเชื่อถือได้ เพื่อประโยชน์ในการวัดผลประเมินผลการวิจัย มีดังนี้²⁵

1. กำหนดจุดมุ่งหมายให้แน่นอนและชัดเจนว่าจะสังเกตพฤติกรรม หรือปรากฏการณ์ใด และพฤติกรรมนั้นมีการแสดงออกอย่างไร ผู้สังเกตต้องทราบอย่างชัดเจน

2. วางแผนการสังเกตอย่างมีขั้นตอนและเป็นระบบ จะใช้การสังเกตแบบใดและมีเครื่องมือช่วยในการสังเกตหรือไม่ ช่วงเวลาในการสังเกตเหมาะสมหรือไม่

3. มีการบันทึกรายละเอียดที่สังเกตได้ทันที การบันทึกนั้นต้องตรงกับข้อเท็จจริงที่สังเกตได้ และไม่ควรบันทึกให้ผู้ถูกสังเกตเห็น

4. มีทักษะในการใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ช่วยในการสังเกต การสังเกตบางครั้งจำเป็นต้องมีอุปกรณ์ เช่น กล้องถ่ายรูป หรืออื่น ๆ ควรต้องฝึกฝนให้เกิดความชำนาญในการใช้เครื่องมืออื่น ๆ ด้วย

5. ผู้สังเกต ควรมีการรับรู้ที่ถูกต้อง และรวดเร็วจากพฤติกรรมที่ผู้ถูกสังเกตแสดงออกมา เพราะการแสดงผลออกของพฤติกรรมบางอย่างจะไม่เกิดขึ้นบ่อย ๆ และอาจเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วผู้สังเกตจึงต้องฝึกประสาทสัมผัสของตนเองให้คล่องแคล่วและใช้การได้ดีอยู่เสมอ

6. ผู้สังเกต ต้องขจัดอคติหรือความลำเอียงออกไปให้หมด นั่นคือ ต้องบันทึกสิ่งที่ได้พบเห็นไม่ต้องใส่ความเห็นส่วนตัวเข้าไป

7. ควรสังเกตหลายๆ ครั้ง หรือใช้ผู้สังเกตหลายคนเพื่อให้ผลจากการสังเกตเชื่อถือได้

สรุปการพัฒนางานองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ใน 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่

- 1) กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงโดยการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน
- 2) กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้สติเป็นฐาน ใช้ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐาน
- 3) กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง ดังตารางที่ 4.1 ดังนี้

ตารางที่ 4.1 การพัฒนางานองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

ที่	กิจกรรม	กระบวนการ	ผลลัพธ์
1	กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงโดยการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน	1) ลงพื้นที่ทำกิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงโดยการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน 2) ศึกษาบ่อบำบัดน้ำเสียซึ่งเป็นน้ำที่ผ่านการใช้ประโยชน์และมีการปนเปื้อนจะต้องมีการบำบัดให้สะอาดก่อนนำน้ำเสียมารดพืชผักสวนพุทธเกษตร เชื่อมโยงกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	1) เด็ก เยาวชน นักศึกษานิสิต ผู้สนใจได้ตระหนักรู้ถึงคุณค่าของการใช้น้ำอย่างคุ้มค่า 2) เด็ก เยาวชน นักศึกษานิสิต ผู้สนใจได้เรียนรู้วิถีเกษตรที่ยั่งยืน

²⁵ ผศ.ดร.วีรชัย ยศโสธร (ราชภัฏบุรีรัมย์), 22 กุมภาพันธ์ 2564 ห้อง 515 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

		<p>3) นำท่อดูดน้ำเสียดูดน้ำจากบ่อน้ำเสียมาเก็บในบ่อพักน้ำเพื่อกระจายน้ำไปตามท่อในการรดน้ำผักในแปลงผัก</p> <p>4) ประสานงานกับนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกที่เป็นนิสิตมาศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหาร การศึกษาให้ลงพื้นที่มาสังเกตการณ์ใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน</p> <p>5) ให้นิสิตนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกนำการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืนไปทดลองใช้ ณ โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย</p> <p>6) คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ประเมินผลการนำกิจกรรมการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืนที่โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย</p>	<p>3) เด็ก เยาวชน นักศึกษานิสิต ผู้สนใจนำการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืนก่อให้เกิดวิถีชีวิตพอเพียงอย่างยั่งยืนสืบไป</p>
2	<p>กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธโดยใช้สติเป็นฐาน ใช้ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐาน</p>	<p>1) ประสานงานกับนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกที่เป็นนิสิตมาศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหาร การศึกษามาฝึกปฏิบัติกิจกรรมการใช้สติปัญญา และศีล ณ ห้อง C 512 อาคารเรียนรวมโซน C ชั้น 5 คณะครุศาสตร์มหาวิทยาฬัฒนมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัฒนัฒย อยุธยา</p> <p>2) ให้นิสิตนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกประสานไปยังโรงเรียนของตนที่มีความพร้อมที่จะนำกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้สติเป็นฐาน ใช้ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐานไปประยุกต์ใช้กับผู้บริหาร ครู และนักเรียนในโรงเรียน</p> <p>3) คณะผู้วิจัยลงพื้นที่จัดกิจกรรมร่วมกับโรงเรียน ณ โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยจัดกิจกรรม 3 ฐาน คือ ฐานสติ ฐานปัญญา และฐานศีล</p> <p>4) คณะผู้วิจัยประเมินการจัดกิจกรรม 3 ฐาน คือ ฐานสติ ฐานปัญญา และฐานศีล</p>	<p>1) เด็ก เยาวชน นักศึกษานิสิต ผู้สนใจมีการฝึกจิตตระหนักรู้วิถีพุทธ</p> <p>2) เด็ก เยาวชน นักศึกษานิสิต ผู้สนใจเกิดความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิดแก้ปัญหาได้อย่างแยบคาย</p> <p>3) เด็ก เยาวชน นักศึกษานิสิต ผู้สนใจมีพฤติกรรมที่เหมาะสม รู้คุณค่าการอยู่ร่วมกัน รู้จักแบ่งปัน</p> <p>4) เด็ก เยาวชน นักศึกษานิสิต ผู้สนใจมีสติ มีปัญญา มีศีลสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขในสังคม</p>

3	<p>กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง</p>	<p>1) ประสานงานกับนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกที่เป็นนิสิตมาศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหาร การศึกษามาปรึกษา ตกลงการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ ห้อง C 512 อาคารเรียนรวมโซน C ชั้น 5 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย ออยุธยา</p> <p>2) ให้นิสิตนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกประสานไปยังโรงเรียนของตนที่มีความพร้อมที่จะนำกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียงไปประยุกต์ถ่ายทอดใช้กับผู้บริหาร ครู และนักเรียนในโรงเรียน</p> <p>3) คณะผู้วิจัยลงพื้นที่จัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง ณ โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง</p> <p>4) คณะผู้วิจัยประเมินการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง</p>	<p>1) เด็ก เยาวชน นักรักศึกษา นิสิต ผู้สนใจตระหนักรู้คุณค่า ความพอเพียงตามแนวปฏิบัติของวิถีพุทธ</p> <p>2) เด็ก เยาวชน นักรักศึกษา นิสิต ผู้สนใจเกิดภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตมีสติ มีปัญญามีศีลในการดำเนินชีวิต</p> <p>3) เด็ก เยาวชน นักรักศึกษา นิสิต ผู้สนใจมีวิถีชีวิตพอเพียงในสังคม พออยู่ พอกิน พอใช้ สร้างคุณค่าแก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม</p>
---	--	---	---

กล่าวโดยสรุปการพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อาชีพพุทธประกอบไปด้วยพื้นที่ที่มีกิจกรรมเรียนรู้อาชีพพุทธ ใน 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงโดยการใช้ตัวอย่างคัมภีร์และวิถีเกษตรยั่งยืน 2) กิจกรรมการเรียนรู้อาชีพพุทธ โดยใช้สติเป็นฐาน ใช้ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐาน 3) กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง คณะผู้วิจัยนำกิจกรรมดังกล่าวจัดขึ้น ทำวีดิทัศน์เพื่อเผยแพร่ให้ความรู้กับกลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ โรงเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา และเครือข่ายชุมชนบ้านตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ และผู้เกี่ยวข้องกับการ

พัฒนารูปพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เกี่ยวกับชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 3 ชุดกิจกรรมองค์ความรู้ ส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถี ซึ่งเป็นการขยายเครือข่าย สร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

4.4 การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

พัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ถือเป็นขบวนการพัฒนารูปแบบสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการภายใต้โครงสร้างและทิศทางการบริหาร และการปฏิบัติงานในฐานะ “โรงเรียนการกุศล” จึงช่วยผลักดันให้การดำเนินการที่สามารถพัฒนาประเด็นการทำงานและแนวทางการพัฒนาโรงเรียนได้อย่างถูกวิธีและไม่ถูกครอบงำจากมิติทางการเมือง หรืออำนาจของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทำให้เสียรูปแบบการบริหารและพัฒนา วิเคราะห์รูปแบบพื้นฐานของแนวทางการดำเนินการพัฒนา ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญที่สะท้อนให้ผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ที่ต้องการพัฒนาองค์การบริหารงานและการปฏิบัติงานเพื่อ สังคมบนพื้นฐานของหลักการพระพุทธศาสนา ก็น อยู่ พุดเป็น ได้ประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรมของโรงเรียนวิถีพุทธ ทั้งนี้ สามารถสรุปแนวทางการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธได้ 4 มิติสำคัญ ดังนี้

4.4.1 จัดกิจกรรมพื้นฐานชีวิตโดย

กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน หรือในโอกาสเทศกาล ต่าง ๆ เปนภาพรวมทั้งสถานศึกษา ที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้ง ศิล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการ มีวิถีชีวิตเรียบง่าย หรือวัฒนธรรมของ “การกิน อยู่ ดู ฟัง” ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนิน เนื่องจากโรงเรียนใช้ระบบปกติทั่ว แต่โรงเรียนวิถีพุทธ นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนเพื่อสร้างเป็นกิจกรรมบนพื้นฐานการใช้ชีวิตประจำวันในสังคม ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาชีวิตโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา หรือการใช้ปัญญาเป็นฐานในการดำรงชีวิต และมีเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจชีวิตแท้จริงสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และฝออบรมผู้เรียนให้รู้จักวางแผนชีวิตอยู่บนพื้นฐานตามกรอบของศีล สมาธิ ปัญญาเป็น สำคัญให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตและสังคม และส่งเสริมทำกิจกรรมมาอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับเป้าหมายและการขยายกิจกรรมบนพื้นฐานชีวิต มีความจำเป็นที่ผู้บริหารโรงเรียนพุทธศาสนาต้องระดมการมีส่วนร่วม เพื่อกำหนดทิศทางการทำกิจกรรมที่จะระดมสมาชิกให้ร่วมกันทำกิจกรรมกับโรงเรียนพุทธศาสนาต่อไป

4.4.2 มิติเครือข่ายการทำงาน

เครือข่ายการทำงานที่สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างยั่งยืน จะมีการพัฒนาเครือข่ายการทำงานเพื่อเข้ามาร่วมส่งเสริมศักยภาพการทำงานเชิงประเด็นและระดับพื้นที่การทำงานร่วมกันจนเกิดเป็นเครือข่ายการทำงาน เนื่องจากการสร้างเครือข่ายการทำงานถือเป็นหนึ่งในองค์ประกอบที่จะสร้างให้เกิดการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนแนวทางการพัฒนารูปแบบเครือข่ายการทำงาน การประสานความร่วมมือกับเครือข่ายโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ได้สร้างให้การทำงานอย่างเป็นระบบและมีเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของเครือข่ายและประสิทธิภาพการทำงานและยังเป็น

การยกระดับศักยภาพการทำงาน ทั้งมิติการสนับสนุน งบประมาณ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก การพัฒนาองค์ความรู้บุคลากร ตลอดจนการพัฒนาเครือข่ายสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม การพัฒนาเครือข่ายการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่และหน่วยงานภาคเอกชน เป็นอีกองค์ประกอบสำคัญ ที่จะสนับสนุนให้เครือข่ายการทำงาน สามารถผลักดันประเด็นการทำงานให้บรรลุผลสำเร็จได้ และการยึดมั่นแนวทางหรือหลักการจิตอาสาร่วมกิจกรรมและขยายเครือข่ายการทำงานจะเป็น ภูมิคุ้มกันสำคัญที่ช่วยให้เครือข่ายกิจกรรมของโรงเรียนพุทธศาสนายังคงประสานความสัมพันธ์และ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายอื่น ๆ ได้ และยังสามารถทำงานร่วมกันได้

4.4.3 มิติกลุ่มเป้าหมายสร้างเครือข่ายการทำงานร่วม

มิติเป้าหมายการเพื่อดำเนินการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วม โดยดำเนินการกิจกรรมวิถี พุทธทั้งสามกิจกรรมคือ 1) กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียง 2) กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ และ 3) กิจกรรมการ ถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ ซึ่งทางคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดำเนินเนิ นกิจกรรมและพัฒนาให้เป็นขบวนการเรียนรู้ที่ยั่งยืน จะใช้หลักการมีส่วนร่วมสร้างเครือข่ายหลักธรรมใน พระพุทธศาสนา มีกลุ่มเป้าหมายของ คือโรงเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ และเครือข่ายชุมชน เพื่อนำกิจกรรมดังกล่าว นำสู่การปฏิบัติ เพื่อการแก้ไขปัญหาให้กับทุกคนอย่างเสมอภาค รวมทั้งคำนึงถึงหลักการอยู่ร่วมกัน อย่างสันติสุขเสมอการดำเนินกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพของขบวนการจึงถูกสะท้อน กรอบแนวคิดสำคัญ มิติเป้าหมายการเพื่อดำเนินการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมยึดถือปฏิบัติร่วมกัน

4.4.4 สร้างเครือข่ายพุทธนวัตกรรมการ

คำว่าพุทธนวัตกรรมการหมายถึง การนำพระธรรมมาเพื่อพัฒนาวิถีชีวิตได้อย่างยั่งยืน โดยสัมพันธ์ กับการศึกษา เพราะสถาบันการศึกษา หรือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นสถานศึกษาที่ ให้การศึกษาทางโลกทางธรรม เนื่องจากมหาวิทยาลัย ไม่ได้ให้แค่การศึกษาอย่างเดียว แต่ให้ทั้ง บรรยากาศ วิธีการใช้ชีวิต นอกจากนี้การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องให้การศึกษาในหลาย ๆ ทาง ต้องเป็นการศึกษาที่ทำให้คนรู้จักคิด กิน อยู่ พุดเป็นตามหลักโยนิโสมนิการ มีเหตุผล ย่อมสามารถเข้าถึง ต้นเหตุของปัญหาได้ เพราะสถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้และ พัฒนาไตรสิกขา หรือส งเสริมการมีวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของการ เคารพอ่อนน้อมถ่อมตน ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตา กรุณาต่อกัน ทั้งครูตอ นักเรียน นักเรียนตอ ครู นักเรียนตอ นักเรียน และครูตอครูด้วยกัน และสถานศึกษาส่งเสริมให้ บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตน เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น

บรรยากาศพุทธนวัตกรรมการเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ เอื้ออาทร เป็นกัลยาณมิตรต่อกันสง เสริมทั้งวัฒนธรรมเมตตา และวัฒนธรรมแสวงปัญญา สร้างความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริม สร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการร่วมกัน ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งครูและผุ บริหารเพียรพยายาม สนับสนุนโดยลักษณะต่าง ๆ และการปฏิบัติตนเอง สถานศึกษาวิเคราะห์จัดจุดเน นหรือรูปแบบรายละเอียดส่งเสริมการจัดกิจกรรมวิถีพุทธตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา จะมีจุดเนนและรายละเอียด รูปแบบ ที่แตกต่างกันได้ บางสถานศึกษาเนนประยุกต์ในระดับกิจกรรมวิถี ชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับคณะครุศาสตร์กำลังดำเนินการ ภาพอันทงงามของกิจกรรมส่งเสริมการ

เรียนรู้วิถีพุทธเป็นภาพที่สะท้อนถึงการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการเรียนการสอนและส่งเสริมให้ดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักไตรสิกขามาใช้ในการพัฒนา ผู้เรียน และแสดงถึงความพยายามนำหลักพุทธธรรมต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการ “สร้างเครือข่ายพุทธนวัตกรรม” สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนรู้จากกิจกรรมการพัฒนากิจการทั้ง 4 ด้านคือ

1. เครือข่ายด้านสังคม ได้ฝึกฝนมารยาทไทย การอยู่ร่วมกัน การปฏิบัติตนต่อผู้อื่น การเจรจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ กล่าวขอบคุณ และกล่าวคำว่าขอโทษ การกราบผู้ใหญ่ การแบ่งปันและความอดทนต่าง ๆ

2. เครือข่ายด้านใจ การฝึกฝนจิตใจ ให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน โดยการสมาธิ แผ่เมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายตลอดถึงเจ้ากรรมนายเวร ปฏิบัติ เริ่มฝึกจิตใจแบบง่าย ๆ ด้วยการเดินจงกรม นั่งสมาธิ ฝึกความสงบ ดูลมหายใจ ลมหายใจออก สอนให้กตัญญูกตเวทต่อผู้มีพระคุณ เช่น พ่อ แม่ ครู ปกป้องความเมตตา ฝึกให้เห็นความงามของธรรมชาติ ฝึกการอยู่ร่วมกันแบบง่าย ๆ คือการปฏิบัติธรรมกัน

3. เครือข่ายด้านสติปัญญา สอนให้รู้จักพิจารณาว่า อะไรคือสิ่งที่มีประโยชน์ต่อตนเองและประโยชน์ต่อสังคมได้ เช่น ฝึกให้เด็กทานข้าวร่วมกันแบบง่าย ๆ อาจจะเป็นข้าวกล้อง สอนให้เด็กเรียนรู้การบันการใช้ชีวิตแต่ละวัน ฝึกสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงธรรมชาติ สรุปลวิเคราะห์แต่ละช่วงกิจกรรมที่เกิดขึ้น เด็กได้มีส่วนร่วมมากน้อยแค่ไหน ซึ่งจะ让孩子เข้ามามีกิจกรรมเหล่านี้ใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือการพัฒนาด้านสติปัญญา

4. เครือข่ายด้านร่างกาย พัฒนากล้ามเนื้อด้วยกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เช่น กิจกรรมการทำกาเกษตร การรักษาสีงแวดล้อมผ่านรูปแบบการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทสังคม ศาสนา วัฒนธรรมไทย เพื่อให้เด็กมีวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ดีและการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข

4.5 การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

4.5.1 รูปแบบการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ควรมีการขับเคลื่อนทั้งในเชิงนโยบาย เชิงพื้นที่ การขับเคลื่อนการจัดกิจกรรม และการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี

1) การขับเคลื่อนเชิงนโยบาย พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เป็นการนำร่องการส่งเสริมการบริหารและการจัดการการเรียนรู้วิถีพุทธ ให้อิสระ มีความคล่องตัวในการคิดค้นและพัฒนา นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา ลดความเหลื่อมล้ำ และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการที่เน้นการพัฒนาการจัดการศึกษาร่วมกันของทุกภาคส่วนในพื้นที่ จะต้องเร่งขับเคลื่อนการดำเนินการให้เห็นเป็นรูปธรรม การจัดการศึกษาต่อโดยผู้เรียน สถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน และคนในพื้นที่ โดยสถานศึกษานำร่องและหน่วยงานทางการศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ สร้างสิ่งใหม่ให้เหมาะสมกับพื้นที่ และสามารถเป็นตัวอย่าง เป็นโมเดลต้นแบบของการแก้ไขปัญหาาระบบการศึกษา จากฐานทุนเดิมที่มีสู่การยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา และลดความเหลื่อมล้ำในสังคมได้จริง

2) การขับเคลื่อนเชิงพื้นที่ด้วยกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ ทั้งทางด้านความประพฤติ ศิลป สมาธิ ปัญญา เพื่อความเจริญงอกงามทุกขั้นตอนของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกิน อยู่ ดู ฟัง ใน ชีวิตประจำวันที่มีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนจนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนา สังคมและสิ่งแวดล้อมให้เจริญสืบต่อไป และเนื่องจากพุทธศาสนามีหลักการพัฒนามนุษย์ทุกคนมี ศักยภาพที่จะฝึกฝนและพัฒนาตนได้ ประกอบกับวิเคราะห์ผู้เรียนว่ามีสติปัญญา อุบิสัย ความพร้อม และภูมิหลังที่แตกต่างกัน การพัฒนาจึงเน้นที่ตัวผู้เรียนแต่ละคนเป็นสำคัญโดยมีการบูรณาการกับหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีส่วนร่วมเกษตรวิถีพุทธ หรือทำการเกษตรไม่รบกวนธรรมชาติ แต่อาศัย ธรรมชาติจัดการตนเองเพื่อให้ได้ปัจจัยในการดำรงชีพอย่างพอเพียง เช่น จากการทำเกษตรที่ปรับ สวนยางเป็นปายาง นาข้าวไม่ไถพรวน ใช้ความได้เปรียบของทรัพยากร ความหลากหลายทางชีวภาพ บริหารจัดการโดยพึ่งพาตนเอง อยู่ได้อย่างมีความสุข การจัดพื้นที่การเรียนรู้วิถีพุทธที่เป็นนวัตกรรมต้อง มีการจัดด้านกายภาพ จัดสภาพใกล้ชีวิตธรรมชาติ ชวนมีจิตใจสงบและส่งเสริมการบริหารจิต เจริญ ปัญญา ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต จัดกิจกรรมที่บูรณาการไตรสิกขาโดยเน้น การกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วย สติสัมปชัญญะรู้คุณค่าแท้ ด้านการสอน มีหลักสูตรสถานศึกษาและจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรม เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างชัดเจน ต่อเนื่อง ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ส่งเสริมวัฒนธรรม แสวงหา ปัญญา มีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกันทุกคน พยายามปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ด้านการ บริหารจัดการร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน พัฒนานักเรียน และพัฒนาซึ่งกันและกัน

3) การขับเคลื่อนด้วยกิจกรรม ได้แก่

กิจกรรมที่ 1 กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน

กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธด้วยกระบวนการไตรสิกขา โดยใช้สติเป็นฐาน ใช้ ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐาน

กิจกรรมที่ 3 กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ

กิจกรรมที่ 4 กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ

4) การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ออกแบบแอปพลิเคชัน เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้กิจกรรม ผ่านแอปพลิเคชัน นำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาเป็นเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ช่วยให้การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเกิดผลสำเร็จได้ง่ายขึ้น หลักคิดการนำเทคโนโลยีดิจิทัล มาผนวกรวมกับแนวทางการขับเคลื่อนนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จะถูกนำมาประยุกต์ใช้ใน กระบวนการพัฒนาแพลตฟอร์ม การสร้างแอปพลิเคชัน โดยนำกิจกรรมต่าง ๆ วางไว้ในแอปพลิเคชัน มีการอัปเดตข้อมูลจากพื้นที่ต่าง ๆ การเผยแพร่นวัตกรรมใหม่ ๆ การแก้ปัญหาสังคมหรือสิ่งแวดล้อม เช่น การสร้างแอปพลิเคชันที่เป็นศูนย์กลางในการให้ข้อมูลในการคัดแยกขยะ รวมถึงสามารถเชื่อมโยงกลุ่ม ผู้รับซื้อของเก่ากับกลุ่มผู้ที่ต้องการขายของเหลือใช้ที่จะช่วยให้สะดวกสบายมากขึ้น ซึ่งภายใน แอปพลิเคชันประกอบด้วย ระบบการนัดหมายและการวางแผนการให้บริการระหว่างกลุ่มผู้รับซื้อและ กลุ่มผู้ขาย ระบบการตรวจสอบราคาซื้อขาย การสะสมคะแนน ตลอดจนข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการคัด แยกขยะประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ขยะอันตราย วัสดุรีไซเคิล และขยะทั่วไป ด้วยวิธีที่ปลอดภัยและ เหมาะสม อีกทั้งยังช่วยแก้ปัญหาการคัดแยกขยะตามชุมชนได้

แอปพลิเคชันระบบการบริหารจัดการน้ำ กระบวนการออกแบบและวางแผนระบบ ฐานข้อมูลสารสนเทศเชิงพื้นที่ เช่น ข้อมูลการตรวจวัดทางสถิติด้านทรัพยากรแหล่งน้ำ แผนผังการ

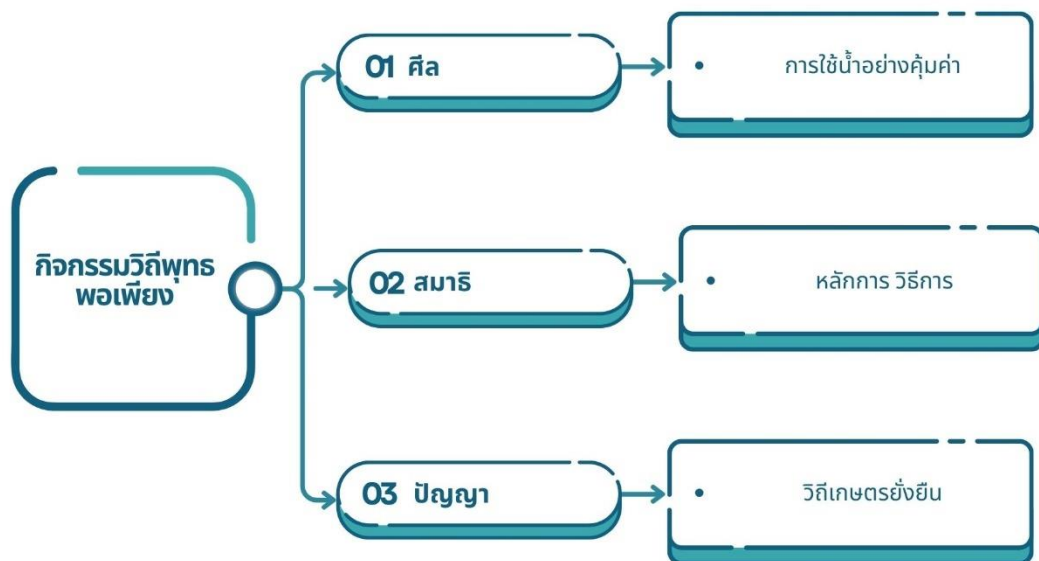
บริหารจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำ การบำบัดน้ำเสีย เป็นต้น เพื่อการวางแผนและออกแบบการดำเนินงานที่สามารถจัดสรรการใช้ประโยชน์ด้านทรัพยากรน้ำในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

แอปพลิเคชันสำหรับสร้างเกษตรกรรายย่อย ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อย ได้แก่ การวางแผนการผลิต กระบวนการเพาะปลูกพืชตามมาตรฐาน เป็นต้น ตลอดจนการวิเคราะห์ข้อมูลกิจกรรมทางการเกษตรวิถีพุทธ

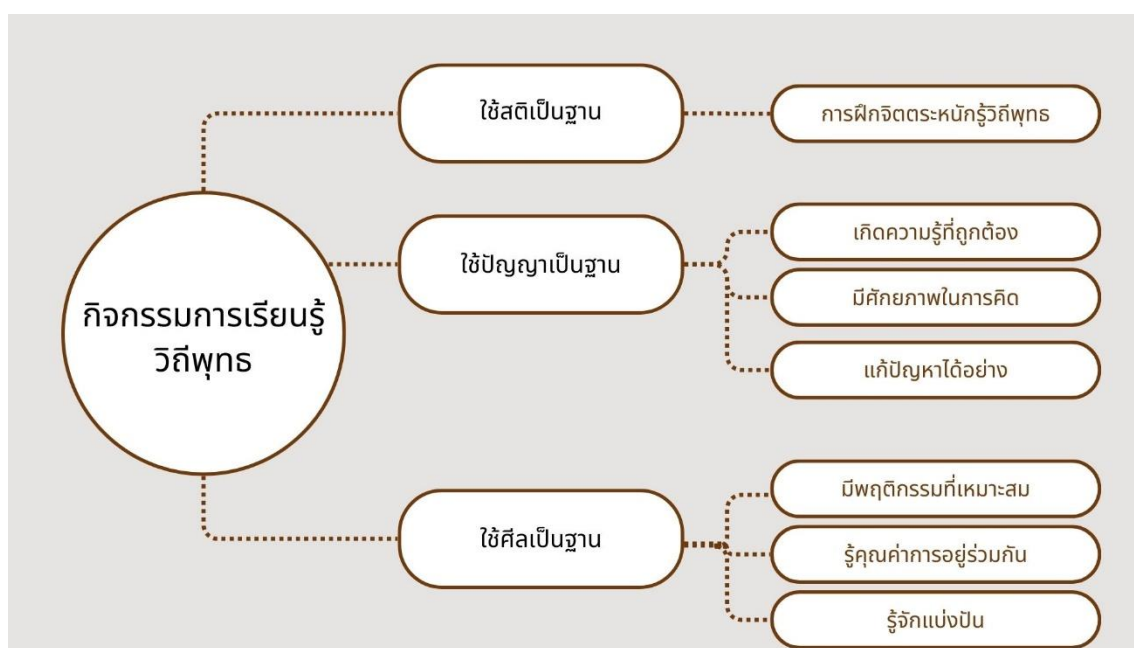
แอปพลิเคชันส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีพุทธ การเข้าเยี่ยมชม การเข้าร่วมกิจกรรม การเรียนรู้วิถีพุทธ เกษตรพอเพียง ตามพื้นที่นวัตกรรมในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมรายได้ให้กับชุมชน

ผู้วิจัยสรุปว่า การพัฒนาการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธในสถานศึกษานั้น มีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของสภาพปัจจุบัน และให้เข้ากับกระบวนการการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและสามารถนำไปใช้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสถานศึกษากับยุคปัจจุบัน และพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ควรมีรูปแบบการเรียนการสอนนั้น ควรดำเนินการให้มีการเข้าถึงง่ายจากทุกกลุ่มบุคคล โดยมีการวางแผนในการจัดการเรียนการสอน ดำเนินการตามแผน และจัดให้มีการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ คณะผู้วิจัยลองไปศึกษาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของรัชกาลที่ 9 โดยเน้นหาข่าวหาปลาก่อนหาเงินหาทอง คือ ทำมาหากินก่อนทำมาค้าขาย โดยการส่งเสริม: การทำไร่นาสวนผสมและการเกษตรผสมผสานเพื่อให้เกษตรกรพัฒนาตนเองแบบเศรษฐกิจพอเพียง การปลูกพืชผักสวนครัวลดค่าใช้จ่าย การทำปุ๋ยหมักปุ๋ยคอกและใช้วัสดุเหลือใช้เป็นปัจจัยการผลิต(ปุ๋ย)เพื่อลดค่าใช้จ่ายและบำรุงดิน การเพาะเห็ดฟางจากวัสดุเหลือใช้ในไร่นา การปลูกไม้ผลสวนหลังบ้าน และไม่ใช้สอยในครัวเรือน การปลูกพืชสมุนไพร ช่วยส่งเสริมสุขภาพอนามัย การเลี้ยงปลาในร่องสวน ในนาข้าว และแหล่งน้ำ เพื่อเป็นอาหารโปรตีนและรายได้เสริม การเลี้ยงไก่พื้นเมือง และไก่ไข่ ประมาณ 10-15 ตัวต่อครัวเรือนเพื่อเป็นอาหารในครัวเรือน โดยใช้เศษอาหาร รำ และปลายข้าวจากผลผลิตการทำนา ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จากการปลูกพืชไร่ เป็นต้น การทำก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์ จะทำพื้นที่ในคณะครู ศาสตราจารย์เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธได้อย่างไรต้องลองศึกษาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงและศึกษาดูงานจากเกษตรวิถีพุทธตามที่ต่างๆ นำมาบูรณาการให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้วิถีพุทธอย่างยั่งยืน

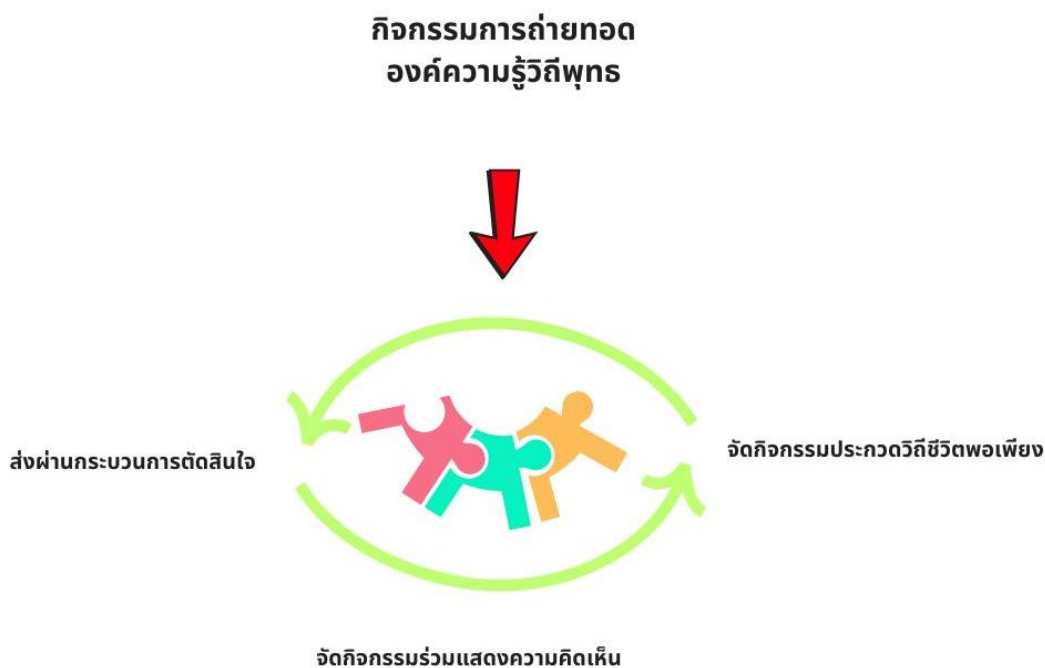
สรุปองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธประกอบไปด้วยพื้นที่ที่มีกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ใน 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงที่ก่อให้เกิดความคุ้มค่าของทรัพยากรน้ำและความยั่งยืนของการผลิตอาหาร 2) กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้สติเป็นฐานพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพและมีจิตใจเข้มแข็งสงบสุข การใช้ปัญญาเป็นฐานก่อให้เกิดความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิดแก้ปัญหาได้อย่างแยบคาย 3) กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธที่ก่อให้เกิดครูสติและครูสมาธิตามแผนภาพองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ดังนี้

ภาพที่ 4.10 กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียง

ภาพที่ 4.11 กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

ภาพที่ 4.12 กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ

4.5.2 การส่งเสริมขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

รูปแบบการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธนั้นต้องยึดหลักวิถีพุทธโดยการพัฒนาจิตในพระพุทธศาสนาว่า จิตเป็นรากฐานสำคัญที่จะแสดงออกในอากัปกริยาตลอดหน้า ใจ เมื่อได้รับการอบรมย่อมมีสติ ย่อมมีความฉลาดรอบคอบการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันที่มีนวัตกรรมเทคโนโลยี สื่อต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทำให้เด็ก เยาวชนหลงผิดไปตามกระแสของสังคม ละทิ้งคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ทำให้การดำเนินชีวิตขาดหลักธรรมยึดเหนี่ยวจิตใจ ที่จะทำให้ชีวิตมีความมั่นคงและสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตที่จะเกิดขึ้นได้ ซึ่งเด็ก เยาวชนคือหัวใจสำคัญในการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน เป็นกลุ่มคนที่มีพลัง มีศักยภาพมาก การกระตุ้นให้เด็ก เยาวชน กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออกในสิ่งที่ดี พัฒนาศักยภาพและพลังในเชิงสร้างสรรค์ สร้างให้เด็ก เยาวชน ตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง และมีภูมิคุ้มกัน รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ไม่ตกเป็นเหยื่อหรือสร้างปัญหาให้กับสังคม เป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่า เป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ เด็ก เยาวชนจึงจำเป็นต้องมีความรู้และศีลธรรมควบคู่กันไป เพื่อให้เด็ก เยาวชนมีคุณธรรม จริยธรรม มีศีล มีธรรม และมีค่านิยมในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมการเรียนรู้วิถีพุทธ จึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของเด็ก และเยาวชน ค่าวิถีพุทธจึงจะเป็นการที่จะช่วยพัฒนาเด็ก เยาวชน โดยการพัฒนาจิตและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมตามหลักพุทธศาสนา อันเป็นแนวทางที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนให้มีทักษะในการดำเนินชีวิต เก่ง ดี มีสุข และสามารถนำหลักธรรมคำสอนที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

ส่งเสริมเชิงนโยบาย

แนวนโยบายส่งเสริมสนับสนุนการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ประกอบด้วย

1. การส่งเสริมและผลักดันการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาจิตและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ตามหลักพุทธศาสนา อันเป็นแนวทางที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนให้มีทักษะในการดำเนินชีวิต เก่ง ดี มีสุข และสามารถนำหลักธรรมคำสอนที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้
2. สนับสนุนผู้นำพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ร่วมมือร่วมพลังกัน เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
3. ส่งเสริมวิถีเกษตรกรรมแบบพอเพียง การศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธ คือ กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งทางด้านความประพฤติ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อความเจริญงอกงามทุกขั้นตอนของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกิน อยู่ ดู ฟัง ในชีวิตประจำวันที่มีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ การบูรณาการกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีสวนเกษตรวิถีพุทธ หรือทำการเกษตรไม่รบกวนธรรมชาติ แต่อาศัยธรรมชาติจัดการกันเองเพื่อให้ได้ปัจจัยในการดำรงชีพอย่างพอเพียง สนับสนุนให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรให้ตระหนักถึงภัยอันตรายอันเกิดจากสารเคมีอันตราย
4. จัดกลุ่มพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ การมีส่วนร่วมในชุมชน บวร ประชาชน ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน จัดกลุ่มผู้สนใจถ่ายทอดองค์ความรู้ การทำกิจกรรม
5. บูรณาการกลไกการขับเคลื่อนนโยบาย จัดการประชุมปรึกษาหารือเป็นกลุ่มคณะแบบไม่เป็นทางการ หาแนวทางร่วมกันพัฒนา

1. รูปแบบที่ 2 ส่งเสริมเชิงพื้นที่

การจัดพื้นที่การเรียนรู้วิถีพุทธที่เป็นนวัตกรรมต้องมีการจัดด้านกายภาพ จัดสภาพใกล้เคียงธรรมชาติ ชวนมีจิตใจสงบและส่งเสริมการบริหารจิต เจริญปัญญา ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต จัดกิจกรรมที่บูรณาการไตรสิกขาโดยเน้น การกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะรู้คุณค่าแท้ ด้านการสอน มีหลักสูตรสถานศึกษาและจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างชัดเจน ต่อเนื่อง ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ส่งเสริมวัฒนธรรม แสวงหาปัญญา มีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกันทุกคน พยายามปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ด้านการบริหารจัดการ ร่วมกับผู้ปกครองและชุมชนพัฒนานักเรียนและพัฒนาซึ่งกันและกัน

การจัดกิจกรรมพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธต้องจัดทำพื้นฐานก่อน เหมือนกับการสร้างบ้านที่จะต้องประกอบด้วยกรอบเสาเข็มให้แข็งแรง มีการจัดเตรียมพื้นที่การเรียนรู้ โดยกิจกรรมการจัดกิจกรรมจากโครงการคุณธรรม คือ การเรียนรู้ที่ไม่จำกัด องค์กรแห่งความดี ที่ไร้ขีดจำกัด การทำความดีเชิงรุก พร้อมกับการเรียนรู้ชีวิตอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ แก่นการเรียนรู้คือ “ร่วมกันทำดี อย่างมีปัญญา” การจัดทำโครงการ เป็นการจัดการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์อย่างเป็นขั้นตอนและใช้ความรู้ที่ตนเองได้มาบูรณาการ การเจริญจิตภาวนา คือ การปฏิบัติเพื่อให้เข้าใจหลักธรรม เข้าใจความเป็นไปของชีวิต เพื่อให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน

แนวทางการพัฒนาขับเคลื่อนเครือข่าย เป็นต้นแบบของการจัดการศึกษาในรูปแบบของ พุทธ ที่ใช้ได้จริงมีประสิทธิภาพ สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้นได้

1. ควรเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาขับเคลื่อนอาจจะมีการจัดเวที สัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนแนวคิด เพื่อจะได้เห็นมุมมองแนวความคิดและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน
2. ถ้าพื้นที่ใดมีประสบการณ์ และแนวทางที่มีประสิทธิภาพควรเป็นพี่เลี้ยงในการพัฒนา พื้นที่อื่นต่อไป
3. แต่ละพื้นที่ควรมีความพร้อมที่จะทำไม่ใช่เพียงแค่ต้องการที่จะทำ
4. ต้องมีความพร้อมที่จะพัฒนา และมุ่งทำให้เกิดผลต่อส่วนรวมและมีเป้าหมายที่ชัดเจน

2. รูปแบบที่ 3 ส่งเสริมด้วยกิจกรรม

กระบวนการการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธมีลักษณะคือ

ขั้นตอนที่ 1 ให้ความรู้ พุทธพอเพียงโดยการใช้ตัวอย่างคุ่มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืนโดยมีวิธีการคือ

- 1) ลงพื้นที่ทำกิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงโดยการใช้ตัวอย่างคุ่มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน
- 2) ศึกษาบ่อบำบัดน้ำเสียซึ่งเป็นน้ำที่ผ่านการใช้ประโยชน์และมีการปนเปื้อน จะต้องมีการ บำบัดให้สะอาดก่อนนำน้ำเสียมารดพืชผักสวนพุทธเกษตร เชื่อมโยงกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 3) นำท่อคูน้ำเสียดูดน้ำจากบ่อน้ำเสียมารวมเก็บในบ่อพักน้ำเพื่อกระจายน้ำไปตามท่อในการ รดน้ำผักในแปลงผัก
- 4) ประสานงานกับนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกที่เป็นนิสิตมาศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษาให้ลงพื้นที่มาสังเกตการใช้ตัวอย่างคุ่มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน
- 5) ให้นิสิตนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกนำการใช้ตัวอย่างคุ่มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืนไป ทดลองใช้
- 6) คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ประเมินผลการนำกิจกรรมการใช้ตัวอย่างคุ่มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน

ขั้นตอนที่ 2 สร้างกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธด้วยกระบวนการไตรสิกขา โดยมีวิธีการคือ

- 1) ประสานงานกับนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกที่เป็นนิสิตมาศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษามาฝึกปฏิบัติกิจกรรมการใช้สติ ปัญญา และศีล
- 2) ให้นิสิตนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกประสานไปยังโรงเรียนของตนเองที่มีความพร้อมที่จะ นำกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้สติเป็นฐาน ใช้ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐานไปประยุกต์ใช้กับ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนในโรงเรียน
- 3) คณะผู้วิจัยลงพื้นที่จัดกิจกรรมร่วมกับโรงเรียน ณ โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย จังหวัด พระนครศรีอยุธยา โดยจัดกิจกรรม 3 ฐาน คือ ฐานสติ ฐานปัญญา และฐานศีล
- 4) คณะผู้วิจัยประเมินการจัดกิจกรรม 3 ฐาน คือ ฐานสติ ฐานปัญญา และฐานศีล

ขั้นตอนที่ 3 เดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ

โดยให้นิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกที่เป็นนิสิตมาศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพุทธ บริหารการศึกษา ที่เข้าร่วมเรียนรู้ นำความรู้ไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับชุมชน

- 1) จัดกลุ่มเด็ก เยาวชนในพื้นที่ เข้าร่วมกิจกรรม
- 2) เพื่อฝึกให้เด็ก เยาวชน ได้ฝึกจิตในชีวิตประจำวัน จะสร้างเสริมสุขภาพ รู้จักตัวเอง มองดู
ทุกข์ด้วยความรู้เท่าทัน ไม่ถูกทุกข์บีบคั้น จิตใจปลอดโปร่งเป็นอิสระ
- 3) การดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5
- 4) ฝึกความมีวินัย ในการแสดงความเคารพ ในการรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบ
และการตรงต่อเวลา
- 5) เปิดโอกาสให้เยาวชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็น

ขั้นตอนที่ 4 ถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง

- 1) ประสานงานกับนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกที่เป็นนิสิตมาศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษามาปรึกษา ตกลงการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ
- 2) ให้นิสิตนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกประสานไปยังโรงเรียนของตนที่มีความพร้อมที่จะ
นำกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรม
ประกวดวิถีชีวิตพอเพียงไปประยุกต์ถ่ายทอดให้กับผู้บริหาร ครู และนักเรียนในโรงเรียน
- 3) คณะผู้วิจัยลงพื้นที่จัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดง
ความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง ณ โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา โดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง
- 4) คณะผู้วิจัยประเมินการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วม
แสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง

3. รูปแบบที่ 4 ส่งเสริมด้วยเทคโนโลยี การสร้างแอปพลิเคชัน

การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม

หลักการ

1. สร้างแอปพลิเคชันเป็นเครื่องมือสนับสนุน
2. ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการประสานงาน ใช้ในการแก้ปัญหา
3. ใช้ในการให้บริการ การถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้ผ่านแอปพลิเคชัน เข้าถึงคนทุกกลุ่ม
โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วม และการเข้าถึงเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร สื่อการเรียนรู้ วางแผนจากข้อมูล
ความพร้อมด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของประเทศที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน
4. ขับเคลื่อนแผนการพัฒนาดิจิทัลเพื่อชุมชน สังคม และเครือข่ายไปสู่การปฏิบัติตามแนว
ทางการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

เป้าหมาย

1. เพิ่มขีดความสามารถในการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ด้วยการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างสรรค์นวัตกรรมการผลิต การบริการ
2. สร้างโอกาสทางสังคมอย่างเท่าเทียม ด้วยข้อมูลข่าวสาร และบริการต่าง ๆ ผ่านสื่อดิจิทัล
เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

3. พัฒนาทุนมนุษย์สู่ยุคดิจิทัลด้วยการเตรียมความพร้อมให้บุคลากรทุกกลุ่ม มีความรู้และทักษะที่เหมาะสมต่อการดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพในยุคดิจิทัล

4. ปฏิรูปกระบวนการทัศน์การทำงานและการใช้ประโยชน์จากข้อมูล เพื่อให้การปฏิบัติงานมีความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล เข้าถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน

4. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

รูปแบบการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธนั้นต้องยึดหลักวิถีพุทธโดยการพัฒนาจิตในพระพุทธศาสนาว่า จิตเป็นรากฐานสำคัญที่จะแสดงออกในอากัปกิริยาตลอด เมื่อได้รับการอบรมย่อมมีสติ ย่อมมีความฉลาดรอบคอบการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันที่มีนวัตกรรม เทคโนโลยี สื่อต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทำให้เด็ก เยาวชนหลงผิดไปตามกระแสของสังคม ละทิ้งคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ทำให้การดำเนินชีวิตขาดหลักธรรมยึดเหนี่ยวจิตใจ ที่จะทำให้ชีวิตมีความมั่นคงและสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตที่จะเกิดขึ้นได้

1. พัฒนาการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธจากการสังเคราะห์องค์ประกอบได้ 3 องค์ประกอบคือ

องค์ประกอบที่ 1 คือ รู้จักพุทธพอเพียงโดยการใช้ตัวอย่างคัมภีร์และวิถีเกษตรยั่งยืน

- 1) หลักความพอประมาณการใช้น้ำ คำนึงถึงประโยชน์สูงสุด
- 2) หลักความมีเหตุผล เพื่อใช้ในอุปโภค บริโภคในชีวิตประจำวัน
- 3) เงื่อนไขคุณธรรม การใช้น้ำอย่างคุ้มค่า เอื้อเพื่อแม่แก่ผู้อื่น
- 4) เงื่อนไขความรู้รู้เรื่องวัฏจักรของน้ำ ประเภทของน้ำ แหล่งน้ำคุณสมบัติของน้ำ

การอนุรักษ์น้ำ

องค์ประกอบที่ 2 มีการเรียนรู้วิถีพุทธด้วยกระบวนการไตรสิกขา มีตัวชี้วัดคือ

- 1) คิดถูกวิธี คิดรอบด้าน คิดเชื่อมโยงเหตุและผล
- 2) คิดให้เป็นเชิงระบบ ลำดับขั้นตอนตามกระบวนการ
- 3) คิดอย่างมีเหตุผลมีผลเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน
- 4) คิดเป็นกุศลคือ คิดในสิ่งที่ดีงาม ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

องค์ประกอบที่ 3 มีการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมส่งเสริมวิถีชีวิต

พอเพียง

- 1) สอนเป็นระบบ มีตำรา มีบทเรียน เรียนภาคทฤษฎีและปฏิบัติ
- 2) ที่เรียนสะดวกสบาย มีห้องบรรยาย และห้องแบบชุมชน
- 3) ทำน้อย ได้ผลมาก ปฏิบัติแต่พอดี

2. กระบวนการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ขั้นตอนที่ 1

ขั้นตอนที่ 1 ลงพื้นที่ทำกิจกรรมวิถีพุทธพอเพียง ใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน

- 1) ศึกษาบ่อบำบัดน้ำเสียที่ผ่านการใช้ประโยชน์
- 2) สูบน้ำด้วยโซล่าเซลล์จากบ่อน้ำเสียมาเก็บในบ่อพักน้ำ
- 3) บำบัดน้ำเสีย ก่อนเพื่อกระจายน้ำรดผักในแปลงผักเชื่อมโยงกับหลักปรัชญา

เศรษฐกิจพอเพียง

- 4) ส่งเสริมให้นิสิตได้ศึกษาพื้นที่มาสังเกตการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน

ขั้นตอนที่ 2 สร้างกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธด้วยกระบวนการไตรสิกขาคือ

1) ประสานงานกับนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกที่เข้าร่วมกิจกรรมการใช้สติปัญญา และศีล

2) กลุ่มโรงเรียนตัวแทนขับเคลื่อนตัวแทนทำกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

3) คณะผู้วิจัยลงพื้นที่จัดกิจกรรมร่วมกับโรงเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา มหาวิทยาลัย และระดับชุมชน โดยจัดกิจกรรม 3 ฐานคือ ฐานสติ ฐานปัญญา และฐานศีล

4) คณะผู้วิจัยประเมินการจัดกิจกรรม 3 ฐาน คือ ฐานสติ ฐานปัญญา และฐานศีล

ขั้นตอนที่ 3 ถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง

1) การจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ ผ่านกลุ่มโรงเรียนเครือข่าย

2) ส่งให้นิสิตนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกสร้างกลุ่มโรงเรียนเครือข่าย และการจัดประกวดกิจกรรมวิถีชีวิตพอเพียง

3) คณะผู้วิจัยลงพื้นที่จัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นและจัดกิจกรรมประกวดวิถีชีวิตพอเพียง มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์และขับเคลื่อนสู่ชุมชน

การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยคณะผู้วิจัยได้จัดทำวีดิทัศน์เพื่อเผยแพร่ให้ความรู้กับกลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต นักศึกษา สถาบันการศึกษาและผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ และขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยเป็นความร่วมมือของสถานศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา รวมทั้งชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมและติดตามประเมินผลงานต่อไป

4.6 การบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

การบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธโดยการบูรณาการ (Integration) นั้นจะมีหน้าที่ในการช่วยทำการประสานให้มีความกลมกลืนกันของแผน กระบวนการ สารสนเทศ การจัดสรรทรัพยากร การปฏิบัติการ ผลลัพธ์ และการวิเคราะห์ การบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เชื่อมโยงพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้หลักศรัทธากับปัญญาผ่าน 4 กิจกรรมทั้ง 6 โรงเรียน เพื่อให้เกิดการประพจน์ปฏิบัติตนให้มีทักษะในการดำเนินชีวิต เก่ง ดี มีสุข และสามารถนำหลักธรรมคำสอนที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

การบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธใช้วิธีการบูรณาการ 2 แบบ ได้แก่ บูรณาการเชิงเนื้อหาวิชา และบูรณาการเชิงวิธีการใน 4 กิจกรรม ได้แก่

1.1 กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน การออกแบบการเรียนรู้บนฐานพุทธธรรมใช้กรอบแนวคิดการออกแบบตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยใช้ไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐาน เป็นแกนกลางฐานในการคิดเชื่อมโยงสู่กิจกรรมองค์ความรู้การใช้น้ำอย่างคุ้มค่าวิถีเกษตรยั่งยืน ระบบการเกษตรที่เน้นการเรียนรู้ ความยั่งยืนทางความคิดและสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ โดยเน้นการปรับปรุงบำรุงดิน เคารพต่อ ศักยภาพทางธรรมชาติของ พืช สัตว์ และนิเวศและพัฒนาองค์ความรู้กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ ด้วยการเจริญสติภาวนา

1.2 กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐาน มีการบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ มีชื่อเสียงและเกียรติคุณทางด้าน

จัดการศึกษาและการบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ มีหลักสูตรการจัดการศึกษามีเนื้อหาสาระครอบคลุมวิชาการด้านพระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และการสร้างความสมานฉันท์ทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรม การประสานความร่วมมือในการจัดการศึกษา การประชุมสัมมนาวิชาการด้านพระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ

1.3 กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญสำหรับเยาวชน เป็นการพัฒนาจิตใจ การให้ทาน รักษาศีล เจริญสติภาวนาและการเดินจงกรม เกิดเป็นบุญกุศล แต่ข้อสำคัญอยู่ที่จิตใจ แต่เมื่อต้องการให้จิตใจผ่องใส หรือด้วยจิตใจ ที่มีความเลื่อมใสตั้งใจไปด้วยศรัทธา จิตใจของเราก็ตั้งงามด้วยความสงบ มีความสดชื่น เบิกบานผ่องใส มีความอิมใจ ตอนนี้ จะเดินเท้า ก้าวไปในบุญทุกอียาบส

1.4 กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธตามแผนงานกิจกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างการออกแบบกิจกรรมเชื่อมโยงถึงวิถีชีวิตความเป็นจริง ความรู้ ทักษะคนดีและพฤติกรรม จะมีลักษณะ เป็นไปในเชิงสร้างสรรค์เส้นตรง ถ่ายทอดความรู้ผ่านกิจกรรมส่งแก่นิสิต นักศึกษา และนักเรียน จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ซึ่งการถ่ายทอดกิจกรรมวิถีพุทธนั้น จะสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับรูปแบบการถ่ายทอดและระยะเวลา ความรู้นั้น ก็จะมีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมตามที่ผู้จัดคาดหวังไว้

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา 2) เพื่อพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 3) เพื่อพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 4) เพื่อสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 5) เพื่อขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 6) เพื่อบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการวิจัย เน้นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย มีการจัดกระบวนการวิจัยด้วยการถอดบทเรียนและการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการปฏิบัติการร่วมกันในพื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยใช้กระบวนการตามวงจรเดมมิง (PDCA) เป็นเครื่องมือในการดำเนินงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แนวคำถามในการสัมภาษณ์ และแบบประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเอกสาร การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และแจกแบบประเมิน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และวิเคราะห์ผลทางสถิติด้วยการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา และประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ด้วยสถิติพื้นฐาน หาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

5.1 สรุปผลวิจัย

5.1.1 แนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

การพัฒนานวัตกรรมการศึกษา และการมีความร่วมมือกับภาครัฐ องค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ โดยมีพื้นที่นวัตกรรมการศึกษานำร่อง เป็นพื้นที่พิเศษด้านการศึกษาที่เอื้อให้คนในพื้นที่ทุกภาคส่วน เพื่อตอบโจทย์คุณภาพการศึกษาของผู้เรียน จากการวิเคราะห์สังเคราะห์นวัตกรรมการศึกษา โดยใช้คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถานที่พัฒนาองค์ความรู้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะครุศาสตร์ เป็นสถาบันการศึกษาให้การศึกษแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไป เน้นการเรียนการสอนแบบบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดศักยภาพการศึกษา พัฒนาคุณภาพชีวิต และสร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมได้ คณะครุศาสตร์ ซึ่งมีพันธกิจหลักคือ สร้างบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพ โดยเฉพาะครู ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในการพัฒนาผู้เรียน ครูจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาด้านสื่อการสอน เทคนิค และวิธีการใหม่ ๆ โดยนำหลักพุทธธรรมมาพัฒนาเป็นเครื่องการสอนและการพัฒนานวัตกรรมการศึกษาโมเดลต้นแบบ (MCU Model)

คณะครุศาสตร์ ได้พัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้กิจกรรมวิถีพุทธ และเป็นศูนย์กลางถ่ายทอดกิจกรรมต่าง ๆ เปรียบเสมือนชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีครู โรงเรียน และชุมชน ดังนั้นบริบทของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จึงมีหลักสำคัญในการสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน 2) กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐาน 3) กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญสำหรับเยาวชน และ 4) กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ โดยการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือในการเชื่อมโยงองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น หลักในการสร้างโรงเรียนต้นแบบการเรียนรู้ ต้องให้โรงเรียน และชุมชนมีส่วนร่วมถึงปัญหาต่าง ๆ และความต้องการโดยเรียงลำดับความสำคัญทำให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา และเพิ่มศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือในชุมชน ตลอดจนการสร้างเครือข่าย ในการเชื่อมโยงความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นวัตกรรมการศึกษาแนวใหม่

กิจกรรมวิถีพุทธ 4 กิจกรรม เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมแนวความคิดสร้างสรรค์ด้านการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้วิถีพุทธคือ “กิน อยู่ ดู ฟังเป็น” แนววิถีพุทธ ทั้งนี้กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนนวัตกรรมการศึกษา ต้องสร้างและพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาอย่างเป็นองค์รวม ในการเปลี่ยนแปลงพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาในทิศทางเดียวกันด้วยเครื่องมือนวัตกรรมการศึกษาและหลักพุทธธรรมเข้าด้วยกันเกิดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการเชื่อมโยงสู่หลักไตรสิกขา คณะผู้วิจัยได้นำพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา สนทนากลุ่มย่อย เพื่อยืนยันพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาถ่ายทอดสู่โรงเรียนและชุมชนพัฒนาเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

5.1.2 การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ณ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีรายละเอียด ดังนี้

1. บริบทพื้นที่ พบว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน พื้นที่ตั้งอยู่ในแถบชานเมืองท่ามกลางพื้นที่เกษตรกรรม และมีวิทยาลัยเขต วิทยาลัยสงฆ์ หน่วยวิทยบริการ กระจายอยู่ทั่วประเทศ บางแห่งมีพื้นที่กว้างขวางตั้งอยู่ในพื้นที่ชนบทและป่าไม้ ได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากคณะสงฆ์และประชาชนทั่วไปให้เปิดการศึกษาเพื่อพัฒนาคณะสงฆ์และประชาชนทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ รวมทั้งมีพันธมิตรเครือข่ายร่วมกับมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาในต่างประเทศ

2. กระบวนการเรียนการสอนและการเรียนรู้วิถีพุทธ พบว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีการบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ มีชื่อเสียงและเกียรติคุณทางด้านการจัดการศึกษาและบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ มีหลักสูตรการจัดการศึกษามีเนื้อหาสาระครอบคลุมวิชาการด้านพระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และการสร้างความสมานฉันท์ทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรม การประสานความร่วมมือในการจัดการศึกษา การประชุมสัมมนาวิชาการด้านพระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ

3. กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงวิถีพุทธ พบว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ โดยการจัดให้มีการนำพื้นที่ของมหาวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ หน่วยวิทยบริการในส่วนภูมิภาค จัดสรรพื้นที่ในมหาวิทยาลัยเพื่อ

พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ โดยอาศัยความร่วมมือในลักษณะพหุภาคีกับมูลนิธิโครงการหลวง บริษัทธุรกิจด้านการเกษตรอินทรีย์ในฐานะหน่วยงานการให้คำปรึกษาและการสนับสนุน และการจัดครูอาจารย์หรือวิทยากรผู้เชี่ยวชาญทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน ในการเสริมหลักสูตรการเรียนรู้หลักเศรษฐศาสตร์วิถีพุทธให้แก่นิสิตและประชาชนทั่วไป

4. กิจกรรมการฝึกสติภาวนาวิถีพุทธ พบว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา และทุกหลักสูตรได้มีการบรรจุรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนในทุกหลักสูตร และการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมแก่นิสิตทั้งในระดับอุดมศึกษาและบัณฑิตศึกษาเป็นประจำทุกปี

5. กิจกรรมวัฒนธรรม/มารยาทชาวพุทธ พบว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีการจัดกิจกรรมระลึกถึงบูรพาจารย์ มุทิตาสักการะอาจารย์และบุคคลที่ท่านุคุณประโยชน์ให้กับมหาวิทยาลัย การสอนมารยาทชาวพุทธในเรื่องการประพฤติปฏิบัติตนแก่นิสิตทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ การประกาศยกย่องและมอบเข็มเกียรติคุณแก่บุคคลที่ท่านุคุณประโยชน์ต่อมหาวิทยาลัยและพระพุทธศาสนา

6. นวัตกรรมครุติศรีครุศาสตร์ พบว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีการบริหารจัดการบุคลากรตามหลักธรรมาภิบาล และการพัฒนาครูบาอาจารย์ตามหลักคุณธรรม หลักสัปปุริสธรรม และหลักกัลยาณมิตรในการจัดการเรียนการสอน

5.1.3 องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

การจัดพื้นที่การเรียนรู้วิถีพุทธที่เป็นนวัตกรรมต้องมีการจัดด้านกายภาพ จัดสภาพใกล้ชีวิต ธรรมชาติ ชวนมีจิตใจสงบและส่งเสริมการบริหารจิต เจริญปัญญา ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต จัดกิจกรรมที่บูรณาการไตรสิกขาโดยเน้น การกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะรู้คุณค่าแท้ ด้านการสอนมีหลักสูตรสถานศึกษาและจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างชัดเจน ต่อเนื่อง ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ส่งเสริมวัฒนธรรม แสวงหาปัญญา มีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกันทุกคน พยายามปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ด้านการบริหารจัดการ ร่วมกับผู้ปกครองและชุมชนพัฒนานักเรียนและพัฒนาซึ่งกันและกัน

การจัดการเรียนการสอนวิถีพุทธมีการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่เน้นการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน ต่อเนื่องสม่ำเสมอ การจัดการเรียนรู้ให้บูรณาการสู่การปฏิบัติ โดยการนำความคิดของพุทธธรรมเป็นฐานเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาตนเองและผู้อื่น กระบวนการเรียนรู้มีลักษณะ สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น โดยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านร่างกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) มุ่งให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ กิน อยู่ ดี ฟัง เป็น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีเมตตา การกิน อยู่เป็น เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตอยู่อย่างเหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้หรือการ ดูเป็น เอาประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา การบริหารจัดการ การเจริญปัญญาโดยบูรณาการกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการแนะนำวิถีพุทธ การให้คำปรึกษาแนะนำโดยยึดหลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติและแก้ไขปัญหา เช่น กิจกรรมโฮมรูม กิจกรรมหน้าเสาธง เป็นต้น

องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธประกอบไปด้วยพื้นที่ที่มีกิจกรรมเรียนรู้วิถีพุทธ ใน 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงที่ก่อให้เกิดความคุ้มค่าของทรัพยากรน้ำ

และความยั่งยืนของการผลิตอาหาร 2) กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้สติเป็นฐานพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพและมีจิตใจเข้มแข็งสงบสุข การใช้ปัญญาเป็นฐานก่อให้เกิดความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิด แก้ปัญหาได้อย่างแยบคาย 3) กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธตามแผนงานกิจกรรม

5.1.4 การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

คำว่าพุทธนวัตกรรมการศึกษา หมายถึง การนำพระธรรมมาเพื่อพัฒนาวิถีชีวิตได้อย่างยั่งยืน โดยสัมพันธ์กับการศึกษา เพราะสถาบันการศึกษา หรือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นสถานศึกษาที่ให้การศึกษาทางโลกทางธรรม เนื่องจากมหาวิทยาลัย ไม่ได้ให้แค่การศึกษาอย่างเดียว แต่ให้ทั้งบรรยากาศ วิธีการใช้ชีวิต นอกจากนี้การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องให้การศึกษาในหลาย ๆ ทาง ต้องเป็นการศึกษาที่ทำให้คนรู้จักคิด กิน อยู่ พุดเป็นตามหลักโยนิโสมนิการ มีเหตุผล ย่อมสามารถเข้าถึงต้นเหตุของปัญหาได้ เพราะสถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้และพัฒนาไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อมถ่อมตน ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตา กรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อครูด้วยกัน และสถานศึกษาส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น

บรรยากาศพุทธนวัตกรรมการศึกษาเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ เอื้ออาทร เป็นกัลยาณมิตรต่อกันส่งเสริมทั้งวัฒนธรรมเมตตา และวัฒนธรรมแสวงปัญญา สร้างความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการร่วมกัน ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งครูและผู้บริหารเพียรพยายาม สนับสนุนโดยลักษณะต่าง ๆ และการปฏิบัติตนเอง สถานศึกษาวิเคราะห์จัดจุดเน้นหรือรูปแบบรายละเอียดส่งเสริมการจัดกิจกรรมวิถีพุทธตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา จะมีจุดเน้นและรายละเอียด รูปแบบ ที่แตกต่างกันได้ บางสถานศึกษาเน้นประยุกต์ในระดับกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับคณะครุศาสตร์กำลังดำเนินการ ภาพอันงดงามของกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้วิถีพุทธเป็นภาพที่สะท้อนถึงการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการเรียนการสอนและส่งเสริมให้ดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักไตรสิกขามาใช้ในการพัฒนา ผู้เรียน และแสดงถึงความพยายามนำหลักพุทธธรรมต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการ “สร้างเครือข่ายพุทธนวัตกรรมการศึกษา” สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนรู้จากกิจกรรมการพัฒนาการทั้ง 4 ด้านคือ

1. เครือข่ายด้านสังคม ได้ฝึกฝนมารยาทไทย การอยู่ร่วมกัน การปฏิบัติตนต่อผู้อื่น การเจรจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ กล่าวขอบคุณ และกล่าวคำว่าขอโทษ การกราบผู้ใหญ่ การแบ่งปันและความอดทนต่าง ๆ

2. เครือข่ายด้านใจ การฝึกฝนจิตใจ ให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน โดยการสมาธิ แผ่เมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายตลอดถึงเจ้ากรรมนายเวร ปฏิบัติ เริ่มฝึกจิตใจแบบง่าย ๆ ด้วยการเดินจงกรม นั่งสมาธิ ฝึกความสงบ ดูลมหายใจ ลมหายใจออก สอนให้กตัญญูกตเวทต่อผู้มีพระคุณ เช่น พ่อ แม่ ครู ปลูกฝังความเมตตา ฝึกให้เห็นความงามของธรรมชาติ ฝึกการอยู่ร่วมกันแบบง่าย ๆ คือการปฏิบัติธรรมกัน

3. เครือข่ายด้านสติปัญญา สอนให้รู้จักพิจารณาว่า อะไรคือสิ่งที่มีประโยชน์ต่อตนเองและประโยชน์ต่อสังคมได้ เช่น ฝึกให้เด็กทานข้าวร่วมกันแบบง่าย ๆ อาจจะเป็นข้าวกล้อง สอนให้เด็กเรียนรู้การบันการใช้ชีวิตแต่ละวัน ฝึกสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงธรรมชาติ สรุปลักษณะแต่ละช่วงกิจกรรมที่เกิดขึ้น เด็กได้มีส่วนร่วมมากน้อยแค่ไหน ซึ่งจะ让孩子เข้ามามีกิจกรรมเหล่านี้ใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือการพัฒนาด้านสติปัญญา

4. เครือข่ายด้านร่างกาย พัฒนากล้ามเนื้อด้วยกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เช่น กิจกรรมการทำเกษตร การรักษาสีงแวดล้อมผ่านรูปแบบการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทสังคม ศาสนาวัฒนธรรมไทย เพื่อให้เด็กมีวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ดีและการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข

5.1.5 การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ควรมีการขับเคลื่อนทั้งในเชิงนโยบาย เชิงพื้นที่ การขับเคลื่อนการจัดกิจกรรม และการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี

1) การขับเคลื่อนเชิงนโยบาย พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เป็นการนำร่องการส่งเสริมการบริหารและการจัดการการเรียนรู้วิถีพุทธ ให้อิสระ มีความคล่องตัวในการคิดค้นและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา ลดความเหลื่อมล้ำ และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการที่เน้นการพัฒนาการจัดการศึกษาร่วมกันของทุกภาคส่วนในพื้นที่ จะต้องเร่งขับเคลื่อนการดำเนินการให้เห็นเป็นรูปธรรม การจัดการศึกษาตอบโจทย์ผู้เรียน สถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน และคนในพื้นที่ โดยสถานศึกษานำร่องและหน่วยงานทางการศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ สร้างสิ่งใหม่ให้เหมาะสมกับพื้นที่ และสามารถเป็นตัวอย่าง เป็นโมเดลต้นแบบของการแก้ไขปัญหากระบวนการศึกษา จากฐานทุนเดิมที่มีสู่การยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา และลดความเหลื่อมล้ำในสังคมได้จริง

2) การขับเคลื่อนเชิงพื้นที่ด้วยกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ ทั้งทางด้านความประพฤติ ศิล สมาธิ ปัญญา เพื่อความเจริญงอกงามทุกขั้นตอนของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกิน อยู่ ดู ฟัง ในชีวิตประจำวันที่มีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนจนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เจริญสืบต่อไป และเนื่องจากพุทธศาสนามีหลักการพัฒนาว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะฝึกฝนและพัฒนาตนได้ ประกอบกับวิเคราะห์ผู้เรียนว่ามีสติปัญญา อุปนิสัย ความพร้อม และภูมิหลังที่แตกต่างกัน การพัฒนาจึงเน้นที่ตัวผู้เรียนแต่ละคนเป็นสำคัญโดยมีการบูรณาการกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีส่วนร่วมเกษตรวิถีพุทธ หรือทำการเกษตรไม่รบกวนธรรมชาติ แต่อาศัยธรรมชาติจัดการกันเองเพื่อให้ได้ปัจจัยในการดำรงชีพอย่างพอเพียง เช่น จากการทำเกษตรที่ปรับสวนยางเป็นปายาง นาข้าวไม่ไถพรวน ใช้ความได้เปรียบของทรัพยากร ความหลากหลายทางชีวภาพบริการจัดการโดยพึ่งพาตนเอง อยู่ได้อย่างมีความสุข การจัดพื้นที่การเรียนรู้วิถีพุทธที่เป็นนวัตกรรมต้องมีการจัดด้านกายภาพ จัดสภาพใกล้ชีวิตธรรมชาติ ชวนมีจิตใจสงบและส่งเสริมการบริหารจิต เจริญปัญญา ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต จัดกิจกรรมที่บูรณาการไตรสิกขาโดยเน้น การกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะรู้คุณค่าแท้ ด้านการสอน มีหลักสูตรสถานศึกษาและจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างชัดเจน ต่อเนื่อง ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ส่งเสริมวัฒนธรรม แสวงหาปัญญา มีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกันทุกคน พยายามปฏิบัติตนเป็น

ตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ด้านการบริหารจัดการร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน พัฒนานักเรียน และพัฒนาซึ่งกันและกัน

3) การขับเคลื่อนด้วยกิจกรรม ได้แก่

กิจกรรมที่ 1 กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน

กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธด้วยกระบวนการไตรสิกขา โดยใช้สติเป็นฐาน ใช้ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐาน

กิจกรรมที่ 3 กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ

กิจกรรมที่ 4 กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ

4) การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ออกแบบแอปพลิเคชัน เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้กิจกรรมผ่านแอปพลิเคชัน นำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาเป็นเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ช่วยให้การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเกิดผลสำเร็จได้ง่ายขึ้น หลักคิดการนำเทคโนโลยีดิจิทัล มาผนวกรวมกับแนวทางการขับเคลื่อนนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จะถูกนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการพัฒนาแพลตฟอร์ม การสร้างแอปพลิเคชัน โดยนำกิจกรรมต่าง ๆ วางไว้ในแอปพลิเคชัน มีการอัปเดตข้อมูลจากพื้นที่ต่าง ๆ การเผยแพร่นวัตกรรมใหม่ ๆ การแก้ปัญหาสังคมหรือสิ่งแวดล้อม เช่น การสร้างแอปพลิเคชันที่เป็นศูนย์กลางในการให้ข้อมูลในการคัดแยกขยะ รวมถึงสามารถเชื่อมโยงกลุ่มผู้รับซื้อของเก่ากับกลุ่มผู้ที่ต้องการขายของเหลือใช้ที่จะช่วยให้สะดวกสบายมากขึ้น ซึ่งภายในแอปพลิเคชันประกอบด้วย ระบบการนัดหมายและการวางแผนการให้บริการระหว่างกลุ่มผู้รับซื้อและกลุ่มผู้ขาย ระบบการตรวจสอบราคาซื้อขาย การสะสมคะแนน ตลอดจนข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการคัดแยกขยะประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ขยะอันตราย วัสดุรีไซเคิล และขยะทั่วไป ด้วยวิธีที่ปลอดภัยและเหมาะสม อีกทั้งยังช่วยแก้ปัญหาการคัดแยกขยะตามชุมชนได้

แอปพลิเคชันระบบการบริหารจัดการน้ำ กระบวนการออกแบบและวางแผนระบบฐานข้อมูลสารสนเทศเชิงพื้นที่ เช่น ข้อมูลการตรวจวัดทางสถิติด้านทรัพยากรแหล่งน้ำ แผนผังการบริหารจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำ การบำบัดน้ำเสีย เป็นต้น เพื่อการวางแผนและออกแบบการดำเนินงานที่สามารถจัดสรรการใช้ประโยชน์ด้านทรัพยากรน้ำในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

แอปพลิเคชันสำหรับสร้างเกษตรกรรายย่อย ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อย ได้แก่ การวางแผนการผลิต กระบวนการเพาะปลูกพืชตามมาตรฐาน เป็นต้น ตลอดจนการวิเคราะห์ข้อมูลกิจกรรมทางการเกษตรวิถีพุทธ

แอปพลิเคชันส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีพุทธ การเข้าเยี่ยมชม การเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เกษตรพอเพียง ตามพื้นที่นวัตกรรมในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมรายได้ให้กับชุมชน

ผู้วิจัยสรุปว่า การพัฒนาการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธในสถานศึกษานั้น มีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของสภาพปัจจุบัน และให้เข้ากับการบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและสามารถนำไปใช้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสถานศึกษากับยุคปัจจุบัน และพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ควรมีรูปแบบการเรียนการสอนนั้น ควรดำเนินการให้มีการเข้าถึงง่ายจากทุกกลุ่มบุคคล โดยมีการวางแผนในการจัดการเรียนการสอน ดำเนินการตามแผน และจัดให้มีการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ คณะผู้วิจัยลองไปศึกษาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ

รัชกาลที่ 9 โดยเน้นหาข้าวหาปลาหาเงินหาทอง คือ ทำมาหากินก่อนทำมาค้าขาย โดยการส่งเสริม: การทำไร่นาสวนผสมและการเกษตรผสมผสานเพื่อให้เกษตรกรพัฒนาตนเองแบบเศรษฐกิจพอเพียง การปลูกพืชผักสวนครัวลดค่าใช้จ่าย การทำปุ๋ยหมักปุ๋ยคอกและใช้วัสดุเหลือใช้เป็นปัจจัยการผลิต(ปุ๋ย)เพื่อลดค่าใช้จ่ายและบำรุงดิน การเพาะเห็ดฟางจากวัสดุเหลือใช้ในไร่นา การปลูกไม้ผลสวนหลังบ้าน และไม้ใช้สอยในครัวเรือน การปลูกพืชสมุนไพร ช่วยส่งเสริมสุขภาพอนามัย การเลี้ยงปลาในร่องสวน ในนาข้าวและแหล่งน้ำ เพื่อเป็นอาหารโปรตีนและรายได้เสริม การเลี้ยงไก่พื้นเมืองและไก่ไข่ ประมาณ 10-15 ตัวต่อครัวเรือนเพื่อเป็นอาหารในครัวเรือน โดยใช้เศษอาหาร รำ และปลายข้าวจากผลผลิตการทำนา ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จากการปลูกพืชไร่ เป็นต้น การทำก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์ จะทำพื้นที่ในคณะครุศาสตร์ให้เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธได้อย่างไรต้องลองศึกษาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงและศึกษาดูงานจากเกษตรวิถีพุทธตามที่ต่างๆ นำมาบูรณาการให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้วิถีพุทธอย่างยั่งยืน

5.1.6 การบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

การบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธโดยการบูรณาการ (Integration) นั้นจะมีหน้าที่ในการช่วยทำการประสานให้มีความกลมกลืนกันของแผน กระบวนการ สารสนเทศ การจัดสรรทรัพยากร การปฏิบัติการ ผลลัพธ์ และการวิเคราะห์ การบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เชื่อมโยงพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้หลักศรัทธากับปัญญาผ่าน 4 กิจกรรมทั้ง 6 โรงเรียนเพื่อให้เกิดการประพุดติปฏิบัติตนให้มีทักษะในการดำเนินชีวิต เก่ง ดี มีสุข และสามารถนำหลักธรรมคำสอนที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

การบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธใช้วิธีการบูรณาการ 2 แบบ ได้แก่ บูรณาการเชิงเนื้อหาวิชา และบูรณาการเชิงวิธีการใน 4 กิจกรรม ได้แก่

1.1 กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน การออกแบบการเรียนรู้บนฐานพุทธธรรมใช้กรอบแนวคิดการออกแบบตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยใช้ไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐาน เป็นแกนกลางฐานในการคิดเชื่อมโยงสู่กิจกรรมองค์ความรู้การใช้น้ำอย่างคุ้มค่าวิถีเกษตรยั่งยืน ระบบการเกษตรที่เน้นการเรียนรู้ ความยั่งยืนทางความคิดและสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ โดยเน้นการปรับปรุงบำรุงดิน เคารพต่อ ศักยภาพทางธรรมชาติของ พืช สัตว์ และนิเวศ และพัฒนาองค์ความรู้กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ ด้วยการเจริญสติภาวนา

1.2 กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐาน มีการบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ มีชื่อเสียงและเกียรติคุณทางด้านการศึกษาและการบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ มีหลักสูตรการจัดการศึกษามีเนื้อหาสาระครอบคลุมวิชาการด้านพระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และการสร้างความสมานฉันท์ทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรม การประสานความร่วมมือในการจัดการศึกษา การประชุมสัมมนาวิชาการด้านพระพุทธศาสนาระดับนานาชาติ

1.3 เดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญสำหรับเยาวชน เป็นการพัฒนาจิตใจ การให้ทาน รักษาศีล เจริญสติภาวนาและการเดินจงกรม เกิดเป็นบุญกุศล แต่ข้อสำคัญอยู่ที่จิตใจ แต่เมื่อต้องการให้จิตใจผ่องใส หรือด้วยจิตใจ ที่มีความเลื่อมใสตั้งใจไปด้วยศรัทธา จิตใจของเราก็ตีงามด้วย ความสงบ มีความสดชื่น เบิกบานผ่องใส มีความอึดใจ ตอนนี้ จะเดินเท้า ก้าวไปในบุญทุกอริยาบส

1.4 กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธตามแผนงานกิจกรรม ความสัมพันธ์ระหว่าง การออกแบบกิจกรรมเชื่อมโยงถึงวิถีชีวิตความเป็นจริง ความรู้ ทักษะคติและพฤติกรรม จะมีลักษณะ เป็นไปในเชิงสร้างสรรค์เส้นตรง ถ่ายทอดความรู้ผ่านกิจกรรมส่งเสริม นิสิต นักศึกษา และนักเรียน จะ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ซึ่งการถ่ายทอดกิจกรรมวิถีพุทธนั้น จะสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ หรือไม่ ขึ้นอยู่กับรูปแบบการถ่ายทอดและระยะเวลา ความรู้นั้น ก็จะมีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรม ตามที่ผู้จัดคาดหวังไว้

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 ประเด็นที่ 1 แนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา การพัฒนา นวัตกรรมทางการศึกษา และการมีความร่วมมือกับภาครัฐ องค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ โดยมีพื้นที่ นวัตกรรมศึกษานำร่อง เป็นพื้นที่พิเศษด้านการศึกษาที่เอื้อให้คนในพื้นที่ทุกภาคส่วน เพื่อตอบ โจทย์คุณภาพการศึกษาของผู้เรียน จากกรณีวิเคราะห์สังเคราะห์นวัตกรรมทางการศึกษา โดยใช้คณะ ครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถานที่พัฒนาองค์ความรู้ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะครุศาสตร์ เป็นสถาบันการศึกษาให้การศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนทั่วไป เน้นการเรียนการสอนแบบบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ เกิดศักยภาพการศึกษา พัฒนาคุณภาพชีวิต และสร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมได้ คณะครุศาสตร์ ซึ่งมี พันธกิจหลักคือ สร้างบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพ โดยเฉพาะครูซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในการ พัฒนาผู้เรียน ครูจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาด้านสื่อสารสอน เทคนิคและวิธีการใหม่ ๆ โดยนำหลัก พุทธธรรมมาพัฒนาเป็นเครื่องการสอนและการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาโมเดลต้นแบบ (MCU Model) คณะครุศาสตร์ ได้พัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้กิจกรรมวิถีพุทธ และเป็นศูนย์กลางถ่ายทอดกิจกรรมต่าง ๆ เปรียบเสมือนชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีครู โรงเรียน และ ชุมชน ดังนั้นบริบทของพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา จึงมีหลักสำคัญในการสร้างชุมชนต้นแบบของ การเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน 2) กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐาน 3) กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ สำหรับเยาวชน และ 4) กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ โดยการสร้างเครือข่ายและความ ร่วมมือในการเชื่อมโยงองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น หลักในการสร้างโรงเรียนต้นแบบการเรียนรู้ ต้องให้โรงเรียน และชุมชนมีส่วนร่วมถึงปัญหาต่าง ๆ และความต้องการโดยเรียงลำดับความสำคัญ ทำให้เกิดความเข้มแข็งทางการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา และเพิ่มศักยภาพของภูมิปัญญา ท้องถิ่นหรือในชุมชน ตลอดจนการสร้างเครือข่าย ในการเชื่อมโยงความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ นวัตกรรมการศึกษาแนวใหม่ กิจกรรมวิถีพุทธ 4 กิจกรรม เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมแนวความคิด สร้างสรรค์ด้านการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้วิถีพุทธคือ “กิน อยู่ ดู ฟังเป็น” แนววิถีพุทธ ทั้งนี้ กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนนวัตกรรมทางการศึกษา ต้องสร้างและพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา อย่างเป็นองค์รวม ในการเปลี่ยนแปลงพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษาในทิศทางเดียวกันด้วยเครื่องมือ นวัตกรรมทางการศึกษาและหลักพุทธธรรมเข้าด้วยกันเกิดการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการเชื่อมโยงสู่หลัก ไตรสิกขา คณะผู้วิจัยได้นำพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา สนทนากลุ่มย่อย เพื่อยืนยัน พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาถ่ายทอดสู่โรงเรียนและชุมชนพัฒนาเป็นชุมชนแห่งการ

เรียนรู้ โดยผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พรทิพย์ ไชยโส** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมสมรรถนะด้านการประเมินการเรียนรู้ของนิสิตครูเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน” ผลการวิจัย พบว่า นวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนแบบ 3S2E Model ที่เน้นกระบวนการคิด มี 5 ขั้นตอน (กระตุ้นความสนใจ, สืบเสาะหาคำตอบ, สรุปผล, ขยายความรู้, ประเมินผล) ได้รับการพัฒนาเป็นคู่มือสำหรับอาจารย์และเอกสารเรียนรู้สำหรับนักศึกษา โดยแบ่งเป็น 9 หน่วยการเรียนรู้ ใช้เวลาสอนหน่วยละ 3 ชั่วโมง ผลการใช้นวัตกรรมพบว่า นักศึกษากว่า 50% มีสมรรถนะด้านการประเมินในระดับดีมาก และกว่า 90% ผ่านเกณฑ์ 60% โดยมีสมรรถนะด้านการประเมินที่พัฒนา 9 ด้าน อาจารย์และนักศึกษาส่วนใหญ่เห็นว่าคู่มือและกิจกรรมมีความเหมาะสมและเป็นประโยชน์¹

5.2.2 ประเด็นที่ 2 การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ณ คณะครูศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กระบวนการเรียนการสอนและการเรียนรู้วิถีพุทธ มีการบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ มีชื่อเสียงและเกียรติคุณทางด้านการจัดการศึกษาและการบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ มีหลักสูตรการจัดการศึกษามีเนื้อหาสาระครอบคลุมวิชาการด้านพระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และการสร้างความสมานฉันท์ทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรม การประสานความร่วมมือในการจัดการศึกษา การประชุมสัมมนาวิชาการด้านพระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ กิจกรรมเศรษฐกิจศาสตร์วิถีพุทธ นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ กิจกรรมการฝึกสติภาวนาวิถีพุทธ มีหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา และทุกหลักสูตรได้มีการบรรจุรายวิชาธรรมภาคปฏิบัติ เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนในทุกหลักสูตร และการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมแก่นิสิตทั้งในระดับอุดมศึกษาและบัณฑิตศึกษาเป็นประจำทุกปี กิจกรรมวัฒนธรรม/มารยาทชาวพุทธ มีการจัดกิจกรรมระลึกถึงบูรพาจารย์มุทิตาสักการะอาจารย์และบุคคลที่ทำความคุณประโยชน์ให้กับมหาวิทยาลัย การสอนมารยาทชาวพุทธในเรื่องการประพฤติปฏิบัติตนแก่นิสิตทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ การประกาศยกย่องและมอบเข็มเกียรติคุณแก่บุคคลที่ทำความคุณประโยชน์ต่อมหาวิทยาลัยและพระพุทธศาสนา

จากผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ **เสาวภา ไททยวัฒน์ และคณะ** ได้ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงในชีวิตของสังคมเมืองกับการสร้างรูปแบบศรัทธาการมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย : กรณีศึกษาวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม” พบว่า วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามเป็นวัดสำคัญที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของศิลปกรรมไทยและการผสมผสานศิลปะตะวันตก โดยมีการนำหินอ่อนจากอิตาลีมาใช้ในการก่อสร้างอาคารต่าง ๆ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของวัดแห่งนี้ นอกจากนี้ วัดเบญจมบพิตรฯ ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และ

¹พรทิพย์ ไชยโส, “การพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมสมรรถนะด้านการประเมินการเรียนรู้ของนิสิตครูเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน”, *รายงานวิจัย*, (นักวิชาการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2556), บทคัดย่อ.

วัฒนธรรมที่สำคัญของเขตดุสิต ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของวัดและประชาชนในการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม²

5.2.3 ประเด็นที่ 3 องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ประกอบไปด้วยพื้นที่ที่มีกิจกรรมเรียนรู้วิถีพุทธ ใน 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงที่ก่อให้เกิดความคุ้มค่าของทรัพยากรน้ำ และความยั่งยืนของการผลิตอาหาร 2) กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้สติเป็นฐานพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพและมีจิตใจเข้มแข็งสงบสุข การใช้ปัญญาเป็นฐานก่อให้เกิดความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิด แก้ปัญหาได้อย่างแยบคาย 3) กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธตามแผนงานกิจกรรม สอดคล้องกับ **เสาวภา ไพทยวัฒน์ และคณะ** การเปลี่ยนแปลงในชีวิตของสังคมเมืองกับการสร้างรูปแบบศรัทธาการมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย : กรณีศึกษาวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามพบว่า วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามเป็นแหล่งการเรียนรู้ศิลปกรรมไทยและพระพุทธศาสนาโดยวัดแห่งนี้เป็นศูนย์รวมในการสร้างความวิจิตรพิสดารให้กับคนไทยในยุคที่ผ่านมาเกี่ยวกับพุทธศิลปกรรมไทยจิตรกรรมไทยประติมากรรมไทยการจัดพิพิธภัณฑ์การนำความรู้แบบตะวันตกมาใช้ในการสร้างจุดเด่นโดยใช้หินอ่อนจากประเทศอิตาลีโดยที่อาคารสถานที่ทั้งหมดเป็นศิลปกรรมซึ่งกล่าวได้ว่าวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามเป็นต้นแบบในการเปิดพื้นที่ใหม่ด้วยการนำศิลปกรรมของโลกตะวันตกมาผสมกลมกลืนกับศิลปกรรมไทยและนำมิติทางวัฒนธรรมมาอธิบายการอยู่ร่วมกันของคนระหว่างโลกตะวันตกกับโลกตะวันออก ซึ่งวัดเองก็ได้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่เขตดุสิต ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของวัด และประชาชน³

5.2.4 ประเด็นที่ 4 การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนรู้จากกิจกรรมการพัฒนาทั้ง 4 ด้านคือ

1. เครือข่ายด้านสังคม ได้ฝึกฝนมารยาทไทย การอยู่ร่วมกัน การปฏิบัติตนต่อผู้อื่น การเจรจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ กล่าวขอบคุณ และกล่าวคำว่าขอโทษ การกราบผู้ใหญ่ การแบ่งปันและความอดทนต่าง ๆ

2. เครือข่ายด้านใจ การฝึกฝนจิตใจ ให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน โดยการสมาธิ แผ่เมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายตลอดถึงเจ้ากรรมนายเวร ปฏิบัติ เริ่มฝึกจิตใจแบบง่าย ๆ ด้วยการเดินจงกรม นั่งสมาธิ ฝึกความสงบ ดูลมหายใจ ลมหายใจออก สอนให้กตัญญูกตเวทต่อผู้มีพระคุณ เช่น พ่อ แม่ ครู ปลูกฝังความเมตตา ฝึกให้เห็นความงามของธรรมชาติ ฝึกการอยู่ร่วมกันแบบง่าย ๆ คือการปฏิบัติธรรมกัน

²เสาวภา ไพทยวัฒน์ และคณะ, “การเปลี่ยนแปลงในชีวิตของสังคมเมืองกับการสร้างรูปแบบศรัทธาการมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย : กรณีศึกษา วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2553), หน้า 54 - 55.

³เสาวภา ไพทยวัฒน์ และคณะ, “การเปลี่ยนแปลงในชีวิตของสังคมเมืองกับการสร้างรูปแบบศรัทธาการมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย : กรณีศึกษา วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2553), หน้า 54 - 55.

3. เครือข่ายด้านสติปัญญา สอนให้รู้จักพิจารณาว่า อะไรคือสิ่งที่มีประโยชน์ต่อตนเองและประโยชน์ต่อสังคมได้ เช่น ฝึกให้เด็กทานข้าวร่วมกันแบบง่าย ๆ อาจจะเป็นข้าวกล้อง สอนให้เด็กเรียนรู้การบันการใช้ชีวิตแต่ละวัน ฝึกสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงธรรมชาติ สรุปลักษณะแต่ละช่วงกิจกรรมที่เกิดขึ้น เด็กได้มีส่วนร่วมมากน้อยแค่ไหน ซึ่งจะ让孩子เข้ามามีกิจกรรมเหล่านี้ใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือการพัฒนาด้านสติปัญญา

4. เครือข่ายด้านร่างกาย พัฒนากล้ามเนื้อด้วยกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เช่น กิจกรรมการทำการเกษตร การรักษาสีงแวดล้อมผ่านรูปแบบการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทสังคม ศาสนาวัฒนธรรมไทย เพื่อให้เด็กมีวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ดีและการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข

โดยประเด็นเครือข่ายทั้ง 4 ด้านสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ปวีรรต สมนึก** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัตกรรมการเรียนการสอนโดยใช้สื่อวีดิทัศน์เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง “ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว” ผลการวิจัยพบว่าการสอนด้วยสื่อวีดิทัศน์มีประสิทธิภาพมากกว่าการสอนแบบดั้งเดิม โดยนักศึกษาที่เรียนด้วยวีดิทัศน์มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และมีความพึงพอใจต่อการสอนในระดับมาก อย่างไรก็ตาม การสอนแบบดั้งเดิมก็มีข้อดีคือใช้เวลา น้อยกว่า เหมาะกับการสอนนักศึกษาจำนวนมาก และถ่ายทอดเนื้อหาได้มาก แต่ผู้เรียนมีบทบาทน้อย และขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้สอนในการดึงดูดความสนใจ⁴

5.2.5 ประเด็นที่ 5 การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ควรมีการขับเคลื่อนทั้งในเชิงนโยบาย เชิงพื้นที่ การขับเคลื่อนการจัดกิจกรรม และการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี 1) การขับเคลื่อนเชิงนโยบาย 2) การขับเคลื่อนเชิงพื้นที่ด้วยกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ ทั้งทางด้านความประพฤติ ศิล สมาธิ ปัญญา เพื่อความเจริญงอกงามทุกขั้นตอนของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกิน อยู่ ดู ฟัง ในชีวิตประจำวันที่มีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ 3) การขับเคลื่อนด้วยกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมที่ 1 กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืนกิจกรรมที่ 2 กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธด้วยกระบวนการไตรสิกขา โดยใช้สติเป็นฐาน ใช้ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐาน กิจกรรมที่ 3 กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ กิจกรรมที่ 4 กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ 4) การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ออกแบบแอปพลิเคชัน เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ กิจกรรมผ่านแอปพลิเคชัน นำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาเป็นเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ช่วยให้การสร้างเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเกิดผลสำเร็จได้ง่ายขึ้น หลักคิดการนำเทคโนโลยีดิจิทัล มาผนวกรวมกับแนวทางการขับเคลื่อนนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จะถูกนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการพัฒนาแพลตฟอร์ม การสร้างแอปพลิเคชัน โดยนำกิจกรรมต่าง ๆ วางไว้ในแอปพลิเคชัน การพัฒนาการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธในสถานศึกษานั้น มีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของสภาพปัจจุบัน และให้เข้ากับการกระบวนการการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและสามารถนำไปใช้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสถานศึกษากับยุคปัจจุบัน และพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ควรมีรูปแบบการเรียนการสอนนั้น ควรดำเนินการให้มีการเข้าถึงง่ายจาก

⁴ปวีรรต สมนึก, ภูการพัฒนาวัตกรรมการเรียนการสอนโดยใช้สื่อวีดิทัศน์เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง “ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว”, วารสารการท่องเที่ยวนานาชาติ, ปีที่ 11 ฉบับที่ 1/2558.

ทุกกลุ่มบุคคล โดยมีการวางแผนในการจัดการเรียนการสอน ดำเนินการตามแผน และจัดให้มีการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ คณะผู้วิจัยลงไปศึกษาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของรัชกาลที่ 9 โดยเน้นหาข้อหาพลาดก่อนหาเงินหาทอง

จากผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระศักดิ์ กิ่งพุ่ม** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอนแบบผสมผสาน วิชา นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์การกีฬา ของผู้เรียนระดับปริญญาตรีสถาบันการพลศึกษา” ผลการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนบนเว็บแบบผสมผสาน สรุปได้ดังนี้ 1. รูปแบบการเรียนฯ มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ, วัตถุประสงค์, วิธีการ/กิจกรรม, และการวัด/ประเมินผล 2. นักศึกษาที่เรียนตามรูปแบบฯ มีคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ และเห็นว่ารูปแบบฯ มีความเหมาะสมในระดับมาก และ 3. ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินแล้วเห็นว่ารูปแบบฯ มีความเหมาะสมในระดับดีมาก⁵ และสอดคล้องกับ **อัจตรา ประเสริฐสิน และคณะ** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการจัดการนวัตกรรมทางการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนและการทำวิจัยของครู” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดการนวัตกรรมทางการศึกษาเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนและการทำวิจัยของครูมี 7 ด้าน ได้แก่ การจัดการอบรมความรู้ การสนับสนุนอุปกรณ์และเทคโนโลยี การจัดเวทีนำเสนอผลงาน การส่งเสริมการใช้นวัตกรรมในชั้นเรียน การจัดสรรงบประมาณ การกำหนดจำนวนนักเรียนให้เหมาะสมกับสื่อ และการสร้างแรงจูงใจให้ครูสร้างนวัตกรรม⁶

5.2.6 ประเด็นที่ 6 การบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อิทธิพล โดยการบูรณาการ (Integration) นั้นจะมีหน้าที่ในการช่วยทำการประสานให้มีความกลมกลืนกันของแผน กระบวนการสารสนเทศ การจัดสรรทรัพยากร การปฏิบัติการ ผลลัพธ์ และ การวิเคราะห์ การบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อิทธิพล เชื่อมโยงพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อิทธิพล โดยใช้หลักศรัทธากับปัญญา ผ่าน 4 กิจกรรมทั้ง 6 โรงเรียนเพื่อให้เกิดการประพฤติปฏิบัติตนให้มีทักษะในการดำเนินชีวิต เก่ง ดี มีสุข และสามารถนำหลักธรรมคำสอนที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

การบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้อิทธิพลใช้วิธีการบูรณาการ 2 แบบ ได้แก่ บูรณาการเชิงเนื้อหาวิชา และบูรณาการเชิงวิธีการใน 4 กิจกรรม ได้แก่

1.1 กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน การออกแบบการเรียนรู้นบนฐานพุทธธรรมใช้กรอบแนวคิดการออกแบบตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยใช้ไตรสิกขา ศีลสมาธิ ปัญญาเป็นฐาน เป็นแกนกลางฐานในการคิดเชื่อมโยงสู่กิจกรรมองค์ความรู้การใช้น้ำอย่างคุ้มค่าวิถีเกษตรยั่งยืน ระบบการเกษตรที่เน้นการเรียนรู้ ความยั่งยืนทางความคิดและสิ่งแวดล้อม สังคม

⁵พระศักดิ์ กิ่งพุ่ม, “การพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอนแบบผสมผสานวิชา นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์การกีฬา ของผู้เรียนระดับปริญญาตรีสถาบันการพลศึกษา”, รายงานวิจัย, (นักวิชาการศึกษาลักษณ์สูตรและการเรียนรู้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

⁶อัจตรา ประเสริฐสิน และคณะ, “การศึกษาแนวทางการจัดการนวัตกรรมทางการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนและการทำวิจัยของครู”, แหล่งที่มา <https://ejournals.swu.ac.th/index.php/jlis/article/download/9958/8449/29314> [สืบค้นวันที่ 27 พฤศจิกายน 2565]

เศรษฐกิจ โดยเน้นการปรับปรุงบำรุงดิน เคารพต่อ ศักยภาพทางธรรมชาติของ พืช สัตว์ และนิเวศ และพัฒนาองค์ความรู้กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ ด้วยการเจริญสติภาวนา

1.2 กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐาน มีการบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ มีชื่อเสียงและเกียรติคุณทางด้าน การจัด การศึกษาและการบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ มีหลักสูตรการจัด การศึกษามีเนื้อหาสาระครอบคลุมวิชาการด้านพระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และการ สร้างความสมานฉันท์ทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรม การประสานความร่วมมือในการจัดการศึกษา การประชุมสัมมนาวิชาการด้านพระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ

1.3 กิจกรรมการเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญสำหรับเยาวชน เป็นการพัฒนาจิตใจ การให้ ทาน รักษาศีล เจริญสติภาวนาและการเดินจงกรม เกิดเป็นบุญกุศล แต่ข้อสำคัญอยู่ที่จิตใจ แต่เมื่อ ต้องการให้จิตใจผ่องใส หรือด้วยจิตใจ ที่มีความเลื่อมใสตั้งใจไปด้วยศรัทธา จิตใจของเราที่ตั้งงามด้วย ความสงบ มีความสดชื่น เบิกบานผ่องใส มีความอึดใจ ตอนนี้ จะเดินเท้า ก้าวไปในบุญทุกอุยาส

1.4 กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธตามแผนงานกิจกรรม ความสัมพันธ์ระหว่าง การออกแบบกิจกรรมเชื่อมโยงถึงวิถีชีวิตความเป็นจริง ความรู้ ทัศนคติและพฤติกรรม จะมีลักษณะ เป็นไปในเชิงสร้างสรรค์เส้นตรง ถ่ายทอดความรู้ผ่านกิจกรรมส่งเสริม นิสิต นักศึกษา และนักเรียน จะ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ซึ่งการถ่ายทอดกิจกรรมวิถีพุทธนั้น จะสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ได้ หรือไม่ ขึ้นอยู่กับรูปแบบการถ่าย ทอดและระยะเวลา ความรู้นั้น ก็จะมีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรม ตามที่ผู้จัดคาดหวังไว้

จากผลการวิจัยดังกล่าวเบื้องต้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ **เสาวภา ไพทยวัฒน์ และ คณะ** ได้ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงในชีวิตของสังคมเมืองกับการสร้างรูปแบบศรัทธาการมีส่วนร่วม ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย : กรณีศึกษาวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม” ผลการวิจัย พบว่า วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามเป็นวัดสำคัญที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของ ศิลปกรรมไทยและการผสมผสานศิลปะตะวันตก โดยมีการนำหินอ่อนจากอิตาลีมาใช้ในการก่อสร้าง อาคารต่าง ๆ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของวัดแห่งนี้ นอกจากนี้ วัดเบญจมบพิตรฯ ยังเป็นแหล่ง เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สำคัญของเขตดุสิต ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของวัดและ ประชาชนในการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม โดยมีการบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการ เรียนรู้วิถีพุทธ 2 แบบ ได้แก่ บูรณาการเชิงเนื้อหาวิชา เป็นการนำเสนอเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา ศิลปกรรมไทย และประวัติศาสตร์ของวัดเบญจมบพิตรฯ ที่มีความเชื่อมโยงและ สัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวม เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติควบคู่ไปกับการศึกษาพุทธ ศิลปกรรมที่ปรากฏในวัด หรือการเรียนรู้ประวัติศาสตร์การสร้างวัดควบคู่ไปกับการศึกษาความสำคัญ ของวัดต่อชุมชน และบูรณาการเชิงวิธีการในกิจกรรม เป็นการจัดกิจกรรมที่หลากหลายและส่งเสริม การมีส่วนร่วมของผู้เรียน เช่น การบรรยาย การอภิปราย การศึกษาดูงาน การปฏิบัติธรรม การทำ กิจกรรมกลุ่ม หรือการจัดนิทรรศการ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และซึมซับความรู้ได้อย่างรอบด้านและ ลึกซึ้งยิ่งขึ้น การบูรณาการทั้งสองรูปแบบนี้จะช่วยส่งเสริมให้วัดเบญจมบพิตรฯ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ ครบวงจรและมีประสิทธิภาพ โดยผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทั้งเนื้อหาความรู้และทักษะที่จำเป็นในการ

ดำรงชีวิตตามวิถีพุทธอย่างแท้จริง⁷ และสอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) การทำให้หน่วยย่อยที่มีอยู่ ทั้งหลายที่สัมพันธ์อิงอาศัยซึ่งกันและกันเข้ามาร่วมทำหน้าที่ประสานกลมกลืนให้เป็นองค์รวมหนึ่ง เดียวที่มีความหมายครบถ้วนสมบูรณ์ในตัว⁸

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลวิจัยไปใช้

1. จากผลวิจัยได้การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเป็นการปลูกฝัง อบรมฝึกฝนเยาวชน ตามวิธีการของพระพุทธศาสนา โดยเน้นบูรณาการตามหลักไตรสิกขา อันมี ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐาน เรียนรู้ผ่านการพัฒนา "การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น" มีปัญญาเข้าใจในคุณค่า และการปลูกฝัง การฝึกฝน ให้เยาวชนได้นำหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันจะทำให้เยาวชนมีคุณธรรมนำความรู้ พัฒนาตนเองเต็มตามศักยภาพเป็นคนดี คนเก่งของสังคม ดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

เยาวชนได้เริ่มเดินก้าวแรก ด้วยการพัฒนาจิต สร้างเปี่ยมด้วยศีลธรรม ปลูกฝังดำรงตนอย่างมีวินัย รักษาจิตใจเข้มแข็งอย่างอ่อนโยน และดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข โดยมีการบูรณาการกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน ก้าวเดินบนพื้นฐานของนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จะเป็นบุญต่อตนเองที่จะมีอย่างก้าวที่มั่นคงต่อชีวิต เป็นบุญต่อพ่อแม่ ที่ไม่ต้องมีความทุกข์กาย ทุกข์ใจ และเป็นบุญต่อสังคมที่จะมีเยาวชนซึ่งจะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต ร่วมกันสร้างและพัฒนาชาติ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

2. จากผลการวิจัยสามารถยืนยันคุณภาพการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธโดยการประเมินก่อนและหลังการอบรมถวายความรู้ให้กับผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต นักศึกษา ผู้สนใจซึ่งประเมินถึงความรู้ ความเข้าใจ การพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ใน 3 กิจกรรมหลักมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้และนำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้อื่นในสังคมไทยอย่างยั่งยืน

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรนำชุดองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธสู่การเรียนรู้อื่นในสังคมไทยท่ามกลางภาวะวิกฤติ

⁷เสาวภา ไพทยวัฒน์ และคณะ, “การเปลี่ยนแปลงในชีวิตของสังคมเมืองกับการสร้างรูปแบบศรัทธา การมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย : กรณีศึกษา วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2553), หน้า 54 - 55.

⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : กรมการปกครอง, 2440), หน้า 89.

2. ควรศึกษาต่อยอดชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี

3. ควรศึกษาเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธแบบบูรณาการเชื่อมโยงเศรษฐกิจ สังคมและการพัฒนาประเทศในมิติองค์รวม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. แผนปฏิบัติการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2556.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2556.

_____ .พุทธศาสนาในการพัฒนาสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2553.

กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทยจำกัด, 2551.

ทีศนา แชมมณี. ศาสตร์การสอน:องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2554.

_____ .ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

_____ .ศาสตร์การสอน:องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.

_____ .รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

ปรีชา กันธิยะ. การพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมประชาชน ประจำปี 2550 นำมิติศาสนาไปสู่วิถีชีวิตที่มั่นคงยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2550.

พรพิมล พรพีระชนม์. การจัดการกระบวนการเรียนรู้. สงขลา : เหมการพิมพ์สงขลา, 2550.

พรธณี ช.เจนจิต. จิตวิทยาการเรียนการสอน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : ต้นอ้อแกรมมี, 2538.

พระเทพปริยัติสุธี อาทร อินทปญโญ. การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540.

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม). “วัดพัฒนา” 50. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548.

- พระราชวรมนี (ป.อ. ปยุตต์ ปยุตโต). **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์
พรินต์ติ้ง&พ.2530.
- _____. **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527.
- พิชิต ฤทธิ์จรูญ. **หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : เฮาส์ออฟ
เคอริสท., 2550.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร : ไทยอนุเคราะห์ ไทย,
2536.
- รังสรรค์ บุชยะมา.ศ. **การจัดการการเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 2550.
- ราชบัณฑิตสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ.**, 2542. กรุงเทพมหานคร : บริษัท นาน
มีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, 2546.
- _____. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิริวัฒนา
อินเตอร์พรีน, 2556.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. <https://th.wikipedia.org/> [ออนไลน์วันที่ 1 พฤศจิกายน 2563]
- วิชัย ต้นศิริ. **อุดมการณ์ทางการศึกษาทฤษฎีและภาคปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล.ดร. **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- ศิริบุรณ์ สายโกสมุ. รศ.ดร.. **จิตวิทยาการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542.
- _____. **จิตวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามคลาจารย์. ช่วง วรปญญ. **วัดพัฒนา 50**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงาน
พระพุทธ ศาสนาแห่งชาติ, 2550.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. สังคมไทย : แนวทางวิจัยและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัย
พฤติกรรมศาสตร์, 2535.
- สมาน จิตภิรมย์รัตน์. **“วัดพัฒนา 41”**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541.
- สำลี ทองธิว. **การเผยแพร่นวัตกรรมทางการศึกษาสำหรับผู้บริหารและครูยุคปฏิรูปการศึกษา**.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- สุนันท์ สิ้นธพานนท์. **นวัตกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพของเยาวชน**. พิมพ์ครั้งที่ 4.
กรุงเทพมหานคร: 9119 เทคนิคพรีนติ้ง.2553.
- อัจฉรา จันทร์ฉาย. “นวัตกรรม: ความหมาย ประเภท และความสำคัญต่อการเป็นผู้ประกอบการ”,
2553.ตุลาคม-ธันวาคม **วารสารบริหารธุรกิจ**. 33: 54.
- อาภรณ์ ใจเที่ยง.**หลักการสอน ฉบับปรับปรุง**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์,
2546.

(๒) บทความ/สารสังเขปออนไลน์

กระบวนการพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/soc2/so31-2_1.htm, [12 ส.ค. 2558].

กระบวนการค้นคว้าใหม่ในการพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.slideshare.net/valrom/ss-27120265> [12 ธ.ค. 2558].

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.edu.mcu.ac.th/main/?page_id=1025 [7 พฤศจิกายน 2563].

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, “วัดกับการท่องเที่ยว”, **จุลสารการท่องเที่ยว**, ฉบับปีที่ 11 เล่มที่ 3 (กรกฎาคม – กันยายน 2535).

ทฤษฎีการรับรู้, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://thesis.rru.ac.th/files/pdf> [3 พฤศจิกายน 2560].

นภดล เหลืองภิรมย์, **ทฤษฎีนวัตกรรม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://wordpress.com> [3 พฤศจิกายน 2560].

นวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยีทางการศึกษา (ออนไลน์) สืบค้นเมื่อ 6/05/2560 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/401951>

นวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยีทางการศึกษา (ออนไลน์) สืบค้นเมื่อ 7/05/2560 จาก http://manmanza.blogspot.com/2013_06_01_archive.html

นวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยีสารสนเทศการศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.google.co.th/search?dcr>. [21 ตุลาคม 2560].

แนวคิด ทฤษฎี นวัตกรรมทางการศึกษาที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ (ออนไลน์) สืบค้นเมื่อ 27/05/2561 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/553766>

ปรากฏ เกิดมีสุข, **เทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษา**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.phojae.skn.go.th/Knowledge/pakarn.pdf>. [25 พฤศจิกายน 2560].

ปรีดา ยังสุขสถาพร, (2556), **Innovation System สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ สถาบันเศรษฐกิจสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.nia.or.th/innolinks/page.php?issue>=[25 พฤศจิกายน 2557].

ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ, **เครือข่ายการเรียนรู้.สารานุกรมวิชาชีพครู**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/supoldee/kherux-khay-kar-reiyn-ru>. [25 พฤศจิกายน 2557].

ภาพกระบวนการค้นคว้าใหม่ในการพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.slideshare.net/valrom/55-27120265> [12 ธ.ค. 2558].

ไมเคิล โททาโร, **กระบวนการพัฒนา**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <Http://www.L3NR.ORG/POSTS/373216>, [12 ส.ค. 2558].

วิวรรณ จันทรเทพย์, **ความสำคัญของนวัตกรรม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://pc1554144053.blogspot.com/> ทฤษฎีนวัตกรรม [21 ตุลาคม 2560].

(๓) วิทยานิพนธ์/งานวิจัย :

อลงกรณ์ คูตระกูล. “นวัตกรรมสังคม: กรณีศึกษาโครงการของท้องถิ่นในเขตภาคเหนือของประเทศไทย”. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2553.

๒. ภาษาอังกฤษ

Bardo and Hardman. *Urban Sociology: A Systematic Introduction*. USA.: F.E.Peacock Publisher, 1982.

ภาคผนวก

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล

ที่ อว ๘๐๐๓.๓/ว ๑๗๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔

๘ ธันวาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลประกอบการทำวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดบางชัน

ด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู และคณาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ ได้รับอนุมัติให้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาผลงานของอาจารย์ประจำหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ คณะผู้วิจัย จำนวน ๑๐ รูป/คน มีความจำเป็นต้องลงพื้นที่เก็บข้อมูลประกอบการทำวิจัยในวันอังคารที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔ ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น.เป็นต้นไป ณ โรงเรียนชุมชน วัดบางชัน หมู่ที่ ๘ บ้านบางชัน ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยหน่วยงานของท่านเป็นสถานศึกษาที่เหมาะสมประกอบการเก็บข้อมูลวิจัยดังนั้นทางคณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

หัวหน้าแผนงานวิจัย

ติดต่อประสานงาน :-

- รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู ๐๘ ๑๘๓๘ ๒๔๑๖

- พระสุรชัย สุรชโย,ดร. ๐๘ ๙๐๕๖ ๑๕๘๑

ที่ อว ๘๐๐๓.๓/ว ๑๗๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔

๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลประกอบการทำวิจัย
เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนพระอินทร์ศึกษา (กลุ่มสกุลอุทิศ)

ด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู และคณาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ ได้รับอนุมัติให้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาผลงานของอาจารย์ประจำหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ คณะผู้วิจัย จำนวน ๑๐ รูป/คน แบ่งเป็นพระภิกษุ ๕ รูป และ คฤหัสถ์ ๕ คน มีความจำเป็นต้องลงพื้นที่เก็บข้อมูลประกอบการทำวิจัยในวันพฤหัสบดี ที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๔ ตั้งแต่เวลา ๑๐.๐๐ น.เป็นต้นไป ณ โรงเรียนพระอินทร์ศึกษา (กลุ่มสกุลอุทิศ) หมู่ที่ ๕ ตำบลพยอม อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยหน่วยงานของท่านเป็นสถานศึกษาที่เหมาะสม ประกอบการเก็บข้อมูลวิจัยดังนั้นทางคณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากท่าน ด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

หัวหน้าแผนงานวิจัย

ติดต่อประสานงาน :-

- รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู ๐๘ ๑๘๓๘ ๒๔๑๖

- พระสุรชัย สุรชโย,ดร. ๐๘ ๙๐๕๖ ๑๕๘๑

ที่ อว ๘๐๐๓.๓/ว ๑๗๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔

๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลประกอบการทำวิจัย
เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบางกระดี่

ด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู และคณาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ ได้รับอนุมัติให้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาผลงานของอาจารย์ประจำหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ คณะผู้วิจัย จำนวน ๑๐ รูป/คน มีความจำเป็นต้องลงพื้นที่เก็บข้อมูลประกอบการทำวิจัยในวันจันทร์ที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๔ ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ น.เป็นต้นไป ณ โรงเรียนวัดบางกระดี่ เลขที่ ๔ ถนนพระรามที่ ๒ แขวงสามตำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร โดยหน่วยงานของท่านเป็นสถานศึกษาที่เหมาะสมประกอบการเก็บข้อมูลวิจัยดังนั้นทางคณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

หัวหน้าแผนงานวิจัย

ติดต่อประสานงาน :-

- รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู ๐๘ ๑๘๓๘ ๒๔๑๖
- พระสุรชัย สุรชโย,ดร. ๐๘ ๙๐๕๖ ๑๕๘๑

ที่ อว ๘๐๐๓.๓/ว ๑๗๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔

๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลประกอบการทำวิจัย
เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนสามโก้วิทยาคม

ด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู และคณาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ ได้รับอนุมัติให้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาผลงานของอาจารย์ประจำหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ คณะผู้วิจัย จำนวน ๑๐ รูป/คน มีความจำเป็นต้องลงพื้นที่เก็บข้อมูลประกอบการทำวิจัยในวันศุกร์ที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๔ ตั้งแต่เวลา ๑๐.๐๐ น.เป็นต้นไป ณ โรงเรียนสามโก้วิทยาคม เลขที่ ๑๕ หมู่ ๑๐ ตำบลสามโก้ อำเภอสสามโก้ จังหวัดอ่างทอง โดยหน่วยงานของท่านเป็นสถานศึกษาที่เหมาะสมประกอบการเก็บข้อมูลวิจัยดังนั้นทางคณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

หัวหน้าแผนงานวิจัย

ติดต่อประสานงาน :-

- รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู ๐๘ ๑๘๓๘ ๒๔๑๖
- พระสุรชัย สุรชโย,ดร. ๐๘ ๙๐๕๖ ๑๕๘๑

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

- ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Assoc.Prof.Dr.Somsak Boonpoo
- ตำแหน่งปัจจุบัน รองคณบดีคณะครุศาสตร์, อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพุทธบริหาร การศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา สังกัดคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยา
- หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอมโนรมย์ จังหวัด พระนครศรีอยุธยา 13170
- ประวัติการศึกษา
  - ป.ธ.4 , น.ธ.เอก
  - พม. (ประกาศนียบัตรพิเศษมัธยม)
  - พธ.บ. (มานุษยสังเคราะห์ศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
  - M.A. (Political Science) University of Mysore, India
  - Ph.D. (Social Science) Magadh University, India
- สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
  - 1) การบริหารการศึกษา
  - 2) การพัฒนาหลักสูตรและการสอน
  - 3) การบริหารกิจการคณะสงฆ์
- ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

เรื่องที่การวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุน การการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ	ปีงบประมาณ 2563	ผู้อำนวยการแผนงาน วิจัย
การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ วิถีพุทธ	ปีงบประมาณ 2564	หัวหน้าโครงการวิจัย

7. ผลงานทางวิชาการ

7.1 บทความวิจัย

- สมศักดิ์ บุญปู, ผศ.ดร. เรื่อง การศึกษาเจตคติที่มีต่อพฤติกรรมด้านความสันโดษของ นักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 2 ในเขตกรุงเทพมหานคร. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.

2. สมศักดิ์ บุญปู, รศ.ดร. เรื่อง การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัด สมุทรปราการ. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

3. สมศักดิ์ บุญปู, รศ.ดร. และคณะ เรื่อง คุณลักษณะจิตวิญญาณความเป็นครูมืออาชีพ. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2562)

4.Boonpoo Somsak “Humer in Buddhism” 5th international conference on isiam & Buddhism muslim & Buddhism sacred arts and architecture.islambad, Pakistan,2729 december, 2016.

5.Boonpoo Somsak “Performance Management Structural Equation Modelling of the Phrapariyattidhamma Schools in Thailand” Presented at University of Oxford, St. Anne's College, Oxford, United Kingdom 13-16 March 2017.(PP.23-35)

6.Boonpoo Somsak has chairs a session for the ILAS confiernce at harvard (22 – 26 May 2017)

7.Boonpoo Somsak The Technology Center Model for Education Administration for Mahachulalongkornrajavidyalaya University. The International Conference on Burines and Economic, Harvard Medical School, Preted at Harvard at Harvrd Medical Scool 22 – 26 May, 2017.

8.Boonpoo Somsak.Structural Equation Modeiing of Effective Management of the Phrapariyattidhamma Schools’ in Thailand. World Business and Social Science Research Conference, Ambassador hotel Bangkok,Thailand 18-19 December 2017.

9.Somsak Boonpoo 2018. PERFORMANCE MANAGEMENT OF BUDDHIST SCHOOLS IN THAILAND: AN EMPIRICAL STUDY USING STRUCTURAL EQUATION MODELING. International Journal of Business Research(IABE), 18(3), 103 -114.

10.Somsak Boonpoo 2018. The Ascertainment and Preservation of the Ancient Scriptures in Temples in Phayao,Thailand. Humanity and Social Science Review, 8(2) 297302.

11.Somsak Boonpoo. 2018. A Buddhist Psychological Causal Model in Building the Unity for the Successful Teamwork. International Journal of Multidisciplinary Thought, 7(2) 199-206.

7.2 บทความทางวิชาการ

1. สมศักดิ์ บุญปู, ผศ.ดร. “การศึกษาเจตคติที่มีต่อพฤติกรรมด้านความสันโดษของนักเรียน”. สารนิพนธ์ พุทธศาสตรบัณฑิต, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557, หน้า 275.

2. สมศักดิ์ บุญปู, ผศ.ดร. “พลธรรม : พลังอำนาจเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารการศึกษายุคใหม่”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กันยายน – ธันวาคม 2557) : 1–15.

3. สมศักดิ์ บุญปู, รศ.ดร.และคณะ. “กระบวนการพัฒนาผู้เรียนตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย”. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. ปีที่ 17 ฉบับที่ 3 (2558) : 144–153.

4. สมศักดิ์ บุญปู, รศ.ดร.และคณะ. “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานคร”. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (2559) : 127–142.

5. สมศักดิ์ บุญปู, รศ.ดร.และคณะ. “การบริหารเชิงพุทธบูรณาการของโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร”. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (2559) : 163–178.

6. สมศักดิ์ บุญปู, รศ.ดร.และคณะ. “การศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัด สมุทรปราการ”. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (2559) : 142–151.

7. สมศักดิ์ บุญปู, ผศ.ดร. “พุทธบริหารการศึกษากับการพัฒนาการศึกษาไทย”. สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558 : 265–272.

8. สมศักดิ์ บุญปู, ผศ.ดร. “การศึกษาเจตคติที่มีต่อพฤติกรรมด้านความสันโดษของนักเรียน”. สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557 : 275–285.

8. หนังสือ/ตำรา/เอกสารประกอบการสอน

1. สมศักดิ์ บุญปู, ผศ.ดร. พระพุทธศาสนากับการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557. 267 หน้า.

2. สมศักดิ์ บุญปู, ผศ.ดร. พระสงฆ์กับการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554. 360 หน้า.

3. สมศักดิ์ บุญปู, ผศ.ดร. เอกสารคำสอนรายวิชาพระพุทธศาสนากับการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555. 256 หน้า.

4. สมศักดิ์ บุญปู, รศ.ดร. พุทธปรัชญากับการบริหารการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร : บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, 2560. 229 หน้า.

5. สมศักดิ์ บุญปู, ผศ.ดร. และคณะ. ระเบียบวิธีวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557. 162 หน้า.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) ผศ. ดร.บุญเชิด ชำนิศาสตร์

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Asst. Prof. Dr. Booncherd Chumnisart

2. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์

3. หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา 13170

4. ประวัติการศึกษา

- กศ.บ. (สุขศึกษา)
- คม. (การศึกษาปฐมวัย)
- ประ.ด. (การบริหารการศึกษา)

5. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

- 1) พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม/เศรษฐกิจพอเพียงกับการศึกษา
- 2) การพัฒนาชุมชน / สิ่งแวดล้อมสำหรับโรงเรียนและชุมชน

6. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

เรื่องที่การวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุน การการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
กระบวนการนิเทศที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติงานของ หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา	ปีงบประมาณ 2563	หัวหน้าโครงการวิจัย
การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ	ปีงบประมาณ 2564	ผู้ร่วมโครงการ

7. ผลงานทางวิชาการ

7.1 บทความวิจัย

1.บุญเชิด ชำนิศาสตร์. “การบริหารงานวิชาการกับประสิทธิผลของคณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558. (207
หน้า)

2.บุญเชิด ชำนิศาสตร์. “รูปแบบการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธในสถานศึกษา”.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559. (232 หน้า)

3.บุญเชิด ชำนิศาสตร์. “กระบวนการนิเทศที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติงานของหลักสูตร
บัณฑิตศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563. (232 หน้า)

7.2 บทความทางวิชาการ

1.บุญเชิด ชำนิศาสตร์. “การบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กันยายน-ธันวาคม 2558) : 188-199.

2.สิน งามประโคน และบุญเชิด ชำนิศาสตร์. “ ศึกษา: มุมมองของพระพุทธรูปศาสนา”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 2 ฉบับที่ 1(มกราคม-เมษายน 2558) : 11-19.

3.บุญเชิด ชำนิศาสตร์. “การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 1 กรุงเทพมหานคร”. วารสารครุศาสตร์ ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 กันยายน-ธันวาคม 2558) : หน้า 188-199.

4.บุญเชิด ชำนิศาสตร์. “การบริหารงานวิชาการกับประสิทธิผลของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2559) : 30-46.

5.บุญเชิด ชำนิศาสตร์. “รูปแบบการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธในสถานศึกษา”. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 4 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2559) : 157-167.

6.รศ.ดร.อินตา ศิริวรรณ, บุญเชิด ชำนิศาสตร์. “กลยุทธ์การสร้างแรงจูงใจในการเรียนของนักเรียนระดับประถมศึกษาในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร”. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 2562, หน้า 1378-1376.

7.แสงเทียน จิตรโชติ, ประยูร แสงใส, บุญเชิด ชำนิศาสตร์, สมหมาย จันทร์เรือง. “แนวทางการบริหารงบประมาณตามหลักธรรมาภิบาลสำหรับสถานศึกษาขยายโอกาส ในเขตอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี”. วารสารครุศาสตร์ ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (2019): ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 2562 : หน้า 81-93.

8.จินตนา จุงใจ, อินตา ศิริวรรณ, บุญเชิด ชำนิศาสตร์, สมปอง สุวรรณภูมา. “แนวทางการพัฒนาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารการศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2”. วารสารครุศาสตร์ ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (2019): ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 2562 : หน้า 105-115.

9.นพวรรณ ทองย้อย, สิน งามประโคน, บุญเชิด ชำนิศาสตร์. “รูปแบบการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการรักษาสิ่งแวดล้อม สำหรับสถานศึกษาระดับประถมศึกษา”. วารสารครุศาสตร์ ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (2019): ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 2562 : หน้า 108-117.

10.พระปลัดพัฒน วัฒนโน (เพ็ญเนียม), บุญเชิด ชำนิศาสตร์, สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย. “รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม 7 สำหรับผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ประถมศึกษา”. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (2020): ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2563: หน้า 27-36.

11. Natcha Amaraporn, Booncherd Chamnisart. “A Model of personnel Organization Commitment of Sangha Universities in Thailand”. 1 st International Conference on Multidisciplinary and Current Educational Research 30th -31st July 2563. Ayuttaya,Thailand.

12. Asst.Prof.Dr.Boonchurd Chumnisart and author, “Correlation of Supervision Process and the Performance of the Graduate Program in Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University” Institute for Engineering Research and Publication (IFERP),2021.

13. Asst.Prof.Dr.Boonchurd Chumnisart and author, “Correlation of Supervision Process and the Performance of the Graduate Program in Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University” Institute for Engineering Research and Publication (IFERP),2021.

14. Phrasamu Kantaphat Subhaddho , Asst.Prof.Dr.Boonchurd Chumnisart and author, “Model of Holistic Well-Being Management of the Elderly according to the Threefold Training in Thai Society” Institute for Engineering Research and Publication (IFERP),2021.

8. หนังสือ/ตำรา/เอกสารประกอบการสอน

1. ผศ.ดร.บุญเชิด ชำนิศาสตร์ เอกสารประกอบการ สอน. (2563). การพัฒนาวิชาชีพทางการศึกษา. (อัดสำเนา, 290 หน้า)

2. ผศ.ดร.บุญเชิด ชำนิศาสตร์ หนังสือ. (2563). วิชาชีพครูกับการบริหารการศึกษา. (อัดสำเนา, 280 หน้า)